

శ్రీ దంధకరామాయణము

ఇ. ౨

బళ్లారిజిల్లా, రాయదుర్గము తాలూకా, కలుగోడు గ్రామము

క రణం అశ్వత్థరావు చే

రచించుబడియె

చెన్నపురి :

వావిళ్ల రామస్వామికౌస్తులు అండ్ సన్స్ వారిచే

బ్రకటికము.

All Rights Reserved.

శ్రీ దండకరామాయము

ఇది

బళ్లారిజిల్లా, రాయదుర్గము తాలూకా, కలుగోడు గ్రామము

కరణం అశ్వత్థరావుచే

రచించబడియె

చెన్నపురి :

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచే

ప్రకటితము.

All Rights Reserved.

సర్వహక్కులు గ్రంథకర్తవి

మొదటి ముద్రణము
500 ప్రతులు

చేస్తుంది :
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున
ముద్రితము.

కరణము అశ్వత్థరావు, గ్రంథకర్త.

విజ్ఞాపనము

తొలుదొలుత నే నీదండకరామాయణమును వ్రాయఁదలఁచు కొన్నప్పు డిది యంతవఱకు సాగి తుదిచుట్టుననియు, గవిపండితవరుల హస్తముల కెక్కునంతటి యర్హత గాంచు ననియు నేమాత్రమును దలఁచియుండలేదు. కాని, తుద కిది యిట్టి యాకృతివహించుటెల్ల శ్రీరామచంద్రుని పరమానుగ్రహముకతమున ననియే భావించును. అంతకును నాతఁడే ప్రేరకుఁడును, కారకుఁడును నై నాచే దీని నిర్వహింపించె నని మఱిమఱి తలపోసి యాతనికి బహుళ భక్తిపూర్వకనమస్క తంబు లర్పించును.

తొలినుండియు నాపైఁ దమ సహజ నిర్వ్యాజవాత్సల్యమును నెఱపి నాగ్రంథముల సరిచూచుచువచ్చిన శ్రీ కవిభూషణ, కప్పగల్లు సంజీవమూర్తిరావుగారు నా యీరామాయణముపట్లను శ్రద్ధవహించి సాంతముగఁ దిలకించి దోసముల సరిదిద్ది నాకు మహోపకార మొనర్చిరి. వారు నాసమీకబంధువులు. నా హితై కాభిలాషులు. మృదుమధుర మహితకవితా రచనావిచక్షణులు. వారికి నాకృతజ్ఞతా పూర్వక నమ స్కారము లొనర్చెద.

ముక్కుమొగమెఱుంగనివారిపై నైనను దమయవ్యాజప్రేమను నెఱపుట పెద్దలనైజ మనుటకు నిదర్శనముగ శ్రీ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మగారు నాగ్రంథము నెంతో యౌషికమెయిఁ బరిశీలించి, యందలి బాగుల నెత్తిచూపియు, నోగుల చూపియుఁ జూపక సమర్థింపనోపియు పీఠిక వ్రాసి న న్ననుగ్రహించిరి. వారికి నాహృదయపూర్వక నమ స్కృతులు.

ఇంకొకనిదర్శనముగా నించుక జంకు కొంకులతో సాగ్రంథమును దమయ్యెద్ద కనిపినంతనే కేవల కావ్యసృష్టిపై దృష్టినుంచి నాకును ననుజోటివారికిని గ్రంథరచన కెంతయో ప్రోత్సాహమొదలుపెట్టిన నాపుస్తకముపై తమయమూల్యాభిప్రాయముల వ్రాసి యనిపి నన్నాదరించిన పండితాఖండలులును విమర్శకాగ్రేసరులును, మహాకవిశేఖరులును అగు మహానీయుల కందఱకును నా పెక్కునమోవాకములు. వీరందఱియు నన్ను సుగ్రహించుటకు సాగ్రంథమునందలి పసకంటెను, వారికి శ్రీరామచంద్రునివైఁ గలభక్తియే కారణమైయుండునని భావించును.

రామాయణగ్రంథప్రాశస్త్యవిషయమయ్యు, దండకచ్ఛందస్సును గూర్చియు పండితులే తమ యమోఘాభిప్రాయముల వాగొని యున్నారు. అంతకంటె నే నింకేమి సుదువగలను? శ్రీరామచంద్రుని చరణయుగళమున కర్పించుటకుఁ దగిన యొకచిన్నిపూవుగ నిది భావింపఁబడునని నేను కృతకృత్యుఁడను.

శ్రద్ధవహించి ముద్రాపకులతో నుత్తరప్రత్యుత్తరముల జరిపి పనిగొనుచుండిన శ్రీ బి. కె. గురురాజరావు, బి. ఎ., బి. యల్., (వకీలు) గారికిని, ముద్రణవిషయార్థమై నావెంట మదరాసునకువచ్చి తగుసహాయ మొనర్చిన బ్రహ్మశ్రీ కావ్యతీర్థ విద్వాన్ రావాడ వెంకట రామశాస్త్రిగారికిని, విరామములేక పనులుండియు సాప్తాధన నంగీకరించి సొగసార నీగ్రంథముద్రణ మొనర్చియిచ్చిన భాషాధారక బ్రహ్మశ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రిలవారికిని పందనశతంబు లర్పించుచున్నాఁడను.

క. ఆ.

గ్రంథము ద్రణము : ధనసహాయము.

శ్రీరామకార్యముపట్ల ప్రజలభక్తిశ్రద్ధలు.

దాదాపు రెండుసంవత్సరములకు బూర్వమే 'దండకరామాయణ' రచన ముగిసినది. కాని గ్రంథముద్రణవిషయమై పాటుపోక,

ఇంత చేయించుకొన్నవా డంతకు నోపడా, అనుభైర్యము గల్గి యుండియు, పురుషప్రయత్నమూత్రముగ భనసహాయమునకై తగు వారితో ప్రస్తావించితిని. ప్రస్తావించినదే తడవుగ మిత్రులు శ్రీ పు. యల్లప్పగారు రు. 80.0.0 లును, శ్రీ కేంగరాజయ్యగారి బహుద్యు. 150.0.0 లును, నాకిచ్చి మిగతమెత్తము నేకరిం, నాకోరినట్లు డంతయు పలుతావులకు నావెంటవచ్చి సాయపడిరి.

ఇది యిట్లుండగా, ఆంధ్రాంధ్రేయవిద్యావికారదులగు శ్రీ యం. వి. లక్ష్మీపతి, బి. ఎ. గారు నాగ్రంథమువిషయ మెక్కడనో విని, వ్రాత ప్రతిని నానుండి తెప్పించుకొని చదివి గడచినసంవత్సర మాశ్వయుజ శుద్ధసప్తమినాడు న న్నాహ్వానించి రాయదుర్గమునఁ దమ స్వగృహమున ప్రముఖులజేర్చి, దండకరామాయణమును నాచే జదివించి, గ్రంథముద్రణార్థము రు. 116.0.0 నొసంగి సద్దానించి తమ ఆంధ్రభాషాభిమానమును బ్రకటించిరి. అపారముగ న న్నాదరించి నూతనగ్రంథ రచనకు మిగులఁ బ్రోత్సహించి అప్పుడప్పు డావిషయమై నన్ను హెచ్చరించుచువచ్చిరి.

అదే సవరాత్రులలో ప్రియమిత్రులు శ్రీకోదండరామాచార్యులవారు జేలోడుగ్రామములో తమ స్వగృహమున 'శ్రీరామ సప్తాహము' జరుపుచుండి నన్నక్కడి కాహ్వానించి, స్వామిసాన్నిధ్యమున నాగ్రంథమునుంచి పూజించి శ్రీరామపట్టాభిషేకమునాడు నాచే నారామాయణమును చదివించి విని శ్రీరామప్రేరణయైన దనిచెప్పి గ్రంథముద్రణకని రు 20.0.0 ల నా కొసంగి శ్రీరామభక్తిని వెలిబుచ్చిరి.

ఆంధ్రాంధ్రేయభాషాకోవిదులు రాయంపల్లె శ్రీ. యం. శేషాద్రి గారు రాయదుర్గం రైల్వేస్టేషన్లో నొకనాడు ముచ్చటించుచు వారి తాతగారగు శ్రీ! శ్రీ! శ్రీమాన్ తాతాచార్యులవారి వేరట రు 100.0.0 లొసంగి రామాయణగ్రంథముద్రణ కుపయోగించుకొండని నెలవిచ్చిరి.

ప్రియమిత్రులు శ్రీకలుగోడు పా. తిమ్మారెడ్డిగారు గుస్తదానము శ్రేష్ఠము గనుక పేరుప్రకటించుకొన తమశిష్టములేదని విన్నవించి రు 40-0-0 లొసంగిరి.

పితృపాదులగు శ్రీభూపసముద్రం కరణం గుండూరావుగారు రుచి తముగా గ్రంథముద్రణకని యేబదిరూప్యము లొసంగి శ్రీరామార్పణ మనిరి.

గొల్లపల్లి కరణము (నామేనల్లుడు) ౨|| స|| శ్రీ నరసింగరావు రు 100-0-0ల నోటాకటి నాచేతనుంచి 'శ్రీరాములకు నానేవ' అని హస్తములు మోడ్చి సమస్కరించెను.

విఖ్యాతులగు శ్రీ. కె. బాలప్పగారు శ్రీకోదండరామాచార్యుల వలన నాగ్రంథము విషయము విని వారితో రు 80-0-0 లు బంపి శ్రీరామకార్యము నెడల తమకుం గలభక్తివిశ్వాసముల వెల్లడిచేసిరి.

శ్రీమద్రామాయణ నిత్యపారాయణ వ్రతనియతు లగు K. T. శ్రీనివాసాచార్యులు బి. ఎ., బి. యల్., (స్టిడరు) గారు నారామాయణమును చదివించి విని గ్రంథమును గొని చని ప్రసిద్ధపురుషులగు శ్రీకౌకుంట కేశన్నగారితో గ్రంథమువిషయమై ప్రస్తావించి అర్ధికముగ సహాయమవేషించి వారి సమ్మతనిబడసి నాకు జాబువ్రాసిరి. శ్రీయుతులు కేశన్నగారు వెంటనే రు 100-0-0 మనియార్డరుద్వారా నాకు బంపిరి.

శ్రీ పెరుమాళ్ల చనమల్లప్పగారు, శ్రీ వేముల హనుమంతప్ప శ్రేష్ఠిగారు, శ్రీ నాగలాపురం రుద్రగౌడుగారు, చెటి నూరు రూప్యము లొసంగిరి. పూజ్యులు శ్రీగుమ్మఘట్ట వేంకటేశ్వరశాస్త్రులు రు 80-0-0లు, శ్రీరాచేపల్లి గోవిందప్పగారు రు 80-0-0 లు నొసంగిరి.

శ్రీమంతులు జయంతి ఈశ్వరప్పశ్రేష్ఠిగారు, చిండునూరు నాగయ్య శ్రేష్ఠిగారు, జయంతి రుద్రయ్యశ్రేష్ఠిగారు, పోలేపల్లి రుద్రయ్యశ్రేష్ఠి

(గోనభావి) ప్రభృతులు తమతమ భక్తికొలది దీన పాలుగొనిరి. మఱి కొందఱు మహనీయులు శక్తికొలది సహాయ మొనర్చిరి.

అసమవిక్రమవిరాజితులగు హనుమజ్జాంబవదాదులతోపాటు ఉడుతయు భక్తి నెఱపి కృతార్థత నందలేదా? శ్రీరామసేవ కెల్లరును సమానులే! నిజశక్తితో భక్తిని ప్రకటించుశ్రద్ధయే భగవంతునకు పరమప్రియము!

శ్రీకలుగోడు ప. గోవిందప్పగారు ధనసహాయార్థమై తమపరి చితులయొద్దకు నాతోపాటువచ్చి శ్రీరామకార్యమున పాల్గొనిరి. శ్రీకౌకుంట్ల లచ్చెన్నగారు (జంజరాంపల్లె) స్వపరహస్తములతో సహాయ మొనర్చిరి.

పూజ్యపాదులు శ్రీ నీలకంఠరావుగారు, శ్రీపాటీలు వీరభద్ర గౌడుగారు, శ్రీవీరభద్రారెడ్డిగారు నన్ను తమతాళ్లకెరగ్రామమున కాహ్వానించి సంతోషమున మిగుల సాయమొనర్చిరి.

సహజౌదార్యస్వభావులగు మన్మిత్రులు శ్రీ గోనభావిపాటీలు పామరెడ్డిగారు నాయభిమతము నాదరించి రు 200.0.0ల నొసంగి సత్కరించి తమసత్స్వభావమును దెలియజేసిరి.

మఱికొందఱు దైవభక్తులు విశ్వాసవితరణములతో ద్రవ్యమిచ్చి ధర్మబుద్ధిని వెలయించిరి. ఆయందఱిపేర్ల నిందువెంట బ్రకటించియున్నాఁ డను. ఆయెల్లదాతృత్వములఁ బ్రత్యేక ప్రత్యేకముగ నొక్కొక్కరిఁ జేర్చొని హృదయపూర్వకమగు నాయభివందనము లర్పించి వారల కాయురారోగ్యైశ్వర్యములొసంగి మనుష శ్రితజనావసుండగు శ్రీరామ చంద్రమూర్తిని భక్తిపురస్కరంబుగఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడను.

నవనాగరకతాప్రభావ మెల్లెడల నిండి నిగనిగలాడుచుండు ఈకాలమునందును, భారత భాగవత, రామాయణాది ఆధ్యుల మత ధర్మ పురాణగ్రంథములయొడల పూజ్యభావ ముంచి భక్తిశ్రద్ధలు

చూపు భాగవతోత్తము లెందఱో మనదేశమున నింకను లేకపోలేదనియు, అట్టి ఆస్తికశిఖామణులనామములం గల్గినందముగ వినఁగోరు సజ్జను లెందఱో నేటికి నీభారతావని గలరనియు, జనసామాన్యమునకు దైవమునందుభక్తి, సత్కార్యములం దాసక్తి, సద్గ్రంథపఠనమునల సమరక్తి గలుగఁజేయుట కిట్టి డాత్యంతములనామముల ప్రచురణ మొనఱేని యావశ్యక మగుననియు, నాస్తికజనులచిత్తములు సంస్కరింపఁబడుటకు నిట్టి సత్పాత్రదానములప్రచురణ మొకమంచిపాఠముగఁ బరిణమింపవచ్చు ననియు భావించి దీని నిట్లు ప్రకటించితిఁ, గాని సహాయకుల సమృద్ధిపైనను గాదు వారిని సంతోషపెట్టుటకును గాదు.

ఇంతసహాయము శ్రీరామప్రేరణముననే జరిగినది. అది అట్టిపనికే వినియోగింపఁబడుచున్నది. నేనుకాని, ఏతత్సహాయకులుకాని ఇందున నిమిత్తమాత్రులేనుడి !

ఇట్లు చేకూరినధనము 'దండకరామాయణము' 'అనుభవమృతము' అను గ్రంథద్వయముద్రణ కుపయోగింపఁబడు నని ధనసహాయ మొనర్చినదాతలకు, నాసవినయ విజ్ఞాపనము.

కలుగోడు
25.6.49

}

ఇట్లు,
సుజనవిధేయుఁడని
కలుగోడు అశ్వత్థరావు
గ్రంథకర్త.

ధనసహాయ మొనర్చిన దాతృత్తములు

1.	శ్రీ పాటిలు, పామరెడ్డిగారు, గోనభావి	200-0-0
2.	కె. బసయ్య, కలుగోడు	150-0-0
3.	యం. వి. లక్ష్మీపతిగారు బి. ఎ., రాయదుర్గం	116-0-0
4.	పర్యూవుల కేశవగారు, కొమంట్ల	100-0-0
5.	యక. శేషాద్రిగారు, యినాందాల్, రాయంపల్లె	100-0-0
6.	పాటిలు వీరభద్రగౌడుగారు, తాళ్లకెర	100-0-0
7.	కరణం నరసింగరావుగారు, గొల్లపల్లె	100-0-0
8.	జేముల, హనుమంతప్పశ్రేష్ఠిగారు, రాయదుర్గం	100-0-0
9.	వెరుమాళ్ చనమల్లప్పగారు, రాయదుర్గం	100-0-0
10.	పాటిలు, రుద్రగౌడుగారు, నాగలాపురం	100-0-0
11.	కె. బాలప్పగారు, రాయదుర్గం	80-0-0
12.	గు. వెంకటేశాస్త్రిగారు, రాయదుర్గం	80-0-0
13.	పుష్పకెట్టి, యల్లప్పగారు, కలుగోడు	80-0-0
14.	రాచేపల్లి గోవిందప్పగారు, వెంకటంపల్లి	80-0-0
15.	జయంతి ఈశ్వరప్పశ్రేష్ఠిగారు, రాయదుర్గం	50-0-0
16.	కరణం గుండూరావుగారు, భూపసముద్రం	50-0-0
17.	జుజురాంపల్లె గ్రామంనుడి	50-0-0
18.	చిదునూరు నాగయ్యశ్రేష్ఠిగారు, రాయదుర్గం	40-0-0
19.	పాటిలు తిమ్మారెడ్డిగారు, కలుగోడు	40-0-0
20.	పాటిలు వీరభద్రారెడ్డిగారు, తాళ్లకెర	40-0-0
21.	పి. రుద్రయ్యశ్రేష్ఠిగారు, గోనభావి	40-0-0
22.	కు. కంపళి చిన్న వీరప్ప-మారప్పగార్లు, రాయదుర్గం	40-0-0
23.	గొం. తిమ్మప్ప-యర్రంపల్లె	30-0-0
24.	లిం. గారి బొమ్మయ్య, కలుగోడు	30-0-0
25.	కొమంట్ల లచ్చన్నగారు, జుజురాంపల్లె	25-0-0
26.	పాటిలు తిమ్మారెడ్డిగారు, తాళ్లకెర	25-0-0
27.	బండారామప్పగారు, రాయదుర్గం	25-0-0
28.	కె. నారాయణరెడ్డిగారు, రుగ్గసముద్రం	25-0-0

29. „ కూ. హనుమంతప్పశ్రేష్ఠిగారు, మెకటంపల్లి	25-0-0
30. „ కోదండరామాచార్యగారు, బేలూడు	20-0-0
31. „ జయంతి రుద్రయ్యశ్రేష్ఠిగారు, రాయదుర్గం	20-0-0
32. „ ఆర్. గురుస్వామిగారు, రాయదుర్గం	20-0-0
33. „ వట్టె, గంగప్పగారు, రాయదుర్గం	20-0-0
34. „ బి. గో. గారి రామచంద్రప్పశ్రేష్ఠిగారు, రాయదుర్గం	20-0-0
35. „ కూ. అంజనప్పగారు, రంగుచేడు	20-0-0
36. „ కూ. తిప్పేస్వామిగారు, రంగుచేడు	20-0-0
37. „ పూ. సుదేవప్పగారు, మెకటంపల్లి	20-0-0
38. „ క. అయ్యప్పగారు, కలుగోడు	20-0-0
39. „ కొ. దేవన్నగారు, మెకటంపల్లి	20-0-0
40. „ రే. గౌరయ్యశ్రేష్ఠిగారు, రాయదుర్గం	20-0-0
41. „ రెడ్లపల్లి, భీమప్పగారు, మెకటంపల్లి	20-0-0
42. „ తాలువ, చిన్నచిత్తయ్య, కలుగోడు	20-0-0
43. „ చి. స. గారి పాలయ్య, రంగుచేడు	20-0-0
44. „ కొ. గారి అత్తయ్య, రంగుచేడు	20-0-0
45. „ కొ. గారి రుద్రప్ప, రంగుచేడు	20-0-0
46. „ గొల్ల, చెల్లూరప్ప, గొల్లలదొడ్డి	20-0-0
47. „ కొ. రం. గారి మారయ్య, రంగుచేడు	20-0-0
48. „ పి. సుజీవరావు, కలుగోడు	15-0-0
49. „ మె. రా. గారి సూరయ్య, రాయదుర్గం	15-0-0
50. „ ఓబయ్యగారి రంగప్ప, రాయదుర్గం	15-0-0
51. „ చిన్నపల్లెక్కె-రెడ్డి, తాళ్లకెర	15-0-0
52. „ చి. రామప్ప, రంగసముద్రం	15-0-0
53. „ చి. హనుమంతప్ప, కలుగోడు	10-0-0
54. „ చి. రామప్ప, కలుగోడు	10-0-0
55. „ కా. సుబ్బయ్య, కలుగోడు	10-0-0
56. „ కూ. రామకృష్ణప్ప, కలుగోడు	10-0-0
57. „ గొం. హనుమంతప్ప, యర్రంపల్లి	10-0-0
58. „ మలశెట్టి రంగప్ప, చెలిమేపల్లి	10-0-0
59. „ బంగి గంగప్ప, రాయదుర్గం	10-0-0
60. „ కుమ్మరతిప్పయ్య, రాయదుర్గం	10-0-0
61. „ నాగశెట్టి, గంగప్ప, రాయదుర్గం	10-0-0

వీ రి క

శ్రీకలుగోడు అశ్వత్థరావుగారు నాకింకను సాక్షాత్తుగా పరిచి తులుగారు. ఐనను ఈరామాయణమునకు పీఠిక వ్రాయుమని నన్ను ఒత్తిడిచేసి తమయుదారహృదయమును వెలువరించినారు.

నే నెఱిగినంతలో ఇది క్రొత్త ప్రోవ; మఱియు సాహసకార్యము. దండకచ్ఛందస్సు సంస్కృతవాఙ్మయమందే చాల ప్రాచీనము. తెలుగులో దానివ్యాప్తి ద్విపదవలె, పండితులకంటె సామాన్యజనుల సాహిత్యమందెక్కువ. దానికి ముఖ్యమైనకారణము దానినడక స్పష్టముగా లయబద్ధమై విన్నమాత్రాననే వెనువెంట నృత్యముచేయుబుద్ధి నుద్రేకింపఁజేయఁగల్గుట. దానిని చదువుకొనుచున్నప్పుడు, అర్థభావము లెట్లుండినను, మనహృదయాలలో ఏదోయొకనిర్లక్ష్యత, పొగరు, నిండు కడుపుదనము—ఇటువంటి అనిర్వచనీయము, అసంలక్ష్యక్రమమును అగుఁజల్లాసమొకటి అనుభవమునకు వచ్చును. సీసము, ద్విపద, అక్కర, మొదలగు దేశీయచ్ఛందస్సులలో కొంతసందేహముతో కుంటుచు నడచిన ఖండజాతినడక విదుమాత్రలగణగతి దీనిలో సర్వాధికారముతో విజృంభించును వట్టిగతిచేతనే తెలుగువారిహృదయములను ఇంతగ చూరగొన్న, కొనఁగల, వేటొక్కచ్ఛందస్సు నే నెఱుఁగను. కనుకనే నన్నయభట్టారకుఁడు మొదలుగా మహాకవులును, అల్పకవులును, ఇంచు మించుగా అందఱును బరిగ్రహించి యనుగ్రహించినారు. కాని స్పష్టమై నిర్దయమైన దీనిలయప్రాకారరేఖలలో అర్థభావరచనలకు స్వాతంత్ర్యముచాలక, వారందఱును స్తుతిపర్వనమొకలగు ఖండవిషయములకుమాత్రము దీనిని క్వాచిత్యముగా నుపయోగించిరి కాని దీర్ఘ కావ్యరచనకు ఎత్తుకొనలేదు. శ్రీరామచరిత్రవంటి పెద్దకథను ఇందులో రచించి నిర్వహించినవారు నాకు శ్రీఅశ్వత్థరావుగా రొక్కరే కానవచ్చినారు.

నిరోష్ఠ్యాదినియమాలతో ఇట్టి కావ్యమును రచించుటవట్టిదే ఇదిగూడ. రగణమయమగుటచే ఈకూర్పులో అధికాక యతగణ

ములు రెండే సాధ్యములు. అనఁగా ఛందస్సునఁ గల యెనిమిదిగణా లలో ఐదుగణములు పనికిరావన్నమాట! రెండులఘువులు చేరికగా నుండ వీలులేదు. గురువులకంటె లఘువులే యెక్కువగాఁగల తెలుఁగు భాషలో ఈనియమ మెంత తొందరనిచ్చునో యూహింపవచ్చును. అసలు రామకథ చెప్పుచు దశరథుఁడు భరతుఁడు జనకుఁడు మొదలగు ప్రధానవ్యక్తులనుగూడ అనామధేయులనుగాఁ జేయవలసియున్నాఁడు కవి. కొన్నిపేళ్లు కొంతస్వరూపహానికిని లోఁగవలసియున్నవి. అశోక వనము 'అశోకావని'గా, విభీషణుఁడు 'విభీషుఁడు'గా, ఈగ్రంథములో మార్పడియుండుట చూడవచ్చును. ఇట్టైనను కవిగారు ఇంతదీర్ఘముగా ఇంతసరసముగా, భారాళముగా నిర్వహించియుండుట చాలవిస్తయో వహ మైనవిషయము.

ఆమహాకవి వాల్మీకిమహర్షి యమృతరససారంగమున ఏస్థిర ముహూర్తమున శోకము శ్లోకమై శ్రీరామకథారూపమున తాండవింప నారంభించెనోకాని నాటినుండి నేటివఱకు ఆచరిత్రసుధలో వ్రేలద్దని కవి మనదేశములోఁ గానరాకున్నాఁడు.

“యది తుణ్ణం పూర్వైర్వరితి జహతి రామస్య చరితం,

గుణై రేతావద్భిః జయతి పునరన్యో జగతికః.

అని భట్టమురారి అనర్ఘరాఘవమున తనచాపల్యమును సమర్థించు కొన్నాఁడు. అది తక్కిన అందఱుకవుల సాహసమునకును సమాధానము గాఁజాలును.

కథ ఎంతవచిత్రమైనను పురాణమైనను ప్రమాణభూతమైనను దానిని ఉన్నదున్నట్లు తూ. చా. తప్పక అనువాదముచేయుటలో తృప్తి తిక్కువ. యథారుచిగా యథాశక్తిగా చేర్పులు తీర్పులు చేయకయుం డలేము. ఇది మరుఘ్యులకు సహజమైన నిర్తాణోద్రేకపుఫలము. కాళి దాసు మొదలుగా మహాకవులు అందఱును ఇంచుమించుగా ఈపని చేసినవారే. శ్రీరామకథలో వాల్మీకితరువాత ఇట్లు జరిగినమార్పులు సమకూర్చి, వానికి ప్రోత్సాహకములైన భారతీయుల కళానీతిధర్మదృష్టులను చచ్చించుట యొక్కనకార్యము. అది యట్లుండని త్తము. ప్రకృ తము శ్రీఅశ్వత్థరావుగారిరచనలోఁగూడ అట్టిస్వాతంత్ర్యము అందందు

తభుక్కునుచున్నది. వాల్మీకినే ప్రథానముగా ననుసరించుచున్నను రంగ నాథునిరామాయణము మొదలగునవిగూడ వీరిరచన కుపకరించినవి. ఇందు ప్రథానముగాఁ గానవచ్చు ఉపకథలకును కథాభేదములకును ఆకరములేవో కవిగారే సూచింపవలసియున్నది. అవి యట్లుండఁగా వాల్మీకిరచనలో సూక్ష్మముగా వీరు చేసినకొన్ని మార్పులు వీరిదృష్టివైశి త్యమును వెలువరించుచున్నవి. మచ్చు లొకటిరెండు.

(౧) దశరథునిమృతికి కైకేయి యెప్పుడుగాని దుఃఖించినట్లు వాల్మీకి స్పష్టముగా వచింపలేదు. సనతిమత్సరము పుత్రవాత్సల్యమును మంధరబోధనచే ఆమెహృదయమును కొంతకఠినముచేసినవిగాని భర్త మృతికి కన్నీరైనను విడువనంతటి అసతికాదుగదా ఆమె! ప్రస్తుతకవి గారు అందఱికిన్న నెక్కువగా కైకచే ఏడిపించి ఆపాత్రమును కొంత పోషించినారు. తరువాత భరతుఁడువచ్చి చూచువేళకు ఆమె 'హర్షం బునన్ బొంగుచు' ఉండె ననుటగూడ ఆపాత్రపోషణకు వన్నెనే తెచ్చినది.

(౨) మారీచునివెన్నంటిన శ్రీరామునిక్షేమము విచారించుటకై లక్ష్మణుని అనరానిమాటలాడి సీత తఱిమినప్పుడు అతఁడు చాల నొచ్చి వదినెను 'దిక్ త్యామద్యప్రణశ్యత్వమ్' ఛీ నీవు పాడయిపో'—(వా. రా. ఆర. ౪౬-౩౧) అని కటువుగా తిట్టినట్లు వాల్మీకిరచన. అశ్వత్థ రావుగారిలక్ష్మణుఁ డంతతెగించి మాటలాడువాఁడు కాఁడు. 'తల్లీ! ఇటువో చెల్లునే లిప్పుగా నన్ను భావింప! గానిమ్ము నీ బంధభూత మ్ములే ప్రోచు! జాగ్రత్త! నేఁ బోయినత్తుక' అనిమాత్రము 'దేహంబు కంపింపఁగా, నీరు నేత్రంబులన్ రాలఁ గెల్తోడ్చి' పల్కి వెడలిపోయి నాఁడు.

(౩) వాల్మీకి హనుమంతు నొత గొప్పవ్యక్తిగా నిరూపించియు న్నను బక్కచోమాత్రము పచ్చికోలిగానే చిత్రించినాఁడు. అతనిగొప్ప తనమంతయు సంపాదితమేకాని సహజమైనది కపిత్వమే యనియే వాల్మీకి సమాధానము. సీతకై రావణుని యంతగిపురమంతయు వెదకునప్పుడు రాత్రి రావణునిప్రక్కలో నిద్రించుచున్నమందోదరిని చూచి దాని

సౌందర్యమునకు భాగింతుడై సీతమ్మనే చూచితి ననుకొని హనుమంతుడు.

‘అసోఫీటయామాస చుచుమ్మపుచ్చుం
ననన్దచిక్రీడ జగౌజగామ
స్తమ్భానరోహ న్నిపపాత భూమా
నిదర్శయన్ స్వాంప్రకృతిం కపీనాం’

(రా. సుం. ౧౦ - ౫౪)

సహజమైన తనకపిత్వమును చూపుచు “తోకను జాడించెను; ముద్దుగొనెను; సంతసించెను; గంతులువేసెను; పాడెను; పాతాడెను; కంబాలెక్కిను; క్రిందికిదూకెను.”

ఈ గ్రంథమున హనుమంతుడు మందోదరి “దివ్యసౌందర్య రేఖల్ విలోకించి యన్నాతియే సీత కానోపునం చెంచి లో నుల్లమున్ గాత్ర మాపాదమున్ జల్లనన్ నీరు గ్రమ్మన్ విచేష్టుండునై నిల్చి ‘హా! సీత దుష్టాత్ముడౌరావణున్ గూడె నింకేల నాసాహసం, బేలశ్రీరాము యత్నంబు” అని గాబరామాత్రముచూపి గౌరవము నిల్పుకొన్నాడు.

ఇట్టివన్నెలు చిన్నెలు ఇందందు చూడవచ్చును. గ్రంథమాద్యంతమును కవిగారికిగల శ్రీసీతారామభక్తికి నిదర్శనముగా నున్నది. దీనిని యథార్థముగా చవిగొని ఆంధ్రులు గ్రంథకర్తగారిప్రయత్నము సఫలము చేయుదురుగాక !

మైసూరు
వ్యవ ఆశ్వయుజ
శు ౧గే

రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ.

పండ్ల తాళి ప్రాయములు

ANDHRA UNIVERSITY

FROM

WALTAIR

SIR C. R. REDDY, KT;

DATE 16-4-1947

Vice Chancellor

అయ్యా,

మీరు పంపిన “దండకరామాయణము”ను చదివినాను. రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మగారు మొదలగు మహనీయులు మీపాత్రమునుగూర్చి చక్కగా ప్రశంసించి యున్నారు. కాబట్టి నేను దానిగుఱించి ఎక్కువచెప్పు నవసర ముండదు.

మీరు రచించిన “దండకరామాయణము” ఆంధ్రవాఙ్మయమున విశిష్టమైనదని చెప్పుటలో నేమాత్రము నతిశయోక్తిలేదు.

మీ “దండకరామాయణము” కొత్త తరహా గ్రంథము; గమనింపదగినది.

ఇట్లు

కే. రామలింగారెడ్డి.

కింకవీంద్రఘటాపంచాన, బాలనరన్వతి, బాలకళానిధి, విమర్శకాగ్రేసర, కళాప్రపూర్ణ పండితకవిరోభూషణేత్యాది బహుళబిరుదాంఛితులును, శతశతావధాన కవితాసామ్రాజ్యచక్రవర్తులును, నగు

శ్రీ శ్రీ చెల్లపిళ్ల వెంకటేశాస్త్రిగారు.

ఆ యీ దండకరామాయణమును నేను “ఇతిశ్రీ”గా సర్వమును జదివి చూచితిని. కథలో నక్కడక్కడఁ గొలది పాటినాగులు కలవు. ఆమార్పులుకూడఁ జాలవృద్ధ్యముగా నున్నవి. ఒక్క తగఱముతో యావత్తు గ్రంథమును నడిపించుటలో నున్నకష్టమెట్టిదో కవులందఱికిని దెలిసినదే. వీరికాకర్త దానిని వ్యాకరించెను. కనుక విస్తరింపవలసినది లేదు.

ద్రాక్షపాకముగాఁ నూటికి దొంబదిభాగములును, దక్కినపదిభాగములును గదళిపాకముగను నిందలిరచన యున్నట్లు నాకుఁ దోచినది. రచన యావత్తు వాత్సల్యము ననుసరించి ప్రవర్తించినను, దాని కియ్యది “మక్కికిమక్కి” తెలుగుమాత్రము కాదు. (మక్కికి మక్కి యన్నటుల మార్చిన కావ్యము వ్రాసినట్లుగోరు)

ఈ గ్రంథకర్తకుఁ జెలుఁగుకవికిఁ గావలసినంత గీర్వాణసాహిత్యముకూడ నున్నట్లు గ్రంథములోని భాగములుకొన్ని తెల్పుచున్నవి.

విభీషణ, గంధమాదన, లోనగునవి తగణమయమగు దండకములో నిముడక విభీష, గంధమాద అని కవి వాడెను. పీఠికాకర్తలు సమర్థించిరి. నాకుమాత్రము రుచింపక మార్గాంతరము సూచించితిని. శాస్త్రరీతిని సమర్థింప నీలుగా నున్నను, శ్రుతికట్టువుగా నుంటచే నట్లొనర్చితిని ఇదితప్ప సర్వమునకును పీఠికాకర్తలయభిప్రాయముతో నేకీ భవించుచున్నాను.

అనేకులు కైకొన్నయితివృత్తమే యైకము కొన్నివిశేషము లందు నూతనములు కలవు. రచన నిర్దుష్టము. ఈకవి మిక్కిలి ధన్యుఁడు; మాన్యుఁడు.

భక్తజనకల్పకంబగు శ్రీరామచంద్రుఁ డీ గ్రంథకర్తకు సర్వవిధములగు శ్రేయస్సు లను శ్రుపాదించు నని నేను విశ్వసించుచున్నాను.

వెం॥ శా॥ శీతావధాని.

క్షీరసాగరం—బెజవాడ.

క్రీమహామహో పాధ్యాయ, కళావ్రపూర్ణ, కవిరాజ, కవిసార్వభౌమ,

ఆధ్రవ్యాస, అభినవ శ్రీనాథ, వేదవిద్యావిశారద,

శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు,

సుదర్శనభవనము,

రాజమహేంద్రవరము.

క్రీకరణము ఆశ్చర్యకరపుగారు : రచించినదండకరామాయణము (వ్రాతప్రతి) నేను ఆక్కడక్కడ జదివితినీ. దీనిపైఁ బెక్కురుపండితుల యభిప్రాయములు గలవు. నన్నును గోరుటంజేసి నే నిట్లు వ్రాయుచున్నాను.

పూర్వకపులు రచించిన గ్రంథములుండ వానిని మఱియును వ్రాయునప్పు డేదే నొకవిశేష ముండును. గ్రంథమంతయు నొక్కదండకముతోడ వ్రాయుటయే యిట విశేషము. ర ద్రాట్టుల వ్రాతలవలెఁ బాహణపాకముగాక, యీకవిశ్వము నాతిక శివమృదు మధురముగా నున్నది.

ఆక్కడక్కడఁ జిన్ని చిన్ని దోషములు కన్పట్టుచున్నవి. అవి సవరించి ముద్రించుట టాపునని నామనవి.

శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి.

శ్రీ మహాపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ,
డాక్టరు: చిలుకూరి నారాయణరావుగారు,

ఎం. ఎ., పి. హెచ్. డి, ఎల్. టి.,

“శ్రీరామచంద్రనిచారిత్రము నెవ్వ రెన్నిగతులకొ రూపించినకొ గ్రాలడే.”

ఇది దండకరూపమున రచించబడిన రామచంద్రనిచారిత్రము.

నూతనఫక్కి; అపూర్వకవిభావితము. భాష సరళము, సులభము; గతి లలితము; రీతి మధురము. ఇంతకంటె వ్రాయనక్కరలేదు.

చిలుకూరి నారాయణరావు.

శ్రీ మహామహాపాధ్యాయ, విద్యావారిధి, అవధాన శిరోమణి,

కాశీకృష్ణాచార్య, (గుంటూరు.)

మహాశయా!

అశ్రీరామచంద్రనిచారిత్రము సాంప్రతము. శ్రీరస్తు|| శ్రీమతియు చిరంజీవినియు సాభాగ్యవతియు నగు మాభారతీదేవికంతంబునఁ దొలుదొల్త నాయాశీకుసుమమాలి కల బ్రేమపురస్కరంబుగ నర్పించి పిమ్మట మీభారతనిగుఱించి నాయాశయమును దెల్పుదును.

సుమా రేబదియేండ్లకుఁబయినుండియుఁ బలుపురుకవులు యమగ్రంథములను మదీయ విమర్శనాభిప్రాయార్థము నాకడకుఁ బంపునభ్యాసము గలదు. మొదటి మొదటివారి కైతలు ధారాశుద్ధి, మృదుమధురకైతి, ఝటితిరసస్ఫూర్తి, విలక్షణభావ ద్రాక్షపాకాదుల నొప్పియుండి, స్వపరిశీలనార్థము నన్నఁ బ్రోత్సహించుచు, జూచినకొలఁదిఁ జూడవలయునను నుత్సాహమును గల్గించి, నాకుఁ గడుంగడుసంతసముఁ గల్గఁజేయుటయే గాక, కొంతజ్ఞానాభివృద్ధినిఁగూడ నొసంగినవి. కాని యిటీవలఁ గొన్నికైతలు తమసమాజ విశావసారికేళపాకాదులచే నాతల బద్దలుగొట్టి, పరగ్రంథవిమర్శనాభిప్రాయదానాదులనుండి నన్ను సన్మనసింపఁజేసినవి.

మీదండకరామాయణాశ్వాత్థేశశతకముల యెడలఁగూడ నాకట్టివిరక్తియేకల్గి, మీగ్రంథము నాకుఁ జేరినదిమొదలు సుమారెవరిపదినములవఱకు దానిని దెలియజేయఁజాలక వైతిని. “స్వాధ్యాయములేని పరార్థప్రయత్నము పరమాత్మకు నుండదు” అను న్నాయమున మీరు నాసంజాతీయులగుటచే స్థానీవులకన్యాయముగ వైన, మీకైత వాకమారు మాత

మని తలచి యానాండే 5 పుటలఁ జూడఁగల్గితిని. వార్ధకకార్యాతిపాతాదులచే నవి చ్ఛిన్నముగఁ జూడలేనైతిని. కాని సాన్తమొనర్చువఱకు మీకైత న స్వీడలేదు.

మీశతకమును జదివినపుడు “అభినవవేమన” బిరుదమునకు మీ రర్హులని యేరి కేసిఁదోచకపోదు. పండితపామరోభయమనోహరమగు మీదండకరామాయణము, మీరు జన్మకవులని చాటుచున్నది. కైక, జటాయువు, కబంధుఁడు, మారుతిమున్నగువారి కథా సందర్భములలోని యాచిత్యాదు లతిరమణీయములు. నాజన్మలో నేను విమర్శించి అభి ప్రాయమొనఁగిన మాధ్వగ్రంథము మీదిమాత్రమే. అందుచే మీగ్రంథ మేమాత్రము ప్రథమత్వమునకుఁ దీసిపోదు. “సృష్టిరాజ్యేవ ధాతుః” అనుసూక్తికి లక్ష్య మగును.

శ్రీరామమహాత్మ్యమునకు దండకాయనము ప్రథమకారణ మగుటచేఁగాబోలు “దండకరామాయణ” మను పేరున గ్రంథమొనర్చుటకు, అశ్వత్థేశుఁడు మీకు సహజ ప్రతిభ నొసంగెనని నాయాశయము. ఇతిశమ్.

క. శ్రీభారతి మీకు సకల, సౌభాగ్యము లొసంగ వదన సదనగ యగుచున్
శోభిలెఁ, గవితాప్రతిభా, శోభీ! అశ్వత్థరాయ సుజనవిధేయా!.

కాశీ కృష్ణః.

‘కవిసామ్రాట్’ శ్రీవిశ్వనాథ సత్యనారాయణ ఎం. ఏ, గారు.

రామాయణములు తెలుఁగుభాషలో ననేకము లున్నవి. ఇంకను కవులు వ్రాయు చునే యున్నారు. పెద్దనదులు, చిన్ననదులు, వర్దానదులు, గ్రీష్మనదులు ఎన్నిచొచ్చినను నిండని సముద్రమువలె యీరామాయణము నందలియాకర్షణ యనంతముగా నున్నది.

దండకము లనేకవిధములు సర్వతగణమైన దండకము సామాన్యమైనది. ఈధంద స్సునే పుచ్చుకొని అశ్వత్థరావుగారు రామాయణమంతయు వ్రాయుట కథకును భావమున కునుమాత్రమే ప్రాధాన్యమియదలచినట్లున్నది. ఏదేనొక్కధందస్సు పుచ్చుకొని సర్వ కావ్యమును వ్రాయుటకు కవి కొక్కశక్తి కావలయును. అట్లు సర్వకావ్యము వ్రాసి పూర్తి చేయుటవలన నీకవి కీశక్తి యున్నదని నిశ్చయమగుచున్నది.

కవితాశక్తి లనంతములు. ఒకడు కొద్దిపద్యములనుమాత్రమే వ్రాయగలడు. మరి యొకడు వానిని రసవంతముగగూడ చేయగలడు. మరియొకడు పెద్దగ్రంథమును వ్రాయును. దానిలో గుణము లేకపోయినను, అది పెద్దగ్రంథమగుటయే గుణము. మరి యొక డంతపెద్దగ్రంథమును వ్రాసి, నన్నయ్యలిక్కన్నలవలె పరమశిల్పభూములుగా చేయును. ఇది యనంతమైనశక్తి. ఇట్లే యీకవితాశక్తిలో తరతమభావము లెన్నియో

యుండును. అట్లే యొకమహాకావ్యమును ఒకటి ఛందస్సుమీద నడుపుట యొకవిలక్షణ మైనశక్తి.

ఈయన ప్రధానముగా రామకథనే తీసికొనెను. ఉపకథలను పరిత్యజించెను. ఒకటి రెంటిని తీసికొన్నను, అల్పాల్పముగా స్మృశించి వదలిపెట్టెను. అని యూరకొనలేదు. తనకు వీలైనచోటనెల్ల క్రొత్తకల్పనలు చేయుచునే యుండెను. దశరథుడు కైకేయా సాధమునకు పోవునపుడు చేసిన యంతఃపురపర్వన, ఆంజనేయుడు లంక తగులబెట్టినపుడు రాక్షసులు పడిన గగ్గోలు చాల న్వతంత్రముగ నందముగ నున్నవి. ఇట్టి చనేకకల్పనలు కలవు.

ఈయనభాషయు సాధువుగా నున్నది. ఒడిదుడుకులులేనిభాష ప్రసన్నతా గుణము ప్రధానమైనభాష అల్పదోషము లెవ్వరికైన నుండవచ్చును.

ఈకవి యితోధికమహాగ్రంథములు వ్రాసి, చిరాయుష్కుడై సంపద్వంతుడగుగాక!

విశ్వనాథసత్యనారాయణ,
బెజవాడ.

“అంధ్రవాల్మీకి, కళాప్రపూర్ణ, అభినవవ్యాస”

శ్రీజనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు.

దండకరామాయణము:—ఇది మ||రా||శ్రీ కలుగోడు అశ్వత్థరావుగారిచే రచియింపఁబడినది. పేరుచేతనే యర్థము స్పష్టముచేయుచున్నది. పద్యాత్మకములుగను, గద్యాత్మకములుగను, శ్రీరామచంద్రకథను రచించి మహానందమునొందినవారు కలరు. ద్విపదకావ్యముగా రచించినవారును గలరు.

బాలకాండముమొదలు యుద్ధకాండముదనుక దండకముగా వీరు కథను నడిపించిరి. ఓషికమై సొంపుగాఁ బాఠకులకు శ్రమమొదవకయ్యుండ రచించి వీరు ధన్యులైరి. శ్రీరామ చంద్రుని నిర్మలశీలమును చెలుపుకావ్యమును నిశించువారికి గొదవయ్యుండదని నావిత్వాసము. వేదపాఠమువలె పరమపవిత్రత్వము నాపాదించు నీయుత్తమోత్తమకావ్యమును రచించి కవి కృతార్థుడయ్యెనని భావించుచున్నాఁడను. ఇట్టియుత్కృష్టగ్రంథముల రచించి జన్మసార్థకమగునట్లు చేసికొందురుగాక! తెలి సలక్షణము, సులలితపద సంగ్రహితము, దీనిం జదివి భక్తులు తరింతురుగాక.

ఇట్లు,

జనమంచి శేషాద్రిశర్మ.

సుప్రసిద్ధ విమృశకాగ్రేసరులు శ్రీవేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, తిరుపతి.

ఉద్దండధారగల 'దండకరామాయణము' స్థానీపులాకన్యాయమున చదివి చూచి తిని. శ్రీయనంతకృష్ణశర్మగారు, ఆనంద్యురువర్మలు వెంకటశాస్త్రిగారు వెల్లడించిన పరి తోషమునకు బలె యని తోడువలుకుటకంటె నే వెల్లడింపవలసిన యభిప్రాయభేదములేదు.

గ్రంథకర్తగారు రచనపుసాంపును, బొచిలిసి జక్కగా ఎఱిగినవారు. కాన కొంతకానరాలేదు. మృదంగధ్వనికి విజ్ఞోడుగానుండ భావానుకూలముగా సర్వకియడుగుజాడ సాగినట్లు, దండకచ్ఛందముతో వదవిన్యాసము, భావప్రసారమునకు ననుగుణముగా ససిగా సీగ్రంథమున సాగినవి.

గ్రంథమెల్ల దండకముగానుండుట యిది యొకకొత్తతీరు.

కవికాశలమును గొండాడుచు నీదండకరామాయణమునకు సహృదయభావము స్వాగతము చెప్పగలదిని తనియుచున్నాను.

వే. ప్రభాకరశాస్త్రి.

"మహాకవి, కవిసింహ, ఆవధానిపంచానన" విద్వాన్,

శ్రీగడియారం వేంకటశేషశాస్త్రిలుగారు.

(ప్రాద్దుటూరు)

పూజ్యులు కలుగోడు ఆశ్వత్థగావుగారు రచించిన శ్రీదండకరామాయణము' చదివి మిగుల నానందించితిని. ఈనాటిరచనలలో దీనిప్రత్యేకత ముచ్చూర్తుల గోచరించి నా కత్యంతాశ్చర్యము కలిగించినది. దండకచ్ఛందము, విపులకావ్యరచన, రామాయణమే కథావస్తువగుట, ఇవియే ముచ్చూర్తులు.

మానవునిబ్రతుకు తెరువులోఁ గారుమొగిల్ల క్రమ్ముకొని 'తెరవెనుక దివ్యజ్యోతి' దృగ్గోచరము కాకపోవుటతో ఆయతి యల్పమై, భవిష్యత్తు భావదూరమై నెలకొన్న నిర్వేదమో విక్రాంతిలోఁ దొంగిలూచిన నెఱ్ఱిశృంగారమో కవితావస్తువై భావాలాపనమే ఆత్మానందమే కావ్యప్రయోజనమైన యీకాలములో రామాయణము కావ్యవస్తువగుట వింతకాదా! ఇది రామనామమహత్త్వమో దానిని ఛందోబద్ధముఁజేసిన వాల్మీకితపోబలమో కావచ్చు. కావుననే రామాయణము కావ్యప్రపంచమున ననంతావతారముల సాక్షాత్కరించుచున్నది.

"యదిక్షుణ్ణం. పూరై వ్విరిజహతిరామస్యచరితం

గురై రేతావద్భిర్యయతిప్రసరన్సోజగతికః."

అను భట్టమురారిసవాలు విన్నాడేమో దానియంతర్గమము గన్నాడేమో, అశ్వత్థరాయఁడు. ధీరసాహసముతోఁ గలము చేతఁబట్టి

“ఉత్పత్స్యతే మమతు కోపిసమానధర్మ
కాలోహ్యాయం నిరవధి ర్విపులాచ పృష్ఠీ.”

అన్న భవభూతివలె రామాయణరచన సాగించినాఁడు.

ఆయువువలె నాత్మశక్తియు, దీక్షాదక్షతలవలె దీరిక యోషికలుచు దగ్గిపోయి “మనకు మహాకావ్యములు రచించుకాలము గడచిపోయినది” అని పెద్దలుకూడ నను కోవలసిన యీదినములలో అశ్వత్థరాయఁడు మహాకావ్యముల సృష్టింపఁ గలిగినాఁడు. ఇది సాహసమేయైనను దీనితో నాహారపుష్టియు నాత్మతుష్టియు సాధించి, కొలతబత్తెముతో గుటికలు మ్రింగవలసిన, యీరోజులలో “రాయలనాటి రాయలసీమవాసి” యనుపించు కొన్నాఁడు. పరిణతశక్తులైన ప్రాచీనకవులతోఁ బంచమచరిత్ర రామాయణమహార్ణవము భారలువైచి యీడినాఁడు. వింతయేమనఁగా : దండక మూతగా గుండియ బిగఁబట్టి ఒంటిచేతసేది ఒడ్డు త్రొక్కుట అవును. ఈరామాయణగానమున దండకచ్ఛదము శ్రుతి శెట్టుకొనుటలో నీయన గండతన మొలేనిగలదు. సంస్కృతచ్ఛదముగు దండకము గీర్వాణకావ్యములందే విరళవ్రచారము గలది. తెలుఁగుకవులు నరుదుగనే వాడు కొన్నారు. అదియు స్తుతివర్ణనాదులందే. కారణము దానిపోకడ లట్టివి. దానియొద్దత గమనములొక దత్తద్రసానుగుణమైన భావాలాపనము పదబంధమున నొదిగించుకొనుట చిన్నపనికాదు. అల్పానుభవము చాలదు. ఇది మత్తగజమును సర్కుసులో నృత్తము చేయించుటవంటిది. రామాయణమువంటి విపులకావ్యమును దుది మొదలుగ దండకచ్ఛదమున నడిపి దరిద్రొక్కుటలో అశ్వత్థరాయఁడు మహాప్రాణత దక్కించుకొన్నాఁడు. ఒడుదుడుకులకు మెడవంపని యొకయొద్దతవ్యక్తి ప్రతికూలపరిస్థితులలో నెట్లు నడచునో యీరచనమున స్పష్టముగాఁ జూడవచ్చును. ఈమహాప్రయాణమున నెగుడుదిగుడులలోఁ జిక్కుచీదరలలో నెచ్చటవైనఁ గాలుబెడిసినచో వ్రేలుమడిగినచో నది వింతగాదు. “గచ్ఛతస్థలనం నదోహయ” యనుట పెద్దలెఱుంగనిది కాదు.

ఎట్లుత్రిప్పినను య, ర, త గణములకంటె వేఱుగతిలేని యీబంధమునందు, జనకుఁడు, దశరథుఁడు, భరతుఁడు ఇత్యాది నామముల యిమిడిక సంభవముగాదు. ఆయినను ఈయన పేరులు శ్రుంచి గణములు పెంచి దండలుగ్రుచ్చినాఁడు. కథానాయకునితో గవియు దండకసంచారమును చేసినపు డాయనయనుభవము లీయన కెట్లుతప్పదు? కనుకనే ఆయన సీతతో, సింహాసనమునఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డగుచుండఁగా నీయనయు నమల

కీర్తితో నాంధ్రసారస్వతమున సుప్రతిష్ఠితుఁడగుచున్నాఁడు. ఇందు విశేషమేమనగా : రాముఁ డాదివిష్ణువు. అతనికి ధనుర్ధరుఁడైనలక్ష్మణుఁడు వెంట నున్నాఁడు. హనుమజ్ఞుం బవదాదు లాజ్ఞాకరులు వెక్కురు. ఈయనలో ! ఈయన పుణ్యము దొడ్డది. పూనికయు దొడ్డది. ధన్యుడైనాఁడు.

శ్రీ రామనామమువలె దండకరామాయణము శాశ్వతజ్యోతియై ఆంధ్రలోకము నలంకరించుగాక ! ఆంధ్రసారస్వతమున అశ్వత్థరాయఁడు అర్హస్థానము నందుగాక !

ప్రాద్దుటూరు.

౧౫-౧౧-౧౯౪౬ }

గడియారము వెంకటేశ్వశాస్త్రి.

“కవిసార్వభౌమ, చారిత్రకకవిబ్రహ్మ, మహాకవి మార్తాండ”

శ్రీదుర్భాకరాజశేఖర శతావధానిగారు.

(ప్రాద్దుటూరు)

ఇందలిది రామాయణకథ. రచయిత, బళ్లారిజిల్లా రాయదుర్గమున వెలుంగొందు “కలుగొడు” గ్రామవాస్తవ్యులు శ్రీ. కె. అశ్వత్థరాయకవిగారు.

శ్రీరామచంద్రుఁడు మహాఘనతగాంచిన సూర్యవంశమున కెత్తిన మహావ్రజమయ కిరీటము. మహావీరుఁడు ధర్మనిరతుఁడు ధర్మసంస్థాపకుఁడు విష్ణుని వస్త్రావతారము. ఈ మహావీరునిగుఱించి యాంధ్రభాషలో వ్రాయఁబడినన్నిగ్రంథము లేభాషయందు నుండవు.

రామాయణముఁ దొలుత నాంధ్రమున వెలయించినవాఁడు భాస్కరుఁడు. ఈయనకవిత్వ ముదాత్తమైనది. రెండవది రంగనాథకృత రామాయణము. అయ్యలరాజు వా రవలివారు. ఇంచుమించుగ నీకాలమందలి విదుషీమణియే మొల్ల. అప్పల గోపీనాథ కృతరామాయణము. వావిలొలను జనమంచిరామాయణము లీవలివి, రంగనాథకృత రామాయణము “ద్విపద” కొండవీటి చేంద్రాడువలె నుండునందురుకాని, యాయనద్విపద సరసపదసంభృతమై, శ్రావ్యమై, యాకర్షకమై యలరారుచున్నది. తక్కినవారి గ్రంథ ములు పద్మాత్మకములు. ఉత్తరరామాయణ గాథలలోఁ దిక్కినవారిది కంకంటివారిది పేర్కొనదగినవి.

పూర్వాధునికకవు లందఱు రచించిన రామాయణకథనే మఱలఁ జేకొని వ్రాయ నేటి కని కొందఱు సందేహింతురు. యవ్వారికి “రాఘవేశ్వరుచారిత్రము నెవ్వ రెన్ని విధలొ వర్ణించినకొగ్రాలదే!” యని కంకంటికవియే సమాధానము నెలవిచ్చియున్నాఁడు. అంతతో నాగక,

“ఉ. మానకకర్త భూమిపయి మానుషదేహముతో హితాహిత

జ్ఞానమెఱుంగుబ్రాహ్మణుండు చారుకవిత్వము నేర్చి జానకీ
జానికథల్ రచింపక యసత్కథ తెన్నిరచించెనేనియొక
వానివివేక మేమిటికి ? వాని కవిత్వమహత్వ మేటికి ?”

అని నొక్కిచెప్పియున్నాడు. ప్రస్తుతకవియు దాను రామాయణకథనే కైకొ
న్నను, ఛందఃప్రకారమును మార్చి “దండక” గూఢమున దీనిని వెలయించినాడు. ఇది
దుస్సాధ్యప్రయత్నమే ! దండకమంతయు నొక్క ‘త’ గణముతోడనే నడవవలయును.
దశరథుండు, భరతుండు, సుబాహుండు, లోనగ లఘుబహుశములగు పురుషనామములును
మిథిల మొదలగు పుర దేశనామములును సిఛందమున నిమగ్నము.

ఆ యీ కష్టముచేతనే కాబోలు నీకవి రావణాసుజాని ‘విభీషణ్యు’డని
ప్రయోగించినాడు. ‘ణ’ వర్ణలోపము గొప్పలోపమే ! అచ్చులెనుగు గల్పములు
లిఖించినకవులకుఁగూడ నిట్టికష్టములు కలిగియుండుట యెఱుంగదుము. ‘సీతాదేవి’ యన
వలసినచోట సాగెటిచాటివడంతి యనియు మట్టిపట్టి యనియు నేల బిడ్డ యనియు
వాడిరి. కాని ‘సీతాదేవి’ శబ్దమందలి మార్దవ మాధుర్యములును, శ్రవణసుఖమును శత
లక్షాంశమైన సీపేరులకు లేదనుట నిశ్చయము !

ఈకవి పెక్కిరామాయణములు శ్రద్ధమై బఠించి, శోధించి కథాంశమును
కైకొన్నాడు. అయోధ్యాకాండకథ మిగులసరసముగాసాగినది ! మంథరా కైకలసంభా
షణమును కైకేయాదశరథులవాగ్విధానమును గట్టించి చేకూర్చుకొనఁబడినవి. తక్కిన
కథాభాగములు యథాతథముగ సాగినవి. గ్రంథము సులభతైలని సకలజనుబోధముగ
నడచినది !

ఆంధ్రమున “దండకరూప” గ్రంథము లేసికొఱత నీకవి తీర్చియున్నాడు. ఈ
నూతనవిధానము ననుసరించిన కవిగారిని మిక్కిలి యభినందించుచున్నాను.

ఇట్లు,

దుర్భాక, రాజశేఖరశతావధాని.

కావ్యతీర్థ విద్వాన్ శ్రీరావాడ వేంకటరామశాస్త్రిలు.

తెలుఁగుపండితుండు, మునిసిపల్ హైస్కూలు, బళ్లారి

నాదకళాబిందువులలో బిందువనునది అనభివ్యక్తజగదంకురావస్థకు బీజభూతమైన
అఖండము నిర్గుణము అగు పరబ్రహ్మతత్వము. ఈ బ్రహ్మతత్వముయొక్క అభివ్యక్త

సూక్ష్మస్వరూపమే కళ. ఈకళయొక్క స్థూలస్వరూపమే నాదము. ఈనాదముయొక్క పరిణామవిశేషమే శ్రీమద్రామాయణమహాకావ్యము.

ఇందలియతివృత్తము శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మముయొక్క మహిమానువర్ణనాత్మక మగుటచే నిద్దానిని మంత్రద్రవ్యలగు మహర్షివరేణ్యులు వేదములుగా బఠించి; వాల్మీక్యాదులు మహాకావ్యముగ నొనర్చి వివిధరీతుల వర్ణించిరి! మహితభాగవతులు నామ సంకీర్తనాదుల భజించి మైమఱచిరి. వారు ఏ రససేల? ముంగిటిబిచ్చగానిమొవలు మూలింటిముసలమ్మవఱకును రామనామంపుచవి నెఱుంగనివారు లేరనియే చెప్పవచ్చును.

మనదేశమున అనాదిగ నెలకొనియుండు నీవాతావరణమే ఆంధ్రదండక రామాయణ కావ్యావతరణమునకుఁ గారణము. కనుక నచ్చరంపడ నక్కఱలేదు. కాని నిమిష నిమిషమునకు నుత్పాతకతము లుష్ణతిల్లునిక్కాలమున మన్నిత్రమును మహాకుటుంబియు నగు శ్రీఆశ్వత్థరావుగారు మనఃశోభము నేమాత్రము నందక మాన్యగ్రంథరచనల నశాకికానందము ననుభవించుచుండుటమాత్రము వింతక నున్నది. ఇంతేకాదు. ఏకొన్నిరచనములతో అనువుగనుండుదుండకము నండగాఁ గొని నానారసాశ్రయమగు రామాయణ కథను ఉడివోని నుడికారములసాంపు పెంపొంద ఒడుదుడుకులులేక నడిపించుట వింతలలో వింత యనునట్లున్నది.

గ్రంథకర్తగారు నేను ఏకమండలవాసుల మగుట నొకయింటివారమే. కావున నీవిషయమున నింతకంటె మిక్కుటముగ ముచ్చటించఁజాల. అయినను నీదండకరామాయణము కుకవితండములకుఁ గాలదండమై ముక్తిపథమున నడయాడు పాఠకలోకమునకుఁ గైదండమై, నలుగడల గడలకొన్న కవికీర్తిని గొలుచు మానదండమై, తన నామైకదేశమును సర్వవిధమల సార్థకపఱచి వఱలుఁగాత మని వరమేశ్వరుఁ బలుమరుఁ బ్రార్థింతు.

రావాడ వేంకటరామశాస్త్రి.

కవిభూషణ శ్రీకప్పగల్లు సంజీవమూర్తిరావుగారు, (బల్లారి.)

ఉ. శ్రీఘ్నరామపావనచరీత్రములోని మహత్వ మెట్టిదో
యూరయరాదుగా! బహుజనాభిమనంబులః జూఱకొన్న యా
చారుకథాక్రమంబునకుఁ జక్కనిరూకృతు లెన్నియిచ్చి యే
తీరున వ్రాసినన్ దనివి తీరదుపో, నుకనిద్రకోటికిన్.

సీ. పద్యకావ్యాకృతుల్ వహించి పెక్కుఱు హృదయ మాకర్పించి ముదము నించె
ద్విపదకావ్యాకృతిక్ పీఠిపీఠులఁ బ్రాకి యూరూరఁ బలుపుర నుద్ధరించె
గద్యకావ్యాకృతుల్ గైకొని కృపమీఱ నాబాలపుష్పల నాదరించె
నాటకాకృతుల రంగభరిన్ విహరించి కనునారి నానందవనధి ముంచె

- గీ. పాటరూపున గాయకునోట వెడలి, శ్రోతలను భక్తిపారవశ్యుల నొనర్చె
నన్ని తానై రహించురామాయణంబు, జనులపాలిటి యమృతరసాయనంబు. 2
- క. నిండాదుమహిమ నయ్యది, వండెనవయసుగల ముక్తిపథగాముల కై
దండ యయి నడవనో యన, దండకరూపమున నిపుడు తరలెన్ వెలికిన్. 3
- చ. ఇది సరళంబునై మిగుల హృద్యమునై రసబంధురూబునై
సదమలభావపూర్ణమయి సత్పద గుంఫితమై సువర్ణనా
స్పదమయి కర్ణపేయమయి పండితపామరలోకగణ్యమై
పొదలుచుఁ దన్నుగన్నకవిపుంగవకీర్తికిఁ గీర్తి కూర్పడే. 4
- క. జలజాయతాక్షుకరుణిక్, కలుగో డశ్వత్థరాయకవిశృతమై భా
సింబ దండకరామాయణ, మలరుత మారవి శకాంక మపసీస్థలమై. 5

కప్పగల్లు సంచీవమూర్తిరావు.

“అభినవభట్టనారాయణ” పాతాళ భేది సుబ్రహ్మణ్యకవి.

- విద్వాన్ పి. బి. యల్; సీనియర్ ప్రొఫెసర్ ఆఫ్ తెలుగు యన్.వి.సి. కాలేజీ, తిరువతి.
- క. అందందుఁ జూత మని నా, డెందంబునఁ దలఁచి యిది వశింపం బూనం
బొందుగ నిరుమారులు దీ, నిం దవుల మనంబు పూర్ణనియతిఁ జదివితెన్. 1
- ఆ. గద్యకావ్య మనఁగఁ గాదు సరేకదా, పద్యకావ్యమనఁగఁ బట్ట దిద్ది
చంపు వదియుగాదు జానగు క్రిందెల్లు, తగణములను వెలయు దండకంబు. 2
- తే. పోల నశ్వత్థరాయని పూన్కియేమొ, యొక్కగణముననే యొప్పుచుండునట్లు
రామచరిత సర్వంబును రమ్యభంగిఁ, దురగధారగ నడవె జాతురి వెలయఁగ. 3
- మ. రసభావంబులు గూర్చఁగాఁదలఁచి కన్దుచ్చందముల్ పూని, సా
రసమగ్రత్వము సొందఁజెంచి కవుల బ్రంబైన కావ్యంబులన్
బసతో వ్రాసింకాని దండకముగాఁ బట్టింపిరే యెవ్వరేన్
ససి నశ్వత్థకవీం ద్రుభంగి నిదెహి చాతుర్య మన్నం గడున్. 4
- చ. కత తొలుకాడకుండ ఘనకావ్యము భావము తప్పకుండ సం
స్తుతులకుఁ బాత్రమై వెలయ సూరులయోదల లూపఁజాలు నీ
గతి రచియింపఁగా నరిదిగాడె యితోధికవృద్ధి చెంది సం
గతిమెయి నీకవీశ్వరునికావ్యము లూపెడుగాక ధారుణిక్. 5

కంభంపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు.

‘ఉభయభాషాప్రవీణ’ ప్రొఫెసర్ ఆఫ్ తెలుగు

(హైడ్ ఆఫ్ ది తెలుగుడిపార్టుమెంటు) యన్. వి. ఓ. కాలేజీ తిరుకతి.

మృదుమధురపదలలితము, లలితాబంకారకలితము నగు దండకరామాయణముం జదివి
యమందానందమొందితి. ఇట్టికార్య మపూర్వమగుట నిది యాదికావ్యము. రామభక్తి
సామ్రాజ్యాధిపత అశ్వత్థరాయఁ డాదికవియే.

భక్తాగ్రేసరుఁడగు బమ్మెరపాఠరాజు భాగవతముంబోలె నాబాలగోపాల మీదండ
కముం జదివి ధన్యమౌగాన.

ఇట్లు,

కంభంపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి,

బ్రహ్మశ్రీ కలుగోడు అశ్వత్థరావుగారి సన్నిధికి :

అభినవపాణకవి, ఆశుకవిచక్రవర్తి, కవిసార్వభౌమ, విద్వాత్, గౌరావజ్వల
రామకృష్ణశాస్త్రి శతావధాని, మునిసిపల్ హైస్కూలు తెలుగుపండితుఁడు, కర్నూలు
సీతారామశాస్త్రి శతావధాని, గజ్జలకొండ.

మహాశయా !

శతకంబుక బలియించినాము మును విసామర్థ్య మద్దాననే
యతిమోదం విడె; దండకంబు సిఫు డాసాంతంబు గన్గొంటి మీ
గతి బ్రాహ్మరసమాధురీఘరి నశక్యం బిద్ది వ్రాయంగ, భా
రతి యుష్మద్రసనాగ్రరంగమునఁ బూర్ణప్రజ్ఞఁ జూపించెడికె.
కలికాలం బిది రామచంద్రకథ నాకర్ణింప రెవ్వార లీ
వల నీదండక మన్న నెల్లరకు నేవంగొల్పె వైన నృప
ల్లలితాలంకృతచారు చిత్రకవితాలావణ్యముం గాంచినం
బి! యెవ్వారు పతింపకుండెదరు యుష్మత్కృత్య మోధీమణి.

శ్రీ విద్వాత్, అనుమల వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు.

రిటైర్డ్ తెలుగుపండితుఁడు. మునిసిపల్ హైస్కూలు, కర్నూలు.

శ్రీ కలుగోడు అశ్వత్థరావుగారు రచించిన అశ్వత్థేశశతకమును, దండకరామాయణ
మును, వారు పంపగాఁ జరించుభాగ్యము నాకు లభించినది. నేటికిఁగూడ నీరాయల

సీమకవులలోఁ గానవచ్చు తైలీతై శిష్టము నీరి యీకావ్యద్వయమునందు నైతము సృష్టముగా గానవచ్చుచున్నది. పూర్వసంప్రదాయసిద్ధమును, నిర్దుష్టమును, మనోజ్ఞము నైన వీరికవితాసక్తిక యెంతైన గణనీయమై యున్నది.

తొల్లి మహాకవులచ్చటచ్చట దేవతాస్తోత్రములకొఱకు మాత్రమే యుపయోగించుచువచ్చిన దండకము శ్రీనాథమహాకవిచేఁ బరడోషోద్ఘాటన ప్రక్రియయందుపయోగింపఁబడి వింతగొలుప నారంభించెను. తరువాత రాయలసీమం జన్మించిన యొకానొక కవిశేఖరునిచే భాషీయదండక మనుపేర హాస్యరసప్రధానమగు కావ్యరూపముం బొందింపఁబడి పరియితృజనమున కాశ్చర్యముగలిగించినది.

ఇప్పు డీయశ్వత్థరాయకవిగారి యద్భుతప్రతిభావీలాసముచే శ్రీరామకథారూపమును బొంది యీదండకము సకలనుకవిజనాహ్లాదకారియై వెలుఁగొందుచున్నది. మున్నొకప్పుడు దండకాలంకారభూతమై విరాజిల్లినయాపవిత్రతేజము చిరకాలమున కీయశ్వత్థరాయకవిమూలమున మరల నిప్పుడు దండకాలంకారభూతమై విరాజిల్లుచు నాంధ్రలోకము నానందపరవశము గావించునుగాక !

అనుమల వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

న మ శ్చ త ము.

విద్వాన్: కవిశిరోశంకరప్రదాద్, శ్రీభవానీశంకరకుటీరము.

చదివితీ మిదు రామకృతి సాంతము; జానుతెనుంగులైన యా

జడములసొంపు, భావరసవాహినీతీయదనాలు, భారతీ

వదనమునుండి వెల్వడిన భాతినీ దోఁచెడి యెట్లువ్రాసిరో

కద! రససిద్ధులొకవుల గంటము లిట్టివికావె సత్కవీ !

1

నన్నయతిక్కయద్వలను నాచనసోమన సెఱ్ఱనాదులక

గన్నతెనుంగుగౌరవము కావ్యసుమాలపరిమళాకృతిక

గన్నది; దాని నిల్పఁగల కావ్యము లీయెడ నున్నటంచు నే

మున్నదలంచినాఁడఁ, గని ముగ్ధుడనై తిని మీదుసత్కృతిక.

2

ఇతరులు వోనిమార్గమున నేగుచు రామచరిత్ర దండకా

కృతిఁ గృతిఁజేసి మారుతికిఁ గేల్లవ మోడ్చి యొసంగినా రికక

బ్రతి యెవరయ్య మీ కిటును ప్రాంజలివై యిడుచున్న నా “నమ

శ్శతము”ను బ్రేముడికొ గొనుచు సంతసము నొనరింపుసత్కవీ !

3

శ్రీ విద్యాక, బల్లారి వెంకోబరావుగారు.

బి. బి. యల్. ప్రధానాంధ్రపండితుండు బోర్డుపైసూలు, రాయదుర్గం.

సీ. వాల్మీకిమాసింద్ర వాక్కుధాకలితమై యాదికావ్యం బన నలరెనెద్ది,
భవభూతిముఖ మహా కవిగణగ్రథిత రూపకరూపముల చేతఁ బ్రబలెనెద్ది,
త్యాగరాయాది గాయకకోటికలవిపంచి నాదరమ్యమై చెలఁగెనెద్ది,
తైవల్యపదసాధకం బయి భక్తుల తారకమంత్రమై తనరె నెద్ది,

ఆ. అట్టి రామవృత్త మతిమధురంబుగ దండకమునవ్రాసి ధన్యుడైన
ఈకవీంద్రుగ్రంథ మీతనిప్రతిభయు నాంధ్ర భూమియందు నలరుఁగాక ! 1

ఉ. వాగనుశాసనాదికవి వర్యసమర్పిత భవ్య కావ్యమా
లాగణితాతిథీధితి సమంచితవై భవ భారతీవధూ
టిగళసీమ, నవ్యప్రకటికృత రామచరిత్రదండకం
ఋగైదుఁగాక దండ యయి యొప్పుచు నారవితారకంబుగఁ. 2

సీ. సమధికభావనా శక్తిసంపన్నతఁ బాత్రప్రవణమును బాదుకొల్చి
బహువిధాలంకృతి స్త్రాచితవర్ణనం బాచిత్యయుక్తిచే నలరఁజేసి
మృద్వికపాకసమిధమంజులతైలి బహురసాన్నితముగఁ బరగఁజేసి
శృంగ్యప్రధానభావంబుల వృత్తిరీతుల మధురంబుగా లలి నొనర్చి.

ఆ. ఆంధ్ర భావయందు నలదండకచ్చంద, మందు కావ్యమొకటి పొందుఁజూచి
తనరుచుండె సితఁడు దండకబ్రహ్మ నా, వ జ్ఞయమ్మనందు వాసికెక్కి.

విద్యాక బల్లారి వెంకోబరావు,

తిరుపతి 30-10-47

స మ స్తే:—

దండికవిత్వ మీవిమల దండకరూపము దాల్చి మత్తవే
దండము రాజమార్గమున దర్పమునం గమనంబుసేయున
ట్లుండె నటంచు పూజ్యులు న వోదయమంచు విధాతరాణియొక
మెండుగ ముగ్ధి తేలిరి సుమీ! మదిమెచ్చి ప్రమోదవారిధిఁ.

ఇట్లు

భవదాశీర్వచనాభిలాషి.

బి. యస్. రాజు.

విషయసూచిక.

బాలకాండము

విషయము.	పుట.
శ్రీనారదవాల్మీకిలసమాగమము	1
నారదుడు వాల్మీకికి రామాయణకథను జెప్పుదొడంగుట	1
దశరథుడు పుత్రకామేష్టియాగము జేయుట	2
శ్రీరామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నబజనము	3
విశ్వామిత్రుడు దశరథునిగోరి, శ్రీరామలక్ష్మణుల యాగరక్షణార్థము వెంటఁ గొనిపోవుట	4
శ్రీరాముడు విశ్వామిత్రునిచే యజ్ఞమును బూర్తిచేయించుట	5
అహల్యాకాపవిమోచనము	6
శివధనుర్భంగము	7
సీతాకల్యాణము	9
సవరిశారముగ దశరథుఁ డయోధ్యకు ప్రయాణముచేయునెడ మిథిలాపురజనుల సంరంభము	10
వరశురామగర్వభంగము	11

అయోధ్యాకాండము

శ్రీరామపట్టాభిషేకప్రయత్నము	14
మంధరకైకలసంభాషణము	15
మంధర దుర్యోధనము	16
కైక మంధరదుర్యోధనకు లాంగిపోవుట	19
దశరథుడు కైకేయియింటికి వచ్చుట	20
దశరథుఁ డంతపురములో కైకను వెదకుట	22
దశరథుడు కైకను విచారకారణం బడుగుట	23
కైక వాక్చతుర్వముచే దశరథుని మరులుగొల్పుట	24

విగ్రహము.

పుట,

కైక దశరథుని వరములు గోగుట	...	25
దశరథుండు కైకకు వరము లిచ్చినందులకై దుఃఖించుట	...	26
దశరథుని పరితాపము	...	28
పట్టాభిషేకమండపమునకు పసిష్ఠాదులువచ్చుట	...	29
సుమంత్రుండు దశరథుని మేల్కొల్పుట	...	30
సుమంత్రుండు దశరథునికడకు శ్రీరాముని దోడ్తెచ్చుట	...	32
కైక శ్రీరామునకు దశరథుఁ డిచ్చిన వరముల వృత్తాంతమును జెప్పట...		33
శ్రీరాముండు దశరథు నోదార్చి తా నరణ్యమున కేగెదనని తననిశ్చితమునుచెల్పుట		34
శ్రీరాముండు తా నరణ్యమునకుఁ బోవువృత్తాంతమునుచెల్పుఁ గౌసల్యుంటి కేగుట		35
శ్రీరామచంద్రుండు కైకేయివరములనంగతి వినుపింప శోకించు కౌసల్య నూతడఁ బల్కుట	...	36
శ్రీరాముండు కౌసల్యకు తండ్రియాజ్ఞ తప్పరాదని విన్నవించుట	...	37
లక్ష్మణుండు అరణ్యమునకు పోవలదని రామచంద్రునితో పౌరుషములాడుట		39
శ్రీరామచంద్రుండు లక్ష్మణునకు బుద్ధినిప్పి తా నరణ్యమునకేగఁ గౌసల్యచే ననుజ్ఞఁ బడయుట	...	39
శ్రీరామచంద్రుండు తా నరణ్యమునకుఁ బోవ నీతాదేవి ననుజ్ఞఁగోరుట		40
నీతాదేవి తా నరణ్యమునకు వత్తునని శ్రీరామునితో పట్టుబట్టుట	...	41
శ్రీరామచంద్రుండు నీతాదేవికి నరణ్యమునకు రా ననుజ్ఞనొసంగుట	...	42
తనవెంట నరణ్యమునకు వచ్చుటకు శ్రీరాముండు లక్ష్మణుని ప్రార్థన నంగీకరించుట		42
నీతారామలక్ష్మణులతో నరణ్యమునకు పోవుటకై శ్రీరామచంద్రుండు దశరథు ననుజ్ఞఁబొందుట	...	43
కౌసల్యాదేవి నీతారామలక్ష్మణులకు దీవన లొనంగుట	...	44
శ్రీనీతారామలక్ష్మణులు, సుమిత్రాదేవి యాజ్ఞఁబడయుట	...	46
శ్రీరాముండు తమ్ముదీవిం చిపంపుమని కైకేయికి మ్రొక్కుట	...	46
శ్రీనీతారామరామలక్ష్మణులు రథారోహణులై కాంతారమునకు ప్రయాణము నేయుట		48
గుహుండు గంగానదీతీరమునకు శ్రీరాముని దర్శింపవచ్చుట	...	49
శ్రీరాముని వీడ్కొని సుమంత్రుఁ డయోధ్యకేగుట	...	50
రాఘవులు గంగానదిని దాటి గుహుని వీడ్కొల్పుట	...	50
భరద్వాజా శ్రమమునుండి రాఘవులు చిత్రకూటాద్రికేగుట	...	51

విషయము.

పుట.

శ్రీ సీతారామలక్ష్మణులను అరణ్యముఁ జేర్చివచ్చినని సుమంత్రుఁడు దశరథునితోఁ	
జెప్పుట	52
శ్రీ రామవియోగమునకై దశరథుఁడు దుఃఖించి, కౌసల్యతో తాపన	
కావముఁ దెల్పుట	53
దశరథుని మరణము	54
వసిష్ఠుఁడు, భరతశత్రుఘ్నులఁ దోడితెచ్చుటకు దూతలఁబంపుట	54
భరతశత్రుఘ్నులు కైకవలన నెల్లవృత్తాంతమును విని దుఃఖించుట	55
భరతశత్రుఘ్నులు కౌసల్యాదేవిని దర్శించుట	58
శ్రీ రామచంద్రునిఁ బరికించి దోడైచ్చెదనని భరతుఁడు ప్రతిజ్ఞ సేయుట...	59
భరతుఁడు బంధుమిత్రాభితో శ్రీ రామునిఁ దోడైచ్చుటకు చిత్రకూటాద్రి కేగుట	60
శ్రీ రామచంద్రుఁడు భరతశత్రుఘ్నుడల నాదరించుట	61
దశరథునకు శ్రీ రామలక్ష్మణులు తిలోదకాదు లొసంగుట	62
శ్రీ రాముని నయోధ్యకురమ్మని భరతుఁడు ప్రార్థించుట	62
శ్రీ రాముఁడు భరతునోదార్పుట; అన్నదమ్ముల సంభాషణము	62
శ్రీ రామపాదుకల భరతుఁ డనుగ్రహింపఁబడుట	64
శ్రీ రామపాదుకావట్టాభిషేకము	66

అ రణ్య కౌం డ ము

శ్రీ రాముఁడు విరాధుని సంహరించుట	67
అగస్త్యశ్రమమునకు రాఘవులువచ్చుట	69
లక్ష్మణస్వామి తపంబొనరించుచున్న జంబుకుమారుని సంహరించుట	70
శూర్పనఖ పుత్రునిఁజూడవచ్చి శ్రీ రామునిఁ గాంచి మోహించుట	71
లక్ష్మణస్వామి శూర్పనఖ ముక్కుచెవులఁ జెక్కుట	72
శూర్పనఖ తనమానభంగముఁ దెలిపి భరదూషణాదులను రామునితోఁ బోరఁ	
బ్రేరేపించుట	73
భరదూషణాదులు శ్రీ రామునితోఁ బోరి మడియుట	74
శూర్పనఖ సీతాదేవిని తెచ్చుటకు రావణునిఁ బ్రేరేపించుట	76
రావణుఁడు మారీచునితోఁగూడి సీతాపహరణమునకై పంచపటి కేతెంచుట	78
మారీచుఁడు బింక యగుట మాయాహరిణమును నీతకాంక్షించుట	81
శ్రీ రాముఁడు లేడిని వెంబడించుట	82

విషయము.

పుట.

సీత నిష్కరములాడి లక్షణుని శ్రీరామునిఁ దోడి తేబంపుట	...	83
సీత సన్న్యాసియైవచ్చిన రావణుని సత్కరించుట	...	83
రావణుఁడు తననిజవృత్తాంతమును సీతకుఁజెప్పి తన్నుఁగూడుమని ప్రార్థించుట		84
రావణుఁడు మూర్ఖితయైపడియున్న సీతాదేవిని రథముపైగొని లంకొన్ముఖుఁడగుట;		
సీతాప్రలాపము	...	85
జటాయువు రావణునితోఁబోరి పక్షములు గోల్పోవుట	...	86
రావణుఁడు సీతాదేవిని గొనితెచ్చి అశోకవనమునందుంచుట	...	87
ఆరణ్యములో లక్షణస్వామి వెదకుచుఁబోయి శ్రీరామునిఁ గలసికొనుట		88
శ్రీరామచంద్రుని సీతావియోగదుఃఖము	...	90
జటాయువు శ్రీరామచంద్రునకు సీతాదేవివృత్తాంతమును చెలిపి ప్రాణములు వీడుట		92
శ్రీరాముఁడు కలంధాసురుని సంహరించుట	...	93
శ్రీరామలక్షణులు శబరిచే సన్న్యాసింపఁబడుట	...	95

కీ ష్కింధాకాండము

సుగ్రీవుఁడు శ్రీరామలక్షణులయొద్దకు హనుమంతునిఁ బంపుట	...	97
శ్రీరామునకు హనుమంతుఁడు సుగ్రీవుసఖ్యుంబుఁ జేయించుట	...	100
సుగ్రీవుఁడు సీతాదేవి సొమ్ములమూటను శ్రీరామచంద్రున కర్పించుట		100
సుగ్రీవుఁడు శ్రీరామచంద్రులకు వాలివృత్తాంతమును చెల్పుట	...	102
మాయావికథ	...	103
దుందుభివృత్తాంతము	...	104
శ్రీరామచంద్రుఁడు కాలిబొటనపైలితో దుందుభికఁజేరమును జిమ్ముట		105
వాలిసుగ్రీవుల ప్రథమయుద్ధము	...	107
వాలిని యుద్ధమునకు పోవలదని తార యడ్డగించుట	...	108
వాలి తారను దిరస్కరించి యుద్ధమునకు వచ్చుట	...	109
వాలి సుగ్రీవుల ద్వితీయ ద్వంద్వయుద్ధము	...	109
రాముఁ డేతైకబాణమున వాలినిఁగొట్టుట; వాలి శ్రీరామునిఁ దూలనాడుట		110
వాలికి శ్రీరామచంద్రుని ప్రత్యుత్తరసమాధానము	...	111
వాలిపై వ్రాలి తారాంగదులు రోదించుట	...	112
శ్రీరామచంద్రుఁడు తారకు సమాధానముఁజెప్పుట; వాలి సుగ్రీవతారాంగదుల		
సూరిడఁ బల్కుట	...	113

విషయము.	పుట.
వారి శ్రీరామచంద్రుని స్తుతించి ప్రాణములు వీడుట ...	114
శ్రీరాము నాజ్ఞ చేసుకొనుచు కిష్కింధాసామ్రాజ్యము వట్టముఁ గట్టుకొనుట	115
సుగ్రువుడు తన సమస్తసైన్యముతోవచ్చి మాల్యవంశమున శ్రీరాముని దర్శించుట	116
సీతాస్వేషణార్థము నల్లిక్కులకు నేనలను సుగ్రువుడు పంపుట ...	117
శ్రీరామచంద్రుఁ డాంజనేయునకు, సీత కర్పింప ముద్రిక నిచ్చుట...	119
ఆంజనేయాదులదక్షిణదిశాస్వేషణము ...	121
వానరులు ప్రాయోపవేశమునకు సిద్ధపడుట; సంపాతి సీతాదేవివృత్తాంతమును చెల్పుట ...	122
వానరులు సముద్రమును లంఘించుటకై వారివారిసత్వములు వెలిపుచ్చుట	124
జాంబవంతుడు సముద్రలంఘనమునకు హనుమంతునిఁ జేరేపించుట ...	125
ఆంజనేయుఁడు సముద్రమును లంఘించుట ...	127
హనుమంతునకు సముద్రమధ్యమునుండి మైనాకుఁ దడ్డమువచ్చుట ...	128
దేవదూత ఆడ్డముగావచ్చి హనుమంతుని బలముఁ బరీక్షించుట ...	129
సింహిక హనుమంతునిఁ దాఁకి మడియుట ...	129

సుం ద ర కాం డ ము

హనుమంతుఁడు సువేలాద్రివైసుండి లంక సౌందర్యముం దిలకించుట...	131
హనుమంతుఁడు 'లంక' యను రాక్షసినిఁ గొట్టి లంకలోఁ జొచ్చుట...	132
ఆంజనేయుఁడు లంకలో సీత నన్వేషించుట ...	133
రావణునిప్రక్కలో నిద్రించుచున్న మండోదరిని గాంచి హనుమంతుఁడు సీతాదేవి యని భ్రమించుట ...	134
సీతను గానక విసిగి హనుమంతుఁడు చింలించుట ...	135
అశోకవనములోనున్న సీతనుగర్తించి హనుమంతుఁ డందలి శింశుపావృక్షము నెక్కి దాఁగియుండుట ...	137
రావణుఁడు సీతాదేవికై అశోకవనమునకు వచ్చుట ...	137
రావణుఁడు సీతతో తనపరాక్రమముఁ జెప్పుకొనుట ...	138
భూజాత రావణునిఁ దృణీకరించి దూషించుట ...	140
త్రిజట రావణునకు సమాధానముఁజెప్పి యింటికి మరలించుట ...	141
సీతాదేవిని రాక్షసస్త్రీలు బెదరించుట ...	141
హనుమంతుఁడు సీతాదేవికి శ్రీరామముద్రిక నిచ్చుట ...	142

విషయము.

పుట.

హనుమంతుడు సీతాదేవికి తననిజస్వరూపముఁ జూపుట	...	143
సీతాదేవి ఆంజనేయునిచేత శిరోరత్న మిచ్చి దీవించుట	...	144
శ్రీరామలక్ష్మణులకు భూపుత్రిసందేశము	...	145
హనుమంతుడు సీతాదేవిని సమాధానపరచి యామెను వీడ్కొనుట...		146
హనుమంతుఁ డశోకవనమును గూల్చుట	...	148
రావణుఁడు హనుమంతునిపైకి రాక్షసులఁ బంపుట	...	149
రావణుఁ డక్షయకుమారుని హనుమంతునిపైఁ బంపుట	...	150
ఇంద్రజిత్తు హనుమంతునిపై కేగుట	...	151
ఇంద్రజిత్తు వాయుపుత్రుల యుద్ధము	...	152
ఆంజనేయుఁడు బ్రహ్మసమునకు గట్టుపడుట	...	153
రావణుఁడు హనుమంతునిపై నాగ్రహించి ప్రగల్భములు పలుకుట	...	153
రావణునకు రామదూతహితముఁ జెప్పుట	...	154
రాక్షసులు హనుమంతునితోకకు విప్పంటించుట	...	155
లంకాదహనము	...	156
హనుమంతుఁడు మరల సీతాదేవిని దర్శించి సముద్రమును దాటుట	...	158
వాయుపుత్రుఁడు వానరులఁజేరి లంకవృత్తాంతమును వినిపించుట	...	159
వానరుల యుత్సాహప్రకటనము	...	160
శ్రీరామ సుగ్రీవుల సీతాస్వేషణసందర్భసమాలోచనాసంభాషణము	...	161
ఆంజనేయుఁడు రామాదులయొద్ద కేతెంచుట	...	162
ఆంజనేయుఁడు సీతాదేవి క్షేమవార్త శ్రీరామచంద్రున కెఱిగించి శిరోరత్న మిచ్చుట	...	163
శ్రీరామచంద్రుఁడు సీతాశిరోరత్నమునుగ్రహించి వాతాత్మజుని దీవించుట		164

యుద్ధకాండము

లంకలో రావణుఁడు సభాసమావేశము గావించుట	...	166
సభాసదులతో రావణుని కార్యక్రమ సమాలోచన విభీషణుని హితోపదేశము		167
విభీషణుని హితోపదేశము	...	169
రావణ విభీషణుల సంవాదసంభాషణము	...	170
విభీషణుని సీరితోధనముః రావణుని తిగస్కారము	...	173
రావణుఁడు కాలితోఁ దన్ని విభీషణు నవమానించుట	...	175
విభీషణుఁడు దశగ్రీవునిదూషించి సభనుండి వెడలిపోవుట	...	176

విషయము.

పుట.

విభీషణుడు శ్రీరాముని శరణువేడఁబోవ తల్లికై కసి యాజ్ఞలడయుట	177
శరణుసొచ్చిన విభీషణునకు రామచంద్రుఁ డభయమిచ్చి సముద్రపుటొడ్డున	
లంకాపురికి పట్టముఁగట్టుట	178
విభీషణుడు శ్రీరామచంద్రునకు రావణునిబలము వినిపించుట	182
శ్రీరామభద్రుఁడు సముద్రనివై బాణము ప్రయోగించుట	183
సేతుబంధనము	185
శ్రీరామచంద్రుఁడు ఉడుతను లాలించుట	186
శుకసారణులు చిలుకలైవచ్చి సుగ్రీవునైన్యముఁజొచ్చుట	187
శుకసారణులు సుగ్రీవనైన్యబలమును రావణునకు వినిపించుట	188
లంకలో రావణుఁ డుత్తరగోపురం బెక్కి రాఘవునకు తనవైభవముఁ జూపవచ్చుట;	
శ్రీరాముఁడు శరలాఘవముఁజూపి రావణు నవమానించుట	189
అంగదరాయబారము	190
శ్రీరామచంద్రుఁడు యుద్ధమున కాజ్ఞనిచ్చుట; వానరరాక్షసుల మొదటిసాటి	
యుద్ధము	195
రావణుఁడు మహాపార్వాదియోధులను యుద్ధమున కంపుట	196
మేఘనాదుఁడు యుద్ధమునకుపోవుట	198
మేఘనాదుఁడు బ్రహ్మప్రముచే రామలక్ష్మణులను వానరసేనను మూర్ఖుఁగొలుపుట	198
హనుమంతుఁడు సంజీవకరణిం బెచ్చి శ్రీరాఘవులను కపినైన్యమును మూర్ఖుఁడేల్పుట	199
కుంభకర్ణుని నిద్రాభంగము; వాఁడు యుద్ధముఁజేయఁబోవుట	201
యుద్ధరంగమున కుంభకర్ణుని స్వేచ్ఛావిహారము	203
మూర్ఖుఁడొందిన సుగ్రీవుని గొని కుంభకర్ణుండు లంకకుపోవుట	204
కుంభకర్ణుండు మణిల యుద్ధమాడవచ్చి రామునిచే జచ్చుట	205
రావణుని మూలబలమును రాముఁడు ధ్వంసమొనర్చుట	207
ఇంద్రజిత్తు నివంధినియొగము వేయుచుండ లక్ష్మణస్వామి కపిసేనతోవచ్చి	
యొగమును ధ్వంసమొనర్చుట	209
మేఘనాదుఁడు సోమిప్రిచే జచ్చుట	210
రావణుఁడు న్యయముగా యుద్ధమాడవచ్చుట	211
రావణుఁడు శక్తిని ప్రయోగించి లక్ష్మణస్వామిని మూర్ఖిల్లఁజేయుట	212
ఘోర్భిత్తి సోమిప్రిని కారించి శ్రీరాముఁడు తోకించుట	213

విషయము.

హనుమంతుడు సంబీవకరణినిదెచ్చి లక్ష్మణుని మూర్ఖుడేల్పుట ...

లంకలో రావణుడు దిగులున నిద్రరాక పరితపించుట ...

రావణుడు పాతాళహోమంబు సల్పుట ...

పాతాళహోమవిఘ్నమునకై వానరులు లంక కేటెంచుట ...

అంగదుడు మండోదరి నీడ్చి తేచ్చి రావణునిముందు భంగమొందించుట;

మండోదరి ప్రలాపము ...

రావణుడు మండోదరి నూతిడిలఁజేసి యుద్ధరంగమున కేగుట ...

మాతలి దేవేంద్రుపంపున రథముందెచ్చి రాము నధిష్ఠింపఁబ్రార్థించుట ...

రణరంగమున రామరావణుల వాక్ప్రకర్షము ...

రామరావణయుద్ధము ...

విభీషణుడు రామచంద్రునకు రావణుని ఆయువుపట్టు నెఱింగించుట

శ్రీరాముడు బ్రహ్మాస్త్రముచే రావణునిజంపుట ...

సీతాదేవి యగ్నికుండములోఁ బ్రవేశించుట ...

అగ్నిదేవుడర్కింప దశరథునానతిని శ్రీరామచంద్రుండు సీతాదేవిని బరి

గ్రహించుట ...

శ్రీరామచంద్రుండు సీతాలక్ష్మణసమేతుడై విభీషణునివాదులతో నయో

ధ్యకు వెళ్ళుట ...

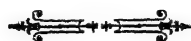
భరతుడు శ్రీరామాదుల నెదుర్కొని యయోధ్యకుఁ దోడితెచ్చుట ...

శ్రీరామపట్టాభిషేకము

శ్రీ రామాయనమః.

28-5-46 తేది శ్రీ 'మురుడీ' అంజనేయస్వామికి సమర్పించిన

ప ద్య పు స్ప ము లు.

ఉ. శ్రీమదనంతభవ్యసురనేవితపాదసరోరుహా! మహా
భీమపరాక్రమా! రిపువిభీషణవిగ్రహా! భక్తపోష! శ్రీ
రామపదాబ్జసూక్ష్మరణలక్ష్మ్యవిభాసితమానసా! గుణ
స్తోమ! మహాత్త! మానిజనతోష! సదా 'మురుడీ' పురాలయా! 1

సీ. నీలనీరదకాయ! నిరతసన్దునిగేయ
భవ్యరూపాయ! తుభ్యన్నమోస్తు
అంజనావరపుత్ర! రంజితశుభనేత్ర!
పావనగాత్ర! తుభ్యన్నమోస్తు
రాక్షసకులనాశ! రాఘవపదదాస!
భక్తప్రపోష! తుభ్యన్నమోస్తు
దుష్టశిక్షణదేవ! శిష్టరక్షణభావ!
బ్రహ్మస్వరూప! తుభ్యన్నమోస్తు
తే. రక్ష మాంరక్ష కపిరాజ! రమ్యతేజ!
పాహి మాంపాహి పరమాత్మ! పావనాత్మ!
దేవదేవేశ! జగదీశ! దివిజపోష!
భవ్య'మురుడీ'పురావాస! దివ్యవేష. 2

ఉ. శ్రీరఘురామపాదసరసీరుహభృంగ! దయాంతరంగ! దు
ర్వారదురంతవిక్రమపరాక్రమబాహుబలాఢ్య! భీకరా
కార! పరాత్పరా! సుజనకామితదాయ! దీనరక్షకా!
వీరవిహార! శ్రీకర! కపిప్రవరా! మురుడీ పురాలయా. 3

క. కంటిని నీపదపద్మము

మంటిని సీత్యము నేడు మాన్యుడనైతి

కంటకముల గెంటించుచు

వెంటనె రక్షించు చేయివిడువకు నన్ను.

మ. అవతారంబును వీడుచో రఘువరుం డానాడు నిన్నియ్యెడ

భువిలో నిల్వంగఁ జెప్పి తాను జనె బో పోషింప భక్తైఘము

సవిశేషంబుగ; నట్లుగానియెడ నాసర్వేశ్వరుం బాసి యీ

భువిలో నిల్చువె, యిట్లు నీవు 'మరుడి' భూరిప్రభావుండవై.

నీ. సంతానమును గోరి చింతించుభక్తుల

వంశవృద్ధి నొనర్చి వఱలి నావు

విశ్వరథ మాశించి యతిభక్తి నేవించు

వారి సంతాపంబు బాపినావు

వ్యాజ్యంబులను జిక్కి వచ్చి నీమరుగును

జొచ్చువారి కభయ మిచ్చినావు

జాడ్యంబుచే నొచ్చి శరణన్నదీనుల

యడమృత్యువును దోలి యలరినావు

గీ. కొల్చుజనముల రక్షింపఁ జొల్పినావు,

పొల్చి పోషింప దీక్షను దాల్పినావు,

తాల్చి బిరుదంబు, భక్తులఁ బిల్పినావు,

పిల్చి దాసుల వెతఁ దీర్చ నిల్పినావు.

6

కా. నీమంతంబులు జాతకర్తవిధులు జెల్వొప్పుఁ జేయంచుటల్

ప్రేమక బాలురకేశఖండనములు బెండ్లిండ్లు పేరంటముల్ :

సామాన్యంబుగ నీడుసన్నిధిఁ బ్రజల్ సాగించుటక నిచ్చులుక

స్వామి! కందిరి పచ్చతోరణము కాఁజాలె భవత్స్థానముక. 7

ఉ. గంటలు చాల మ్రోగఁగ నగారులు 'డా' మ్మని నాద మియ్య జా

గంటలు మించి 'రై'య్యని యగాధముగా రవళించుచుండ వే

- వెంటనె 'దుల్లరి'లధ్వని కెల్లుగఁ జెల్లుగ వేళవేళల
గంటిని నీకు పూజ లిడఁ గంటి ముఁత్రులు గ్రమ్మ నిమ్మగఁ 8
- శా. పేణి లడ్డు జిలేబి మోదకములుఁ భేషేన పోళిలునుఁ
వే నో దూర్చెడు హోళిగల్ వడియముల్ పేరైనమేల్ చక్కిలాల్
జానా నిడ్డెన లప్పడంబులు, మఱిఁ శాల్యాన్నముల్ పచ్చడుల్
పానీయంబులు భక్ష్యభోజ్యములు సంభావ్యంబులౌ పప్పులుఁ. 9
- శా. శ్రీ రంజిలెడు వాంగిభాతులు మఱిఁ జిత్రాన్న ధోవదనల్
కూల్ గాయలు నూరుగాయలు చవుల్ గుల్కారు మేల్చుదులే
పారం 'శ్రీహనుమార్పణం' బనుచు నొప్పారంగ వడ్డించి ప్రే
మారం జేతురు నీకు నర్పణము భాగ్యం బన్న నీదేకదా! 10
- గీ. భక్తజనపారిజాతమై పరఁగునిన్ను
గొంగుబంగార మని నమ్మి కొలువఁగల్గి
చెడినవారలు లేరు; నిఁ జేరి కొలువఁ
గొఱుత కల్గునె తమభక్తి కొఱుత గాని. 11
- చ. తలఁపఁగలేను నిన్ను మది దప్పక నిల్పుచు; నీకు పూజలఁ
సలువఁగలేను; సొమ్ములను చాలఁగ నర్పణ నేయలేను; నేఁ
దెలియఁగ శక్తిహీనుడను తెల్పెద నీ కొకమాట వేఱుఁగాఁ
దలఁపక చిత్తగించి నను ధన్యుని జేయుము మారుతాత్మజా. 12
- గీ. నీకు మామఁ గాఁగ నే నెంచి నాడను
అల్లుడగుము నీవె వల్లె యనుచు
లలి వెలార్చుబిడ్డ కల దొకర్తుక నాకు
అంజనాకుమార! అపధరింపు. 13
- ఉ. బాల విశుద్ధమానస విభాసితవర్తన ముద్దులాడి స
చ్చీల శుభాంగి దివ్యతరశ్రీమృదువాణి మనోజ్ఞమూర్తి యే
వేళను రాముసచ్చరిత విశ్రుతరీతిఁబఠించుకావ్యక
న్యాలలితాంగి నీ కిడఁగ నాకుఁ గుతూహల మయ్యె నెమ్మదిఁ. 14

సీ. నవరసంబుల మించి చవు లూర్భాషింప

నేర్చిన జాణ పునీతచరిత

నడకలో నొకవిత నాణెంబు గులుకార

బుడబుడనడయాడు పువ్వుబోడి

సర్వలక్షణయుత సహజగుణోపేత

శృంగారవల్లి నారీమతల్లి

పండితశ్రేష్ఠుల పరతరాశీస్సుల

వెలసినవిఖ్యాత విప్రానన్య

గీ. నీకు తగిఁట్టియిల్లాలు నాకుఁ బూర్తి

నేటికాలంపునీటుల నేర్చి కూడ

నీతి నియమంబుఁ బాయని నిర్తలాత్మఁ

గొమ్మరామాయణాఖ్య యీకొమ్మ! దీని.

15

గీ. పండితశ్రేష్ఠుడవు రామభక్తుడవును

శిష్టచరితుండ వెంతయు శ్రీకరుడవు

సకలసద్గుణాంబుధివి సౌజన్యనిధివి

బ్రహ్మచారివి నీకన్నవరుఁడు కలఁడె?

16

చ. ఎఱుంగుదు బ్రహ్మచర్యవ్రత మే గణి యంచని నీవు నుంట; నా

తెఱుగు నెఱుంగు మత్సుతయుఁ, “దీరని పావనభావ మూని త్వ

చ్చరణయుగంబుఁ గొల్పుటయ చాలు మఱేమియు గోర” నంచు నా

తరుణి తలంచె దీర్పవలదా నినుబోటికి సాధ్యుకోరికక.

17

గీ. స్వస్తి శుభదివ్యవ్యయనామవత్సరంపు

టుత్తరాయణకాలంబు నుత్తమంబు

మహి వసంతర్తు వై శాఖమాస కృత్తి

పక్ష సప్తమి యిది గురువాసరంబు.

18

గీ. అరయఁ గ నేడు వరనిశ్చితార్థ మేచు

వచ్చినాడను బాంధవప్రతతిఁ గూడి

విన్నవించితి సంగతి విపులముగను

కన్నియ గ్రహించి నను గృహ గావు మయ్య.

19

గీ. భక్తసంతతి కోర్కెలు బడసి మెచ్చి

యిడిన బంగారు వెండిసా మైతయేని

దండిగా నీదు నెమ్మేని నిండఁ దాల్చి

కులుకుచున్నాడవే పెండ్లికొడుకు వోలె.

20

క. ఘనుడగు వెంకోబాయన

కును లక్ష్యాంబకును గొడుగుఁగుట్టఁడ విప్రిం

డను నే నసిష్ఠ గోత్రుడ

ననఘా! 'అశ్వత్థరావు' నరయుము నన్ను.

21

గీ. తెలియ శ్రీవ్యాసరాయప్రతిష్ఠితము

ఉగ్రతరమైన నీవివ్యవిగ్రహము;

భక్తజనపూర్వకృతపుణ్యవరఫలము

ముక్తినిలయము నీ పున్న 'మురుడి' పురము.

22

గీ. మంగళము మంగళము నీకు మారుతీశ!

నిత్యశోభన మగు మునిస్తుత్యపాద!

శుభము లలరుత శాశ్వతవిభవ దేవ!

సతము కల్యాణ మగు భక్తవితతి వరద!

23

శ్రీమురుడీముఖ్యప్రాణేశ్వరమస్తు.

కృతి సమర్పణము

క. బల్లారిజిల్లాలో

నల్లారెడు రాయదుర్గ మనుతాలూకా

జెల్లెడు 'మురుడీ' పురి విల

సిల్లెడు వీరాంజనేయ శ్రితజనగేయా!

శా.తానై పొంగుకవిత్వ మనన్యమగు ప్రస్తావంబులకే దించకే

భాగ్యనామోఘము భుక్తిముక్తిప్రద మేతద్రామచారిత్ర మ

త్యానందంబునఁ గూర్చినాఁడ కలుగో డశ్వత్థరాయండు నే;

దీనిక సత్కృప స్వీకరించి హనుమా! దీనించి నక బ్రోవుమా!

శ్రీమరుడి ఆంజనేయస్వామి

శ్రీతిక్కర

శ్రీతిభక్త

క. నుజివెడిసి రామకృష్ణయ్య, యెడమండలు 'మరుడి హనుమ:' జొగి నాకృతి; నా
నొడివిన జన్మము ధన్యత వచయచె ! యిది నాయమోసుభాగ్యమకాదే !

శ్రీ

శ్రీ సీతారామలక్ష్మణ పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీదండకరామాయణము.

నాంది - ప్రస్తావన

ఓంకారమై - శ్రీ కరాకారమై - సచ్చిదానందసాకార మాచుక్ -
ద్రిమూర్త్యాత్మకంబై విరాజిల్లు - నశ్వత్థనారాయణస్వామినిక్ - భక్తి
హృత్పీఠిపైనుంచి పూజించి ;

శ్రీరామ చంద్రుక్, గృహసాంద్రు, భక్తావనుక్, దేవదేవేశ్వ
రుక్, శాంతమూర్తిక్, బరేశుక్ - మదీయేష్టదైవంబుగా నెంచి నేవించి-

నిర్విఘ్నతక్ సాగి, యీదండకోపాఖ్య రామాయణగ్రంథముక్
బూర్తి నాచేతగావింపఁగా, గొల్పెదక్ - విఘ్ననాథుక్' గణాధీశ్వరుక్,
లోకపంధ్యుక్ - సురవ్రాతసంభావ్యునిక్ - భార్యతీదేవిగారాముపట్టిక్ -
మహాదేవపుత్రుక్ - గజేంద్రావనుక్ :-

వాణి, బ్రహ్మణి, గీర్వాణి, శ్రీపద్మపాణిక్, సమస్తామరశ్రేణి సంపూ
జ్యపాదాంబుజక్ భక్తిసేవింతు - నాకావ్యముక్ దివ్యమై, భవ్యమై
సవ్యమైవెల్ల, నాచేతఁ బల్కింప,

శ్రీపార్వతిక్, గౌరి, శర్వాణి, గల్యాణినిక్, భక్తచింతామణిక్,
లోకరక్షామణిక్, దేవదేవేశ్వరిక్, దివ్యశక్తిక్. బరంజ్యోతిః ప్రార్థిం
తునే సర్వ సత్సంగశంబుల్ ప్రసాదించి లోకాళినిక్ బాలనకజేయఁగఁ;-

శ్రీరమాకాంత, విఖ్యాత, లోకైకమాతక్ బునీతక్, సురేంద్రాది
సంసేవితక్, లక్ష్మీ, బద్ధాలయక్, వేదవేదాంతవేద్యక్, మహాదేవి, సద్భక్త

కల్పద్రుమఁ భక్తి భావించెదఁ, సంపదల్ కూర్చి మా భారతక్షోణి
రక్షింపఁగా నిచ్చులుఁ ;-

రామనామామృతస్వాదనాయ త్తసంతృప్తచిత్తుండునై యొప్పుచుఁ.
సత్తపోనిష్ఠచేతఁ మహర్షిత్వముఁ గాంచి - శ్రీమించ రామాయణం
బాదికావ్యంబుగాఁ గూర్చి, లోకాళికిఁ జేర్చి - లోకైకకల్యాణముఁ
జేసి - మేల్వాసిఁ గన్నట్టివాల్చీకులఁ-భారతీదేవినిఁ వాకులఁ గొన్న
సుశ్లోకులఁ - భక్తిభావంబు రంజిల్లు బ్రార్థింతు వాక్కుధ్ధికై ;-

వెల్లి విష్ణ్వవతారంబుగా - వేదవారాశినిఁ ద్రచ్చి, తత్సారముఁ
దేల్చి వేదాంగముల్ వ్రాసి - శ్రీమన్నహాభారతాదుల్ వినిర్పించి, విజ్ఞాన
సంపద్విశేషంబు లోకంబునఁ - జల్లి, లోకూర్చిచే నెల్లలోకప్రజఁ
బ్రోచు - శ్రీవ్యాసమానీంద్రచంద్రుఁ, జగద్బంధునిఁ, విశ్వపూజ్యుఁ,
స్మరింతుఁ గరంబుల్ శిరాగ్రంబునఁదాల్చి తత్వార్థసంబధికై ;-

దేవభాషఁ మహాకావ్యముల్ గూర్చి- వైరాగ్యముఁ, నీతి,
ధర్మంబులఁ, లోక్య మాధ్యాత్మముఁ జేర్చి, మాకెల్ల విజ్ఞానభాగ్యంబు
నందిచ్చి సేమంబుఁ జేకూర్పు శ్రీభోజరాజేంద్రు నాస్థానదేశాప్తదిగ్దంతు
లఁ దివ్యగీర్వాణ భాషామహాకావ్యనిర్మాణధోరేయులఁ - గాలిదాసా
దులఁ నేఁ దలంతుఁ మదిఁ ;-

లీలతోనాడువాక్యంబులే, లక్షణోపేతపద్యంబులై - సత్యచారి
త్రమైతీరఁగా - రాజరాజేంద్రసన్నాహికోటిరమాణిక్య విభ్రాజనూనాంఘ్రి
నీరేజులై యొప్పి, శ్రీభారతామ్నాయ మెంతో ప్రసిద్ధంబుగా - నాంధ్ర
మం దాదికావ్యంబుగా - సర్వసద్ధర్మమర్తంబు లేపార, నాచంద్రతారా
ర్కమై వెల్లఁగా వ్రాసి పుణ్యాత్ములై - స్వర్గసౌఖ్యంబు లవ్వారిగా జుట్టుఁ
గన్నట్టి, నన్నయ్యభట్టారకుఁ - దిక్కయజ్ఞుఁ-ఘనం దెట్టనఁ - భక్తి
రంజిల్లు భావించెదఁ:-

రామభక్తుఁ, మహాత్ముఁ, గృపాసాగరుఁ - లోకమాన్యుఁ .
మహాధన్యమూర్ధన్యు - నిష్కామయోగిఁ - దహానిర్దులుఁ బూతచారి

త్రునిక;- రాజులకరోసి, సంవద్విశేషంబులక బాసి, శ్రీకృష్ణచారిత్ర్యసత్కావ్యముక దెల్లునక దివ్యమైయుండుగా వ్రాసి - రామార్పణంబంచు నర్పించి - ధన్యుండునై - హాళికావృత్తిమై జీవయాత్రక ముదంబార, లీలావిలాసంబుగా, ధర్మమార్గాను గుణ్యంబుగాఁ బుచ్చుచుక, - భారతీదేవి ప్రత్యక్షమై తన్ను - నోనాయనా! యంచు సంబోధనక జేయఁగా విన్న - తన్నూర్తినిక గన్ను లారంగఁ గన్దొన్న - సద్భక్తి మీఱక, మనంబార నేవించి పూతాత్మకడై యన్న - శ్రీరామ భూపాలు నాస్థానరంగంబునందక, గవిస్థానసింహాసనా సీనతాపట్టభద్ర త్వముక గొన్న-పుణ్యాత్మనిక; మోక్షసామ్రాజ్య లక్ష్మీమనోనాథునిక- బోతనామాత్యచంద్రక - మహాసత్కవీంద్రక - మనంబెంచి, సాష్టాంగ దండప్రణామంబు లర్పించి - భావంబు పొంగార, గైవారముక జేసి కొండాడెదక బాడెదక;-

నూత్ననూత్నంబుగా, దివ్యభూషాద్యలంకారముల్ దీర్చి, శ్రీ కావ్యకన్యామణిశ్రీణినిక ముద్దుగాఁ బెద్దబోపించి, రాజేంద్రులుక గాంచి మోహింప నాస్థానరంగంబు లెక్కించి - మామా! యటంచాడి వా రెంతయో వేడ, నామోదముక జూపి, తా మాదరంబొప్పు, నవ్వారికైదండ లవ్వారికిక గూర్చి; అవ్వార లవ్వారిగా నియ్యఁగా సంపదల్ బొందియుక - రాజసన్తాన్యులై మించి, యాస్థానసింహాసనా రూఢతాభాగ్యముక గాంచియుక - భూరిహామాభిషేకాదిసద్గౌరవాధిక్యముల్ పొందియుక. నిండుభోగంబులకదేలి, భూమండలిక బూజ్యులై వెల్లియుక దెల్లుదేశంబునక గావ్యరత్నంబులక నించి - తాముక యశోదేహముల్ పొంది లోకంబునక నిల్వఁగన్నట్టి, శ్రీనాథునిక - భాస్కరుక - రంగనాథుక - ఘనుకసోమునిక - సూరనక - వారికాలంబునందున్న యాయాకవిశ్రేష్టులక;-

కృష్ణరాయాఖ్యరాజేంద్రుడే మెచ్చి - బంగారపుక బల్లెరంబం దునక, వజ్రవైడూర్యమాణిక్యవిభ్రాజమానంబునౌ గండపెండేరముక

దెచ్చి తా నిచ్చమై పాదముల్ గడ్డి తొడ్డింపఁగా-పల్లకిఁ దానె వైకెత్తి
 సన్తానముఁ సల్పఁగాఁ-బ్రీతిఁ దా నెక్కుసింహాసనార్థంబుపై నిల్పి వెల్లిం
 పఁగాఁ, గుల్కు చారాజు నాస్థానపుఁదివ్యరత్నంబులై; మిత్రరత్నంబు
 లై, ప్రాణరత్నంబులై తేనికినిఁ;-సంతతంబాంధ్రవాద్దేవికిఁ బుత్రరత్నం
 బులై - యాంధ్ర భూమాత్మ సౌభాగ్యరత్నంబులై - దేశదేశంబులం
 'దాంధ్ర'కే, మిక్కిలిఁ గీర్తిసేకూర్చి; శ్రీభారతక్షోణిలోనఁ గనుల్
 త్రవ్వి - దేశీయతావజ్రముల్ దీసి కైఁబూనుచుఁ, బూన్కిమై
 సానలఁదీర్చి - సౌందర్యముఁ, శ్రేయముఁ, సత్యముఁ గల్గి వెల్లాం
 దఁగాఁ, గావ్యముల్ కూర్చి - యానంద సంవిస్తహాభోగ భాగ్యం
 బుగా, మాకు వా రియ్యరే! - యాబుణం బేమి సామాన్యమే?
 వారినామంబు లీరూపునఁ సంస్మరింపంగ, నేకొంతయోతీరు నం
 చెంచి భావించెదఁ:- బెద్దనఁ - దిమ్మనఁ - ధూర్జటిఁ - బట్టుమూర్తిఁ -
 గవిఁ రామభద్రుఁ - మహాదత్తుఁడౌ రామలింగుఁ - మఱిఁ, దక్కు
 నింకెందఱో పూర్వపుఁ సత్కవీంద్రాళి -

ఆమీఁద - నిం కిక్కడఁ - నూలు నిన్నూలునౌ యేండ్ల నీ
 మధ్యకాలంబునందుండి యీనాఁటిదాఁకఁ గణింపంగ, బల్దత్తులై -
 దీక్షమై - చిత్రచిత్రాతి చిత్రంబులై యెం దనర్థంబులై దీధితుల్ జిమ్ము
 మేల్సొమ్ములఁ గూర్చి, యర్పించి; భాషామహాదేవి భూషించి - పోషిం
 పఁగా - నాశ్రయం బిచ్చి దేశీయులౌరాజు, లాయాజమీనాదారు
 లేలంగ; - దిగ్దంతికర్ణంబులుఁ దద్దరిల్లంగ విఖ్యాతిగాఁ బేర్లు మ్రోగించి -
 మొన్నొన్న నే భౌతికాంగంబులఁ బోలవంచుఁ విసర్జించి, సత్కీర్తిసంశో
 భితంబౌ లసద్గ్రంథరూపావళిఁ మాకుఁ దోఁపించి, సద్బుద్ధులఁ జెప్పు
 దివాన్తులఁ;

దివ్యసత్కావ్యనిర్మాణభౌయరేతాగణ్యులై - ధన్యులై - లోక
 సన్తాన్యులై; బల్వయోపృథ్వులై, యోషమిఁ బెద్దయాసేవ చాలించి -
 యేకొద్దియౌ, చేతనై నంత గావించు, చీ యాంధ్రభూమిఁ గడుఁ

బూజ్యులై మేనితోనుండుభవ్యాత్మలఁ - సత్కవిశ్రేష్ఠులఁ, నిష్ఠమై నేఁ దలంతుఁ; -

మఱి, బోషకుల్ లేని యీకాలమందుఁ; మహాకావ్యముల్ వ్రాసి విస్మయ, నాలింపఁగానైన నేయొక్కరుఁ రానియీకాలమందుఁ - కవిత్వంబటన్నఁ - గవుల్ పూజ్యులన్నఁ - బ్రజల్ హాస్యముఁ జేయు నీకాలమందుఁ; దెలుం గన్ననుఁ - దెల్లునఁ బండితుండన్న, నేరేరికిఁ లెక్కయేలేని యీకాలమందుఁ, దగఁబొట్టకుఁ బట్టకుఁ, గష్టమై తోచు నీకాలమందుఁ మహామౌమదుర్భిక్షముల్ నిండి యెందుఁ నిరాశాపితాచంబు నట్టిక్కులఁ ఘోరఘోరంబుగా నర్తనల్ సల్పి గర్జించు నీకష్టకాలంబునందుఁ; మఱి విశ్వసంగ్రామముల్ రేగి పెల్లూఁగి - దేశీయతా - జాతి - వర్ణాంతరావేశయుద్ధంబులుఁ లేచి, యూరూర నాబాలవృద్ధంబుగా నాచి - సర్వత్ర దేశంబులందుఁ ధనప్రాణమానాభి మానంబులఁ దోచి యిష్టిప్పుడే నిల్చియుఁ నిల్వకాందోళనల్ పెంచి తబ్బిబ్బులొనఱుగా భూప్రజఁ సల్పి - దుఃఖంబులఁ గూర్చు నీచెడ్డ కాలంబునందుఁ, - మదిఁ నిస్పృహత్వం బు వేరూఁగఁగొనక, యాత్మాభిరామంబుగా, వైజ మేపఁగఁ, బఱులట్లుఁ - ఫలవ్రాతముల్ నిండువృక్షంబులట్లుఁ - ప్రాదంబుల్ బలెఁ - బూవుల ట్లోప్పుచుఁ - దన్తయత్వంబునఁ, లోకకల్యాణమాత్రం బవేషించి, సర్వేశ్వరుఁ జూడ్కులందుంచి; - వేడ్కఁ గలం బట్టెచేబట్టి - సంసారియకా మానసంబుఁ దగఁ బిట్టుగాఁబట్టి - బోకొట్టుచుఁ గావ్యదేహంబులఁ దానిఁ బోనెట్టి - తల్లినమామోగముఁ బట్టి, - పౌరాణికంబుల్, మహాకావ్యముల్, నాటకంబుల్, ప్రబంధంబులుఁ, దేశచారిత్రముల్, కల్పనల్, మీఁద నింకేమియో యెన్నియో వ్రాసి - లోకాభి కండిచ్చి - యే‘కాని’ నేఁ బొందకే రిక్తహస్తంబులఁ దృప్తినిఁ బొందుచుఁ, తీవ్రఘోర విమర్శించి కావ్యంబులఁ బండితుల్ ఖండనల్, మండనల్, నేయుచుఁ బత్రికల్ నింపఁగాఁ గాంచుచుఁ - “వెట్టియుద్యోగమం

దిట్టిసన్నాసమా?" యంచునైనన్ బనిన్ మానకే, గ్రంథముల్ వ్రాసి .
సద్భక్తిచే నాంధ్రభాషాసతీసేవఁ గావించుచున్ నేడు వెల్లొందు
మాన్యాత్మలన్ - మత్స్వజాతీయులన్, గౌరవాన్వంబుగా హస్తముల్
మోడ్చి ప్రీతిన్ నమోవాకు లవ్వారి కర్పింతు;—

రాబోవుకాలంబునన్ వెల్లఁగానొ కవిశ్రేణి కెంతోప్రియం
బాడెదన్; వారికిన్ శ్రేయమున్ గూర్పఁగా దేవదేవేశ్వరున్ వేడెదన్.

నేను తొల్దొల్ల తన్ జూచి మాటాడునాఁ డాదిగా, నొజ్జయై -
ప్రీతి మచ్చేయమున్ గోరి, చేదోడు వాదోడునై యుండి - నిర్వాఙ్జ
కారుణ్యమున్ జూపి నాకైతలన్ దిద్ది తీర్పున్; మఱిన్ నాకుఁ బ్రోత్సా
హమున్ సల్పు - నీదండకోపాఖ్యరామాయణ గ్రంథనిర్మాణ కార్యం
బునం దెంతోసాహాయ్యమునన్ సల్పి, తా నోషికన్ శ్రద్ధమై గ్రంథ
మాద్యంతమున్ జూచి దోసంబులన్ దిద్దితీర్చెన్ - బలారీపురంబందునన్
గాపురంబుండు, శ్రీకప్పగల్మానున్, సంజీవమూర్త్యార్చునిన్ - మిత్రునిన్ -
బంధువున్ - సద్గుణాధ్యున్ - గపింద్రోత్తమున్, నేఁగలంబెత్తి ప్రార్థింతు
నీకావ్యమున్ బూర్తిగావింపఁగా నన్ను దీవింపఁగా!—

గ్రంథమున్ బంపఁగా - నెన్నఁడేనిన్ మొగంబేనియున్ గానకే
యుండియున్ గూడ, నత్యాదరంబొప్పు నాగ్రంథమున్ గొంచు - శ్రద్ధన్
స్వకీయంబుగా నెంచి - యెల్లప్పుడున్ గార్యముల్ గల్గియున్ గూడ,
నందే విరామంబు పాటించి- సాస్తంబుగా గ్రంథమున్ జూచి శోధించి -
భాషాప్రసాదంబె సద్ధర్మకార్యంబుగా నెంచి, తత్సేవయే దీక్షగాఁగంచి
కావ్యంబునందున్ నిగూఢంబులౌ భావములతీసి చూపించు, చొప్పొ
గతిన్ బీరికన్ వ్రాసిపంపింపరే! — గ్రంథప్రాశస్త్యమున్ జాటఁగాఁ
జాలు, యేచిన్నెలో - వన్నెలో - యున్న, నవ్వానిఁ బైకెత్తిరూపించు,
చా - యీ - యభిప్రాయపత్రంబులన్ వ్రాసి యావెంటనే పంపరే!—
పాఠకశ్రేణి కెంతెంతయో సాయమున్ జేయుచున్, గావ్యసంవాదప్రేరేపక
జేసి, తత్కర్తవ్య గీర్తిఁ జేకూర్చునిర్వాఙ్జబంధుల్ గదా పండితౌ

గ్రేసరుల్. సద్విమర్శగ్రగణ్యుల్ సదాపూజ్య లవ్వారికి నిండుభావం
బునక నేను కైమోడ్పు లర్పించెదక;

భారతక్షోణిలోఁ గైత లేపారిమిఱక - గవుల్ గణ్యులై
మాన్యులై మించఁగా - భూజులుల్ ధర్మకామార్థమోక్షంబు లోలిక
దగకబొందఁగా; నాల్గుపాదంబులక ధర్మ మేపారఁగా; ధాత్రిలోనక
బ్రజల్ ధర్మబుద్ధి బ్రవర్తించుచుక - దండి సౌఖ్యంబులక దేలుచుక -
నిండునూతేండ్లు జీవింపఁగా; - బిడ్డలొ మమ్ము, లోనెంచి - యేతత్త్వ
పాదృష్టి మాపైన సారించి - రక్షింప, సర్వేశ్వరుక - దివ్యకారుణ్య
సింధుక - ద్రిమూర్త్యాత్మకుక - దేవదేవేశు - నశ్వత్థనారాయణుక
భక్తిమై మ్రొక్కెదక, మ్రొక్కెదక, మ్రొక్కెదక:—

నేనిటుల్ భక్తిమై దేవతాస్తోత్రముక జేసి' యీదేహ మీనేర్చి
నక బ్రోచు నాతల్లినిక. దండ్రినిక లోన ధ్యానించి, యాసక్తిమై
సత్కవిశ్రేణికిక మ్రొక్కి, యాచార్యులక గొల్చి నేసాదులక, సజ్జనా
నీకముక వేదముక, ధర్మముక విపులక, సాధ్వలక, గోవులక
ధ్యానముక జేసి, 'సర్వేజనాస్స్వస్తి' యంచుక ద్రిశుద్ధంబుగాఁ గోరి నా
వ్రాయు, నీదండకోపాఖ్యరామాయణంపుక గఢారీతి యెట్లన్న;—

శ్రీ
సీతారామలక్ష్మణ పరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీ దండకరామాయణము

బా ల కా ం డ ము

❧ శ్రీనారదవాల్మీకిుల సమాగమము. ౧౭ ❧

దండకము:- శ్రీమకమహాబ్రహ్మహృత్కంజసంజాతుడౌనారదుం
డొక్కనాడట్లై వాల్మీకిమాసింద్రునిక గాంచ నేతేర, నాతండు సద్భ
క్తిమై నర్భ్యపాద్యాదు లర్పించి నేవింపఁ గూర్చుండి వారిర్వురుక, విష్ణు
లీలాప్రసంగంబులక గాలముక బుచ్చుచుండంగ, రామావతారప్రసం
గంబు రాక, నారదుం డంతఁ బల్కెక, మునీంద్ర! పది న్నాల్గులోకం
బులక సృష్టిగావింపఁగా ద్రుంపఁగా నోపునారాయణుం. డార్తసంరక్షణో
పాయపారాయణుండే, యికక ముందు - మున్నట్ల - యీధారుణిక
మానవాకారముక గొంచు జన్మించి, రామాభిధానంబునక మించి,
యాసర్వగీర్వాణులుక వానరాకారులై పుట్టి తక గొల్పుచుక సాయ
ముక జేయ, దుష్టాళిఁ దూలించి, శిష్టాళిఁ బాలించుచుక, ధర్మముక
స్థాల్లపాదంబులక నిల్చి, తానే పదికమీద నింకొక్కవేయేడు లిద్ధాత్రి
నాదర్శభూకాంతుడై యేలు నంచన్న వృత్తాంత మాఁచియున్నాఁ
డవే! యన్న వాల్మీకి యత్యద్భుతంబంది కౌతూహలస్వాంతతక -
నారదా! చెప్పవే నాకు, దద్దివ్యవృత్తాంత. మావిష్ణు చారిత్రముక
విందుగా! వీనులానందముక జెందఁగా! - నాదు జన్మంబు ధన్యత్వముక
బొందఁగా - నంచుఁ బ్రార్థింపఁగా, నారదుం డంత వాల్మీకి కీరతి రామా
యణంబుక వచింపంగఁ దాఁ బూనె:-

❧ నారదుండు వాల్మీకికి రామాయణ కథను జెప్పఁదొడఁగుట. ౧౮ ❧

త్రేతాయుగంబందునక, గోసలంబన్న దేశం బొకండొప్పు నద్దా
నిక ముఖ్యమాపట్టణంబై యయోధ్యాపురం బుండు, థాత్రీపురంధ్రీ
ముఖంబందు జెల్వొందు కస్తూరిబొట్టో యనక జూడ్కిక దోచుచుక;

దాని నేలెడ దశస్యందనుం డ౯ ధరాధీశుఁ డిత్తుకువంశోద్భవుండు, మహాధార్మికుండు, భుజాటోపదుద్ధాంతవిక్రాంతుండు, సత్యనిష్ఠుండు ధర్మైకమార్గుండునై తాఁ బ్రజాపాలనం బొప్పఁగాఁ జేయఁగా, మంత్రి లెన్పండు, వారెంతో సుస్వాంతులు, దాంతులు సద్యశోపంతులు, విక్రమాటోపదిగ్ధంతు లవ్వారలండు సుమంత్రుండునానొప్పువాతండు తన్మంత్రులం దెంతయు ముఖ్యుడై, తోడుగా - నీడగాఁ గూడి ధాత్రీపరుఁ గొల్వఁగా, జెల్వుగా రాజు మున్నుటిపై నేబదుల్ సంఖ్యలొ పత్నుల౯ గల్గి తా వెల్లు; నవ్వారలందెల్ల గౌసల్య, కైకేయి, మీఁద౯ సుమిత్రాఖ్య, యీమువ్వరే ముఖ్య, లవ్వారిలోఁ - బ్రాయపు గాంతయై, మోహపుందొంతయై, కంతువిన్నానపుందంతయై, యింతు లందెల్ల మేల్బుంతయై, వెల్లు కైకేయి - విఖ్యాతయై;—

—౧౭ దశరథుండు పుత్రకామేష్టి యాగముఁజేయుట. ౧౭—

యిట్లు లాధారుణీకాంతుఁ డత్యంత సౌభాగ్యసంతుష్టభోగ్యుండునై యొప్పియు, దాను సంతానవంతుండు గాకుంటచే, జింతచే వంతచే ఖ్యాతచేతస్కుడై - యుండి, వాసిష్ఠమానీంద్రునాజ్ఞానుసారం బుగా, బుత్రకామేష్టినా జన్మముఁ జేయఁగా, యజ్ఞకుండంబున౯ జాతవేసుండు సంజాతుడై పల్కె - 'నోత్సాహరా! పాయసంబిద్ది - యాదే వతల్ పంపఁగాఁ గొంచు నేతెంచితి౯ - దీని నీకిష్టులొ పత్నుల౯ ద్రావఁగాఁజేసిన౯, బుత్రుల౯ దివ్యచారిత్రుల౯ గాంతు వం చాడి యాపాయసంబున్న బంగారపుకగిన్నె నాకోసలాధీశు హస్తంబునం దుంచ, వేగొంచు - 'ధన్యుండ' నంచాడి యాతేడు మ్రొక్కంగ; దీవించి యాదేవుడంత౯ దిరోధానముఁ జెందె - నైగొంచు దేవాన్న సంపూర్ణమాపాత్రనారాజు, తా డాయుచు భార్యల౯ జీరి, యాపా సంబండు గౌసల్య కర్థంబు, శేషార్థముఁ గైక కీయంగ - వా రిద్వ రొక్కొక్కరుఁ నైజభాగంబునందు సుమిత్రాఖ్య కర్థంబు నీయంగ, నవ్వార లద్దాని నేవించి రత్యంతసంతృప్తచేతస్కులై;—

పిమ్మట బ్రహ్మయు దేవతానీకముగాంచి 'మీకై ధర్మ విష్ణువే పుట్టు మర్త్యుండుగాఁ, గాన నాయానతి మీరలు వానరా నీకమై యుర్విపైఁబుట్టి - ధర్మంబు రక్షింప సాహాయ్యము జేయఁబొం, డింతకు మున్నె నేనావలింపఁ జనించెగదా జాంబవంతుండునా నొక్కభల్లూకనాథుండు! బల్విక్రమస్థానమా మీకుఁ దోడంచు వాక్రు వ్యఁగా, నట్టులే దేవతల్, కామరూపుల్ - మహాభీమవిక్రాంతులై లక్షలు గోటులు బద్ధముల్ గాఁగ నింతితగా మించుచు - లెక్క కు జిక్కకే, చుక్కల లైక్కుడై, దిక్కులక, గొండలక గుట్టలక దండికాంతారముల్ నిండి కాపుండఁగా—

శ్రీరామలక్ష్మణధర్మశత్రుఘ్నలజననము.

నం దయోధ్యాపురంబందుఁ గౌసల్య - కైకేయి - మీఁదక సుమిత్రాఖ్యయు గర్భముల్ దాల్చి - నిత్యాభివృద్ధి గనక - మించు పుత్రాభిలాషక, దగక నిత్యము దేవతాపూజలక సల్పుచు - భక్తి మై బ్రాహ్మణారాధనల్ చేయుచు నాథు నేవించుచు గర్భభారం బునక శ్రాంతలై కాలము బుచ్చుచుండక - నెలమిండఁగా నొక్కనాఁ డెన్నఁగాఁ, జైత్రశుద్ధంబునకదొమ్మిదొనాఁడు మధ్యాహ్నమందొప్పు కర్కాటకంబందు, రఘ్వన్వయాం - భోధిసోము - గళాథాము - శ్రీ రాముఁ గౌసల్య కాంచక - భవర్ణంబుపూర్వంబుగా, రేఫమధ్యంబుగా, నా తవర్ణాంతమై యొప్పు నామంబువానిక గనక గైక యంతక సుమిత్రాఖ్యకు లక్ష్మణుం - డంచు - శత్రుఘ్నుడంచి ద్వరుక బుట్టి, రవ్వేళ గీర్వాణసంఘంబు సంజాతమోదంబునక బుష్పవృష్టిక దగక నిండఁగాఁ జేయఁగా - దుందుభుల్ భూనభంబుల్ ధ్వనింపంగ మ్రోగక - బురిక బొరు లుత్సాహులై యుత్సవంబుల్ గడుక సల్పి, రారాజు దా దాన ధర్మంబులక బీదలక సాదలక దన్ని - గోబ్రాహ్మణానీకము దుష్టిగక బుష్టిగక మించి పూజించి నేవించె,—

నాయాతఱిజ్ జాతకర్తంబులక దీర్చె - నంతఃపుర స్త్రీలు తద్బాలు
రక నీళులాడించుచుక, రక్షలక బెట్టుచుక, మెత్తనా నొత్తులం దుంచు
చుక, జోలలోఁబెట్టి జోకొట్టి యోదార్పుచుక, లాలిపాటల్ లలిక
బాడి కూర్కొందఁగాఁ జేయుచుక, ప్రీతిమై గొబ్బునక గబ్బిచన్గుబ్బులం
దొత్తుచుక బాలురక, బ్రొడ్డుపోఁబుచ్చుచుక లాలనక జేయఁగా.
వారలుక మారునిక గేరునాకారపుకసారు లేపారఁగక, దృష్టివిద్యు
ల్లతల్ దిక్కులక దీధితుల్ చిప్పు, సంతంతకుక వృద్ధిమైనుండి, యైదేండ్లు
కాఁగా, నృపుం డక్షరాభ్యాసముక ప్రీతిఁ జేయింపఁగా, నేర్పి రింతిం
తగా వేదవేదాంగముల్ - శాస్త్రముల్ - సర్వవిద్యల్ కళల్; సార్థ
భావంబుతో నెల్లకంతస్థమానట్టు-లాపై ధనుర్విద్య సాంగంబుగా నేర్పి;
రవ్వారిలో రాముఁడుక లక్ష్మణుం డిరువ రత్యంతసాభ్రాత్ర సద్భావ సం
పూర్ణులై, దేహముల్ రెండు - ప్రాణంబు లేకంబుగా నెంచి వర్తింతు;
రారీతినే కైకపుత్రుండు శత్రుఘ్నుఁడుక జంటగా నుందు రెల్లప్పుడుక -
ప్రేమ బంధంబునక దల్లులుక దండ్రీయుక నేత్రపర్వంబుగాఁ గాంచు
చుప్పొంగుచుండంగ నామిఁదటక :-

— { విశ్వామిత్రుఁడు, దశరథునిక గోరి శ్రీరామలక్ష్మణుల } —
యాగరక్షణార్థము, వెంటఁ గొనిపోవుట.

గొన్ని యేండ్లఁగా, గాధిజం దొక్కనాఁ డాధరాధీశుఁ జేరంగ
రాఁ, గాంచి యాతేఁడు తా దిగ్గనక డిగ్గి వెకగద్దియక, మ్రొక్కి
పాదంబులక, జక్కఁగా నర్ఘ్యపాద్యంబులందిచ్చి, మానిక సుఖాసీనుఁ
గాఁ జేసి, తత్ప్రేమవార్తాప్రసంగంబుఁ గావించి - 'యేమాజ్ఞ' యంచె
తయుక వేడఁగా, గాధిజం డాడు - 'నోరాజ! నేయజ్ఞముక జేయఁ
గానెంచి యాకార్యముక బూనఁగా - రాక్షసుల్ రక్తమాంసంబులక
వైచుచుక విఘ్నముక జేయుచున్నారు, నే యజ్ఞకర్తృత్వముక బొం
దుటక, దుష్టులక శాపపద్ధుల్గఁ జేయంగరామిక, గడుకజింతతో
నుండి, నిక జేరఁగా వచ్చితిక - రామునిక బంపునావెంట, నారాక్షసా

నీకముక్ ద్రుంపఁగా-జన్నముక్ గావఁగా' - నన్న, నారాజు మాసీంద్ర చంద్రా! పదారేఁడులుకలేని యీబాలుఁడౌరాముఁడా - చెక్కులుక గీరినక ఊరముల్ గారు నీరాముఁడా - దుష్టులౌ దైత్యులక జెండఁగా నోపు? - నీబాలునిక వీడుమా! చూడుమా! నేనె శస్త్రాస్త్రముల్ దాల్చి, సైన్యంబుతో వచ్చి, యాదుష్టదైత్యాళి నాశంబుఁ గావించి, మీయాగముక్ గాతు - నా కానతీయంగదే? పాపనిక బంఁకగానోప - నేనోప' - నం చాడఁగాఁ, గౌశికుండంత కోపంబు దీపింపఁగాఁ, గన్నులక నిప్పులక గ్రక్కుచుక, జూచి పల్కెక -

మదీయేప్పితంబుక సమగ్రంబు గావింపఁగా లేవె? నే నెవ్వఁడం చీవు భావించితో? నిన్ను నే నొల్ల - నీరామునిక గోరి విచ్చేసితిక, దోడుగాఁ బంపవా? యొక్కవల్కాడు నిక్కచ్చిగా నంచు గర్జింపఁగా, నావసితండు నిట్లాడు:- 'రాజేంద్ర! యీమానికీక గోప ముప్పొంగె డీక, బంపుమా, వేగ శ్రీరామునిక; జూడఁగా నీమహాత్ముండు తోడండ్డి కాపాడఁగాఁ, గీడులుక మూఁడునే? చూడుమా! యంచు బల్కాడఁ బల్భీతిమైఁ గ్రుంగి భూనాథుఁ డొక్కింత చింతించి, యేమాన్గముక్ లేక యుంటక విచారించి, తాఁ బంచె శ్రీరామునిక లక్ష్యణుక దోడు గావించి మూర్ధంబు మూర్కొంచు దీవించి, కన్నీళ్లులక తెప్పలందుంచి, యామానిపాదంబులందుక శిరం బుంచి, వే లేచి కేల్తోడ్చుచుక - 'మీదె భారంబు మాసీశ్వరా! యంచు బ్రార్థించుచుక బంచె - నాబాలు రస్త్రంబులక దాల్చి వెన్నాడఁగా, మాని హర్షించుచుక జేని దీవించి ముందేగె నవ్వారితో -

❧ శ్రీరాముండు విశ్వామిత్రునిచే యజ్ఞమును బూర్తిచేయించుట. ❧

ఇట్లు లేగంగ నాకానలో, దాటకానామయా నొక్కరాకాసి, తా నడ్డమై నిల్చి, వెకగొడ్డలిక దాల్చిపాణిక, వడిక మ్రింగ నోరొడ్డ, రా బిడ్డఁ డామానియాదేశముక బొంది, తాదొడ్డబాణంబు సంధించి వ్రేలే యఁగాఁ, గొండపడ్డట్టులక గూలె ఘోరార్పటిక భీమహాపంబునక;

వార లాపిష్టుట మీఁద ముందేగఁగా, నొక్కచోట సరస్సు విలసింది, శ్రీరామునికొన్న నముక జేయఁగాఁజేసి, హస్తంబుల నీరముక దాల్చఁగాఁజేసి, మంత్రంబుల దావసుం డిచ్చె దివ్యాస్త్రముల్ - ఖడ్గముల్ - పాశముల్ - మేల్గదల్ చేర్చి, 'యోవత్స! యీబాణముల్ దేవతాసాధ్యముల్; నీకు నే నిచ్చితి' - వీని నీ వొందుటఁజేసి నీతో సముల్ కారు దేవాసువుల్, సిద్ధసాధ్యాదులేనిక; బదిన్నాల్లులోకంబులకొ మేటివిల్కాడ వీ వొక్కడే, గా కొరుల్ లేరు - లేరంచు గొండాడుచుకొ ద్రోవ నేతేరఁగా, జేరిరా మానిదివ్యాశ్రమం; బచ్చుటకొ మాని దీక్షకొ గొనెకొ - యజ్ఞ సంరక్షణార్థంబు, శ్రీరాముడొకొ - లక్ష్మణుండుకొ ధనుర్ధారులై, రేబవల్ దీక్షమై గాచి రాయజ్ఞవాటికదగక!-

వచ్చె మారీచుడకొ నీచుకోడకొ సుబాహుండు, దైత్యుల్ గడుకొ గొల్వఁగా; - రక్కసుల్ రక్తకుంభంబులకొ మాంసఖండంబులకొ బూని, మేఘంబులకొ డాగి, యాయజ్ఞ వాటికొ గడుకొ గుంభవర్షంబు గావింపయత్నింపఁగా, - గాంచి కోపంబుదీపింప శ్రీరాముఁ డద్దైత్యమాయల్ నివారింపఁగానెంచి వాయ్వస్త్రముకొబూని తామేఘవిచ్ఛేదముకొ జేయఁగానేయఁగా - నద్ది మారీచునికొ దాకి ప్రాణంబులకొదీయ కెన్నే నియోయోజనాల్ దాకఁ గొంపోయి వారాశీలో వైచినకొ - మున్దుచుకొ బేలుచుకొవాడు గట్టెట్టెటో చేరి పాతొకొ ఖలుం డెంతొప్రాణేచ్ఛమై స్వేచ్ఛమై; శేషదైత్యాళి నాశంబుగావించి యజ్ఞంబు సాంతంబుగావింపఁగా - దావసుల్ రామునికొ మెచ్చి దీవించి రత్యంతముకొ ;-

—ॐ అహల్యాశాపవిమోచనము ॐ—

కౌశికుం డంత శ్రీరామునికొ గాంచి 'యోవత్స! యామైథిలుం డంపె, జన్నంబు దా సల్పుటకొ మాకు నాహ్వానముకొ - బోదమారామ! యచ్చొట శ్రీభర్తగోదండ మొండున్న దారాజుఁడెంతకొ, మహాశాప మద్దాని నేమేటరుల్ సూటిగా నెక్కిడకొజాల రీనాటికికొ ;

రాఘవా! దాని నీక్షింపఁగానౌను నీ కయ్యెడఁ, బోదమా!' యన్న -
శ్రీరాముఁ డౌగా కనెఁ - రాసుతుల్ తోడరా - మానివర్గంబుతో,
గాధిజం డప్పడట్టుల్ ప్రయాణంబు సాగించి తా నేగఁగా;-

మార్గమధ్యంబునం దొక్కెడఁ గౌతమర్షాశ్రమంబుండె - నందే
గఁగా, నొక్కచట్రయిశ్రీరాము శ్రీపాదసంస్పర్శనంబొంది, కాంతాకృతిఁ
వెల్లుచుఁ మ్రొక్కి నిల్వంగ, నారాముఁ డాశ్చర్యముఁ బొంది వీక్షించు
చుండఁ - మునీంద్రుండు నిట్లాడు :- 'నోరామచంద్రా! యహల్యాసతీ
రత్న మీనాతి; యాగౌతమర్షీ శు నర్థాంగి - కన్తోంటివే! మున్ను
దేవేంద్రుఁ డీభామినిఁ దుష్టకామేచ్ఛమైఁ గూడె - నద్దానికేఁ భర్త
కోపించి శాపంబు నీయంగ, నారామ యారాయగా మాటి తాఁ బెద్ద
కాలంబునుండెఁ జూపి! - నేడు నీపాదసంస్పర్శనఁ శాప మూడంగ,
నానీస్వరూపంబుతో నొప్పి' నంచాడె; నావేళకే గౌతముండందుఁ బ్రత్య
క్షమై - యర్ఘ్యపాద్యంబులఁ భక్తి శ్రీరాముఁ బూజింగి, నేవించి,
ధన్యుండ నేనైతి, నంచాడి - కొండాడుచుఁ భార్యతోఁ బోవఁగా :-

శివధనుర్భంగము

పిమ్మటఁ గౌశికుం డెల్లరఁగూడి, కొన్నాళ్ల కామైథిలుఁ జేరి,
యారాజుచే సత్కృతుండై - సుఖానీనుండై యుండి, శ్రీరామునిఁ
లక్షణుఁ జూపి, యారాజుతో :- వీరు వీరల్ - మహాత్ముల్ - కనఁ వచ్చి
రాభక్తుచాపంబుఁ దెప్పింపు మంచన్న, నాతేని యాజ్ఞఁ భటశ్రేష్ఠు
లెన్నఁ సహస్రాస్థసంఖ్యాకు లాయాసముఁ బొందు, చాచాప మున్నట్టి
యావేటికఁ బట్టి, వారెల్లరుఁ మూపులఁ బెట్టితోట్రాడుచుఁ, మూల్గు
చుఁ దెచ్చి, యాతావునఁ డించఁగా, మైథిలుం డాడు నావేటికఁ
జూపి. 'మానీంద్ర! దక్షాధ్వరధ్వంసముఁ జేయునాఁ, దుగ్రుండై రుద్రుఁ
'డిట్లేల భాగంబు నా కీయ'రం చెత్త నీచాపముఁ - దేవతల్ భీతిమై
'పాపి' యంచాడ శాంతించి యాదేవుఁ డిచ్చెఁ దగఁ దేవతాకోటికే
దీని; నవ్వారి మెప్పించి మాపూర్వవంశోద్భవుం డొక్కఁ డిద్దానిఁ

నైఁబూనె, నట్లావిధికి నేటికి బూజితంబౌచు నస్తద్వ్యహంబుడు
నీచాప ముండుక:-

మునీంద్రోత్తమా! యొక్కనాఁ డెంచి జన్మంబు నే జేయ దున్నిం
పఁగా, భూమిలోఁ బేటియొండుండె, నద్దానిలో బాలయొక్కర్తు ముద్దా
రుటల్ గాంచి మేలంచుఁ జేకొంచు లాలించుచుక నీతయకపేరుతోఁ
బెంచితిక, భర్తచాపంబు మోపెట్టఁగా నోపు నేదిట్టఁ డాతండె నాపట్టి
జేపట్టఁగా నర్దుఁ డానంచు సంకల్పముకజేసి, యామాట చాటించితిక.
బ్రతముల్ పంచితిక, భూసభోభాగముల్ ప్రాకె నవ్వార్త-యంతక
మహాశూరులౌ భూచరుల్ భేదరుల్, దేవతల్ - దైత్యులుక - నిత్య మే
యొక్కరో, యిద్దఱో వచ్చి, యీవిల్లు మోపెట్టఁగా యత్నముక జేసి,
భగ్నాశులై పోదురాఁగాని - యీవీరు లేనిక బ్రయత్నింతురేనిక
గనకవచ్చునం చూరకుండెక:-

మునీంద్రుండు శ్రీరామునిక గాంచి - 'యోవత్స! వింటేకథక!
జూతువా చాప!' మంచన్న, శ్రీరాముఁ డాపేటికక డాసి -
యామాతఁ బైకెత్తి - చేనంటి వింటిక విలోకించి - మూనీంద్రునిక
గాంచి:- 'మీయాజ్ఞయైనక బ్రయత్నంబు గావించు నంచాడె:-
నామాని మందస్థితంబొప్పు 'గానిమ్ము - వత్సా!' యనెక; బిమ్మటక
రాముఁ డావిల్లు చేబట్టి లీలాగతిక, గోపునక నారి గూర్పంగఁ దా
లాగె, నారార! యాచేతియందున్న యాచేన తా నెట్టిదోకాని -
యావిట్టుచే వెళ్లునక, రెండుగాఁ దుద్ది చాపంబు భూమిక బడెక;
ఘోరనిర్భాతనాదంబుతో ఓడి యూటాడె - దిద్దంతులుక గ్రుంగె -
దిగ్భ్రాంతులై చేష్టలక దక్కి, యందాసభాస్తారు లెన్నంగఁ జిత్తర్వుల
ట్లాముహూర్తంబు నిర్విఘ్నలైయుండి, మంతంతఁ దెల్పొంది శ్రీరామునిక
మెచ్చి కీర్తించి రాభూచరుల్ భేదరుల్ :-

పిమ్మట మైథిలుం డెంచి యుద్వాహకార్యంబు దీర్పంగ, నాగాధిపు
త్రాజ్ఞచే దా నయోధ్యేశుఁ బిల్వంగ శ్రీలేఖతో దూతలక బంపె;

నవ్వారలుక బోయి యారాజు నీక్షించి, శ్రీలేఖ నంపించి, వృత్తాం
తముక సర్వముక దెల్పుగా, - తేడు హర్షాంబుధిఁ ముగ్ధి, యాప
త్రముక శ్రీవస్తిస్థిరికీ జూపి - యామాని యాదేశముక గొంచు,
నాయూరఁ జాటించె నవ్వార్త; నావీటిలో సర్వసన్నాహముల్ గల్గి-సామం
తులుక, మంత్రులుక బంధులుక, మిత్రులుక, మానులుక, బోదులుక,
భృత్యు, లంతఃపురస్త్రీలు, నాబాలగోపాలముక; - స్వందనంబుల్, విమా
నంబు, లాందోళికల్, డోలికల్, వారణంబుల్, మహావాజు లిత్యా
దులం దెక్కి; వాద్యంబు లేపారఁగా, పండులుక మాగధుల్ స్తోత్రపా
ఠంబులక జెప్పఁగా, మించుమోదంబునక - తీవిమై రాఁగఁ-నామైథిలుం
డంతఱో, బంధుమిత్రాదులుక దోడరాఁ, దానెదుర్కొంచు వియ్యంకునిక
దెచ్చి, సన్తానయుక్తంబుగా - నర్హసాధంబునక డింప, మోదంబుతో
జేమవార్తాప్రసంగంబు గావించి హర్షించి రా యుండోరుల్;—

❧ సీతాకల్యాణము. ❧

వార లంతక, ముహూర్తంబు డాయంగ నాహూతులై -
పోయి వియ్యంకు లాయిర్వరుక వేది నాసీసులై యుండి, వేదోక్తిమై
బెండ్లి పొరోహితుల్ తీర్పఁగా, వర్ణనాతీతమై యుండె నావైభవంచె
న్నఁగా; - మైథిలుం డంత శ్రీరాముశ్రీసాదముల్ సీళులక గడ్డి,
యవ్వారి మూర్ధంబునక దాల్చి, యాపర్వసర్వసహారక్షదక్షంబునౌ
రాముహస్తంబునక వారిపూరంబుతో ధావోసెక, ధరాజాతనీతక;
దనూజాతయా నూర్తిశక లక్ష్మణస్వామి కిచ్చెక - మఱిక దమ్ము
కూతుండ్ర లో నొక్కతెక వైకపుత్రుండు చేపట్టఁగా నిచ్చె; నింకొ
క్కతెక జిన్నిశత్రుఘ్నఁ బెండ్లాడఁగాఁ జేసె; నెంతోమహావైభవం
బొప్పఁగాఁ గార్యముం దీర్చి - మృష్టాన్నముల్ పెట్టి ప్రీతిక బ్రజానీ
కముక దన్ని - గో భూ హిరణ్యాదిదానంబులక గొల్లగాఁ జేసి. భూప
ల్లభుం డంపఁ కూతుండ్రనల్లుండ్రతో - నంత సంపత్సమృద్ధంబుగా; వెంట
దానీభటస్తోమ మేతేరఁగా నాదశస్యందనుండుక - బ్రయాణంబు సాగించె;

{ సప్తవారముగా దశరథుఁడ డయోధ్యనుఁ బ్రయాణముఁ
జేయునెడ మిథిలాపురీజనుల సురభము. }

నావేడ్క నీక్షింపఁగాఁ బొరు లొప్పారి రా వీధులం దెల్లెడఁక;
'బ'వు సీతమ్మ తా భర్తతో నూరికి - జూడరే! వేగ రారే! యదో
పోయెడున్ స్వంధనం' బంచు సత్యాదరంబారఁగాఁ, బాలుచున్
వచ్చి సాధోపరిప్రాంతముల్ చేరి రాయూరివామాటు, లందొక్క
తన్నింగి:— లోనన్ భుజింపంగఁ దాభర్తఁ గూర్పుండఁగాఁ బెట్టి,
వడ్డింపఁగా వడ్డనం బున్న భాండంబు కైఁబూని, యావేళ 'శ్రీరాముతోఁ
బోవుసీతమ్మ' యన్వార్త నాలించి, చే దాల్పునాపాత్రపైఁ దెల్పియే
మాని, యద్దానితో వీధిలో దూరె; - బల్చిత్ర మం చెల్లరున్ జూడ
నాహేమగాత్రిక్ - మఱి కొక్కయేణాఱి, భూషాపథుల్ మేనిఁ
దాల్చఁగానుండి, వై వార్త విన్నంత, నాత్రంబునజేసి - సత్తుంచికర్ణం
బునన్, మించుటొద్దాణమున్ గొంతునం దాల్చి యేలెంచె, జంచత్క
టాక్షంబులన్ జిమ్ముచందమ్మగా; - నొక్కపద్మాక్షి, తా నద్దమున్
దువ్వెనన్ జేతిలోఁ బెట్టి, గాత్రంబునన్ నామకార్థంబుగా వస్త్రమున్
జాట్టి, కార్యాదరంబో యనన్ - గుచ్చెలన్ జిమ్ముచున్ జెచ్చెరన్వచ్చె,
బంచాస్తుముంజేతిచిల్కల్లు గుల్కారఁగా; - నింక నొక్కర్తు, స్నానం
బులోనుండి భూజాత నీక్షించురక్తి దగన్ వచ్చె, దాఁ గట్టుపుట్టం
బునన్ నీరు వెన్నేలుగాఁ బాఱఁగాఁ బాఱి రా నంత బాజారులో
నీవియున్ జాఱఁ దచ్చిత్రమున్ గాంచి గొల్లంచు గోల్వెట్టగా వీధి,
స్కిందచి నెమ్మోము తా వాంచి, 'యానారి ప్రక్కింటిలో ధూరఁగా
బాటె.

నింకొక్కెడన్ బ్రాయపున్ గన్నె కన్నార్పకే రాము నీక్షించు
చుండంగ, నాజూడఁ గన్నెట్టి, బల్ ప్రోడయొక్కర్తు, వేడాసి, యాబాలి
కన్ జెక్కుపై టక్కునం చొక్కప్రేతేనె. నద్దానికే బాధ సూచించు
చిట్టేటి దీ హాస్యమం చల్లుచున్ బల్కె; నామాట కాబోటి, బొనానె
యొయ్యూరి! శ్రీరాము నట్లేటికే జూచెదే? దృష్టిదోషం బగున్

గాదె? యంచాడె - నాచెంతనే యుండి యీచిత్ర మీక్షించువాల్లంటి యొక్కర్లు, “బానానె గయ్యాళి! యీబాల నిట్లేటికే చెంపవాయింప! - నాధీమశృంగార మేపారఁగాఁగన్న, మాయటి - ప్రాయంబు బోగొట్టు కొన్నటివారే భ్రమక బొందువా రన్నచోఁ, బ్రాయపుగొమ్మ - యీయమ్మ - ఆయెమ్మెకానిక, గడుక బ్రాంతయై గాంచుటల్ వింతగాఁ దోచెనే నీకు? నారీ! నిజంబాడు - నీమానసంబోడదే చూడ, నయ్య భిగంభీరు - సమ్మోహనాకారు - నంచన్న, నాటక్కుటిల్లాలు తాఁ బక్కు నక నవ్వి, నల్లిక్కులకజూచి, తానొక్కయూర్పార్పి, యాప్రక్కకుకొ మెల్లఁగా జాతె; నీరీతి, వారెల్ల రత్యంతసంప్రాంతలై గాంచుచుండంగ నామానవాధీశ్వరుండుక బ్రయాణంబు సాగించె, వెన్నెంటఁ దద్బంధు- మిత్రప్రధానాదులుక వచ్చుచుండంగ :- 294-592

3287 చరశుకామ గర్వభంగము ౨౨ ASD

నీరీతి వారేగఁగా, మార్గమం దొక్కచో, వచ్చునారెణు కేయుక విలోకించి వా రంత నిల్వంగ, నాతండు దుర్వారకోపంబు దీపించు నెమ్మోముతో - ‘నేడి రాముండు? శ్రీరాముఁ డేడీ! యనం గా - వసిష్ఠునితో నాయయోధ్యేశుండుక బల్లకీ డిగి, యర్ఘ్యంబు పాద్యంబు నియ్యంగ, నద్దాని లక్షింప కారాఘవుక గాంచి యాభార్గ వ్రం డాడు :- ‘నీరాముఁ డుండఁగ, శ్రీరాము డంచినక నొక్కండ వీ వ్రంటివా? మేలు మేలాయె - నేనామహేంద్రాద్రివై నుంటి, ముక్కం టిచాపంబు కేలంటి లీలావినోదంబుగా నీవు ఖండించుటక వింటి - నీవంటి బాహుబలోపేతు నీక్షింపఁగా వచ్చుచుంటిక, ధరిత్రీతలంబెల్ల నీవిక్ర మాటోపముక మించి కొండాడఁగా వింటి, మేలైనవిల్కాడ వీవంటి, నిక గంటి - నీలావు నే నెన్నఁగా నుంటి, నీ జామదగ్నాస్త్రముక దెచ్చి తిక - గుండింపల్ జాలు నీయస్త్రముక గాంచఁగా, నెక్కిడకజాలుదే? కొమ్ము - నీవిక్రమం బెంతో చూసింపుమా! సింహుటక ద్వంద్వయుద్ధంబు నీతోడనే జేయుదుకగాక’ యంచాడఁగా :-

నాదశస్యందనుం డెంతయున్ భీతుడై, తొట్టుపాటొందుకం
 తంబునక బల్కు 'నోభార్గవా! జన్మమా, పావనంబైన యాబ్రహ్మవం
 శాన; నీవృత్తియా! నిత్యమా సత్తపోనిష్ఠ; నీ కీక్రియల్ చెల్లునే?
 దేవ! శాంతింప నెంచంగదే! మున్ను క్రోధంబునకొత్తియూనీకముకొ
 బోరి పల్కారు ధాత్రితలంబెల్ల జేదాల్చి, సర్వస్వముకొ పారిధారాసమే
 తంబుగా, గశ్యపబ్రహ్మకుకొ బూర్ణదానంబుగావించి, దేవేశుతో నస్త్రస
 న్నాస్యసముకొ జేసియున్నాడనంచుకొ బ్రమాణంబు గావించి, యా
 మీదనేకాకివై యామహేంద్రాద్రిపైనకొ దపంబుండునీ కేటికొ-గోరి
 కల్ నేటికొ? గోపముకొమాని మారాముపైఁ బ్రేమముకొ జూపుమా!
 మమ్ము మన్నింపుమా! యంచు బ్రార్థించునాప్రార్థనంబుకొ జెవికొసోకొ
 గానీక, తాండ్రుద్ధుడై - జానకీనాథునికొ గాంచి యాజామదగ్నుస్థండు
 భాషించు,-

శ్రీరామ! యీవిండ్లవృత్తాంతముకొ దెల్పెదకొ విందువా? విశ్వ
 కర్తాఖ్యుడీ రెండు సృష్టించె - నాముప్పురంబుల్ హరింపంగ, రుద్రుండు
 కైఁబూనె నొక్కం, డదేవింటినే నీవు ధ్వంసంబు గావించినా; విద్దియిం
 కొండు - తా, విష్ణువే తాల్పుటకొ వైష్ణవంబయ్యె; నాతండ్రి సాధించ
 నిద్దాని నెట్లెట్లా, యాపిమ్మటకొ జేరె నన్నిద్ది - యాకార్రవీర్యాభ్యున్నం
 డకొ మదాంధుండు నాతండ్రినికొ జంప, నేఁ గోపివై పల్కటన్ తుత్ర
 గోత్రంబు నాశంబు గావించితిన్ దీనిఁ జేఁబూని; యాపిమ్మటన్ రోసి నే
 జన్నమున్ జేసి, సర్వస్వమూ ధారుణిన్ గశ్యపబ్రహ్మకున్ బూర్ణదత్తంబు
 గానిచ్చి, నిశ్చింతతో నామహేంద్రాద్రిపైఁ జేరి, నిష్ఠకొ దపోపృత్తిమై
 నుంటి - నీలావు నే వింటి - నావెంటనే వచ్చితిన్; గంటివా! వింటి
 గైకొమ్ము, లే లేమ్మనన్;-

జానకీనాథుండాపల్కు లాలించి, యాస్యంబునన్ జిన్నినవ్వొల్కు
 శీర్షంబు వంకించి - తా దిన్నగా భార్గవున్ జూచి పల్కాడడిన్ - 'వింటి
 నే, నీకథన్, మేలు మేలొ పితృణంబు సాధించుటన్ - మున్నె నే

వింటి నీకుత్రియస్తోమసంహారమున్ - గంటి నీనాడు నిన్ - నీదుబింకం
బులన్ వింటి, నీబోటినిన్ నై పగాదంటి- నేదీ భవద్విద్యచాపం బటంచాడి,
యాయస్త్రరాజంబు తా నీప్పు, చాధీరు తేజంబు నావింటితో లాగి,
తాఁ గంటిమంటాడఁగా బాణ మెక్కించి, కోదండమున్ మీటుచున్ -
'బ్రాహ్మణుండొట నిన్ జంపఁగానొల్ల, నే నెక్కిడంగల్లుటన్ వైష్ణవంబిద్ది
తా నూరకే పోవదే ప్రాణముల్ గాచి పాదంబులకాదుంతునా లేక
నీయార్జితంబై నపుణ్యంబుపై వైతునా? రెంటిలో నొక్కటిన్ గోరి
కొమ్మంచుఁ దెల్పంగ, తా వీర్యహీనుండునై భార్గవుండాడు :-

'శ్రీరామ! నిన్ గానకుంటిన్ గడున్ మందభాగ్యుండనై - మించె
గాకార్యంబు నింకేమి! నా పాదవేగంబునున్ ద్రుంపఁగాఁ బోకుమా-
యీధరిత్రీతలంబెల్ల నాకశ్యపబ్రహ్మకున్ నేను దానంబుగా నిచ్చుటన్ జేసి
యిం దుండఁగారాదు, నేనా మహేంద్రాద్రినిన్ జేరఁగాఁబోయెదన్.
రామ! నా స్వర్గమార్గావరోధంబు గావింప కయ్యా! యటం చాతఁడున్
వేడ శ్రీరాముఁ డారీతిఁ దత్పుణ్యమున్ భస్మమున్ జేయఁగా, భార్గవుం
డెంతయున్ ఖిన్నుడై పోయె మాహేంద్రమున్ జేరఁగాఁ; నంత సుస్వాం
తుడై ధారుణీకాంతుడున్ బంధుసర్వస్వసంయుక్తుడై చేరె దానాయ
యోధ్యాపురం బంచు శ్రీచారదర్శి శుఁ డామానికీన్ జెప్పె నీరీతిగా :-

ఇద్ది శ్రీరామపాదాంబుజభాస్వనిష్ఠాగరిష్ఠుండు, విప్రుండు, వా
సిష్ఠగోత్రోద్భవుం డార్యవెఁకోబరాయాత్మసంజాతుఁడున్ సాధ్వి
లక్ష్యంబికా గర్భసచ్చక్తిముక్తాఫలంబైన అశ్వత్థరాయండు తావ్రాయు
నీదండకోపాఖ్యరామాయణంబందునన్ బాలకాండంబు నర్పించెడికా
గొమ్మిదే ఆంజనేయా! మహావజ్రకాయా! సదారామకార్యప్రియా!
ధర్మధారేయసద్భక్తగేయా! బుధశ్రేయ! దీవార్త సద్భక్త బంధూ!
దయాసింధు! శ్రీవాయుపుత్రా! పవిత్రా! నమస్తే నమస్తేనమః.

బాలకాండము, సమాప్తము.

శ్రీ

శ్రీ సీతారామలక్ష్మణ పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీదండకరామాయణము.

అ యో ధ్యా కా ం డ ము

శ్రీనారదర్షిశ్వరుఁ గాంచి ముందొకథాభాగముఁ దెల్పుగాఁ
ప్రీతి వాల్చీకి ప్రార్థింపగా, నారదుం దెంతయుఁ హర్షితస్వాంతుడై
పల్కె;—

మానీంద్ర! యట్లాయయోధ్యాపురంబందు సౌఖ్యంబుగా, రాజ
పుత్రు ల్లమిఁ గ్రీడలఁ సల్పుచు, రాజకార్యంబులఁ దీర్పుచుఁ
గొన్నియేండ్లఁగఁగా - గోరి మేనల్లునిఁ గైకసూతిఁ గనఁ, గోకయా
ధీశుఁడుఁ వార్తఁబుత్తెంచఁగాఁ గైకపుత్రుండు శత్రుఘ్నుతోఁ గూడి
తత్పట్టణంబేగి తా నందు సౌఖ్యంబుగా నుండె,—

❧ శ్రీరామపట్టాభిషేక ప్రయత్నము ❧

నట్లాయయోధ్యాపురంబందునఁ తేఁడు, తా నొక్కనాఁ
డావస్థిర్నితో మంతనం బాడుచు, రాత్రిఁ దాఁగన్నస్వప్నంబు
వినించి, తత్కారణంబొ భయంబుండె నంచాడి, శాపంపువృత్తాంతముఁ
జ్ఞప్తికిఁదెచ్చి, యేనాఁటి కే కీడులుఁ మూఁడునో కాన, శ్రీరాము
పట్టాభిషేకంబు శీఘ్రంబుగాఁజేయుట లెస్స యంచెంచి, యాకైక
పుత్రుండు శత్రుఘ్నుఁడు లేమి కెంతే విచారించి, యత్నంబులేకుం
టచే దద్విచారంబును మాని, యెల్లుండియే సన్నహఠాత్తం బటంచుఁ
వసిష్ఠుండు వినింపఁగా, లెస్సయంచాడి యారాజు మంత్రీశు రప్పించి,

పట్టాభిషేకార్హసన్నాహముల్ సల్ప నేమించి, శ్రీరాముఁ బిల్పించి
యావార్త వినించి, తత్సన్నాహుల్ లేమిక్కే గుండు శ్రీరామునికా
యోగ్యసంభాషణల్ సల్పి యొప్పించి, యాయూరు శృంగారముక
సల్పఁగా వార్త చాటించె; నాయంత నాపారు లుత్సాహులై, వీధులక
నేత్రపర్వంబుగా - దివ్యశృంగారముల్ దీర్చి, లీలక గృహరామసాధం
బులుక, దేవళంబుల్ విమాత్సంబుగానా నలంకారముల్ సల్పి,
తద్వీధు లిర్వంకలక గాల్చి లేపార పన్నీరులక నిండుగా నించి,
రథ్యంబులక జక్కఁ జేయించి, పందిళ్లు వేయించి, ధూపంబు ప్రబ్బించి,
దివ్యంబుగాఁ దోరణాల్ వ్రేలఁ గట్టించి, భవ్యంబులొ నైదువన్నెల్
ప్రకాశింప విద్యుత్ప్రభాదీపికల్ వెల్లఁగాఁ జేసి, యెందెందుఁ గాంచక
సుగంధంబె యేతేరఁగాసల్పి, దేవేంద్రనావాసముక మించు సింగా
రముక జేసి, పట్టాభిషేకార్హసంభారముల్ గూర్చు సన్నాహముక
సర్వులుక సల్పి;—

— మంధరాకైకలసంభాషణము —

వీక్షించి యాసర్వముక మంధరాభిఖ్య - తా, దేవతల్ పంపఁగా
వచ్చి, కైకేయితో నచ్చుమెచ్చెచు వర్తించుచుక రామునికా గానకుక
బంపునాదేవతాకార్యముక దీర్పఁగా గాలముక వేచియున్నట్టియాజాణ,
యావార్త నాలించి, - 'శ్రీరాముపట్టాభిషేకంబె! యారార! కాని'న్దు
టంచెంచి, కైకేయినికా డాసి, బల్తీవ్రకోపంబునక బల్కె; - 'నోకల్కి!
కన్గంటివే! యీపురం బేటికే నేటి కీరితి శృంగారముక సల్పఁగా?
నీప్రజానీక మిట్లేటికే, మించి హర్షాంబుధిక దేలుచుండె! జెలీ!
యేటికే, యిట్టిమేల్పుట్టముక గట్టి, బల్సొమ్ములక బెట్టి మిట్టాడె
చే మట్టి సాభాగ్యముక గంటివే! తెల్పవే, యన్న, నాకైక మోదం
బునక బల్కు;—

నోమంధరా! కందువా, రేపు శ్రీరాముపట్టాభిషేకం బగుక,
దానికే పారులుక సర్వు లంతఃపురస్త్రీలు మే మెల్లరుక సంబరం బంది

సంతోషముకొ బొంది తత్కాలముకొ వేచియున్నార, మీ వింక వస్త్రాద్యలంకారముల దాల్చవే! యంచు మారాడు కైకేయి నీతీంచి శ్రీగంటితోఁ జిట్టుముట్టాడుచుకొ, 'వెట్టిదానా! బలే కార్యముకొ జేసితే! బుద్ధిలేదే! వివాశంపుకాలంబు నీకొట లోనెంచవే! జాణవే కైక! నీకింక దిక్కెవ్వరే! రాముడే రాజుకా, నీసుతుం డాను భృత్యుండుగా - నీవు కౌసల్యకుకొ దాసివే కావె చింతింపఁగా' నంచుఁ దా నాడఁగా, కైక బల్భాంతయై;—

మంధరా ! యేమిమాటాడుదే! రామునా! సద్గుణస్థిమీమనా! శౌర్యసుత్రామునా! నీవిటుల్ పల్కుటల్! రాముఁడుకొ వేటు, నాపుత్రుఁడుకొ వేటునా? వాఁడు కౌసల్యకంఠుకొ గడుకొగూర్పు నాకుకొ; మహాప్రీతిమైఁ దమ్ముకొ జూచు; వాత్సల్య మేసారఁగా భూ ప్రజకొ బ్రోచు; దాఁ బెద్దలకొ గాంచినకొ భృత్యుడై భక్తి నేవించు; నత్యాదరంబొప్పఁగా బీదలకొసాదలకొ దృష్టిగావించు; మిత్రాళి కీప్తార్థ ముల్దీర్చు - నాపట్టియా రామునందా, యిటుల్ భేదముల్! భేదమా నాకు నీవాద మోమంధరా! యెందుకే నిష్కరం బాడ శ్రీరాము నంచాడు కైకేయి నీతీంచి యిట్లాడు;—

—॥ మంధరదుర్బోధనము ॥—

ఓకల్కిరో! వీసులకొ ముల్కులై నాటె నీపల్కు, లారాముపై ద్వేషభావంబు లే దెన్నఁగా నాకు; నేస్వార్థముకొ లేదు నాకారయకొ - నీహితంబెంచి నే నింతగాఁ జెప్పితీకొ, వృద్ధరాజుకొ గడుకొ నమ్మి యిట్లైతి వీ నంచు భావించితీకొ - నీపవతీసమీచినసౌభాగ్యముకొ గోరు నీమా ధ్యముకొ గాంచి యాశ్చర్యముకొ బొంది లోఁగుండితీకొ - బుత్రు నిరాభ్యుదయఁగాఁ జేయు నీబుద్ధిశీనత్వముకొ గాంచి నిర్విణ్ణునై పోయితికొ గాని, నాచేతనొ బుద్ధిఁ దెల్పంగ లేకుండు లుంతో యధర్తంబుగా నెంచి, నికొ డాయఁగా వచ్చితికొ - గాని నే నిచ్చకంబాడ రాలేదు; లోనమ్ము నామాట - నీమాన - నాయాన - యారాముపట్టాభిషేకంబు

విఘ్నంబు గావింపకున్నా, వినాశంపుకాలంబు నీకెన్న నాసన్న
మాటలో యథార్థంబు; మాడకో భవత్సానుఁ డా రాముదాస్యంబునకో
గుండు - కౌసల్య భాగ్యులు పండెఁగదే! - తల్లియై రామభూభర్తకుఁ,
థాత్రిఁ దాపల్కుపల్కొక్కటే శాసనంబై విరాజిల్లఁగా వెల్లు, కౌసల్య
పాదంబులకొ బత్తిమై నొత్తుచుకొ - జిత్తమంచాడుచుకొ - నీవు నీతోడి
పత్నుల సదా కూడి కేల్చొడ్చుచుకొ నేవలకొ సల్పునాడైన నన్నెం
చవో;—

రాజు రాముండుకా, దీచుడై మ్రొక్కుచుకొ రాముచే జిక్కి,
మానంబు పోదక్కి, నీవుత్రుడుకొ బొక్కునాడైన సత్యంబటంచెంచి
నకొ మెచ్చవే! - 'కైవసం బుండె భూకాంతుఁ డోకాంత నాకేమిటకొ
దక్కువే?' యందువే? భర్త నిన్నెంతప్రేమించునో సుంత లో నెంచి
యోజించితే! - భ్రాంత! నీభ్రాంతియేకాని యావంతలే దాత్తులోఁ
గూర్చి; యెట్లందువా! విందువా? - నీసుతుకొ బంపి వేఱునాకికొ, వాడు
లేనప్పుడా, రాము త్సానాథుఁగాఁజేయ లోనెంచుటలో? ప్రీతియా -
రితియా-నీతియా - యిద్దె? - తా మాటలకొ ప్రీతి నీవైన, బలోకోటలకొ
దాటమీటుకొగదే బోటి! లోఁగూర్పు నెంతైన గౌసల్యకుకొ - నమ్ము
నామాట మువ్వాటికొ; - జూడుమా! రాముడే రాజుకా, లక్ష్యణం
డెన్న సర్వాధికారంబుఁ గైదాల్చుగా? గారణం బేమటంచందువా?
విందువా? - దేహములో రెండుగాఁ బ్రాణ మొక్కండుగా, వారు వర్తించు
టలో నీవు కాదందువా? కందువా? లక్ష్యణండుకొ రిఫఘ్నుండు
నేకోదరులో కారె? - వాచ్చువ్వు రేకైకభావంబుతో కార్యములో గొంట
యకానందువా?...యెట్టెటులో గాంచినకొ నీసుతుం డొక్కడే వేఱగుకొ,
గైకగర్భంబునకొ బుట్టుపాపంబునకొ జేసి నిర్భాగ్యుఁ డయ్యెకొగదే
వాడు? - నీరితి నానాతి దుర్మీతినే, నీతిగాఁ జూపి బోధించి సాధిం
పగా, గాటమై నాటె నామాట లాబోటిడెందంబునకొ; - థాత్రి
సావాసదోసంబునకొ శ్రేష్ఠులకొ భ్రష్టులై పోవరే!

అప్పు డాకైక దుర్బుధి లోచోట్టి, నిట్టూర్పు బోలెట్టి, కట్టా! చెడె నాదంబల్ కాపురం బంచు, నాకుబ్బపానంబులక బట్టి ప్రార్థించు నీరీతి:-

‘నేదీన - నికా దప్ప నేగాన పేటొక్కటెక, గాన నావిక్కు- నీచే సు...! మంధరా! ముందు రాసున్నకష్టంబులక దెల్పినా వీవు బల ప్రేమచే; నట్లే నీయుక్తిచే, రాముపట్టాభిషేకంబు మాన్పించి, నాపుత్ర మూర్ధాభిషేకంబు గావింపవే! నిన్ను నాజన్మ మున్నంతకాలంబు నేనెంత’ - సంచించి ప్రార్థించు నాకైకవాక్యంబు లాలించి యాకుబ్బ:- ‘యోమానినీ! నీహితంబెతునంచుక ననుక నమ్మితే! నేడు నన్నెచ్చితే! చూడు, నే నొండుపాయంబు బోధింతు - ముక, దేవదైత్యోగ్ర సంగ్రామమం, దీవు నీభర్తృకు సాయముక జేయ, నాతండు నికమెచ్చి నీ కీయడే, తాపరంబుల్ తగక రెండు; నీయిచ్చ నేకాలమందైననుక గోరకగా నీకు స్వాతంత్ర్యముక గల్గకగా జేయడే నాడె! యీనాడు నీతోడుగాక గోరుమా నాథు, నీపుత్రమూర్ధాభిషేకంబు గావింపకగా నొండు; నింకొండు తేవే పదిన్నాలుగేడుల్ జటావల్కముల్ దాల్చి రాముం, డరణ్యంబునక వాసముక సల్పున ట్లంపకగాక గోరుమా! నీవ టంచాడ, నావాక్యముల్ వీనులక సోక నాకైక కట్టాయెనో యేమొ, యాకుబ్బ మోమట్టె వీక్షించి యిట్లాడు:-

హామంధరా! యేటిమాటే? ధరాధీశు, నాపుత్రపట్టాభిషేకంబు నేయంగ నే గోరినక గోరెడక గాని, రాముక వనంబందునక ద్రోయకగాక సూరనై లోర నానోర దెట్లాడునే? అయ్యయో! రామునా - రాజప్రాణంబుగా వెల్లుశ్రీరామునా - నాతమాజాతుకంటెక గడుకగూర్చు నాప్రేమపుకరామునా! సద్గుణస్తోమనా! - రామునా, కానకుక దోలకగాక గోర! నోమంధరా! నేర - నే, నేర; నాపుత్రు డారాముదాస్యంబునక నిల్చినక నిల్వనీ - నేను గౌసల్యకుక దాసిగా నైన గానీమతేమైననైపోని, యీపాపపుకగోరిక గోరక గా నోప-

నేనోప, - సంఘేతయున్ భీతయై కైక యిరితిగా నాడఁగాఁ గుబ్బ పల్కున్;—

సతీ! యేటికే భీతవై రితిలేనట్టి పల్కాడఁగా, మూరకే గోర నేనా వరంబుకా; గనక రాముఁడే కానఁ జేరంగఁ బోకున్నచో, నీసుతుం డెట్టులొ రాజుగాఁ? గోరి వాసింపరే యూరివారల్; - తమిళ జేరి కొసల్య తానాసుమిత్రాఖ్యతోఁ గూడి బల్గోడువెట్టుంగ, నీపుత్రుపట్టా భిషేకంబ దెట్లొ నె? - యీవృద్ధరాజేంతయున్ దూటి వారింపఁడే కార్యముక - గాన, శ్రీరాముఁడాకానలక జేర, నీరవ్వ లెందుండునే? యెంచఁగా వీరియారాటముక గాంచి భీతాత్ముఁ డై నీసుతుండే, ధరా భారముక దాల్చి శ్రీరాముఁ బ్రార్థించినక, తేనితోఁ పొరులుక జేరి యారామునే రాజుఁ గావింప విశ్వప్రయత్నంబు గావించినక, మానియై కానలోనక బదిక నాలుగేడుల్ వసింపంగఁ దా దీక్షగైకొన్న శ్రీరాముఁ డామాట పోనాడుచుక బూనఁ డీధాత్రి; నోమానినీ! కాన, నామాటలో నీటు నొక్కింతపాటింపవే! - యన్న, కైకేయి తా నింత చింతించి యిట్లాడు:-

❀ కైక మంధరదుష్పృథనకు లొంగిపోవుట ❀

నోమంధరా! యెంచ నీమాట సార్థంబుగానుండె నొఁగాని, దీనక మహానర్థముల్ గల్గునో యేమొ యంచెంచి భీతిల్లెదక; రాముఁ డాకానలక జేరుచో, బుత్రశోకంబునకజేసి ధాత్రిశుఁ డేమానా? యాతండె లేకున్న, నా కేసుఖం బిచ్చు నీరాజ్యసాభాగ్య? మెన్నంగ నాపుత్రుఁ, డారామభక్తుండునొటక, ననుక నైచునే? తుచ్చ మీరాజ్యమే యెల, యయ్యింద్రసామ్రాజ్యమేకాని - కన్నెత్తియెనక గనక గోరునే? చెప్పుమా, మంధరా! యన్న, నన్నాతి కన్దూసి - యొక్కింత యోచించి - ముద్దారఁగాఁ బల్కు: - నీమాటలోఁ గొంత సత్యంబు లేకుండఁ బో, దైనఁ బూర్ణంబుగా సత్యమే కల్గ, దావృద్ధరా జెన్నఁగాఁ బుత్రశోకంబునక గుండినక గుండఁగా వచ్చు, నామాత్రనే

మానె! నానాటికాశోకముకదీటిసీనాథుడేసారు; నీపుత్రుడో, యెంచు
దొడ్డొల్ల జింతించు గొండంతగా - మీద నింతింతగాఁ దగ్గునీమహర్ష
మెన్నాళ్లు నిల్చుకొ! ధరా రాజ్య మబ్బంగఁ, గొల్లన్నఁ దానంతయున్నా
దియే, కైక నీపుత్రుడొకఁభ్రాంతి గోరంతఁ గొండంతంగాఁ జేసి చింతి
తువేకాని. యేమంతగా పుట్టిమునైక! గనక సుంతయుక గా దనర్థంబు;
నీకోర్కెలీడెరు - నీవ్యర్థమా యోచనన్ మాని, కార్యార్థమై దీక్షకై
బూసి, సాధింపునూ రాజ్యముక-బూజ్యముక బూజ్యమై వెల్లుమా! లే
మ్మటం చాడఁగాఁ, కైక కార్యంబు సాధింపఁగా నెంచి, లోమించునా
కాంత దీపింపఁగా వేలుయోచింపకే పోయి, కోపంపునర్థంబునక-
బ్రాతవస్త్రంబు మై దాల్చి, మేకసొమ్మలక బుచ్చి, ధమ్మిల్లముక విచ్చి,
కేశంబులక జిక్కుగావించి - కోపంబునక మించుతాపంబునక, నేలపైఁ
బండె; - నాకుబ్బ, యీసర్వముకగాంచి, నాకార్య మీడేతె నంచెంచి,
హర్షించుచుక బోయె;-

❖ దశరథుడై కైకేయియంటికి వచ్చుట, కైక యంతఃపురపర్వనము ❖

అంతక, దశస్యందనుం, డందుఁ బట్టాభిషేకార్హకార్యం,
బవార్యంబుగక, సర్వముక శీఘ్రమై సల్పఁగా నాజ్ఞగావించి భృత్యాళి,
కయ్యోలగం బంత చాలించి, యావార్తఁ దాముద్దుకేయికే
ముందుగాఁ దెల్పఁగా, డెంద మాసింపఁగా, నొక్కడే కాలక్షణ
జక్కఁగాఁబోయి, యంతఃపురద్వారముక డాసి, ప్రాకారవీధిక బ్రవేశించి,
యాత్రోవ కిర్వాంకలందుక సుగంధప్రపూర్ణంబులై యొప్పు నానాప్రసూ
నావళిక గాంచి, యందింత వీక్షించి ముందేగి - రుచ్యంబు లౌ సత్ఫల
వ్రాత మామూలముకగల్గు భూజంబులక డాసి, యందింత కన్వేసి,
ముందేగుచో - భవ్యముల్ దివ్యముల్ నవ్యముల్ సల్లతాగుల్లకుంజం
బులక గాంచి, యవ్వానిపైఁ జూపులకమీటి - యామీదటక పాని
నన్నింటినిన్ దాటి - యందందు శాఖాళిపైఁ బొందికన్ జేరి, మేల్రంగు
లేపార - పక్షంబు లల్లార్పుచుక, గూడి యుండొంట సయ్యాటముల్

సల్పు, నాశారికాకీరవారంబు మోదంబుతో, డంబుగాఁ జేయు నారావ
ముల్ విందుగాఁ బొందుగావించి, ముందేగుచుకొ - వేపాదకొ డాగు
కుందేళులకొ, - లేళులకొ, - నీళులకొ దేలుచుకొముచ్చుచుకొలీలమై నాడు
తాజేళులన్ - మీళులన్, జూడఁగానిల్చుచున్ - జేరఁగాఁ బిల్చుచున్:-

నేత్రపర్వంబుగాఁ జిత్తచిత్రంబుగా, సార్థమై, బల్విలాసార్థమై
లీల యానాజలక్రీడకార్యార్థమై నిర్మితంబౌచుకొ గెందమ్ము లందమ్ముగాఁ
గూడి, స్వాదమ్ముమై నారికేళోదకమ్మట్లు, మాధుర్య మొప్పారునీరంబు
పూరంబుగా మీటి యేపారు కాసారముకొజేరి, యందెంతయుకొ
వెంత యాకాంతులకొగూరి, కుల్కారురాయంచలకొ గాంచి మో
దించి, తీవికొ జలంబాడ నుంకించు నాబాతులేతెంచు రీతికొ గనుం
గొంచు ముందేగుచుకొ, మల్లికాచంపకోత్ఫుల్ల పుష్పించితంబై
విరాజిల్లుసత్పల్లవాక్రాంతమా చల్ల పంపిళ్ల లఱించుచుకొ, బాళిమై
హేళిమై కేళిమై కేలు కేలుని స్త్రీ పూరుషుల్ లీల నుయ్యాల
లూఁగంగ నారీతిఁ గల్పింపఁగాఁ బడ్డవై, దివ్యదివ్యంబులై వెల్లు
నానాలతామాలికాడోలికాజాలముల్ గాంచి హర్షించుచుకొ మాన
సానందమై, యందమై, డోలికాబంధమై, దివ్యసారభ్యసంబంధమా
నాలతామందిరంబుకొ విలోకించుచుకొ; జల్లనై యుల్ల ముప్పొంగ
రంజిల్లు నీలంపురాలకొ విరాజిల్లు, నావేదికానీకముకొ దేకువకొ
జేతితోఁ దాఁకుచుకొ; దోడనే యింపుమై బెంపుడుకొబతులకొ జూచు
చుకొ, సొంపుగాఁ బంజ గాలందు గుల్కారుచుకొ, బొజులొ కౌంజులకొ,
జక్రవాకాల వెకజట్టులకొజూచుచుకొ - బావురాపిట్టలకొ, బల్కురా
చిల్కలకొ, గుల్కుగోర్వంకలకొ జేరి యేపార నవ్వాని మైదువ్వచుకొ
భీతితో నవ్వి దవ్వేగఁగా నవ్వుచుకొ; విచ్చి పింఛంబులకొ స్వేచ్ఛమై
నిచ్చమై మెచ్చుగానాడు, నానీలకంతాళినికొ బాళిమైబట్టుచుకొ, దట్టు
చుకొ; జోకమై తీకుమై గూఁకలన్ గీకలకొ బెట్టి యాటాడు నాకోకిలా
నీకముకొ గాంచుచుకొ మించి మోదించుచుకొ:-

జోవు చిట్లాధరాకాంతుఁ డంతఃపురద్వారమున్ జేరి, లోనన్ బ్రవేశించి, వీక్షించె నచ్చోటఁ దానొక్కడన్ :- వల్లకీరుల్లరీ లుల్ల సిల్లంగ రాల్గుల్లలై పాట, జల్జల్లన్ మేను, మేల్పల్లవుల్ పాడు సంపుల్లకంజాతులన్ ; - గాంచె నింకొక్కెడన్, నీటుగా తంబుటాల్ మీటుచున్-మేగగుప్పటునొందన్ నిరాఘాటమై మేటియాలాసల్ సూటిగా నోట దాఁటించుమేల్బోంట్ల! నింకొక్కచోటన్ మృగంగంబు వేభంగులన్ దాళ మేళంబురంజిల్ల, సారంగ జంత్రంబుపైఁజెంగుచెంగంచు మ్రోగంగఁ గల్గజ్జెలున్ రంగుమై నాట్యపున్ భంగిచుల్ ద్రొక్కు నానా కురంగేక్షణానీక; మొండొక్కచోఁ, బూర్ణశ్రీచూర్ణసంక్షిప్త మూ మంచి గంధంబు రంగారుబంగారుపాత్రంబులన్ నిండుగానించు వేదండయా సల్; మఱింకొక్కచోఁ, బచ్చకప్రంబు జవ్వాదియున్ సారకస్తూరియున్ గేసరిన్, వాసనల్ బల్గుబాళించుతాంబూలపున్ జుట్టలన్జుట్టి బంగా రపున్దట్టలన్బెట్టు పూబోడి నింకొక్కచో, జవ్వసుల్ మవ్వపున్ బువ్వలన్ దివ్యదివ్యంబుగాఁ చేర్చుచున్, మూలికల్ గూర్చుచున్, జెండ్లుగా మార్చుచున్, జిత్రచిత్రంబుగాఁ దీర్చుచున్, బుట్టలన్ దార్చు చంద్రాస్యలన్ !-

భూవరున్ గాంచి వారెల్ల వేలేచి, క్రొక్కార్జెలుంగుల్ ప్రసా రించు క్రీఁగంటిచూడుల్ విలాసంబుగాఁ జిప్పి, బల్చెక్కుటద్దాల జల్పెంతయున్ జిల్కఁగాఁ గుల్కి, రేవెన్నెలల్ గాయు నాతిన్నసవ్వల్ తదాస్యంబులన్ దీధితుల్ గ్రమ్మఁ గాఁబిప్పి, యాచిన్ని జాబిల్లివోలెన్ పదార్పన్నెలన్ జిమ్ము మోముల్ కళల్గుల్కు-శంఖోపమగ్రీవముల్ నీటుగా మీటి, యాయన్నుమిన్నల్ సరాగంబుమీఱన్ గరంచెత్తి భక్తిన్, ధరాధీశుమ్రొలన్ జోహారుల్దగన్సల్పి వారల్ బిరానన్ బరాకంచుఁ దెల్పన్ నరేశుండు కన్నన్నలన్ మన్ననల్ దెల్పికొంచెల్ల ముందేగి -

❧ దశరథుఁ డంతఃపురములోఁకై కనువెడకుట ❧

వీక్షించె నాహంసతల్పంబు, కైకేయిఁ దానయ్యెడన్ గానమిన్ బోయి యాచంద్రభాస్వచ్చిలావేదికల్ చూచి, సయ్యాటపట్టుల్ పరి

ఊంచి, యారచ్చకట్టల్ నిరీఊంచి, శయ్యాతలంబుల్ విలోకించి, యుయ్యాతలెల్లెన్ సమీఊంచి, భూషాన్యలంకారగేహవలోకంబు గానించి, తా నాజలక్రీడగావించు నాగారముల్ చూచి, వీక్షించి యునాట్య శాలల్-విలోకించి సౌధోపరిప్రాంతముల్ డాసి, యామంత్ర తంత్రాధికాలోచనప్రాంగణంబుల్ వివర్ణించి, యాభోజనాగారముల్ గాంచి, యెందెందుఁ గైకొ గనన్ రామికిఁ గుందుచున్ బోయి, తాఁ గోపగేహంబు వీక్షించె, భూశయ్య మేకప్రాప్తియున్ సూనముద్రా స్వయై పాపపాఞ్చులన్ రోజునాభామినిఁ!

గాంచి - స్వప్నంబునందుంటినాయంచుఁ దర్కించి, యేమైననున్ వ్యాధియో యేమొ? యంచితచింతించి - యీకాంతకున్ వ్యాధియే యైన వృత్తాంతమున్ నాకుఁ బుత్తెఁపడెలా. యటంచెంచి - భూశయ్య, నాకోపగేహంబునన్ బండుటల్ చూడఁగాఁ, గోపమే కారణం బొససి, వేటొండుగాదంచు నిర్ధారణజేసి, యేమోప్రమాదం బటంచెంచి, - వేగన్ సరాగంబునన్, నాగవేణి దగన్ బాహుమూలంబునన్ జేర్చి, తాఁ గొఁగిటఁ గ్రుచ్చి, లోహచ్చమోహంబుతో నంకపాళిన్ సతిఁ దార్చి, చేనున్న యాహస్తవస్త్రంబుచే నాస్యమున్ దుడ్చి, ఫాలం బునన్ వ్రాలు నాముంగురుల్ నీటుగా గోటితోఁ జిక్కుబోదీర్చి-స్వస్థా నమున్ జేర్చి, చెక్కిళ్ల వ్రేళ్లున్చి, మోమున్ బరీక్షించి, యూర్హార్చి, భూర్మయ్యుగ్మ మల్లార్చి, యోదార్పఁగా నెంచి చింతించి :-

— ౨౪ దశరథుండు కైకనువిచారకారణం బడుగుట ౨౫ —

ఓమానినీ! మన్ననోహరిణీ! మోహినీ! యేమికల్గెన్-విచారంబు? నీ కేప్రమాదంబువాటిల్లెనే? పల్కవే. కల్కిరాచిల్కవే కల్కి! యే నీచుఁ డేతప్పు నీవట్లఁగావించె? నాదుష్టు నాపాపి నిర్భాగ్యుఁ జేర్కొవె, నకజూడవే! వాని దండింతు-ఖండింతుఁ జెండింతు శీఘ్రంబు శీర్షంబు ధాత్రీస్థలిన్ ద్రెల్లిత్రుళ్లన్; - సరోజాత్మీ! నీనోటితో నొక్కమా టాడినన్ జాలు నయ్యింద్రునేనిన్ దరిద్రాధమున్ జేతు; నీయాజ్ఞ

యైనా దరిద్రుండెయ్యా! గాక, కాంతా! కుజేరుండుగాఁజేతు నోపుండరి
 కేక్షణా! నాభుజాదండమం దుండుకోదండదండం బిదేచూడు, వేదండ
 యానా! పక్షినాల్గులోకంబులన్ ద్రచ్చి నీపాదపద్మంబులం దుంతు నేఁ
 దెచ్చి - నీయిచ్చ యే ముచ్చరింపంగదే! చెచ్చెరన్ దీర్తు నోసచ్చరిత్రా!
 అయో! రీతిలేనట్టియీ ప్రాతవస్త్రం బదేరితి నీముద్దుమేనంటఁగా సాహ
 సింఁచెన్! - మహావిద్యవిద్యాంబరశ్రేణు లేపాపమున్సల్పె నీయాగ్రహా
 దగ్రదాహానలజ్వాలకున్ పాలుకా? బాల! యామేటిరత్నాంచితభ్రాతృ
 భూషావళుల్ దోసమేమంతగాఁజేసెనే త్రోయఁగాఁ! గర్కశంభైవ
 యాభూమిపైనా సశీ! నీవుపన్నుండుటల్? బాల! నేఁ దాళఁగాఁజాల,
 వే పల్కవే బోఁటి! యీపాటు నీకేటికే! యన్న - నామాట లాలించి
 క్కదవ్వులన్ విచ్చి కాంతున్విలోకించి, యిట్లాడె శోకించి!-

— కైక వాక్పాతుర్యముచే, దశరథునిమరలుగొలుపుట —

హానాథ! మత్ప్రేమనాథా! ధరానేతృనేతా! ప్రతాపాధినాథున్
 నినున్ భర్తగాఁ బొందియున్ నే సభాకృతిన్ గుండెదన్ మోహ
 నాంగ! మదీయేష్వితార్థంబు దీర్పంగ నే నుంటినం చంటివే! అంత
 భాగ్యంబు నాకున్నదే! సత్యమున్ బల్కుదే! బాలి నీసంతగా
 నాయెడన్ జిల్కుదే! పల్కువే! యన్న - భూనాథుం 'దోమానినీ! నా
 యెడన్ నీకు సందేహ మిట్లుండ నేహేతువో? నాలిరో! మున్ను కన్నా
 వటే నాయుదాసీన భావంబు నీపట్ల? నీకై చితిన్ దూఁకఁగావచ్చినన్
 దూఁకెదన్, గోర్కనే దీర్తు - నీదేర్తు, నోకామినీ! శోరుమఃచన్న,
 నాజాణ వేలేచి, ముద్ధూరఁగాఁ గొగిటన్ గ్రుచ్చి యావృద్ధు, మాఝా
 విమోహంబులన్ గుప్పి తీపాచమత్కరపున్ భాషణల్ నెప్పి,
 యిట్లాడు:-

మన్నాథ! దేవాసురస్త్రీమసంగ్రామరంగంబునం దీ పటుల్ భంగ
 మున్బొంద, నాభంగినీక్షించి, నేచెంగునన్ బాణముల్ పూని భంజింపనే
 శాత్రవానీక? మీవట్టినాభంగి నీక్షించి యుబ్బొంగి, నీ వీయవే ఘోధ

మారంగ నాకు వరద్వంద్వమున నాథ! నాయుచ్చ నేకాలమందైన నేఁ
గోరఁగావచ్చునం చెంతయునో స్వేచ్ఛ గల్పింపవేనాకు! నేఁ డావరద్వం
ద్వమునో గోరఁగాఁ గాల మాసన్నమయ్యెనో బ్రియా! యిత్తువే వాని?
నీప్రేమకునో బాత్రమాప్రేయసీసార్థనం బిప్పు డీడేర్తువే? యంచు
లాలించు నామించుబోణికి విలోకించి. యాతండు కాంతాకరంబందు
వేగన గరం బుంచి పల్కాడు నీరీతి:-

ఓమన్న నోహరిణీ! మానినీ! కూర్చియిల్లాలి కీరాని దేమున్నదే?
నీవరంబెట్టిదే తెల్పు - ప్రేమంపుటధాంగి యిష్టార్థమున దీర్పలేనట్టిక్రూ
రుండనే? పాపినే? అంతదుష్టుండనే కైక! నీ వావరద్వంద్వమునో
గోరికొమ్మిప్పు, నేదీర్తు నిర్ధారమిల్కు! లాసూర్యచంద్రుల్ ధరాకాశ
ముల్ దిక్తటాధీశ్వరుల్ సాక్షులున్నారదే;- నాప్రమాణంబు సత్యంబు
సత్యంబు సత్యంబటంచాడె గంభీరసంరంభసంభావ్యవాగ్దంభనంబుల్
విజృంభింపఁగా;-

— కైక దశరథుని వరములు గోరుట —

నట్లు లాపల్కు లాలించి హర్షాంబుధికి మున్ని, యిష్టార్థ మీడేరె
నంచెంతయునో బొంగి, యీభంగి మాటాడు నాకైక, 'తేడా! వరం
బొక్కటక, రామునట్టాభిషేకంబు మాన్పించి, నాపుత్ర మూర్ధాభిషే
కంబుగావింపఁగాఁ గోరితి నాథ! - యింకొండు, శ్రీరాముఁ డాదండ
కారణ్యభాగంబునకొ మోనివేషంబుతోడకొ బదికొనాలుగేడుల్
చరింపంగ నీ వెల్లియే ఁపఁగాఁగోరితికొ; భూవరా! నావరద్వంద్వ
మీరితివై యుండె, నోసత్యశీలా! మహిపాల! వాగ్దానమున దీర్పుమా!'
యన్న, నాపల్కు బల్దారుణంబై ధరాధీశుహృత్ప్రేటికోతాపటనంబై,
కుతారప్రహరంబున క్లేంతయునొ గాటమై నాట, నాథాటి సైరింపఁగా
లేక నిశ్చేతనండై ధర్మ మూర్ఖమైవ్రాలె;- నాకాంత భూకాంతుపాటం
తయునొ జూచుచుకొ, సుంతయునొజంకకే, చింతయునొవంతయునొగానకే,
భ్రాంతయునొగాక స్వార్థంబు సాధించుపెకదీక్షతో, దీక్షిరూక్షేక్షులకొ

తేని నీక్షించుచుండెన్ :- బలీ! కామినుల్ సూర్యముకొబూన నద్దాని
నాబ్రహ్మచేనైన మాన్వింపఁగా శకవమానా?-

అ టాధాదుణీకాంతుఁ డొక్కింతకాలంబు నిశ్చేతనుండై ధరణ్
బండ్రి, ఆయంతలోఁదేటి, తొట్రాడువాక్యంబులన్ బల్కు 'కైకా! వినో
దార్థ మీఁజెల్లు శ్రీరామునిన్ గానకున్ బంపఁగాఁ గోరినావంతె; నీపైన
నాకుండుప్రేమన్ బరీక్షింపఁగా నెంచి యిట్లాడి తీవంచు భావించెదన్,
గాక నాముద్దులయ్యన్ వనిన్ దోలఁగాఁ గోరఁగాఁ గైక నీవంతదుష్టా
త్త వే? పాపివే? నన్ను, నేనన్ను, వేగన్ను యీయర్థ మేయేయనర్థంబు గా
కుండఁగాఁ బల్కువే' యన్న నాజాణ 'భూపాల! యేలింతగా బేలవై
దూలగాఁ, జూడ గూఢార్థ మేమిందునన్ లేదు, ముం దేయనర్థంబుకా
బోదు, రాజా! యథార్థంబుగా రామునిన్ గానకున్ బంపఁగా, నాసుతున్
రాజుఁగావింపఁగా నే వరద్వంద్వమున్ గోరితిన్, సూర్యచంద్రగ్రహ
నేకసాక్ష్యంబులొప్పన్ బ్రమాణంబు భాషించినా విప్పడే; యీల యీ
చింత వాద్దానముకదిర్పఁగా లేమ్ము, వైశమై, జాగేల నేయంగ నంచా
డఁగా తెఱడు దిగ్బాంతుడై యేమియున్ దోషనట్లుండి యాపైన,
నిట్లాడె :-

— ౨౪ దశరథుండు కైకకు వరము లిచ్చినందులకై దుఃఖించుట —

గట్టా సతీ! యిట్టిబల్చెట్టయకాపట్టు నీమానసం బెట్టులన్ బట్టె?
యేదుష్ట యేభ్రష్ట నీ కీవిధానంబు బోధించె! నాపట్టి యేమట్టిదుష్కా
ర్యముల్సల్పే నీకేట్టులన్ దుష్టమకాబుద్ధిలోఁబుట్టె నేఁ డెట్టిపాపంబు నన్
జుట్టి యేకాటియల్ వెట్టఁగానుండెనో? యేయనర్థంబుకాఁగా నిమిత్తార్థ
మీపాటిదామాట నీనోటిలో దాఁటెనో? దైవసంకల్ప మెట్లుండెనో?
యెంచ నాపూర్వజన్మంపుఁబాపం బదేపాటిదో? కీర్తిదుష్కిర్తు లేవ్వా
రికో దీన? సౌఖ్యంబులున్ సంపదల్ చూడ మాయల్; క్షణంబుల్;
తృణంబుల్కదే! కీర్తిదుష్కిర్తులే శాశ్వతంబై ధరణ్ వెల్లు నాచంద్రతారా
ర్కమై, సుంతయోజింపు; స్వార్థంబుకై యిట్లనర్థంబుగావెంటురే స్వార్థ

జీవుల్? మనిక దల్లిపిల్లంచునైనక గనన్ శెల్లదే? వల్లభా! యల్లమున్నట్టి పుణ్యాత్మ వీవే పరాభీష్టవిధ్వంసనంబే పరాధంబుగా నెంచు పాపాత్మురాలైతివే? - యంచు వాపోపురాశేంద్రునిక గాంచి కైకేయి పల్కాడు! -

భూనాయకా! యీమదర్థంబులో స్వార్థమన్వర్థమైయుండె నంచం దువే! స్వార్థమెవ్వారిలోలేదు? నాపుత్రుఁ డీరాజ్యమేలంగ నే గోర దుఃఖంతువే? రామునిక రాజుఁ గావింపఁగా నెంచి లోనుబ్బితబ్బిబ్బులై పోదువే? భేదముకగందువే! యిద్వరుక బుత్తులేకారె ? - మున్నిట్టులే చేయఁగాలేదె? ఆగాధిపుత్రుండు నీరామునిక వెంటఁగొంపోవ సైరింపలేనంటివే? చూడ నాపుత్రుఁ డిన్నాళ్లు నిక బాసి తా మామగా రింటనే నిల్వఁగాఁ దద్వియోగంబుచే గుండవేలా? - అయో! చూడఁ గానైనఁ గాంక్షింపవేలా? పతీ! రాముపట్టాభిషేకార్థమై యైనఁ బిల్పింప వేలా? వరంబుల్ ప్రియంబారఁగా నిచ్చినావీపు - నక గోరికొమ్మన్న నే గోరికొంటిక! ధవా! యితకన్నక మ తేమే నెఱుంగక - నిజం బెల్ల భారంబునీమీఁదనే యుండెడిక, బాసనీడేర్చి సత్కిర్తినే కందువో? మాటఁ బోమీటి దుష్కిర్తిఁగైకొందువో? సుతయోజించి నిర్ధారణక సల్పుమీ! యన్న, నాకైక పల్కాధరాధీశు కర్ణంబులకసోకఁ దన్తానసం బెంతయుక సుక్క, దుఃఖాశ్రువుల్ ధారలై పాఱఁగాఁ, గర్జరంధ్రంబులక హస్తయుగ్గంబుచే మాసి, హాశ్రీహరీ! యంచు బిట్టార్చి నిట్టార్చి, కైకక గడుకవిత్తమా చూపునక జూచి యిట్లాడు :-

ఓచెట్ట! సద్వంశసంజాతవీవంచు నేనెంచి చేపట్టితిక, గాల సర్పంబు నేఁ గొఁగిటక జేర్చితిక, గాలకూటంబు నేవించితిక; - దేవి! కేలంటి కాలంటి నేవేడెదక, దీనునిక వృద్ధునిక గావవే? పుత్ర భిక్షంబు నాకియ్యవే? అయ్యయో! రాముఁ డేమంతగా దోసముల్ చేసె నీవింతవైరంబు సాధింపఁగా! - 'నాథ! నాపుత్రువైకంటె శ్రీరామువైఁ బ్రీతి నాకెక్కువం చెప్పుడుక బల్కువే? యిట్టిదాకూర్చి నాపట్టివైఁ, జూడఁ గొసల్యనేనిక సుమిత్రాఖ్యనేక బాసినక బాసెదక

గాని, శ్రీరామునికీ వీడినకీ నాడె నానెత్తిపై గ్రద్దలే యాడు, నీనా నుడులో సత్యములే, మాను మీకోర్కె రాజ్యంబు సర్వంబు నీకిచ్చెదక, గోరితేక బ్రాణమేనిత్తు నారామునికీ గానకుక బంపుకార్యంబు మానంగదే! జ్ఞానసూన్యండ నొచుక, వరంబిచ్చితికీ స్త్రీకి, గామా తురుం డొట నేనింతగాఁ దెచ్చుకొంటికీ మహాపద్మశక; గావవే కామినీ! వేడెదక జూడవే! యంచుఁ బ్రార్థించుభూమిశుపై సుగ్రూక్షేక్షణంబుల్ ప్రసారించి క్రోధంబు దీపింపఁగాఁ గైక పల్కాడు నీరీతి;

ఓరాజ! ఇత్వాకువంశోద్భవుండీవు, సత్యంబుపాటించుమా! చూడ సత్యంబె ధర్మంబు, సత్యంబె బ్రహ్మంబు - సత్కీర్తి లోనెంచి సత్యంబు సాధింపుమా! సత్యసంధుండవై వెల్లుమా నాథ! కాసల్యపైఁ ప్రీతిచే భీతిలో నెంచి యిట్లాడెదే! రాముఁ డాకానకుక బోవ నింతేలదుఃఖంపఁగా? బుత్తులింకుండరే నీకు? వారెన్నఁగాఁ గూర్పరే? చాలు నీ మాయమాటల్, ననుక బ్రాణమట్లెంతు నంచంటివే! నాయ దీస్వల్పమా కోర్కెఁ దీర్పంగ లేకుంటివే! నాయెడకగల్గినీప్రేమ యేపాటిదో నేడు కన్గొంటి, నీమోసముల్ కంటి, నిన్నాళ్లు నే భ్రాంతినై యుంటి, నీకింక నాథా! యసాధ్యంబు నకమోసగింపంగ, నీమోహముల్ బూటకంబుల్ సుమీ! చూడు, నీ తీషిమాటల్ ధవా, తేనెపై పూతకత్తుల్; ధరా నాయకా! విందువా! నాదుసిద్ధాంతముక దెల్పెదక, రాముఁ డాకానకుక జేరఁగా నారవస్త్రంబులక దాల్చితానేగ, నీకన్నులక టేపు నేఁ గాంచి హర్షాంబుధికదేలెదక, లేనిచో - సత్యవాగ్భాష్ట్రుడై నీవు దుష్కీర్తిభూయిష్టుడై లోకనిండక బడక గందు - నేనింక మాటాడఁగాజాల, నామాటఁ ద్రిపుంగరా దేరికీక, నాథ! నాయాన నీయాన పాదాడుటల్ చాలు, నంచామె నిక్కచ్చిగాఁజెప్పు:-

— దశరథుని పరితాపము —

భూనాథుడొక నెత్తిపై కొండపడ్డట్టు నిర్విణ్ణుడై నిల్చి, నోరాడ రాకున్న మారాడఁగాలేక, యొక్కింతసేపుండి యామీఁదఁ దెల్పొంది

యంగంబు కంపింప. హా యంచు వావిచ్చి, తా నేడ్చెఁ గన్నీరుమున్నీ
రుగా, మోఁదికొంచుక శిరం, బయ్యయో! ధర్మపాశంబునక జిక్కితికొ
బాపి! దుష్టాత్మరాలా! - ఆహా! మోసచుయ్యెక, సుతుక రామునిక
గానకుక బంపలేకున్నచో మానవే! నిన్ను దుర్జాతినిక రోసితిక,
బాసితిక నిన్నుఁ బొమ్మంచు, మోమావలక ద్రిప్పి, దుఃఖాశ్రువుల్ దోఁగ
శోకంబునక గుండె, బల్ వెచ్చనానూర్పుబోఁబుచ్చుచుక, దా నెడక
బాదుకొంచుక, గడుక బాన్పుపైఁ బొద్దుచుక బాపురంచేడ్చుచుక
దీనతక, గుండుచుక గండుచెంతో :-

దశస్యందనుం డార్తిమైఁ గుండ నీక్షింపఁగా లేకబల్ఖన్నుండై పోయి
యానీరజాప్తుండు గ్రుంకెక, నడిక జిన్నిమబ్బుల్ భువకబర్చె, వే పిల్ల
గాడ్పుల్తగక వీచె, దారల్ దినిక దోఁచె, జంద్రుండు నేతెంచె,
శుభ్రంబులొవెన్నెలల్గాచె, నంతక దశస్యందనుండల్లె కైకేయియుక
దప్పఁ గా నెల్లప్రాణిప్రతానంబు నిద్రించె నారాత్రి! భూనాథుఁ డాకైక
యింటక నిరాహారుండై నిద్రపోనాడి, దుఃఖాంబుధిక దోఁగుచుక,
మించివాపోవుచుక, దన్నుఁ దాఁ దిట్టికొంచుక, విధిక దూలుచుక,
నైక కాలంతిప్రార్థించుచుక, రామ, రామా! యటం చార్చుచుక,
మూల్గుచుక, జాపురాదంచు దుఃఖించుచుక మూర్ఛమైవ్రాలుచుక,
సోలుచుక దూలుచుక, రోయుచుక గూయుచుక గాలముకబుచ్చు
గాఁ గోడికూనెక 'గొళో' యంచు! నక్షత్రముల్ మానె, నాకాశముక
వెల్లనై తోఁచె, జంద్రుండు పోఁజూచె, బక్షుల్ధ్వనుల్చేసె, దూర్చె
ఱ్ఱగాఁదోఁచె, నంతంతలో!.

— పట్టాభిషేక మండపమునకు పసిష్ఠాదులు వచ్చుట. —

రామునట్టాభిషేకార్థమై యవ్వసిష్ఠుండు సంభారముల్ గొంచు
నేతెంచి, సచ్చాత్ముడై యాసభావేదికడాసె, దివ్యంబులొవాద్య
ముల్మ్రోసె శ్రావ్యంబుగక, మౌనులుక మంత్రిసామంతులుక బోరు
లుక సర్వులొబాలవృద్ధంబుగా వచ్చి రా మండపంబుక జొరక; స్త్రీలు

ముత్తైదువుల్ మానిపత్నుల్ పురిగల్గునాగీమణుల్ వచ్చిరొయ్యె
య్యనక జేరఁగావేదికక; విప్రకంఠంబులక వేదఘోషంబులొప్పాగె -
సంతక వసిష్ఠక గనుంగొంచుఁ బల్కెక సుమంతుండు, 'మానీశ్వరా!
కంటివే వేదికక, సర్వధాన్యంబులుకనిండెఁగా!- రాసులైయుండె రత్నం
బులుక, వెండిబంగారముల్ దండిగానుండె, దివ్యాంబరాశేషభూషా
వళుల్ నేత్రవర్ణంబులై యొప్పెడిక, బల్లంబుల్ సుమంబుల్ కడుక
జెల్లె, శ్రీగంధకస్తూరిగోరోచనాద్యంబులొగంధసామగ్తులుక గుప్పలై
గొప్పఁగాఁగక విడంబించె, ఖడ్గారముల్ నిమ్మ నారింజ లంజారముల్
ద్రాక్షలుక, నారికేళాదులొ సత్పలంబుల్ కనక గొండలై చూడ్కికె,
దోఁచు, భాగీరథీముఖ్యదీప్యన్నదీతోయముల్, గల్లు కుంభంబు లొప్పెక,
సముద్రోదకంబుండె సౌవర్ణభాండంబులక, క్షీరదధ్యాదిపాత్రంబు
లవ్వె, అవేచూడు లాజాక్షతల్, గాంచు దూర్వాంకురంబుల్, రథం
బయ్యదే, ఖడ్గముల్ జాపముల్ వల్లకీ లవ్వె, వింజామరా లయ్యవే,
దాన మియ్యంగనొకనకల్ వారలే; ధేనువుల్-సింహచర్మం బదే,
భద్రక్షీతం బదే; యింక నాకాజ్ఞ యేమంచుఁ గేల్తోడ్చు మంత్రీశ్వరుక
గాంచి పల్కెక వసిష్ఠండు మంత్రీశ్వరా! లెస్స, కూర్పించినావన్నియుక,
వేళయయ్యెక ముహూర్తంబునుక డాసె, రాఁ దేటికోతేడు?
నీ వేగి తోడ్చెమనంగా, సుమంతుండు సంతోషితస్వాంతుండై యేగి,
యాకైకసౌధాంగణద్వారముక జొచ్చి, రాజేంద్రునికడాసి కైవా
రముక జేసె;—

— సుమంతుండు దశరథుని పేల్కొలుపుట ౨ —

'దేవా! మహారాజ! శ్రీసార్వభౌమా! నినుక గాచుసూర్యుండు
సుత్రాముఁడుక, సర్వదిక్పాలకుల్; నిత్యభద్రంబునీ కయ్యెడిక, సూర్యు
డేతెంచె బూర్వాద్రివైకిక, ముహూర్తంబు నాసన్నమయ్యెక, వసి
ష్ఠాదులుక వచ్చి రాస్థానముకజేరఁగక, రాముపట్టాభిషేకంబు సల్పంగ
మీరాకకై వేచియున్నారు సర్వప్రజల్— మేలుకో రాజరాజేశ్వరా!

దేవ! దివ్య ప్రభావా! యటం చిట్లుకొండాడగ్గ, తేడుదిగ్భ్రాంతింతుడై
 నోట నాపాపపుణమాటం జెప్పంగలే కెంతయు గుందుచు బాస్సు
 పైఁ బొద్దుచుండె; విలోకించి యాకైక యామంత్రితోఁ బల్కు 'మంత్రి
 శ్వరా! తేడు రేయెల్ల శ్రీరాముఁడట్టాభిషేక క్రియామోచనలో సల్పు
 టన్ ద్ర లేకుండి యిద్దిద్దె తా బండె, నీ వేగి శ్రీరాముని బంపుమా
 వేగ యేకాంత మొందుండె నాపుత్రుతో తేనికే, వేగ బొమ్మన్న—
 నామంత్రి 'దేవ! మహారాజు నాజ్ఞాపనంబైనచోఁ బోదునం చాడె,
 నీమాట లాలించి యారాజు 'మంత్రి శ్వరా! రాము, శ్రీరాము, నారా
 ముని బంపుమా!' యన్నఁ జిత్తంబట చాతఁడు మోదితస్వాంతుడై
 యేగి;—

వీధి జొరక రానియట్లెంతయునిండి బల్సందడికసల్పు నానా
 ప్రజానీకము గాంచి, చేసన్నచే సందడి మాన్పె— 'తేఁ డింత
 సేవయ్య రాఁడేసుటంచెంతయు, బ్రశ్నపైఁ బ్రశ్నలక వేయు నవ్వా
 రికి దెల్పె,—“శ్రీరాముని జూడఁ గాంతించె భూనాథుఁ డే నిప్పుడే
 పోయి వేపంపుదు నారాముని, సైపుడీ! కొంతసేపొద్దుడీ'
 యంచు పల్కాడుచుకొ స్యందనంబెక్కి వేపొయి, శ్రీరాముసాధంబు
 నీక్షించి తద్వారము జేరి, తా స్యందనంబయ్యెడక డిగ్గి, లోనక బ్రవే
 శించి, యందున్నయాశంకుకే గాంచి శ్రీరాముతోఁ దన్నెఱిగిపఁగా
 జెప్ప, వాఁ డేగి వినిపించె వృత్తాంతము; 'వేగ మంత్రి శ్వరు బంపు
 మం' చాడె శ్రీరాము, డామాట వినిపించె మంత్రి శ్వరుం డేగి నీక్షించె-
 శ్రీశ్యామలాంగు, మహాదివ్య తేజః ప్రభాపుంజవిభ్రాజితు, శుక్లక్షేం
 దుహాసు, ముఖోద్దిష్టి బాలార్కసంకాశుని, నీరజాతేక్షణు, భవ్య
 దివ్యాంబరు, భాసితాజానుబాహు, విశాలాంచిత శ్రీలలాటు, ప్ర
 భోద్దిష్టసంభావిత శ్రీకంఠు, లసన్నేఘవర్ణు, శుభగ్రీవుని, సింహ
 మధ్యు, ప్రశస్తోరువతు, లసన్నంగసంకాశనీలాలకు, దివ్యరత్నాం
 చిత శ్రీకిరీటు, ధశంధాశధశ్యస్ఫురద్రత్న సావర్ణ సత్కర్ణ భూషోజ్జ్వలు

హాహీరాంచితగ్రీవు, సౌవర్ణకేయూరసత్కంఠోదారహస్తప్రశస్తృక్, లసన్తానసంచారు, గోదండదీక్షాగురుక్, దివ్యభద్రాసనుక్, మోదముద్రాసనుక్, జానకీపార్శ్వనిక్, సర్వలోకేశ్వరుక్ గాంచి, కేల్తోడ్పికొండాడఁగా, రాముఁ డత్యాదరంబొప్ప నాసన్నమాపీతముక్ జూపి కూర్చుండఁగాఁ జెప్పె, గూర్చుండి మంత్రిశ్వరుం డాడు;—

— సుమంతుఁడు దశరథునికడకు రాముని దోడ్తెచ్చుట —

‘శ్రీరామ! ఊచుంచె? మాకు శుభంబొప్పె నీప్రేమకు బాత్తులే మాటచే, రామ! నిక జూడఁగా తేఱు కాంక్షించె, నాతండు కైకమ్మ గారింటి దాసుండి నక బంపె నిక బిల్వఁగా— వేగవిచ్చేయు’ మం చిట్లుప్రార్థింపఁగా, రాముఁ డాసీతమో మల్లనకఁగాంచి— ‘దేవీ! ననుక జూడఁగాఁ దల్లియుక దండ్రియుక గోరి, రిద్దీ కదాయానుపట్టా భిషేకంబునా, కంఠకుక మున్నె నక జూచి నాతోడుతక ముచ్చటల్ వల్కఁగా, నిచ్చులక దెల్పి నక హెచ్చురింపంగ నాతల్లి కైకేయి భూనాథునిక గోరెఁగాబోలు; నాయమ్మకుక జాలప్రేమంబు నాపైన, నేఁబోయి యాతల్లియిష్టార్థముక దీర్చెదక; నీవు సౌఖ్యంబుగా నుండు, మేనచ్చు నందాక నంచాచి తా గద్దియక డిగిపోఁబోవఁగా సీత వెన్వెంట నేతెంచి, తా వాఁటకనిల్చి, శ్రీరాముమో మెంతయుకదన్నితీరంగ నీక్షించి యిట్లాడు:— మన్నాథ! నీకొశుభం, బెల్లదికృపలకుల్ నిన్నురక్షింతు నీతండ్రి నిక రాజ్యపట్టాభిషిక్తుకఁగఁ దా జేయుతక బోయి: మృచు వీడ్కొల్పె; శ్రీరాముఁ డట్లేగఁగా నొక్కచో వేచియున్నట్టిహూలత్తుఁ ఁం డోయ్యనకవచ్చి తా నన్నపాదంబులక భక్తి మ్రొక్కంగ, దీవిం చుచుక సోదరుక గొగిటకగుచ్చె శ్రీరాముఁ, డామీద నాయుర్వురుక స్యందనంబెక్కి వేంచేసి రాకైకయిల్సెర;—

వారట్లు విచ్చేసి-కైకేయిసద్దంబునుకజేరి, లోఁజొచ్చి, యచోట్ట వీక్షించి రాదీనుడై దుఃఖభారంబునక గ్రుంగుచుక మోమువాడ్వారఁగా, నశ్రువుల్ ధారఁగాఁగూర్చఁగా నెజ్జవైబొర్లు నాతండ్రినిక;

భక్తిమైఁ దండికిఁమొక్కి, కైకేయిపాదంబులకా వ్రాలి వే నిల్చి
 రారాసుతుల్; టేఁడు వీక్షింప కాపుత్రులకా, 'రామరామా!' యటం
 చార్చి తా నేఁడె; శ్రీరాముఁ డద్దానికిఁ భీతుడై 'యేమొకోకారణం'
 బంచుఁ జింతించి, కైకేయిదిక్కు— 'యిదేమమ్మ భూనాథుఁ డీభంగి
 దుఃఖించెడికా? కారణంబు వచింపంగదే మాత! నాపాపమో? లేక
 హృద్వేదనాతీతసంతాపమో? యేరివైనకా గడుకా గోపమో? లేక
 యేలోపమో? తల్లి భూవల్లభుం డింతగాఁ దల్లడిల్లంగ నా హేతువుకా
 దెల్పుమా! యన్న, నాదుష్టకైకేయి తా నాసుతుకా గాంచి యిట్లాడు-
 శ్రీరాను! నీతండ్రి కేలోపములేదు, సంతాపముగాదు, హృత్తాపమా!
 లేదు, పుత్రా! ధరాభర్త తా సత్యవాగ్బద్ధుడై చిక్కిచింతించెడికా, దాని
 కేసుందువో నీవటంచుకా భయంబంది యాసంగతికా నీకెఱింగింపఁగాఁ
 జాల కిట్లుండె నోపుత్రకా! మంచిదీవన్నచో మంచిదొనర్చి. కాదన్నచోఁ
 గాదు, దానకా మహాఘంబు ప్రాప్తించుఁ గానకా విచారింపుమా! తండ్రి
 నికాగాచెదో? తప్పులోఁ ద్రోచెదో? చెప్పమా!' యన్న శ్రీరాముఁ
 డత్యాతురుండై ;—

—తైక శ్రీరామునకు దశరథుఁ డిచ్చినవరముల వృత్తాంతముఁజెప్పట —

అహోమాత! యేవార్తయుకా దెల్ప కిట్లేటికిఁ గాలముకా
 బుచ్చుగకా? దెల్పవే, తల్లికిఁ దండికిఁగానిదొ రాజ్యమా! యెల్ల,
 నాసీతనా? వీడెదకా, దేహమా! యెల్ల- సందేహ మిట్లేటికో తండ్రికిఁ
 గ్రొత్తనే నేను? నన్నానవే నీవు తల్లి! ననుకా దప్పుగా నెంచ నేతప్పు మకా
 గంటివో? తెల్పవే! డెందముకా గుందు నాతండ్రిపాటుంచఁగా,
 బల్కుమా!' యన్న, నాఁల్కి యిక్కైవడికా బల్కు - నోనందనా!
 నీసుహృద్భావముతృప్తమై యొప్పె, నోపుత్రకా! నాకు నీతండ్రి
 కిందొక్కసందర్భ మిన్నాఁడుకలెకా జామీ! యద్దియే యింతకుకా హేతు
 వై చెల్లె; నద్దాని నేఁదెల్పెదకా, బాలకా! నాకు నీతండ్రి యొక్కప్పు తా
 నిచ్చియుండెకా వరద్వంద్వముకా, వాని నేఁ గోరితకా జూడ నీనాఁడు

నీతండ్రి, నందొక్కటిక- నాసుతుక రాజ్యపట్టాభిషిక్తుక బొనర్పంగ;
నింకొక్కటిక- నీవు నేడే జటావల్కముక దాల్చి సన్యాసివేషంబునక
గానకుక జేరి యందే పదికనాలుగేడుల్ వసింపంగ నిక బంప, నద్దాని
నా కిచ్చియుక నీకుఁ దెల్పంగ వాయోడి శంకించుచున్నాఁడు, వేలెప్పు,
వైశమ్యై, నీతండ్రినిక సత్యవాక్యీలునిక జేయుమా! కాన కీ వేగ సన్నా
హముక సల్పుమా! నాసుతుండే ధరారాజ్యమేలంగనివ్తూ! యశో
వంతుడై నీవు వెల్గొందుమా! రామ! మారాడుమా! యంచనక;-

— { శ్రీరాముడు దశరథునోదార్చి, తానరణ్యముననేగెదనని తననిశ్చితమును తెల్పుట } —

రాముఁ డత్యంతహర్షంబుదీపింపఁగాఁ, జిన్నినవ్వాననాబ్జంబునక
దోఁపఁగా గన్నులందుక బ్రసన్నత్వమేపారఁగాఁ- ‘దల్లిరో! యింతకా
యింతగాఁ గుందెడిక దండ్రి? యేభాతిదో హేతువంచించి, నే భీతిచే
నీధరానేతఁ గన్గొంటి, నోమాతరో! చింతకౌ కారణంబున్నదే దీన
యోజింపఁగా! నంచుఁ దండ్రిక దగక గొంగిటకజేర్చి, మోమల్లనక
దార్చి, భూనాయకుక లేవఁగా నెత్తి, యాహంసతల్పంబుపైనుంచి యి
ట్లాడు, ‘నాతండ్రి! యిద్దానికా కుందే దీవితగా? మానుమాశోక
ముక, బూసుమా ధైర్యముక, మేనఁ బ్రాణంబులుండంగ నీమాట నే
దాఁటఁగాఁ జూతునే? కైక నాతల్లికాదే! సుతుం డేను నామాతయష్టా
ర్థ మీడేర్పరాదే? కనక సోదరుక రాజుఁ గావింపఁగా వానిపైఁగూర్చి
నాకుండదే! తండ్రి! కాంతారముకజేరఁగా నాకుబల్ ప్రేమకాదే? వనిక
మాసులకగాంచి భావించి నేవించి, పూజించుటల్ పుణ్యమకాఁగాదే?
దుర్తాదులౌ దైత్యులక జెండి శాంతిక ధరక నిల్పఁగా నాకు పీలయ్యె
మేల్లాదే? నాకింత మేల్గోరి నాతల్లి యీసంధిఁ గల్పించె నీతల్లియే
నాకు మేల్గూర్చనౌ తల్లిగాదే?

ధరాధీశ! యిత్వైకువంశోద్భవం డీవు సత్యాధ్వముక దప్పినక
దప్పరే త్రోవలక భానుడుక జంద్రుడుక, ధాత్రిపై వ్రాలునక్షత్ర

ముల్, దేవ! చింతింపుమా! సుంత, యాకార్యమేమంత? నే గ్రమ్మ
రగరానె యాకాసనావాసమున్ జేసి? వాఁ డెన్నఁగాఁ గాఁడొకో కైక
పుత్రుండు నీయందునక భక్తిభావంబుతోడక బ్రవర్తించుపుత్రుండు?
వాఁ డెన్నఁగాఁగాఁడొకో నాకు బల్కూర్పుతమ్ముండు? కౌసల్యకున్
వాఁడెగా పుత్రులందెల్ల మోహంపుపుత్రుండు? నాతండ్రి! దుగ్గింపఁగా
రాదు, యోజింపఁగా రాదు, సంతోష మేపారఁగాఁ బంపుమా నన్నుఁ
బోదున్, బదిన్ నాలుగేండ్లగినక వత్తు, నిక గొల్తు; బాలింతు నీధాత్రి;
నోతండ్రి! నేనిప్పుడే పోయి యావార్తఁ గౌసల్యకున్ దెల్పి యామా
తచే నానతిజొంది, భూజాత కళ్లే యెఱింగించి యేతెంతునం చాడి,
కైకేయితోఁ బల్కు;—

— { శ్రీరాముడు తానరణ్యమునకుఁబోవు వృత్తాంతమునచెల్పఁ } —
గౌసల్యయింటి కేతెంచుట

ఓయమ్మ! కౌసల్యకీవార్త నేఁజెప్పిరాఁబోవునందాఁక నోదార్పుమా
నాదుతండ్రిక, బ్రియంబాడుమా! తీర్తు నీకోర్కె, నిస్సంశయం బిద్ది భా
వింపుమా!’ యంచు వాక్రుచ్చి తాలక్ష్యణుగూడి పోఁబోవ, హారామ!
హాపుత్రకా! పోదువే? యంచు రాజేడ్వఁగా, వెనకకున్ రాముఁ
డేతెంచి- ‘యోతండ్రి! పైరింపుమా! వత్తుఁ గౌసల్యకున్ జెప్పి- యేమ
య్య! యిట్లాదువే, జ్ఞానివీ వెన్నఁగా’ నంచు నోదార్చి యాతల్లిఁ గైకే
యినిక గాంచి ‘నాతండ్రి నోదార్పుమా.’ యంచు బల్కూడి తానేగె;-
మార్గంబునక భ్రమముల్ కట్టువారి న్నివారించె, సూతుండు వే స్యంద
నంబొండు ముందుంచ వల్లంచు దా బాదసంచారియై పోయె, వెన్నెంట
విచ్చేయువారిక విలోకించి ‘మీరెల్లరున్ నిల్వడి చొచ్చటనే, పోయి
కౌసల్యతో నింతమాట్లాడి నే వచ్చెదక వెంటనే’ యంచు వారించి,
దుగ్గింపఁచుచున్ వెంటవిచ్చేయువారెల్లరక నిల్పి, తాఁ బోయె; సామి
త్రియున్ ఘూర్ణితస్వాంతుడై శోకతాపంబులుగూడఁగా, నేత్రముల్
రక్తపూరంబులై సూర్యగోళంబులై దోచుఁగాఁ బిచ్చివైకొన్నయత్తునఁ
దానూరకే యన్న వెన్నెంటనే యేగుచుండంగ;—

శ్రీరాముఁ డట్లేగి కౌసల్యయిల్వేరి, కత్త్యంబులకొ మూడిటకొ
దాటి, వెన్నాడుచుకొ దమ్ముడేతేర లోజొచ్చి తాఁ గాంచె— బల్
భక్తితోఁబుత్రభద్రాక్షమై నిత్యముకొ నిష్ఠలకొ స్రుంగుచుకొ, మంత్రపూ
తంబుగా నగ్నినికొ వ్రేల్చుచుకొ, బ్రీతి విధ్యుక్తధర్మంబుపాటించుచుకొ,
దైవతారాధనేత్యాదిసత్కర్మలకొ మగ్నయై యున్న సాధ్వీశిరోరత్న
ముకొ- బూతచారిత్రయా తల్లికొ కౌసల్య నీక్షించి, సాష్టాంగదండప్రణా
మంబుఁ గావింప;—

— { శ్రీరామచంద్రుండు కైశోరువరములసంగితి వినిపింప, } —
శోకించుకౌసల్య నూటడఁబల్కుట

నాసాధ్వీ యాపుత్రులకొ లేవఁగానెత్తి, బల్మక్కువకొ గొంగిటకొ
స్రుచ్చి మూర్ధంబు మూర్కొంచు, మోదాశ్రువుల్ కన్నులకొజాటఁ
గన్గొంచు- 'శ్రీరామ! సాఖ్యంబె? నేడేగదా నీకుఁ బట్టాభిషేకంబగుకొ
బుత్ర! నీతండ్రి నీకిచ్చెడికొ సర్వరాజ్యంబు, రక్షింపుమా! భూప్రజకొ
విడ్డలకొ బోలె, నీతల్లులకొ దండ్రీనికొ భక్తిమైఁ గొల్వమా! తమ్ములకొ
బ్రోవుమా! బీదలకొ సాదలకొ, ధర్మముకొ న్యాయముకొ గావుమా!
సత్యముకొ శీలముకొ గూడుమా! కీర్తిబొందంగఁ గాంక్షింపుమా!
పుత్ర! పూర్ణాయువుకొ బొంది సౌఖ్యంబులకొ దేలుమా! రామ! నా
రామ! శ్రీరామ!' యంచాడు నాతల్లి వారించి, యారాముఁ డిట్లాడు—
'నోమాత! నీ వారయకొలేదు వృత్తాంతముకొ, కైకపుత్రుండు రాజౌను,
నేనో- పడినాలుగేడుల్ జటావల్కముల్ దాల్చి కాంతారముకొ
జేరఁగాఁ బోవలెకొ, - కైక భూనాథునికొగోరె నిష్కూడి, మాతండ్రి
మాటిచ్చె, నేఁబుత్రుడకొ దీర్పఁగాఁ బోవలెకొ; నీకుఁ జెప్పంగ నేవచ్చి
తికొ దీని, నోతల్లి! దీవించి నకొబంపుమా!' యన్నయావార్త విన్నంత
నుల్లంబు జల్లంచనకొ, వెల్లనై మోము సొంపెల్లఁ గండకొ, గడుకొ దల్ల
డంబంది నిల్వెల్ల నీరై భువికొ వ్రాలి మూర్ఛిల్లెఁ దా, మూలవిచ్ఛేదమై
నేలపైఁ గూలు సాలంబుచందంబునకొ ; —

లేవఁగానెత్తి శ్రీరాముఁ డాతల్లినికీ బీటగూర్చుండఁగాఁ బెట్టి, నాపుత్రునికీ గాంచి నేత్రంబులకీ నీరుకారంగ, దేహంబు కంపింపఁగా-
 'నాయనా! యెట్టిదుర్వార్త నే వింటి? నిష్టేకదా నీవు మూర్ధాభిషిక్తుం
 డవై నాకు మ్రొక్కంగ భూజాతతో, తమ్ముఁడాలక్ష్మణుకొగూడి యేలెం
 తువం చెంచితకీ, రాజవిస్మంబులకీ వెల్లు నీమూర్తి నేఁ గాంచ భావించి
 లోభాంతిమై యుంటి, నోపుత్ర! రేయెల్లఁ బూజించితకీగాదె, నాయిష్ట
 దైవంబు నొవిష్టువు? నందనా! యెట్టులకీ మందురా? యేరి నే మం
 దురా? నోములకీ నోచి నిస్సంటి, నాపుణ్యభాగ్యంబునకీ, బ్రాణ
 మట్లెంచి నికీ గాంచు, చెంతో తమికీ నే మవకీ జాలితకీ, నావ్రతంబులో
 నెడకీ, నిష్ఠులకీ నీటిలోఁడేరె, నావేల్పుపూజలో వృథాయాయె, హా
 పుత్రకా! పుత్రుఁ డీ వుండియకీ గొడ్డురాలైతి నోబిడ్డఁడా! కాన కీ
 వేగు దన్వార్త విన్నంతనే వ్రక్కలైపోవ దీగుండె పాపాణమో? పా
 యదే ప్రాణముకీ, ఘోరపాపాత్మురాలౌట, నీదుగిఖముకీబొంది యింతిం
 తగా నిచ్చులకీ జావఁగా, బ్రహ్మ తా వ్రాసెనో నాతలకీ? దండ్రి! నీ
 తండ్రికీకీ, గైకపై మోహమున్నంత మాత్రాన, రాజ్యంబు వైశ్వర్య
 ముకీ సర్వముకీ గూర్పఁగావచ్చుఁ దా నామెకుకీ, గాక నీకీ గానలో
 ద్రోయఁగా, నీతియే? ప్రీతియే తేనికీ? గైక యీరీతి గావింప నేహే
 తువో? పుత్రకా! మానుమా! కానకుకీ బోవుకార్యంబు, నామాట
 పాటించుమా!' యంచు దుగిఖించు నాసాధ్వీదా రోదనంబుకీ సహిం
 పంగఁ దా నోపలేకెంతయుకీ గుందుచుకీ రామచంద్రుండు పల్కాడు:-

— శ్రీరామచంద్రుండు కౌసల్యకు, దండ్రియాజ్ఞ తప్పరానిదని విన్నవించుట —

ఓతల్లి! సాధ్వీమతల్లి! మదికీ మానవే శోకముకీ, నీవెఱుంగంగ
 హసన్తిధర్మంబులకీ గల్గునే? మాతరో! తండ్రినూటిచ్చె, నాతండు
 నీ కెన్నఁ బ్రాణేశ్వరుండో, గనకదండ్రివాక్యంబు పాలింపలేనట్టిపుత్రుండు
 పుత్రుడొకో? తల్లిగర్భంబు చేటొందఁగాఁ బుట్టునిర్భాగ్యుడొఁగాని,
 నామేనిహోఁ బ్రాణముండంగ నాతండ్రినికీ సత్యవాగ్భ్రష్టుఁ గావిం

తునా? మాత! నాకెట్టులోతండ్రివాక్యాలనం బట్టులొగాదె పత్యాజ్ఞ
 నీకెన్నగ్గ, మీఱరానట్టిదొ ధర్మపాశంబగున్, దల్లి శోకిల్లకే వత్తు
 నమ్మా! పదికొనాల్గునొవత్సరంబుల్ క్షణంబుల్గ నే బుత్తునమ్మా!—
 యన్గ బల్కు గౌసల్య:— శ్రీరామ! శ్రీజానకీరామ! నామాట
 పాటింపవా? నాయనా! తండ్రియాజ్ఞావచస్సెట్టిదో, తల్లివల్కుట్లె
 మీఱంగరానట్టిదొగాదె? నాతండ్రి! నికాబాసి- జీవింప; నీ వేగుతు
 నిశ్చయంబై నచో, గానకున్ నన్ను గొంపొమ్ము నీవెంట నేవచ్చెదన్,
 గాక యిందుండఁగానోప, నీచెంత నే నుండినన్ హాయిగానుండుఁ
 బ్రాణంబులున్ బుత్రకా! కైకపుత్రుండె, యీధాత్రికిన్ రాజుకానీ—
 కనన్ గైకతో భర్త సంవత్సమృద్ధంబుగా భోగభాగ్యంబులన్ బొందనీ-
 నందనా! భాగ్యహీనగదా నేను? మాకేటి కీభోగముల్ రాగముల్?
 దూడతో బోవునావట్లు నికాగూడి కాంతారమున్ జేరెదన్, జూడు
 మా! యన్న, నారాముఁ డాతల్లి కిట్లాడు;—

తల్లి! ననుకొన కిట్లాడెదో? నామతం బిట్టిదంచెంచవో? పుత్ర
 ధర్మంబు బాటించవో? తండ్రికై భార్గవుం డమ్మనే చంపఁడే? పత్ని
 ధర్మంబునన్ జూడవో? సాధ్వీ ప్రాణేశ్వరున్ బాయఁగారాదు,
 యోజింపఁగా భర్తసంసేవయే భార్య కెన్నంగ సౌభాగ్యమూ; గాన నీ
 వించె యుండంగనొ, నావియోగంబుమై దండ్రి దుగిఖించు, నీవుండి
 శుశ్రూషులన్ జేసి యాదుగిఖమున్ బాపఁగాఁ జెల్లదే? వృద్ధుండమ్మా!
 యతం దెంచ నాపైమడిక బెట్టెనమ్మా! కనన్ నావియోగంబు దా
 పైఁడుండమ్మా! ధవున్ జూడుమా! నీదుశ్రేయంబు సౌభాగ్యమాంగల్య
 ముల్ గాచుకొమ్మా! విభున్ బ్రోచుకొమ్మా! ధరానేతయాకైకసూతిన్
 గడున్ బ్రీతిమై గాంచుమమ్మా! ధరాజాత నాసీత బోషింపుమమ్మా!
 సరాగంబునన్ గైక నీక్షింపుమమ్మా! సుమిత్రాసతిన్ బ్రీతిమై జూడు
 మమ్మా సదా దైవభక్తి బుధారాధనన్ దానధర్మంబులన్, దీర్ఘయా
 త్రాదిసత్కర్మలన్, భర్తృసేవన్, దగన్ గాలమున్ బుచ్చుమమ్మా? నను

స్కారమహా! యదే వత్తునహా! యనా వారిసంభాషణా విన్న
సౌమిత్రి లో నైఁడగాలేక కోపంబుదీసింప ఘూర్జిల్లుచు బల్కు
దా మేఘగంభీరనాదంబుతో;—

— ౧౭ లక్ష్మణుడు, అరణ్యమునకు పోవలదని రామచంద్రునితో పౌరుషములాడుట ౧౭

రామ! పోవోకుమా! నిల్వమా! హీన మీకార్య మెన్నంగ
దైనయంబగుక, బౌరుషంబుండఁగా నొప్పగుక, తాత్రవీర్యంబు బాటెం
పుమా! దీనుడై కానలొదూరఁగా నేలాకో? ధర్మ మే యిద్ది సత్కర్మ మే?
జేష్ఠుడీవుండఁగా, నాకనిష్ఠుండు రాజ్యంబు నేలంగ నేన్ద్రాయమో?
తండ్రికా, పిచ్చియై తైక జామీ! ధర్మముక జూడఁడే! చూడఁ గా
మాంధుడై నైక కిచ్చుక వరంబుల్, గనక స్త్రీయెడక బొం కధర్మంబు
గాదండ్రు; పిత్రాజ్ఞయే యందువా? నిన్న మాటియఁడే నీకు నీసర్వ
సర్వంసహక బట్టముక గట్ట! నీరెంటిలో నొక్కటిక దప్పఁగా నాయె,
నెత్తున వాద్దోషమాతేనికీ వచ్చెడిక, గాన కీవేగినక సత్యశీలుండుగా
డెన్న నీతండ్రి; నీవేల యోజింపఁగా నింత? నామాట కాదంచు నా
బ్రహ్మద్రాదులేవచ్చినక నీకు బట్టాభిషేకంబు నేజేతు నాచేతులారంగ,
నైరింప కాకైకపుత్రుండు వారింపఁగావచ్చినక వ్రచ్చెదక జెచ్చరక
మచ్చరశ్రేణిచే, బౌరుషంబిచ్చుసర్వస్వముక, దై వమంచాడుదీనుండు,
లేజస్వియో- పౌరుషం బెంపు, నే బౌరుషం బేర్పడకజూపెదక బోకు
మా! రామ! యంచాడ;—

— ౧౮ { శ్రీరామచంద్రుడు, లక్ష్మణునకు బుద్ధినెప్పి, తా నరణ్యమున కేగఁ గొనల్యచే ననుజ్ఞబడయుట } ౧౮

శ్రీరాముఁ డాశ్చర్యముక బొంది యాతమ్మునిక గాంచి
'యోలక్ష్మణా! నీకు నున్నదమో? యాసుమిత్రాసతీసూతివో? కావో?
నీతండ్రి నీరితి దూషింపఁగా బాపమాఁగాదే? నాతండ్రియే యిచ్చె-
నాతల్లి కాంక్షించె - నేఁబుత్రుడక దీర్తుఁ బిత్రాజ్ఞ, నిం కెప్పు రేమన్న
నేమాన, బల్భాగ్రాంతి మీకేటికీ? సత్య మీపల్కుటంచాడి కొనల్య

నీక్షించి భాషించు- 'నోతల్లి! నా కీయవే యాజ్ఞ, నేఁ బోవలెన్ శీఘ్ర
మే యన్న, నాసాధ్య- 'హానందనా! పోదువే? పుత్ర! నీమాట
సత్యంబు, ధర్మానుగుణ్యంబునౌఁ జుమ్ము! పిత్రాజ్ఞఁ దీర్పఁదగున్ బుత్రుఁ
డున్, బత్నియన్ భర్తయాజ్ఞానుసారంబు వర్తింపనౌ, నందనా!
పొమ్ము, నేనిచ్చితిన్ సమ్మతిన్, బుత్ర! నిన్ గానలో సూర్యుఁడున్
జంద్రుఁడున్ బ్రహ్మరుద్రాదు, లాయష్టదిక్పాలకుల్, భూనభంబుల్,
దివారాత్రపక్షాయంబుల్, మఱిన్ వత్సరంబుల్ సురల్, వేదముల్
ధర్మముల్ గాచు, సప్తర్షులున్ మానులున్ బ్రోతు రెల్లప్పుడున్, గట్టితిన్
రక్ష, నోఘత్రకా! సర్వసత్తంగభాశీస్సు లేపారుతన్ నీకు, నోనందనా!
పోయి సౌఖ్యంబుగా వచ్చి నాకున్ బునర్ధర్మనం బిమ్మటం చాచి తాఁ
గన్నులన్ నీళ్లులన్ నించె; నాతల్లి వీడ్కొంచు రాముండు సౌమిత్రితోఁ
గూడి సీతాసతీసాధమున్ జేరఁగా నేగ;—

— శ్రీరామచంద్రుండు, తా నరణ్యమునకుఁ బోవ, సీతాదేవి ననుజ్ఞ గోరుట —

నాసీత శ్రీరామ పట్టాభిషేకోత్సవోత్సాహ సంరంభిత స్వాంతయై
యుండి. యారామునిన్ దవ్వలన్ గాంచి, విభ్రాంతయై యిట్లు చింతిం
చె— 'తేఁ డేటికో రాజచిన్తంబులన్ మానె? ఛత్రంబులన్ బట్టరే?
చామరాల్ వీవరేమో? భటుల్ రారుగా, ముందుగా? స్వందనం
బెక్కండే! కాల్పడన్ వచ్చు నేమోకదే! కీ డదేమోకదే! దైవమా!
యంచు యోజించుచుండంగ, విచ్చేసె శ్రీరాముఁడున్, వే యెదు
రొక్కంచుఁ బ్రాణేశ్వరున్ మ్రొక్కి 'దేవా! యిదే మిట్లు సన్నాహ
శూన్యంబుగా వచ్చినా రన్న, నారాముఁ డాసీతతో నాడు మందస్మితం
బొప్పు; గాంతా! వినన్ లేవొకో, నేటివృత్తాంతమున్? గైకపుత్రుండు
రాజౌట, నే మానినై కానలో నుండఁగావచ్చుటల్; మున్ను నాతండ్రి
తా నిచ్చియుంటన్ వరద్వంద్యమున్, దల్లి కైకేయి కాంతీంచె నీరితి,
నాతండ్రి యిచ్చెన్, సుతుం డేను నేడే పదిన్ నాలుగేడల్ జటాభార
మున్ దాల్చి కాంతారమున్ జేరఁగాఁ బోవలెన్, గాంత! నీసమ్మతిన్

బొందఁగా వచ్చితి, బోదు నేఁ గాన, కీవ త్తలక బత్తిమైఁ గొల్వమా!
మామ సేవింపుమా! నీమఱుదుల్ గుణాధ్యుల్ సతీ! వారలక భ్రాత
లఱ్ఱెంచి పోషింపుమా! గొప్పవంశంబునక బుట్టినావీవు, సద్గర్భముల్
దప్ప వెప్పాటునక, దేవి! భూభ ర్తయాఁగైకపుత్రుండు, దూషింపఁగా
రాదు నాపాటుకై చింతమై నాతనిక, రాజు తానొటచే నాకును నీకు
నుక జూడఁ బూజార్హుఁ డాతం, డహోజానకీ! యిద్ది వై వేచ్చ దుర్వా
రమెవ్వారికిక; శోకముక బొందఁగా రాదు, మారాడఁగా రాదు, నీ
వెట్టులో కాలముక ధర్మమార్గంబునక ద్రోయఁగా నొప్పుగొక దేవి!
నాకాన తీవే! యనక;—

— శ్రీరామునితోఁ బట్టుకట్టుట —

సీత శ్రీరాముతోనాడు 'నోరామ! యీవేదపల్కాడవి క్లేటికో?
రాసుతా! నవ్వువచ్చెక జమీ! నీచుదుల్ విన్న నోదేవ! యర్థాంగ
మిచ్చోటనే వీడిపోఁ జూతువే! నిన్నుఁబోసెత్తునా? నాథ! రాజ్యంబు
లేకుంటకై కుంధఁ, గాంతారముక జేరఁగాఁ బోదువే' యంచు దుగ్గింప
శోకింతు నీతోడి నీడొననుక వీడుదీవంచు, బ్రాణేశ్వరా! సాధ్వీకెన్నంగఁ
బ్రాణేశుఁ డేప్రాణమా, నట్టిప్రాణంబు లేనట్టియీబొంది నాకేటికిక,
గాల్పనే? నాథ! నన్నిట్లు పాయంగ ము న్నెట్టిదోసంబు గన్గొంటివో
నాయెడక? హా ప్రియా! నిర్దయా!;— యంచు దుగ్గింపుచునా ప్రేయసిక
గాంచి శ్రీరాముని డాడు— బ్రాణేశ్వరీ! దుఃఖముల్ గూర్తువే
నాకు, నిం కేనునుక నీవునుక బాయఁ, గౌసల్య జీవించునా? నా
వియోగంబుమైఁ గుందు నాసాధ్వీ శుక్రాపలక దేబ్బుగా నీకునుక
జెల్లదే? తండ్రి వృద్ధుండు, పోషింతు రెవ్వార? లోకాంత! కాంతార
మంచన్న నేమంచు భావించితో? కాయలుక గూరలుక, గుడ్పులొ
గండలే? నీరమా? యొక్కెడక జక్క, నిం కొక్కెడక దక్కెడిక, గంట
కావేష్టితంబుల్ గడుక మార్గముల్ దుర్గమంబుల్! కనక భూతబేతాళి
కావాసమా! దైత్యమాయల్ గడుకజెల్లు, బల్దుష్టమాజుతుసంతాన

ముల్ నిండియుండు! మహావండతాపంబునొ నెండ నై పక్షవలె! వ్రేళ్లతో భూజముల్ గూల్చు గాడ్పు సహింపక వలె! గుంభ వర్షంబుఁ దాళకదగు! బిడ్డునేనిక భరింపకవలె! గారుచీడట్లలోఁ జీచుల ట్టుండఁగానొప్పు! నోకామినీ! కట్టఁగా నారచీరల్ గదే! కందమా లంబు లాహారమా! సౌభముల్ లేనటక-బర్ణశాలక వసింపక వలె! హంసతల్పంబులే, దుయ్యెలల్ లేవు, నీకుక జెలుల్ లేరు, దానీజనుల్ గల్గ, రం దెట్లు నీవుందువే! జానకీ! నాకు బల్కప్తమాఁగాదెనిక గాచుటలో! ప్రేయసీ! చూడుమా! మార్భ్యముక వీడుమా! యంచనకః—

— శ్రీరామచంద్రుడు సీతాదేవికి నరణ్యమునకు రా ననుజ్ఞనొసంగుట —

సీత నేత్రంబులక బాష్పముల్ నిండఁగా, మోము వాడ్వారఁగా, మేను కంపింపఁగా నేడ్చుచుక భీతయై—‘నాభ! నక బాయుటే నిశ్చయంబైన నే బ్రాణముల్ వీడెదక, జూడుమా! యత్తకుక నేవ సల్పంగ దానీజనుల్ లేరె? కోడండ్రునికుండరే? యేటికిరీతిఁబల్కుంగ? నాతండ్రి నన్నుక భరింపంగ నీ కిచ్చెనేకాని, నన్నీడఁగా నీయఁ దాతండు, నిక బూరుష శ్రేష్ఠుండఁ చెంచెనేకాని, పత్నిక భరింపంగ లేనట్టిఁడౌ పూరుషా కారముక గొన్న స్త్రీవంశు నిక్కంబుగానెంచఁడోనాభ!’- యంచిత్రు నోనాడు కాంతామణికొంగిటకజేర్చి, బల్మకువక జెక్కిలికముట్టి, మందస్థితంబొప్ప భాషించె—‘నోదేవి! యిట్లైందుకే నిష్ఠురంబాడ! నిక బాసినేమాత్ర మెట్లుందునే? కానలోనీదుకప్టంబు నీక్షింపఁగారానిదౌ నా కటంచెంచి యిట్లాడితిక, మానినీ! నీవు నాచెంతనున్నంత, కాంతరమే స్వర్గతుల్యంబుగాదే? సతీ! థాతపుష్పించె నిక గానలో దుశఖముల్ పొందఁగా, సుందరీ! లెమ్ము-కానిమ్ము, నీయిష్టమంచాడఁ—

— { తనమెట నరణ్యమునకు వచ్చుటకు శ్రీరాముండు లక్షణుని ప్రార్థన నంగీకరించుట } —

దా నంత దవ్వండి యీభాషణల్ విన్న సౌమిత్రి వేచచ్చి శ్రీరాముపాదాబ్జముల్ వట్టి—‘యోయన్న! నేవచ్చెదక గానకుక, మీకుఁ

గాఘండెదక, దేవ! యేమాలు మాటాడ కీవాఙ్మనిషున్న, నాలత్తుణుక
గాంచి శ్రీరాముఁ డిట్లాడు—‘నేమిద్ది సామిత్రి? యిట్లేల కాంక్షించెదో?
తమ్ముఁడా! యిందె నీవుండుమా! కైకపుత్రుండు రాజ్యంబుఁ బాలింపఁగా,
నీవు శత్రుఘ్నునికొ గూడి సాహాయ్యముకొ జేయఁగా తేనికొక, రాజకా
ర్యంబులకొ దీర్పఁగాఁ జూడుమంచన్న, సామిత్రి —‘శ్రీరామ! నేనొల్ల
నాస్వర్గమేకొ నీవులేకున్న, నీవెంటనేవత్తు మాతాడఁగాఁబోకు, నాయాన
నీకుండెనంచన్న, నాహముఁ డొక్కింత చింతించి యామీఁద నిట్లాడు—
‘నోసోదరా! కాని లెమ్మెంతయుకొ లెస్స నాతోడనీవుంట’— యంచాత
డుకొ సమ్మతికొ దెల్పె!—

— { శ్రీశీతాలత్తుణులతో నరణ్యమునకు పోవుటకై శ్రీరామ
చంద్రుఁడు దశరథుని యనుజ్ఞ పొందుట } —

శ్రీరాముఁ డవ్వేళలో విప్రైకల బీదలకొ సాదలకొ వృద్ధపంగ్వం
ధులకొ, మీఁద నైజాశ్రితాళిక మఱికొ సేవకానీకముకొవేగరప్పించి లో
మెచ్చఁగా హెచ్చుగా దానముల్ సేసె దాఁ గూర్పు భండారమెల్లకొ,
మెయికొదాల్చుభూషావళుల్, సీతమేకొ సోమ్ములుకొ బుచ్చి తానిచ్చె, నా
పిమ్మటకొ దాను సామిత్రి యుకొ గూడి, ఖడ్గంబులుకొ, విండ్లు తూణీరముల్
దాల్చి, భూజాతతో కైకసాధాంతరంబుకొ జొరంబోయి, ద్వారంబునకొ
నిల్చి, యవ్వార్తంబు తెంచె నాతేనికొక! సూతుఁ డా భూవరుకొ జేరి—
‘యోరాజచంద్రా! సతికొ సోదరుకొ గూడి శ్రీరాముఁ డేతెంచె, గాం
తారముకొ జేరఁగాఁబోవఁగా నీయనుజ్ఞార్థమై, వేచియున్నాఁ డదేద్వార
మందందుఁ దాఁ దెల్పు,—‘హా’ యంచువావిచ్చి, యాపంగరానట్టి దుగి
ఖంబు తానెట్టెటోనైచి, యిట్లాడె నాతేడు—‘నోసూత, నీవేగి యంతః
పురస్త్రీలనెల్లకొ వడికొ దోడితెమ్మన్న వేడ్కతో డైచ్చె నాతండు వారంద
ఱకొ! వార్తనాలించి విచ్చేసి రచ్చోటికొకొ బొరులుకొ మౌనులుకొ మంత్రిసా
మంతులుకొ, జేరి చిత్రంబు పాటింప నిశ్శబ్దమైయుండెఁ జేరోలగంబయ్యె
డకొ! గాంచి సర్వంబు నాతేడు శ్రీరామునికొ దోడితెమ్మన్నఁ దో డైచ్చె

నాసీతయుఁ దమ్ముఁడుఁ దోడరా, దూత యారామునిఁ; భక్తిమై రాఘ
వుం డంతటఁ దండ్రిపాదంబులఁ మ్రొక్కి యిట్లాడె,—‘భూనాయకా!
సీతయుఁలక్ష్మణుండుఁ వనిఁ దోడుగా నాకు విచ్చేతుమం చెంతయుఁ
బట్టుసాధించి, రేనెంత గాఁజెప్పినఁ మానకున్నంత నేనియ్యకొంటిఁ; ననిఁ
మువ్వు రేమైతి మింకేటి కీయోజనల్? సత్యవాక్యాలనంబెంచి యాజ్ఞా
వచస్సిమ్ము నా కేగఁగాఁ గానకుఁ, ధర్మమూర్తి! లసత్కిరీ ర్తి! మోహంబుఁ
జెండాడుమా! భ్రాంతినిఁ వీడుమా! తుచ్ఛముల్ సౌఖ్యముల్;
మాయలీమేనులుఁ శాశ్వతంబైనసత్కిరీ ర్తి బాటెంపుమా!’ యన్న రాజేం
ద్రుఁడొక్కంత చింతించియిట్లాడె—‘శ్రీరామ! కైకేయి యాపాపముల్
సల్పె; నాయందు లేదొక్క దోసంబు’నం చిట్లు ముం చేమియో చెప్పనం
కింప నామాటకడ్డంబుగా, రాముఁడాతండ్రితో నాడు!—

నాతండ్రి! నాతల్లి కైకేయినిఁ దూటఁగాఁ జెల్లునే! తల్లియాజ్ఞఁ
దగఁ మాళి నేఁ దాల్చెదఁ, తండ్రి! కైకేయిసూతిఁ ధరాసేతగాఁ జేయు
మా! కైక మన్నింపుమా! ధాత్రినిఁ గైకసూతిఁ భరింపంగ నాసమ్మ
తిఁ-మించి నాయానతిఁ వానికే దెల్పు; మాశీస్సులఁ నావిగాఁ బల్కు,
నాముద్దులఁ విన్నుమా, దేవ! యంచన్న, రాజేంద్రుఁడిట్లాడు:—‘శ్రీరా
మచంద్రా! లసత్కిరీ ర్తిసాంద్రా! ఆయో!- పోదువే? పుత్రకా! పోయి
రమ్మా! శుభంబొందుమా! సీపునర్ధర్థనంబందునందాఁక జీవింప, నేనిప్పుడే
కాంతు నీమూర్తి నాకన్నులారంగ, నామానసంబారఁ బ్రాణంబులుఁ
దృష్టిమైమీఱి’ నంచెంతయుఁ తెప్పనే వాల్చుకే చూచి-‘యాహా
చిదానందరూపంబు, సత్యస్వరూపంబు, వేదార్థరూపంబు, బ్రహ్మస్వరూ
పంబు నీమోమునఁ గాననయ్యెఁ, గడుఁ ధన్యుడైతిఁ సుతా! పోయి
ర’మ్మంచు భాషించి దీవించె!—

—ॐ కొసల్యాదేవి శ్రీసీతారామలక్ష్మణులకు దీవన లాసంగుట ॐ—

నాపై ని శ్రీరాముఁ డాతల్లికొసల్యకుఁ మ్రొక్కినిల్వంగ, నా
పుత్రుదీవించి యాసాధ్వి యిట్లాడు— ‘నోనందనా! రామ! ఆకానలో

గోమలిక సీత జాగ్రత్తతో జూడుమన్నా! వనిక లాలనకజేసి యీబా
 లఁబాలింపుమన్నా! కడుక చిన్నఁ డీలత్తుణుక ప్రీతిమై గాంచుమన్నా!
 పడికనాలుగేడుల్ సుఖంబారఁగాఁ గానయందుండి, యామీఁదటక
 మాకు నీదర్శనం బీయవన్నా! సుతా! పోయిరావన్న! నాముద్దుకూనా!
 యటంచాడి కకదోయిటక సీతలకనించె; నామీఁదటక సీతయేతెంచి
 తా నత్తకుకమ్రొక్కఁగాఁ, గొఁగిటకగుచ్చి మూర్ధంబుమూర్కొంచు,
 గాద్దద్యముకదోప కంఠంబునక బల్కె:— సీతా! ధరాజా తనద్యంశ
 సంభూత! యోసద్దణోపేత! నిక గానకుకదోలి, నీతండ్రి కే మెంతయుక
 దోసముకసల్పినామమ్మ! యోమైథిలీ! మైథిలుండెంచి నీసౌఖ్యముక,
 మాదుబాంధవ్యముకజేసి, ముద్దార నిక బెద్దగాఁ బెంచి మాచేతిలోఁ
 బెట్టె; మే మాకృతజ్ఞత్వముక గానకే వ్రూరులై ని న్నిటుల్ కాన
 పట్టించినామమ్మ! యోకోడలా! దూఱకమ్మా! మముక; గాంచఁగా నీ
 ధరానేత, తాసత్యవాగ్బద్ధుడై సాహసంబింతగాఁ జేసె నమ్మా! సతీ!
 భర్తయే దైవమంచెంచుచుమ్మా! వసంబుదు నీవాంటిఁగాఁబోవకమ్మా!
 వెతల్సైపునుమ్మా! ధరాపుత్రి! నాపుత్రులీరామునిక లత్తుణుక
 పెంచియిన్నాళ్ల, నీచేత నేడుంచినానమ్మ! యాకానలో వేళకాహార
 నీరంబులక వీరికిమ్మా! ముదంబారఁ బోషింపుమా! తల్లి నీకెల్లయా
 శీస్సులా' నంచు గాద్దద్యమాకంఠమం దొప్పఁగాఁ, 'బోయిరావమ్మ!
 సీతమ్మ' యంచాడి, ముందాడఁగాలేక యుత్కంఠచే, సీతమోమల్లనక
 గన్నులం గాంచుచుక గన్నులం దశ్రువుల్ గార్చె:—

నాలత్తుణు డంత విచ్చేసి కౌసల్యకుకమ్రొక్కె నాసాధ్వి
 ప్రేమంబుమై గొఁగిటకగుచ్చి యాలత్తుణుక:— 'బుత్ర! నాకోడలిక
 గొడ్కునుకగంటిరెప్పట్లుకాపుండి రక్షించి, నీవీపడికనాలుగేడుల్
 చనకదెచ్చి నాకెట్టులర్పింతువో? లత్తుణా! నీవు నారాముతోడుంటచే
 నే మడిక సాహసం బింతగాఁ జేసితిక; బుత్రకా! అంతయుక భార
 మెన్నంగ నీచేసుమా! సౌఖ్యమేసారుతక నీకు, నంచామె దీవించె:—

—ॐ శ్రీ సీతారామలక్ష్మణులు సుమిత్రాదేవియాభ్యుఁ బడయుట ॥—

రాముండు సామిత్రితో సీతతో నాసుమిత్రాభ్యుక్తుఁ మ్రొక్కె,
నాకాంతః— 'శ్రీరామ! సాధ్వీశిరోరత్న మీతల్లికౌసల్య స్వంగభా
శీస్సు లుండంగ, నీ కేమిటాదక్కువా? నెప్పుడిక బోయిరావన్న'—
యంచాడి, భూపుత్రి నీతీంచి:— ఓజానకీ! పూతచారిత్రవౌదమ్మ!
నీనాభుతోఁ గానకుఁబోవు నీవర్తనంబెంచఁగా, లోకమందెల్లస్త్రీజాతికి
బాతమైవెల్లునమ్మా! సుతా! యింతులందెల్ల మేల్బుంతివౌదమ్మ! మాయమ్మ!
బల్సాధ్వీవౌ నీకు నేధర్మముల్ దెల్పనేలా! శుభంబయ్యెడుకనీకు, మష్ట
న్నఁడుక మర్వకమ్మా! మహారాజపుత్రీ! దురంతంబునౌ కాననావాస
మెట్లొచ్చెదమ్మా! నినుక గాంచ తామ్రైన నీరొంగదమ్మా! వనిక
ద్రోయఁగానుంటిమమ్మా! కనక యత్నమేలేక మే మొర్చినామమ్మ!
యేమన్న లాభంబులేకుండెనమ్మా! అయో జానకమ్మా! సుఖంబారఁగా
బోయిరావమ్మ;— ఓలక్ష్మణా! నేడుగా, జన్మసార్థక్యముగఁగి నే
నిన్నుఁగన్నందునక, బుత్రకా! రాముఁ డీసీతతోఁ గానకుఁ బోయెడిక
గాన, నిక దోడుగాఁ బంప నేనెంచియుంటిక జామీ! కోరకేకముందె
నాకోర్కెదీరంగ వర్తించి తౌరార! యల్లొప్పుదే, పుత్ర! కాంచక బవి
త్రుండవైతీపు. నాతండ్రి! ఆకానయే యాయయోధ్యాపురంబుచు
భావింపుమా! రామునిక దండ్రీగా నెంచుమా! యీధరాజాతయకా
సీత, నీమాతయా నన్నుఁగా నెంచి నేవింపుమా! వీరికై ప్రాణమైనక
దృణప్రాయమంచెంచి వర్జింపుమా! శీలముక సత్యముక ధర్మముక
వీడ కీ వాపడినాలుగేడుల్ వనీవాసముకజేసి, సౌఖ్యంబుగా
నన్నతో—శీలసంపన్నయాసీతతోపచ్చి నాదీవనల్ పొందుమా! నందనా!
పోయిరమ్మంచు నాయమ్మ ముమ్మారుదీవింఁచె;—

—ॐ శ్రీ రాముండు తమ్ము దీవించిపంపు మని కైకేయికి మ్రొక్కుట ॥—

నామీద రాముండు భూపుత్రినిక, లక్ష్మణుక గూడి కైకే
యికి మ్రొక్కి ప్రార్థించె:— 'దీవింపుమమ్మా! మముక దల్లి! నాతండ్రినిక

నిత్యసత్యవ్రతుకాసల్పంగానేనుగాంతారముకాజేరఁగాఁబోదునీకోర్కీమై; నీసుతుండై ననాసోదరుకాధాత్రి పట్టంబుదాల్పంగనే నొప్పిలిక, జెప్పిలిక తేనికారీతిఁగావింపఁగా; జెప్పుమా, నీవు నాసమ్మతికా వానికే; నేనిదే సీతతోఁ, చిన్నతమ్మండు సామిత్రితోఁ, గానకుకా బోదుఁ దల్లీ! ముదం బార నాజ్ఞావచస్సిమ్ము మా'కంచుఁ బ్రార్థింప నాకైక పల్కాడు:— 'నోరాసుతా! వెళ్లుమీ కానకుకా, వేళయాయెకా జుమీ! నారచీరల్ కొనుడివ్వి' యంచాడి తాఁ బెట్ట నవ్వాని శ్రీరామసామిత్రి సీతా కరాగ్రంబులకా,—

దీనినికా గాంచి 'యాహా' యటంచార్చె నాబాలగోపాల, మంతకా సుమంత్రుండు-ఛీ! ఛీ! యనెకా; వెంటనే యావసిష్టర్షి-హా! హా! యటంచార్చె, క్రీఁగంటితో క్రూరమాచూపునకా గాంచి జాబాలి, హా!-హా! యనెకా; - 'దుష్ట! ధూ! ధూ!' యటం చల్లి రందా సభాస్తారు, లాపారు; లంతకా వసిష్టుండు లో వేక్కసంబెక్కువైపల్కె - 'కైకా! ధరాజాత కానారచీరేటికే? - కానలకా జేర శ్రీరామునికా గోరినావంతయే - సీత, సామిత్రినికా గోరినావే? - యిటుల్ దుష్టచారి త్రవైనావటే?' యంచు గర్జించె; నామీఁద నావృద్ధరా జెంతయుకా గోపతాపంబులకా బల్కె - మంత్రీశ్వరా! యూడ్చి నాయెల్లభండా రముకా దెమ్మ! సర్వప్రజకా రామువెంటకా జనకాజెప్పుమా! స్యందనం బొండు వేతెమ్మ, నేఁ బోయెదకా భార్య లీయిర్వురకాగూడి యాకానకుకా జెట్ట కైకేయి పాలింపనీ, పాడురాజ్యంబు నాదుష్టుఁడొపుత్రుతోఁ గూడి; లేలేమ్మ, జాగేల' యంచన్న, నామాట కాకైక లోకాకచేఁ గన్బొమల్ గంటుగాఁగూర్చి, క్రీఁగంటితో రాజునీక్షించి, యిట్లాడు;-

రాజేంద్ర! యిట్లీమ్మపాలాపముల్ వల్కు ధర్మంబె! పాడూరికా పట్టముకాగట్ట నాపట్టి, కీవిచ్చినావా వరద్వంద్వముకా! జాలు నింతే టికేకా, మాటయే లేదు పొమ్మన్నచోఁ జెల్లదే! వల్లభా! ఆండ్రతోఁ, గొడ్డుకోడండ్రతో రాజ్యసౌఖ్యంబులకా బొందుమా! నేనొ - నాపు

త్రుతోఁ బోదుఁగాంతారవాసంబుఁగావింపఁగా? - నంచు బల్కుంగ-‘హా’
యంచు నావృద్ధరాజేంద్రుఁడుకొ మూర్ఛమై వ్రాలె నప్పొన్నునక,
దోడనేయెత్తి రందున్నకాంతలోఁ—

— { శ్రీ తారామలక్ష్మణులు రథారోహణులై కాంతారసీమకు
బయాణముసేయుట. } —

ప్రమోదంబునక రాముఁ డానారవస్త్రంబులక దాల్చె, సామిత్రి
సన్నాసియైయొప్పె, భూపుత్రి యాసల్కముల్ దాల్చులే కెంతయుక
భీతయై, పుట్టముక జేతిలోబట్టి ప్రాణేశుమో మట్టెవీక్షించె, నంతక
రఘూత్తంసు డాచీర నాసీత మైగట్టుపుట్టంబుపైఁ గప్పె, నామీద
వార్షవృక్ష బంధమిత్రాళిక జెప్పి, యొప్పించి - యొప్పారఁగా
సభ్యులకాఁగించి కేల్తోడ్చి - ‘మాకాజ్ఞయే’ యంచు మందస్థితాస్యంబు
లేపారఁ బ్రార్థించి, యంతఃపురం బట్టులకదాటిపోవంగ, వెన్నెంట
నేతెంచి రాతండ్రియుక దల్లులెల్లక, బ్రజల్, బంధమిత్రుల్, మహా
మంత్రులక భృత్యులక ఖిన్నులై; రాజమార్గంబువా రట్టులకదాట,
సూతుండు వేగక రథంబొండు ముందుంచఁగా, మ్రొక్కి యామువ్వు
రారాధులై పోవ, ‘నాహా’ - యటం చార్చి రావీధిలోనున్నవారల్;
రథంబేగె దొదవ్వులక - రాజు మూర్ఛిలై - నాక్రందనారావముల్
పెల్లురేఁగె - నిరీక్షింపఁగా ఘోరమై దృశ్యమొప్పెక, - దశస్యం
దనుక లేపి కౌసల్య, ‘మన్నాథ! శ్రీరాముఁ డేగెక జమీ! సీత
తోడక సుమిత్రాతనూజాతుతోడక వనిక జేరఁగా, నన్ను నిర్భాగ్యుఁగాఁ
జేసి’ యంచేడ్చె—బృహీశ్వరుం డేడ్చి:—నారాఘవుం డేగెనా? నాడు
ప్రాణంబు నక బాసెనా?’ యంచుమూర్ఛిలై - హా! హా! యటం చార్చె
నంతఃపురస్త్రీజనాఘంబు, లాపైన నాతేనికేల్వట్టి కొంపోయి రాదేవు
లాదేవికౌసల్యయిల్నేర్ప!—

నాఁ డాపురంబందు దుఃఖంబుచే నాప్రజల్ కైకనోనాడుచుక,
తేనిదూషించుచుక, సీత లోనెంచి దుఃఖించుచుక, రాముఁ గీర్తించు

చుక, లక్షణుక మెచ్చు, 'చేమింక నిందుండఁగా నొల్ల మారాముతోఁ గానకుక బోదు' మంచేడుచుక బోవఁగాఁ గొంద తాస్యందనం జేగు జాడలో పరీక్షించుచుక, గొంద అత్యంతశోకంబునక గుందుచుక వెన్నకుకబోయి రామిఁడ!—

శ్రీ రాముఁ డాలక్షణుక జానకిఁ గూడి, సూతుండు దోలక రథం బుక జనావాసముల్ దాఁటి, యెంతేనియుకబోయి, సాయంతనంబొటచే నొక్కచోటక నదీతీరముక జేరి, యాస్యందనం బయ్యెడక బుచ్చి, వేగక దురంగంబులక నీరు సూతుండు ద్రావింప, నారాఘవుల్ తన్న దీతోయముక డాసి, సాంధ్యక్రియల్ దీర్చి, రామిఁడ సామిత్రితో- నీతతో-నైకతఱ్ఱోటి విశ్రాంతిమైనుండె నారాఘవుం, డందు నారాత్రి నిద్రించి, రాప్రాద్దునక స్యందనంబెక్కి వారల్ ప్రయాణంబుగావించి, త్రోవక నదుల్ దాఁటి రందున్న - వేగశ్రుతిక, గోమతిక, స్వందిక; వానిపార్శ్వంబునందున్న యాశోసక గాంచి కైమోడ్చి వా రాయ యోధ్యాపురశ్రీకి, ముందేగి రంగత్తరంగంబులక బొంగుగంగానదీతీ రముకజేరి, యందున్నయా'యింగుదీ' వృక్షప్రాంతంబునక డిగ్గి సాంధ్య క్రియల్ దీర్చి యేతన్నదీనీరముకగ్రోలి, యాచోట విశ్రాంతులై యుండి రవ్వేళ:—

— ౧౭ గుహుండు గంగానదీతీరమునకు శ్రీ రాముని దర్శింపవచ్చుట ౧౭ —

ఆపావనందైన గంగానదీతీరమందొప్పు నా'శృంగిణి' రాఖ్యసత్పట్టణాధీశ్వరుండొ 'గుహుం'డకనిషాదేశ్వరుం డందు, శ్రీ రాముఁ డేతెంచె నవ్వాత్త నాలించి, తోడ్తోడనే భ్రాజితోపాయనంబుల్ గడుకగొంచు నిష్టాళితోబోయి, శ్రీ రాముదర్శించి సన్నక్షిమై మ్రొక్కి, యామాని వేషంబులక గాంచి లోనక వెఱంగంది 'యోదేవ! యీవేషముల్ దాల్చుగాఁ గారణంజేమొ? మిమ్మింతగాఁజేయు ద్రోహాత్మువే రాదుమీ! బంటు నే నుంటి జెండాడెడక వానిశీర్షంబు నాఖిగ్ధధారాహతిక, దెల్పుమా!' యన్న, శ్రీ రాముఁ డద్దానికీ నవ్వుచుక సర్వవృత్తాంత

ముఖశిష్యి, వీరోక్తులకా మాన్వఁగా, నానిషాదేశుఁ డాకైకదోసంబుఁ జింతించి, యిట్లొటకుకా మించి దుగళించె; నామిఁద శ్రీరాఘవుం డాకిరాతేశుతో జేమవార్తాప్రసంగంబుఁ గావించి భాషించె, సంతకా గిరాతేశ్వరుం, డిచ్చ నర్పింపఁగాకా గందమూలంబులకా దృష్టి నేవించి, తా నీతతోఁ బల్లతల్పంబునకాబండె:—

— శ్రీరామునీడొప్పి సుమంత్రుఁ డయ్యాధ్య కేగుట —

నారాత్రిలో సూతుఁడుకా లక్ష్మణుండుకా గిరాతేశుఁడుకా లేచి కాపుండి, శ్రీరాముపాటించి దుగళించి, రావేకువకా లేచి రాముండు దాఁ గాలకృత్యంబులకాదిర్చి, యాపై సుమంత్రుకా విలోకించి యిట్లాడె:— నయ్యా! రథంబొప్ప దిం, కాయయోధ్యాపురం బేగుమా! తండ్రికా దల్లికై కేయికా దెల్పుమా, మేము గంగానదికాదాటి ముందేగుటల్; తండ్రినోదార్పుమా! తల్లి కౌసల్యకుకా ధైర్యముకా జెప్పుమా! కైక పుత్రుండు రాజ్యంబుఁ బాలింప నాసమర్థుకా దెల్పుమా!’ పొమ్మటంచన్న, గాల్గద్య మేపారుకంతంబునకా బల్కు సూతుండు,—‘రామా! నినుకా బాయఁగానొల్ల, నీవెంట నేవచ్చెదకా, మీకు శుశ్రూషలకా జేసెదకా, దాసునికా గావు మీ’ వంచు దాఁ గన్నులకా బాష్పముల్ జాఱ రోదించు నాభృత్య నీక్షించి శ్రీరాముఁ డిట్లాడు—‘నోసన్నతీ! నేను గంగానదికా దాటి కాంతారముకాజేరి నా నన్నవృత్తాంతముకా తేనికా కైకకుకా జెప్పలేకున్నచో సత్యమేపార, దట్లొటచే, వేగ మీవేగు లేకార్య, మం చాడ, యత్నంబులేకుంటచేతకా రథం బెక్కి సూతుండు శోకించుచుకా బోయె:—

— రాఘవులు గంగానదిని దాటి గుహుని పీడ్కొల్పుట —

సంతకా గుహుం డొప్పఁగాఁ గర్ణ ధారుండుగా, నావపై నెక్కి సీతాసమేతంబుగా, లక్ష్మణుకాగూడి, శ్రీరామచంద్రుండు భాగీరథికా దాటె, నాషిమ్మలకా ద్రోవజూపింప నొక్కింతదూరంబు, నాపై నిషా దాగ్రణికబుచ్చి, వారేగి రాఘోరకాంతారదేశంబునకా, బోవుచో,

నెండ కత్యంతమున్ బొక్కుచున్, ముండులన్ ద్రొక్కుచున్ దక్కు
నాజానకిగాంచి శ్రీరాముఁ 'డోకామిసీ! కోమలంబై నయానీతనూవల్లి
యీబాధలన్ నైఁవఁగా నోప దంచెంచి, యవ్వీటనే నిల్వఁబ్రార్థించితిన్,
గోమలీ! చూడఁగాఁ జాల నీగో డటం చాడుచున్, నీడలన్ భూసుతన్
నిల్వకొంచున్, సతిన్ జాడలన్ మెల్ల నడ్పించుకొం, చిట్టు లానాఁడు
మూఁడానుడల్దాఁటి, యంవొక్కచోటన్ 'సుదర్శంబు' నానౌ సరగ
ప్రాంతమున్జేరి, సూర్యుండు గ్రుంకంగ నీక్షించి, యచ్చోటనే నిల్చి
సాంధ్యక్రియల్దీర్చి, భక్తి మృణాలంబులన్దెచ్చి సామిత్రి యంది
య్యఁగాఁ దృప్తిపేసింది, యానీతతో రాముఁ డారాత్రి నిద్రించె;
నాపిమ్మటన్ వేకువకాలేది, విధ్యుక్తముల్ దీర్చి వా రేగి రానాఁడు వేవే
గమే యోజనాల్మూఁడు, గాలిందికి గంగకున్ సంగమం బొప్పె
నచ్చోట, నాప్రాంతమందున్న శ్యామాఖ్యభూజంబునీడన్ సశిష్యుండు
గానుండు నాశ్రీభరద్వాజమానీంద్రు నిన్ గాంచి సాష్టాంగదండప్రణా
మంబులన్జేసి రారాజపుత్రుల్—మునీంద్రుండు దీవించి, యావేస
ముల్ గాంచి, యాశ్చర్యమగుండునై, యోగదృష్టిన్ విలోకించి,
లోనన్ విచారించి, వా రెల్లవృత్తాంతమున్ దెల్పఁగాఁ దా సమాదించి,
వారిన్ గడుకన్బ్రీతి లాలించి సత్కారమున్సల్పె, నాధీరు లారాత్రి
కచ్చోటనిద్రించి, రత్యంతమోదంబునన్;—

— భరద్వాజాశ్రమమునుండి శ్రీరాఘవులు చిత్రకూటాద్రి కేగుట —

వేకువకాలేది, స్నానాదికృత్యంబులన్ దీర్చి, మానీంద్రుచే,
దుర్గమందైన యాచిత్రకూటాద్రికిన్ బో ననుజ్ఞాతులై, మాని
వీడ్కొంచు వేడ్కన్, బ్రయాణంబు సాగించి, రామార్హమధ్యంబునన్
వింటి మ్రోగించి బల్భీతిమైపాటు నాసంహశాద్దూలమ త్రైభువ్వాదియా
జంతుసంతానమున్ జూపి, రాముండు నీతన్ ముదంబొందఁగాఁ జేయు
చున్, వేడ్కఁ గొంపోయి, కాళింది దాఁటించె, నామీఁదటన్ జిత్ర
కూటాద్రి కేటెంచి రావిక్రమాఢ్యుల్, విచిత్రంబులై యగ్గిరిన్ గల్లు

చిత్రంబు లీక్షించుచుకొ, సంభ్రమంబొప్పు నాకాశముకొ దాఁకునట్లుండి,
 నల్లిక్కులకొ నిండి కన్పండువై యొప్పుశాఖలోవిభాసిల్లు నానాతరుశ్రేణు
 లకొ గాంచి యుప్పొంగుచుకొ, సైకతంబందు నందండునకొ బెట్టి శ్రావ్య
 ధ్వనికొ మ్రోగుచుకొ బాటుపిన్నేరులకొ దాఁటుచుకొ, గ్రొంచహంసభ్ర
 గుద్బుంగచక్రాదులుకొ సల్పుమాధుర్యసంపూర్ణనాదంబులకొ వీనులకొ
 జొన్నుచుకొ, గిన్నరీదివ్యగానప్రవాహంబునకొ దోఁగుచుకొ, శారి
 కాకీరవాక్సారముల్ ద్రావుచుకొ, హోమమంత్రస్వరంబుల్ సరాగం
 బునకొ విను, గంభీరమా వేదనాదంబులకొ సాదరంబొప్పలాలించుచుకొ,
 బోయి యందొక్కెడకొ నూనిసంఘంబు నీక్షించి, యవ్వారికొ భక్తి
 మై మ్రొక్కి యాశీస్సులకొబొంది, యచ్చోటనే పల్లశాలకొ వినిర్పించి,
 వారందునకొ గాపురం బుండి యాతాపసానీకసం నేవనకొ మోదితస్వాం
 తులై కాలముకొబుచ్చు:—

— { శ్రీ సీతారామలక్ష్మణుల నరణ్యముఁ జేర్చుచున్నది నని
 సుమంత్రుండు దశరథునీతోఁ బెప్పుట } —

అట్లాసుమంత్రుండు శ్రీరాఘవుకొ వీడి యత్యంతదుఃఖంబుతో
 స్వందనంబెక్కి కొన్నాళ్లవై నాయయోధ్యపురికొ జొచ్చి, దీనాననుండై
 జనానీకముకొగాంచి వారేడ్వకొ దా నేడ్చుచుకొ, బోయి యానృద్ధరా
 జుకొ విలోకించి పాదంబులకొ బట్టి గాద్దద్య మేపారుకంతంబునకొ
 బల్కె:—‘రాజేంద్ర! రాముండు సీతాసతికొ లక్ష్మణుకొ గూడి, గంగా
 నదీతీరముకొ జేరి యందుకొ జటల్దాల్చి ముందేగె నాచిత్రకూటాద్రి
 కికొ, డించినేవచ్చితికొ భూవరా!, యంచుఁ దెల్పంగ నాతండు—
 ‘హారామ! హా జానకీ! లక్ష్మణా!’ యంచుఁ బెల్లార్చి మూర్ఛిల్ల, నేతెంచి
 కౌసల్య యావృద్ధరాజేంద్రునికొ లేవఁగా నెత్తి, దుఃఖాశ్రువుల్జాఱ,
 నిట్లాడు: ‘నాలామునికొ గానకుకొ దోలితే నాథ! మాజానకీకొ బాపి తే?
 గుండెభారంబు దగ్గెగదా నీకుఁ? గైకేయికొ దృష్టిగావించి నాపొట్ట
 కార్చిచ్చులోఁ బెట్టితే?’ యంచు శోకించె:—

— { శ్రీరామవియోగమునకై, దశరథుఁడు దుఃఖించి } —

శ్రీరాముఁ డాచిత్రకూటాద్రిని జేరె నన్నార్త విన్నంతనే
 పిచ్చియై తైఱి ధరానేత, కాతండు భ్రాంతాత్ముడై రామునిఁ జీరు—
 ప్రేమక గవుంగింటికే దార్పు, ముద్దాడు, మైదట్టు— దవ్వేగినట్లెంచి
 తాఁ గోపగించుక, గడుకొనవు, ముద్దించు—నాలత్తణుక బిల్చు-
 భూజాత నీక్షించినట్లెంచి తాఁ బల్కరించుక—బడుక లేచు, బా-
 టంగ నుంకించు—ఘోరంబుగాఁ జీరు - హర్షించుచుక గేరు - గైకక
 గడుక దిట్టు, నాకాంతపుత్రుక జెడక దూలనాడుక; ధరాకాంతుఁ
 డీరితిగావించు, గౌసల్యః—‘హా! పుత్రుఁ డాకానకుక జేరె నంచేడ్తునా?
 నాథునిక బిచ్చివైకొంట లోనెంచి శోకింతునా? వైవమా!’ యంచు
 విట్టార్చె; నంతగిరస్త్రీలు వే వచ్చి, కాసల్య నోదార్చి, రాజేంద్రునిక
 డాసి—‘యిట్లేటిక జేయ భూనాయకా! ధైర్యముక జెప్పుటల్ మాని
 నీ విట్టులక జేయ మప్తెవ్వ రోదార్పువారల్ నృపా!’ యన్న, నారాజు
 తెల్వొంది కాసల్యతోఁ బల్కె:—

గాంతా! రహస్యంబునేఁదెల్పెదక, బ్రేయసీ! యొక్కనాఁ డొక్క
 రాత్రిక గడుకజీకటిక శస్త్రముల్దాల్చి; నాశబ్దవేదిప్రభావంబు నీక్షిం-
 పఁగా, నొక్కచోలేచి నేనుండునంతక, నదిక శబ్దమేతేర, మత్తేభ మే-
 తెంచె నీరానఁగానంచు లోనెంచి, బాణంబుఁ బోమీటితే, నద్దికుంభంబు
 పూరించుచున్నట్టిఁడౌ తాపసుక దాకె, నాతండు ‘నారాయణా!’
 యంచు, ధాత్రీస్థలకవ్రాలి మేకవాయుచున్నంతటక భీతుడై పోయి
 యా దవ్వలందున్నయవ్వాని బలచీకులొవృద్ధులొ తల్లినిక దండ్రునిక
 గాంచి వినిించితిక వార్త; వారంత దుఃఖించి నక గాంచి:—‘మే-
 మెట్టులక బుత్రలోకంబునక గుందుచుక జత్తు, మారీతిగాఁ జావు
 మీ,’ వంచు, శాపంబు నాకిచ్చి వారప్పడే ప్రాణముల్ వాసి,
 రోకామినీ! తత్ఫలం బిప్పు డొందెకదే! నేఁడొ- యెల్లుండియో

చావు నాకుండ' నంచాడ, గౌసల్య పల్కాడు— 'భూనాథ! యిట్లేటి కాడంగ నశ్శీలముల్? మంగళంబొత్త' మంచాపి యోదార్పి, శయ్యా తలంబందు భూనాథునిక జేర్చి, యాసాధ్యి యంతగిపురస్త్రీసమూహం బుతోఁ బోవ;

—౧౭ దశరథునిమరణము ౧—

నాపిమ్మటక తేడు—'హాపుత్ర! హారామ! హాసూర్యవంశప్ర దీపా!'-యటచార్చి ప్రాణంబుల బాసె:-తేడెన్నఁగా నిద్రలో నుండె నంచెంచి యారాత్రి నిద్రించి రాదేవులక;—దెల్లవాతెక— గడుక బ్రొద్దమిన్నెక్కె;—'తేడెలొకో మేలుకో డంచు దేవేరు లేతెంచి స్పర్శించి భీతాత్మలై యూర్పు లేకుంట లక్షించి,—హా! యంచు రోదించుచుక; మోదికొంచుక మొగంబుక దలక వక్ష ముక, బిట్టుగా నేడ్చుచున్నంత, క్షేకేయి విచ్చేసి:—'హానాథ హా! పోయి తే, నేడు మమ్మందఱకవీడి!—యంతొట లోఁగాన కే నింతగాఁ జేసితిక, నాథ! నాచేతులక-జేతలక నేనె వైధవ్యముక దెచ్చుకొంటిక, ధరాధీశ! నే నొల్లనింకావరంబుల్, సుతుక రాము రప్పింపుమా! ధాత్రిఁ బాలింపనిమ్మా! నసుక జూడుమా! యొక్కమా టాడుమా! తప్పునైరింపమా!' యంచు రోదించె, గౌసల్యయుక బీర్వువై వ్రాలి దుగిళించుచుండెక, సుమిత్రాఖ్య శోకంబు వర్ణింపఁగారా నిదైయుండె, నిం కెల్లనంతగిపురస్త్రీజనాఘంబు లెంతోప్రలాపించె;— నవ్వార్త యూరంతఁబ్రాకక, బ్రజల్ మంత్రిసామంతులుక బంధులి ఘ్టల్ భటుల్ వచ్చి యీక్షించుచుండక; వసిష్ఠుండు నేతెంచి, యూరార్చి యాదేవులక, దైలపాత్రంబునందంచి యారాజుదేహంబు సింహాసనంబందుఁ బెట్టించి:—

—౧౮ వసిష్ఠుండు, భరతశత్రుఘ్నులఁ దోడితెచ్చుటకు దూశలఁ బంపుట ౧—

ఆపిమ్మటక జారులకబంపె న్నాకైకసూతిక, రిపుఘ్నుకపడిక దోడితే పారికిక గట్టిడిక సల్పె, నీసంగతుల్ దెల్పకుండంగ; నాదూ

తలుక రత్నముల్ వస్త్రముల్ గొంచు వేసోయి తత్పట్టణంబుక వెళు
జేరి; వస్త్రాదులర్పించి—‘యోరాజవంద్రా! వస్తిష్టి వే మిమ్ములక దోడి
తెచ్చుంచు మమ్మంపె, నాలస్యముక జేయఁగారాదు, గుర్వాజ్ఞ సుందీ!
వెనకలెండి! లెండింక. నీవేళనే వెళ్లఁడంచన్న, నాకైకపుత్రుండు నవ్వా
రితోఁ బల్కు, ‘మే మిప్పుడే వైనముక జేయఁగానుంటి, మీ రింతలో
వచ్చినా రైనమేలాయె. నందాపురంబందు నాతల్లులుక దండ్రీయుక
సౌఖ్యమే! రాముండున్నాడె నేమంబుగా? సీత నామాత యాపూత
చారిత్ర మోదంబె! మాలక్ష్మణుండుక సుఖంబుండునే! పౌరులామో
దులే!’-యంచు బ్రశ్నింప నొక్కండుపల్కుక—‘సుఖంబున్న వారల్-
మహారాజ! జాగేలనేయంగ’ నంచెంతయుక దీవరింపంగ:—

నాపిమ్మటక మామచే నానతికబొంది, శత్రుఘ్నుతోడక బ్రయా
ణంబుఁ గావించె, తేడిచ్చునానామణుల్ దివ్యవస్త్రంబులక బొంది
యాకైకపుత్రుండు;— వారాగతిక స్యందనంబెక్కి కొన్నాళ్లకే
యాయయోధ్యాపురికజేరి, -యారాజవీధిక బ్రవేశించి, యెందెందునుక
శోభలేకుండుటకాంచి, విభ్రాంతులై;— పౌరులెల్లక విషాదంబు
గొన్నట్లుగాఁ దోచు, నిర్విణ్ణులై పోవుచుక, కైకపుత్రుండు శత్రు
ఘ్నుతో నాడు;— ‘నేమోకదా యారు పాడైనయట్లుండె, బౌరుల్
విషాదంబునకగుండఁగాఁ దోచె నేమో! యెదుర్కొంచు నెవ్వార
లుక మమ్ము సన్తానముకజేయఁగొ రారు, చూడక ముదంబౌరఁగా,
లక్ష్మణుం డేటికోచేరఁగా మమ్ము విచ్చేయ! డెవ్వారికో కీ డటం చెంచు
చుక ఖిన్నులై, పోయి యచ్చోటనే యున్న కేకేయి యంతగిపురిక
జొచ్చి, హర్షంబునక బొంగుచున్నట్టి తల్లిక విలోకించి తత్సూనుఁ
డిట్లాడె:—

— భరతశత్రుఘ్నులు, కైకవలన నెల్లవృత్తాంతమును విని దుఃఖించుట —

ఓనూత! యిట్లేటి కీయూరు శోభావిహీనంబుగానుండె! బౌరుల్
మదిక గుండఁగాఁగారణం భేమె! యొక్కర్థవీవిట్లుహర్షాంబుధిక చేలె,

దేవుఁడైనామ్రజ్యముగంటివో తల్లి! భూనాథుఁడౌ తండ్రికి నేమమే? తల్లికొసల్యకు మోదమే? యాసుమిత్రాంబ కానందమేము! యాధీరు, డాసూర్యవంశప్రదీపుండు, నాయగ్రజుఁడౌ రఘూత్తంసుఁ డారాముఁడున్నాడె సాధ్వీశిరోరత్నమా నీతతోఁగూడి సౌఖ్యంబుగా? విక్రమాధ్యుండునౌ లక్ష్మణుం డొప్పునే! చెప్పవే! యన్న—కై కేయి యిట్లాడు నాపుత్రుతో:—పుత్రకా! నిన్ను నీమామగూహరికి బంపి శ్రీరాముపట్టాభిషేకంబు నేయకదొడంగె జామీ భూపు! డద్దాని కే నెంతయోనొచ్చి, నీశ్రేయముగ గోరి, నిక రాజుగావింపఁగా నెంచి, యోనించి- యోచించి, యామీఁద నేనొక్కయుక్తికై దగ్గ బన్నితిక;—

బుత్ర! మున్నొక్కనాఁ డిచ్చె నీతండ్రి, నాకు వరద్వంద్వముక; గోరితిక వాని నే నిప్పు డాత్మాధవుం డియ్యఁగా, నొక్కటిక నీకు మూర్ధాభిషేకంబుఁగావించి సర్వంపహారాజ్యమియంగ; నింకొక్కటిక రాముఁ డామానివేషంబుఁ గైకొంచు, నాడే పడినాలుగే డుల్ వనీవాసముకసల్పఁ బోఁబంప, నోపుత్ర! యావెంటనే రాముఁ డాలక్ష్మణుకగూడి, భూజాతతో నేగె గాంతారముక జేరఁగాఁ, బుత్రశోకంబుచే మొన్న జీకాకుమైఁగుంది, లోకాంతరం బేగె నాకాంతుఁ డోనందనా! నీకునై యింతకార్యంబు కాఁజేసి, నాసాహసంబొప్పు, సాధించితిక బూజ్యసామ్రాజ్యముక, బెట్టితికజేత—నాపట్టి! యీయు ర్వరక బట్టముక గట్టికొమ్మంచు, బల్దిట్టయై పల్క, రాపట్టి యొక్కింతనే పట్టె నిర్విణ్ణుడై నిల్చి, యాపట్టునక మూర్ఖమై నేలపైవ్రాలి, యామీఁద తెల్వొంది నిల్వెల్ల నీర్ద్రమ్మగా నిల్చి, బల్నిప్పకల్కన్నులక గుప్పచుక కైక నీక్షించి, లోకాకృతనైరింపఁగాలేక తా సర్పమల్లెంతయుక రోజుచుకబల్కె;-హా చెట్ట! యెట్లాడెనే నీకు నోరెన్నఁగా, రామునిక గానకుక బొమ్మక? జూడ నిత్యైకువంశంబు ధ్వంసంబుఁ గావింపఁ గాఁ బుట్టినావొకదే! దుర్యశంబబ్బె నీపొట్టలో నేను జన్మించుటక,

ధూర్త, పాపాత్మురాలా! రఘూత్తంసుండో రాముసట్లు మహాద్రోహ
మీరీతిగావించి బలేఘోరపాపంబులకొ గట్టికొంటే!

పిశాచీ! ఆహా యెట్టులోర్తుకొ, మహారాజరాజేంద్రసన్నాభిసన్నా
నితామోఘపాదాబ్జుఁ డారాముండే, యుర్విపై నాల్గుపాదంబులకొ
ధర్మమేపారఁగా నిల్పుఁగా శక్తిసామర్థ్యముల్గన్న సంపన్నుఁ డాయొక్క
శ్రీరాముండే, సర్వసర్వసహాభారముకొ దద్దుజూపీతిపైనిల్పి రక్షింప
దత్తుండు నాజానకీరాముండే, యట్టిదేవేద్యునికొ శాంతమూర్తికొ
గుణాఘ్రికొ వనికొ దోలఁగాఁగోరు నీ నో రదేహి యటేపుచ్చిపాకు
న్నదే! యేటికీపాపకార్యంబు గావించితే! నేను నిన్నెప్పుడొక గోరినానే
ధర్మదెచ్చి నానెత్తిపైఁ బెట్టుమం చేప్పుచుకొ? హంత! నన్నెంతగాఁ
దప్పుభావించితే!]

రాముండేలేని యాదివ్యమా స్వర్గసామ్రాజ్యమేయబ్బ, మోఁకా
లు నేనొడ్డెదకొ దానికొకొ; జెట్టవై! నీవు నాకిచ్చు నీతుచ్చరాజ్యంబు
నాసింతునా? కుక్కమాంసంబులాగెంచి వర్జింతు దుర్జాతి! శ్రీరాముఁ డా
కానలోనుండ నేహంసతల్పంబుపై బండ గాఁ జూతునా? యాతఁడట్టుల్
జడల్దాల్చగా నొఁదలకొ వజ్రవైడూర్యరత్నాంచితంబొ కిరీటంబు నేఁ
దాల్తునే! కందమూలంబులకొ విందుగాఁ బొంద నాతండు, దివ్యాస్త్ర
ముకొ భక్ష్యభోజ్యంబులుకొ గుఱినిండింతునా నేనిటకొ? రాముఁ డా
జిర్ణమా పర్ణశాలకొ వసింపంగ నే నీమహాసౌధప్రాసాదరాజంబులకొ
దేజముప్పొంగఁగా నుందునా? సౌఖ్యమొప్పారఁగా నుందునా? నీకు
నేఁ బుత్రుఁడైనంతమాత్రాన నీయట్టిదుర్బుద్ధి నాకుండునం చెంచితే!—

రాక్షసీ! రాముఁ డెట్లెంచెనో నన్ను! సౌమిత్రికోపించెనో?
పూతచారిత్రయా నీత నన్నెట్లుభావించెనో! తండ్రి - నాకూర్పు నా
కూర్చి, నావెన్నిధానంబునొతండ్రి, నాతండ్రి, నే నెట్టివాడంచు లో
నెంచి, శోకించి శోకించి, నన్నెంతదూషించి, కన్నూసెనో! భర్తృ
హంత్రీ! సుతద్రోహి! నీమోముఁ గన్గొన్నచోఁ బాపమాఁ; బొమ్మ-

బొమ్మావలంఛు రిపుఘ్నుగ్ గనుంగొన్న, నాతండు లోనున్నదుఃఖంబు
గగ్నొల్లులగ్ దూరి నిండారి నీరై వెనక జెక్కులగజాటి థాత్రీస్థలిగ్
జేరి పిన్నేరులై పాటఁగా, మోము వాడ్వారఁగా; మేను కంపింపఁగా,
మించి శోకించె; వారిర్వు రామిఁద నేదిక్కునుగ్ గానకే పోయి కౌసల్య
యిల్ నేర,-

— భరతశత్రుఘ్నులు కౌసల్యజేవిని దస్థించుట. —

అహఃరనిద్రాదులగమాని, భూశయ్య మేగ్ వాల్చియుగ్ దుర్భరం
బైనవైధవ్యదుఃఖంబునగ్, వెక్కసం బైనపుత్రార్థిచేతగ్ గడుగ్ బొక్కు
చుగ్ జిక్కియున్నట్టి కౌసల్యపాదాబ్జముల్వట్టి రోదించి రాధీరులత్యంత
ముగ్; లేచి యాసాధ్వి కైకేయిపుత్రుగ్ విలోకించి యిట్లాడు-‘సీతల్లి
నీకై ధరారాజ్యముగొన్నదో రాజ! నాపుత్రుఁ డాకానలోఁ జేరె,
నాథుండు లోకాంతరం బేగె, నిర్భాగ్య నే నేడ్వనాఁగాక! నీకేటికే
శోకమొందక? మహారాజవై సౌఖ్యముల్ పొందుమా!’ యన్న, నా
వాక్యముల్, క్రాగునిస్తుగ్ జెవిగబోసినట్టైన, లోనొచ్చి- బల్వెచ్చనా
నూర్పుబోఁబుచ్చి, వేవిచ్చి కన్నీరు మున్నీరుగాఁ బాట నాతండు లో
నుల్కుచుగ్ బల్కెడిక;-

‘దల్లిరో! తండ్రి నన్నెంతయుగ్ దప్పు భావించినగ్, రాముడే
ద్రోహి వీడంచు నన్నెంచినగ్, లక్షణుండట్లై సిద్ధాంతముగ్ జేసినగ్, సీత
‘యా’నంచు నగ్ మించిదూషించినగ్, మాతరో! నీవు నాపట్ల దోసంబు
నేసుంత లో నెంచఁబోవంచు నేనెంచియుంటిగ్ మదిగ్ దల్లి! సాధ్వీమ
తల్లి! నిజంబాడెదగ్, రామద్రోహంబు నే స్వప్నమందైన భావించియే
యుంటినేగ్, గైకకావింప నీపాపకార్యంబు నే స్వాంతమం దెంచియే
యుంటినేగ్, బ్రాహ్మణగ్ జంపుపాపంబునగ్ బోయెదగ్, గాంచ గుర్వం
గనాసంగతిగ్ గల్గుదోసంబు నాకబ్బెడిగ్, మద్యపానంబునగ్ వచ్చు
దుష్ప్రాప్తి నాకయ్యెడుగ్, భండనంబందునగ్ బాటు నాపందకౌదుర్గ
తుల్ నాకునా; నేనసత్యంబుభాషించినగ్ గుఱరోగంబు ప్రాప్తించుతగ్

నాకు, నానోటఁ బుర్వంపడుక, దేహమింతింతగాఁ గుల్లి, దిక్కున్ను వారుండకే, యన్న మన్నంబటంచార్పినే జచ్చుతక,-దీనికిఁ దేవతల్ దిక్కుటాధీశ్వరుల్ పంచభూతావళుల్ సాతులైయుందు, రోయమ్మ! దుష్కీర్తికిఁ జంకి బొంకుల్వచింపక, గనక దల్లిరో! సాధ్వియానీ, వదేపాపములేనిన న్నిట్లు నోనాడుటల్ గాంచి దిగ్భ్రాంతిమైఁ బల్కి తిక,- శాపమేనిత్తువే నిమ్మ భీతిల్లఁ, వ్రీతిక భరింతుకగదే- యంచు నీతీరుగాఁ బల్కు నాధీరువాక్సారముక వీనులక గొన్నయాతల్లి, తా నక్కుమారుక దగక గౌఁగిటక గ్రుచ్చి కన్నీళ్లులకదుడ్పుచుక మక్కువక బల్కె;-

‘ఓపుత్రకా! శోకభారంబునక దోచ కేమంటినో? దానికై కుండ నిట్లేల! నారాముఁ డీవేయటంచెంచి హర్షింతు నోపుత్ర! మీనల్వరక భేద మేనెప్పుడే నెంతునే! బాలకా! అగ్నిసంస్కారకార్యంబు మీ తండ్రికిఁ సల్పుమా!’ యన్న, నాఁగాక, యంచప్పుడాదేవి వీడ్కొంచు తోడక సుమిత్రాంబయిల్వేరి, యూరార్పి యాసాధ్విదుఃఖంబు, నాపైన వారేగి యాసింహాశీతంబునందున్న యాతండ్రి దేహంబు నీక్షించి, యా శీఘ్రపైవ్రాలి, దుఃఖించి రారాజపుత్రుల్ విశేషంబుగా; నంతలో నవ్వ సిఘండు విచ్చేసి- ‘మీరగ్నిసంస్కారముల్ దండ్రికిఁ సల్పనొ లెండు, దుఃఖంబుమానుం’డనక, లేచి యాగాత్రముక దెచ్చి విధ్యుక్తధర్మం బుగా నగ్నిసంస్కారముకజేసి, పిండప్రదానాదులక దీర్చి రవ్వార;-

— శ్రీరామచంద్రునిఁ బరికిందోడైచ్చెద నని భరతుడు ప్రతిజ్ఞ సేయుట. —

లంతక వసిఘండు కైకేయిపుత్రుక విలోకించి, యాయుర్వరక బట్టముకగట్టికొమ్మంచుఁ బల్కుంగ నాదిట్టఁ డాపల్కులక పైఁచ కిట్లాడు- “నోమానివర్యా! మదీయంబునొ వంశధర్మంబుపాటించ కిట్లాడుదే! కైక గర్భంబునక బుట్టుదోసంబెగా కొండుదోసంబు నాయందునకగల్గునే! అంతకూరుండనే! ఓగురూత్తంస! నీశిష్యుడైయుండి నే నట్టిద్రోహంబు గావించునే! రాముఁ దోడ్తెచ్చి సామ్రాజ్యకట్టాభిషేకంబు నాచేతులా

రంగఁ గావించుఁగా, కట్టులాతండురాకున్న నే మోనివేసంబుతో నిష్కమై నుండి, యాధీరుపాదాబ్జముల్ గొల్పుచున్ భన్యతఁగాంచెదన్, సత్య మీపల్కు ముమ్మాటి, కే నట్టువర్తింపలేకున్నచో, సత్యసంశీలుఁడౌ నా దశస్థందనోర్వీశుపుత్రుండఁ గా నింక, నాపాపనంబైన యిత్వోక్తువంశంబునన్ బుట్టులేదెంక; శ్రీరాముఁడమ్మండఁ గానింక; నీనాప్రతిజ్ఞ ముదంబార మీరెల్లరున్ వింటివే! యంచు డా నాసభాస్థారులన్ గన్న, వారెల్ల రత్యంతహర్షంబునన్- 'మేలు రామాచుజా! మేలుమేల్ మెచ్చు వచ్చున్ బలీ, రాఘవా!' యంచు వారల్ శిరఃకంఠముల్ నేసి- 'దీర్ఘ యువేపారుతన్, నీకు సౌభాగ్యమొప్పారు' నంచాడ మోదించి దీవించి కీర్తించి రాధీరు;-

— { భరతుఁడు బంధమిత్రాశితో శ్రీరామునిఁ దోడ్చెచ్చుటన
శత్రుకూటాద్రి కేగుట. } —

నాతండు నామంత్రిసామంతుపాఠోపితవ్రాతమున్ దల్లులున్ దమ్ముఁడున్ దోడరా, సర్వసైన్యంబులున్ వెంటరా, నశ్వదంతావళాదుల్ వెసన్ గూడిరా, స్థందనాందోలికశ్రేణి వెన్నంటరా తెక్కెముల్ వెక్కులై నిక్కిరా భేరిధంకామృదంగాదివాద్యంబు లత్యంతమున్ మ్రోగిరా, వచ్చి గంగాతటిజేరి, యందాగుహన్ గూడి, వృత్తాంతమున్ దెల్పి, సత్కారమున్ బొంది, యవ్వని వీడ్కొంచు ముందేగి, యాశ్రీభరద్వాజపుణ్యాశ్రమం బొప్ప వీక్షించి, యందేగి మోసింద్రచే సత్కృతుండై యటారాత్రి యందుండి, యాపైఁ బ్రయాణంబుసాగించె నాచిత్రకూటాద్రి కామీద;-

తా సంత విచ్చేసి యాకైకపుత్రుండునం దొక్కెడన్ దత్ప్రజన్ వీడి, శత్రుఘ్నుతోఁగూడి మైదాల్పుభూషావళుల్ దివ్యవస్త్రంబులన్ బుచ్చి, యిచ్చున్ జటావల్కముల్ దాల్చి, యచ్చుంబుగా మోనివేషంబుతోఁ గాల్చుడన్ వచ్చి, సీతాసమేతుండునౌ రాము దొడవ్వలన్ గాంచి- 'యోలోదరా! కాంచితే! రాజరాజన్యమూర్ధన్య పాదాబ్జుఁడౌ

దేవుఁ డాహా! వనికజేరె, దేవేంద్రునిక మించి భోగంబులక బొందు నీభోగి యిట్లక్కటా! జోగియై నిల్చెఁగా? చీనిచీనాంబరశ్రేణి మైఁగట్టు రాజేంద్రుఁ డీనారపుట్టంబులక గట్టెఁగా? హంసతల్పంబునక బండు గణ్యుండు, బలకర్కశంబైన యీదర్భశయ్యాస్థలికబండె, సారాన్న పానంబులక దృప్తుఁడో సార్వభౌముం, డయో! కాయలక గూరలక గుడ్డుగా మెక్కె; నీథాత్రిలో శత్రువేక గోరఁగారానిదా దుస్థితిక గొన్న మాయన్న నీషించు నీపాడు నేత్రద్వయంబిట్టులే యింకిపోదే? అయో! కైకగర్భంబునక బుట్టుదోసంబునకజేసి నే నిష్పడిదేవు, నీదు స్థితిక గాంచఁగా నయ్యె, నారార! యిట్టిమహాత్ముక గడుకగారియల్ పెట్టునాబ్రహ్మనేక బట్టి వేధించి బాధించినక, బోవదే కోప మో తమ్ముఁడా!’ యంచు దుఃఖించు చేతెంచి శ్రీరాముపాదంబులక వ్రాలి, భూజాతయా సీతకుకమ్రొక్కి, సౌమిత్రినిక గొంగిటక గుచ్చి, బల భక్తిక గేల్తోడ్చి యాకైకపుత్రుండు శత్రుఘ్నుతో రాము మ్రోలక వకక నిల్చి శీర్షంబునుక పొంచియుండంగ; -

— శ్రీరామచంద్రుండు భరతశత్రుఘ్నదుల నాదరించుట —

శ్రీరాముఁ డవ్వారలక గుచ్చి తా నక్కునకజేర్చి, మోదాశ్రు పులోనించి, బలమక్కువకబల్కు - ‘నోసోదరా! సౌఖ్యమే! తండ్రికా రోగ్యమే! తల్లులేపారువారే! ప్రజల్ బంధులిష్టుల్ బుధుల్ మంత్రి సామంతులుక, మోదితస్వాంతులేగా! గురూత్తంసునాజ్ఞానుసారంబుగా నీవు వర్తిల్లుదే? థాత్రిపాలితె నిష్క్రంటకంటె కడుకమించఁగా? శాంతినిక గందె? శీలంబుతోనుందె? యేమారకేశిష్టులక బ్రోతువే? దుష్టసంహారముకజేతువే? యామబాధల్ నివారించువే? భూప్రజక బిడ్డలల్లెంచి పోషించువే? తెప్పవే!’ యంచు ప్రశ్నించునన్నక విలోకించి, మారాడకే కన్నులం దశ్రువుల్ గార్చు నాకైకపుత్రాస్యముక గాంచి, శత్రుఘ్నుఁ డత్యంతగాఢద్వేషపారుకంతంబునక రాముతోనాడు;-

—అడవిలోనున్న శ్రీరామలక్ష్మణులు తిలోదకాదు అహంకరుని—

ఓరామచంద్రా! యయోధ్యాపురికి బాసి విచ్చేయఁగా మీరు. 'శ్రీరామ! శ్రీజానకీరామ!' యంచుక బ్రలాపించు, చాహారనిద్రాదులక బాసి, తా నీవియోగార్తిమై గుందుచుక గోజు లే జేగఁగాఁ నాత్త, దేహంబు వీడఁజమి, తండ్రి మమ్మెల్లరకవీడి' యంచేడ్చు? నప్పల్కు, విన్నంతనే నెత్తివై మిన్నుపడ్డట్లుకా, రాముడుక లక్ష్మణుండుక ధర్మ మూర్ఛమైవ్రాలి, రాసీత'హా!' యంచు వావిచ్చిదుఃఖించె, నామీదటక రాఘవుల్ లేచి - 'హతండ్రి! హాహాయి తే! సత్యసిన్ధుండవై ప్రాణముల్ వాసితే! మమ్ముచేవీడితే!' యంచు శోకించి శోకించి, యాపైన ని తూటకబొంది, వారల్ వసిష్ఠాజ్ఞచే దండ్రికిక బారతాక్యక్రియల్ దీర్చుగక సీతతోడక నదీస్నానముకదీర్చి, రాముండు సోదర్యులక గూడి విధ్యుక్తసింద్రప్రదానంబుగావించి, వా రొండోరుల్ గౌగిటక గ్రుచ్చి దుఃఖించి రత్యంతముక, జిత్రకూటాద్రిమార్పొగక;-

—శ్రీరాముని నయోధ్యకురమ్మని భరతుండు ప్రార్థించుట—

సంతక వసిష్ఠుండు విచ్చేసి వారించె దుఃఖంబు, నాపిమ్మటక గైక పుత్రుండు శ్రీరామునిక డాసి, బల్భక్షి గేల్తోడ్చి, దీనాన నుండై యిటుల్వల్కె - శ్రీరామ! శ్రీసూర్యవంశాభిసంపూర్ణసోమా! ధరాభృల్లలామా! దయక జూడుమా! నీనయోధ్యాపురీరాజ్యసింహా సనంజేలుమా! మమ్ము నీబిడ్డలకగావుమా! ప్రార్థనక దీర్పుమా! వంశ ధర్మంబు బాటించుమా దాసునిక జూడుమా!' యంచు బల్దీనుండై దుఃఖభారంబునక గ్రుంగుచుకవేడ, శ్రీరాముఁ డద్దానికిక నవ్వుచుక గైకసూతిక గనుంగొంచు బల్కాడు;-

—శ్రీరాముండు భరతునోదార్పుట, యన్నదమ్మలసంభాషణము—

నాసోదరా! వీడు మీభ్రాంతి, నే నాయయోధ్యాపురికజేరినక దండ్రివాగ్ధృష్టుడొగావోకో? నాదుపుత్రత్వ మింకేటికిక గాల్పనే? సూర్యవంశంబు దుష్కి ర్తిమై గ్రుంగదే? నీవెఱుంగంగరానట్టిధర్మంబు

లున్నే? నినుక బోలువాఁ డిట్టులాడంగ న్యాయంబె? యోజింపుమా!’
యంచు వాక్రువ్వ:-

దేవా! సమస్తంబుగుర్తించి నీ విట్టులాడంగ నే నేమిఁకఁజెప్పఁగాఁ
జాలువాఁడె? విచారింపఁ గైకేయికైకాదె, మాతండ్రి నిన్నుకవనిక
దోలె? నాకైకయే, నేడిదే నిన్నుఁ బ్రార్థింపఁగానచ్చె నీ వేధరారాజ్య
మేలంగ; నీకిందునక దోస మేముండె? కార్యంబునుక గారణంబుక
విమర్శించి కర్తవ్యముల దీర్పఁగా ధర్మమాఁగాని, యారీతిగా మాట
మాటంచు నికబోలువారే యిటుల పట్టుపట్టంగ మాబోటులే తెల్పు
శక్తుల? మహాత్మా! విచారింపుమా! నీవురాకున్న ప్రాయోపవేశంబు
గావించు నే నంచు, సాధించుచుక మించి ప్రార్థించె నాకైకపుత్రుండు,
నిశ్శబ్దమై వీరిసంభాషణలవించు మోదాత్ములైయుండి రెల్లక సభాస్తాదులొ
నాయ యోధ్యాప్రజల్, కానలందుండి యేతెంచి వీక్షించుమానుల్,
నిషాదుల్, ఋషుల్ సర్వులుక; మీఁద మింటక సుపర్వుల్ గడుక
బజ్తులకదీరి వీక్షింపఁగా, రాముఁ డిట్లాడు ప్రేమాస్పదుండైన యాసో
దరుక గాంచుచుక:-

దముఁడా! యుక్తిమై బల్కె దీ వంతియేకాని యోజింపుమా,
సుంత! నాతండ్రి నన్నుక బదికనాలుగేడుల్ వనీవాసముకజేయ
నేమించె, నే నియ్యకొంటిక; గనక దండ్రియాజ్ఞానుసారంబుగాఁ
గానలో నుంటినేకాని, కైకేయి యాజ్ఞాప్రకారంబుగా వచ్చియున్నాఁ
డనే? సోదరా! చూడ నిందుండఁగాఁగాని, యందేగఁగాఁగాని, నాకాజ్ఞ
నేయంగ నాతండ్రి తా నొక్కడే యర్హుడైయుండె, నీనాఁడులేకుండె
నాతండు, తా నుండి యీమాటయే చెప్పియున్నక, విచారంబదెట్లుం
డునోకాని, యిష్టిగతిక గానికార్యంబుకై యేల విశ్వప్రయత్నంబు
గావింప, నాకూర్చి కుఱ్ఱా! మదిక శోకముక మాను, నీతండ్రినిక సత్య
వాగ్భ్రష్టఁగావింప నీకొప్పునే? సత్యధర్మంబులేపార రాజ్యంబుఁ బాలిం

పుమా! నే బర్జినాలుగేడులోచనక వచ్చి సామ్రాజ్యము గొండు, సైరింపుమా' యంచు నోదార్ప; -

నాకైకపుత్రుండు నొక్కింతచింతించి - 'ఓరామచంద్రా! ముదం బొప్ప దీ వెంతగాఁ జెప్పినక; రాముచే రాజ్యమేలింతు, గాకున్నచో నేను సన్న్యాసముక బూని, యాధీరుపాదారవిదంబులకగొల్పుచుక గాలముక బుత్తునంచుక బ్రమాణంబుఁగావించి విచ్చేసితిక, నాప్రమాణంబు నేఁ దప్ప నోరాఘవా! రాజ్యమేలంగ నీవందురాకున్నబోనిమ్ము, నన్నిందెముండంగనాజ్ఞావచస్సిమ్మ, యారాజ్యమెల్లక రిపుఘ్నండు పాలింపనీ, దేవ! నావిన్నపం బింతమన్నింపుమా!' యన్న, యాపిన్నతమ్ముక దగక గొఁగిటకజేర్చి శ్రీరాముఁ డిట్లాడు;- నోసన్నతీ! యింతగాఁ బట్టు సాధింతువే సోదరా! చెల్లదీకార్య మొక్కింతయోజింపుమా! చూడ నాతండ్రి నాకుక బర్జినాలుగేడులో వనంబందు నెట్లుండఁగాఁజెప్పెనో యట్లే నీతండ్రి నీకుక బర్జినాలుగేడులో ధరాభారముక బూనఁగాఁ జెప్పె; మీఱంగరా దిర్వరుక దండ్రియాజ్ఞక - రిపుఘ్నండుగానీ, మఱొక్కండుగానీ, నినుకదప్ప రాజ్యంబునేలంగరాదొట, జింతింపు మా!' యన్న, దైన్యంబు దీపింప నాయన్నతో నాడు, నీరీతి;-

— శ్రీరామపాదుకల ధరతుఁ డనుగ్రహింపఁబడుట —

నిత్యైకువంశోద్భవుండక, మహాసత్యశీలుండునై నట్టి యాతండ్రి పుత్రుండ, నీతమ్ముండక రాఘవా! యిట్టిదానాప్రమాణంబు వ్యర్థంబు నొనే, దివిక భానుఁడుక ద్రోవనేక దప్పినక దప్ప? నోదేవ! యిట్లేల నన్నుక బరీక్షింప? నే దీనుండక దానుండక; జూడుమా! వీడ నీపాద పద్మంబు' లంచుక ధరక జాగిలకవ్రాలి శ్రీరాముపాదంబులక బట్టె, నాతం 'డిదేమిట్టు లోసోదరా! చాలులెప్పుంచు వేగక బసంబుల్ విదుల్కు బదాబ్జంబులందున్న శ్రీపాదుకల్రెండు, నాధీరుహస్తం బులకజిక్కి సంతక వసిష్ఠుండు:— 'మేల్ మేలు కై కేయిపుత్రా! త్రిలో కైకపూజ్యంబు లీపాదుకల్ చిక్కి ధన్యుండవై తీవు, తత్పాదుకల్

వీడగాఁజోకుమా! నీప్రతిజ్ఞ దగ్గర దీర్ఘయోగ్యంబు లవ్వేసుమా! మానివేషంబుతో రాము శ్రీపాదుకల్ గొల్పుచు నీప్రమాణంబు పూరింపుమా! సత్యసంకల్పుడై తీవు లెవ్వా! యయోధ్యాపురం జేలఁ గాఁజొమ్ము సాగింపుమా! నీప్రయాణం బటం చిట్లు బోధింప నాతండు మానీంద్రుని గాంచి యానందబాష్పంబు లేపారఁగాఁ బాదుకల్ వట్టి, మూర్ఖంబునకబెట్టి భాషించు సవైద మేపార;—

ధన్యుండనైతి నునీంద్ర! యయోధుంబునీవల్కు, లీపాదుకల్ మోక్షసామ్రాజ్యపట్టాభిషిక్తంబులు, దివ్యముల్ శ్రీకరంబులొ, మహాదోషనాశావహంబుల్, విచారింప మత్పూర్వజన్మాజ్ఞితాత్యంతపుణ్యప్రభావంబునక జిక్కె నాకివ్వ, దక్కెగదే! వీని గొంపోయి, సింహాసనం బాదునక నిల్చి శ్రీరామపట్టాభిషేకంబుగావించెదక; నేనికకమానినై కందమూలంబులక విందుగాఁగొంచు భూశయ్యపైఁ బండి నే నాపది నాలుగేడుల్, మహానిష్ఠత రాముశ్రీపాదుకల్ గొల్పు చీమేదినిభారముక బూనెదక, రామ! శ్రీరామ! నా కిట్టులీవాసలీయకగదే! యంచు బ్రార్థించె; సంతక సుపర్వుల్ బలీ! యంచు గొండాడి రాక్షస సూనుక - వసిష్ఠుండు;—శ్రీరామ! యీ ప్రార్థనకదీర్పుమా! కూర్మితమ్ముగడుకధన్యునిక జేయుమా! యన్న శ్రీరాము డత్యంతహర్షంబునక దమ్మునిక గాంచి;—

‘ఓసోదరా! లెమ్ము, నీయిష్ట మీడేర్తు’ నంచాడి, యంతక వసిష్ఠుక విలోకించి- యోసద్గురూత్తంసమా! నేను మీయాజ్ఞ మూర్ఖంబునక దాల్తు, సంచన్న- నాకైకపుత్రుండు నాయన్నతోఁ బల్కు;- దేవా! పది నాలుగేడ్లెట్టులో నందిగ్రామంబునక గాలముకబుత్తు, నాపైక్షణం బీవు రాకున్నచో నగ్నిగుండంబునక జొత్తు, సత్యంబు నాపల్కుటంఛాడె, సంతక సుపర్వుల్ మదిక మెచ్చుచుక బుష్పవర్షంబుగావించి, రామిందటక గైకపుత్రుండు శ్రీరాము వీడ్కొంచు నాపాదుకల్ దెచ్చి ‘శత్రుంజయా’భిఖ్యమ త్రైభుకంభస్థలిక నిల్చి, తానుక రిపుఘ్నుండు నవ్యానిక జామరంబుల్ దగ్గర వీచుచుక, వెంట నాయెల్లరేతేరఁగా,

రాజచిన్నంబులేపార, వాద్యార్థటుల్ దిక్కులక నిక్కటిల్లంగ పాగించె
నాపైఁ బ్రయాణంబు నాతండఁ—

—౧౦ శ్రీరామపాదుకాపట్టాభిషేకము ౧౦—

కొన్నాళ్ల కవ్వారలుక నందిగ్రామంబునుక జేరి, సింహాసనం
బందునక నైకపుత్రుం, డధిష్ఠింపఁగాఁజేసి యాపాదుకాద్వంద్వముక
మంచిమూర్తంబునక, దా వసిష్ఠాజ్ఞ, శాస్త్రప్రకారంబుగాసల్పె, శ్రీరామ
శ్రీపాదుకాపట్టభద్రాభిషేకంబు సంరంభమేపారఁగా; సంత నాధీనుఁ డా
రాజ్యభారంబు నేతద్బుజావీరినొప్పారఁగాఁదాల్చి పాలించె నల్లిక్కులక
గీర్తి నిండాఁగా, లోకులొక! యనక, బాఁ బ్రతిష్ఠాప్రకారంబుగా,
రామునాజ్ఞానుసారంబుగా, ధర్మమార్గానుసారంబుగాఁ!—

జిత్రకూటాద్రిపై రాముఁ డాసీతతోడక సుమిత్రాతనూజాతు
తోడక గడుక వ్రీతిమైఁ గొన్నినాళ్లంఁడి, యాపైనిఁ దా నల్లిము
న్యాశ్రమం జేసి, యామానిచే సత్కృతుండై సుఖం బుండె నాసీతతోఁ
దమ్ముతో; సీత యాయత్రిమానీంద్రుపత్నిక గడుకభక్తిసేవించె, నా
దేవియుక సీతకుక గుంకుమంబుక, వినూత్నాంబరంబుల్ విభూషా
వళుల్ పీతితో నిచ్చె;—

సన్న్యాసు కొన్నాళ్ల కాచోటువీడ్కొంచు ముందేగి రాదండకా
రణ్యముక జేరఁగా;—నంచు శ్రీనారదుం డిట్లు, వార్తకిమానీంద్రుతోఁ
జెప్పఁగా, నాతఁ డాలించె మోదంబుతో;—

ఇద్ది శ్రీరామపాదాంబుజధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠుండు, విప్రుండు, వా
సిష్ఠగౌత్రోద్భవుం, డార్యవెంకోబరాయాత్మసంజాతుఁడుక, సాధ్వీ
లక్ష్మణాంబికాగర్భసచ్చక్రిముక్తాఫలంబైన, అశ్వత్థరాయండు నిర్మించు
సీదండకోపాఖ్య రామాయణంబు దయోధ్యాఖ్యకాండంబు నర్పించెడిక
గొమ్మదే అంజనేయా! మహావజ్రకాయా! సదారామకార్యప్రియా!
ధర్మభారేయ! సద్భక్తగేయా! బుధశ్రేయ! దీనార్తసద్భక్తబంధూ!
దయాసింధు! శ్రీవాసుపుత్రా! పవిత్రా! నమస్తే నమస్తే నమః.

అయోధ్యాకాండము, సమాప్తము.

శ్రీ
శ్రీ సీతారామలక్ష్మణ పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ దండకరామాయణము.

అ రణ్య కాం డ ము

శ్రీనారదప్రీత్యర్థం గాంచి ముందోకథాభాగమున్ దెల్పంగఁ,
ప్రీతి వాల్మీకి ప్రార్థింపఁగా, నారదుం డెంతయున్ హర్షితస్వాంతుండై
వల్కె నీరీతి;—

— శ్రీరాముడు నిరాధుని సంహరించుట —

ఆరాఘవుం డట్లు లాయత్రి మానీండునీడ్కొంచుఁ, దా దండ
కారణ్యభాగంబునక సీతతోఁ గమ్ముతోఁ కూడి పోఁబోవు చు దాశ్రమం
బొక్కటిక జేరె, నందున్న యాతాపసాసీక మేతెంచి సత్కారముల్
సల్పఁగా, నాటి కచ్చోటనేయుండి, యెట్లుండి ముందేగి హర్యక్ష
భల్లుక వేదండ తండాది దుస్సత్వ సంతాన సంచారమా దండకారణ్య
మధ్యంబునందేగుచో, నొక్కెడక మాని సంఘంబునీక్షించి సన్తాని
తుండై యటక రాత్రినిద్రించి యావేకువకలేచి, ముందేగి యందొ
క్కెడక గాంచె; దాఁ బర్వతాకారునిక, దీర్ఘదంష్ట్రుక బ్రచండాగ్ని
నేత్రుక గఠోరోగ్రనాడుక విరాధుక; మహాదుష్టదైత్యాధముక
గాంచి భీతిల్లె భూజాత, ఆరాక్షసుండంతఁ జేసాచె నాసీతఁబట్టంగ, బల్
భీతయై సీత శ్రీరామువెన్వెస్క దాగంగఁ దారాడె; నారాముడుక
లక్ష్మణుం డంత నస్త్రంబులక దైత్యుపై నేయ, నాబాణముల్ వాని
వక్షస్థలికగాడి వేధింప, రోసంబునక వాడు చేసాచి యాయిర్వరక
బట్టి, మ్రొంగంగ నుంకింప, శ్రీరాముడుక లక్ష్మణుండుక, దగక ఖడ్గ
ముల్ పూని, యాసీచుహస్తంబులక ద్రుంచి, శస్త్రంబులకనొవ్వఁగా
నేయ;

బ్రాణావసానంబునకా దైత్యుఁ డిట్లాడె- 'నోధీరులారా! ననుకూలంబులుండ, గంధర్వుఁడక, రంభతోఁగూడి నేనుండి నాస్వామియజ్ఞేశునికొ గొల్వఁబోకున్న, నాతండు శాపంబు నాశీయఁగా, నిట్టి జన్మంబు వచ్చెకొ జూడీ! శాప మేరీతి నిర్మూలనూనంచు నే నాతనికొ వేడఁగా, నాతండుకొ "మత్స్యమూనుండు నికొ గొట్టు నేనాటి, కానాటికికొ దీటు శాపంబు పొ"మ్మంచు వాక్రుచ్చె, నేనిచ్చటకొ బెద్దకాలంబుగా నుండి యీత్రోవ నేతెంచువారెల్లరకొ బట్టిభక్షించుచుకొ మానులకొ గారియల్ వెట్టివేధించుచున్నాడ, నేఁ దెన్న నాశాప మీకై వడికొదీతె, మీరెవ్వరో పుణ్యులారా! దయకొ జెప్పరే!- యన్న, శ్రీరాముఁ డిట్లాడు:- నేరాముఁడక, సోదరుండీతఁ, డీసాధ్వినాభార్య, యిత్సొకువంశోద్భవుల్మేము, పిత్రాజ్ఞపాలింపఁగా నిందుసంచారముకొ జేయుచున్నార, మోధీరవర్యా! కనకొ మాకు నెచ్చోట సంవాసయోగ్యంబగుకొ దెల్పవే! యన్న నాతండు మీరింకనుకొ యోజనార్థంబు ముందే గినకొ జూరభంగుండునా మానిదివ్యాశ్రమంబుండు, నచ్చోటికికొ బోవ నాతండు సత్కారముకొసల్పు నోహురుచుశ్రేష్ఠ! గంధర్వలోకంబు నేఁ జేరఁగాఁబోయెడక, నాదుదేహంబు పాతించు మిథాత్రి, యీ ప్రార్థనకొ దీర్పుమా! యంచు వేడంగ, నాలక్షణం డన్నయాజ్ఞానుసారంబుగా దైత్యుదేహంబు ధాత్రిస్థలికొబాతి, ముందేగి దివ్యాశ్రమంబొండు దర్శించి యందుకొ బ్రవేశించిరవ్వార;-

లందున్న మాసింద్రులకొగాంచి, సద్భక్తిమైమొక్కి సత్కారముకొబొంది, యవ్వారుప్రార్థింప నక్కానలోనుండుదైత్యులి సంహారముకొజేతునంచుకొ బ్రతిజ్ఞకొదగకొసల్పి, శ్రీరాముఁ డవ్వారి వీడ్కొంచు ముందేగి, యందొక్కచోటకొ సుతీష్ణాశ్రమంబుకొ బ్రవేశించి దా సత్కృతుండై యటకొ గొన్నినాళ్లందె సామిత్రితో సీతతో మోద మొప్పార;-

“అగస్త్యశ్రమమునకు రాఘవులు వచ్చుట”

ఇట్లారఘూత్తంసు లొక్కొక్కమున్యాశ్రమంబందు మాసంబు మాసద్వయం బట్టెమాసత్రయం, బర్ధసంవత్సరం, బొక్కచో పత్సరం బొప్పగఁ గాపునఁబుండి రత్యంతమోదంబునఁ; మానులగ్ గొల్పు చుఁ, సత్కథలొవిను, ధర్మంబు లాలించుచుఁ, దుష్టదైత్యాళి నాశం బుగావించుచుఁ, నీతతో శైలశృంగంబులగ్ ద్రొక్కుచుఁ, గందరం బుల్ ప్రవేశించుచుఁ, శీతవాతాన్వితంబౌ లతాకుంజపుంజంబునగ్ బొల్పిరండెల్లు, నాయానదీస్నానముల్ నేయుచుఁ, బూవులగ్ గోయు చుఁ, గ్రీడలగ్ సల్పు చాకాశముగ్ దాఁకునృక్షంబులగ్ గాంచుచుఁ భూపాదలొ మెచ్చుచుఁ, వ్యాఘ్రసింహాదులగ్ దోలుచుఁ, మేలి పక్ష్యంబులొపండ్లు నేవించు, చీరీతి నీరైదులొవత్సరంబుల్ సుఖంబుండి, యాపిష్ఠుటగ్ శ్రీయగస్త్యుని దర్శింపఁగాఁ గోరి, వార్తవ్వరట్లేగి, యవ్హానినిగ్ గాంచి సాష్టాంగముగ్ జేయ;

నాతాపసేంద్రుండు ప్రేమంబునిండారఁగా దీవనల్ సల్పి హర్షంబునగ్ రామునిగ్ గౌరీతిగ్ గ్రుచ్చి, యానందనిర్మగ్నసోత్కంఠుడై సత్కరిం పంగ శ్రీరాముఁ డాహూనితోనాడు? ‘మాసేంద్ర! నీదర్శనంబబ్బుటగ్ ధన్యుడైతిగ్ జుమి! నీమహత్త్వంబు వర్ణింపఁగారాని దాఁగాదె? వాతాపి నాయుల్వలగ్ భక్ష్యముల్ గాఁగ భక్షింపవే! మేరయేలేని సంద్రంబునీ రంతయుగ్ గ్రుక్కగాఁగ్రోలవే! భానుతేరాగునట్లెంచ నత్యున్నతంబై దివిగ్ దాఁకఁగాఁబోవఁగానున్న, వింధ్యాద్రి నీయంఘ్రిచే నొత్తి పాతాళముగ్ జేరఁగాద్రొక్కవే!’ యంచు వర్ణింపఁగా, నాయగ స్త్యుండు మందస్థితంబొప్ప నిట్లాడు: ‘శ్రీరామ! నిగ్ గానకిట్లందువే గాని సామాన్యుడే నీవు! చెప్పంగరాదౌటచే నుచ్చరింపగ్ జుమి నీకథ! పుణ్యభాగ్యంబునగ్ నిన్నుగన్తోంటి, మాకెల్ల నీవేకదా సొమ్ము? కైకొమ్ము నే నీత్తునీదివ్యభిక్షం, బిభేషెష్టవాస్త్రంబు, నక్షీణ తూణీరముల్ కొమ్మటం చిచ్చు; శ్రీరాముఁ డవ్వానిఁగైబూని, ప్రార్థించె నావాస

యోగ్యులు నొత్తావు జూనియరుగా; మహానీయుడు - 'దక్షిణంజేగు, మందొక్కచోట బంచవట్టానై నమంబుండెడి' గొతమీతీరమం, దయ్యెడల మీర లుండంగయోగ్యం' బటంచాడ, నవ్వునీవీడ్చించు నచ్చోటికిఁబోయి, యచ్చో- జటాయ్యావ్యాయుల బట్టినాథుల విలోకించి, యాధీరుల మైత్రి గావించి, యాపంచవట్టానై నమంబున్న ప్రాతంబునం, దొక్కచోట బల్ల శాలల వినిర్మించి, వా రందునఁగాపురంబుండి, కాలంబుఁబోయెచు;-

— “లక్షణస్వామి, తపంబొసరించుచున్న - జుబుసమాదిని సంహరించుట” —

నాకానయం దొక్కనాఁ డాసుమిత్రునుటండేగి, యందందు పక్షంబులొపండులక గోయుచుండంగ నాచెంత దట్టంబునై బెట్టిదంబో, పొదక దూటి యే తెంచుచున్నట్టిదో చంద్రహాసంబు నీక్షించి, యద్దాని హస్తంబునకబట్టి చెట్టొక్కటిక గొట్టునంగింప, నందున్న హాసీంద్రులద్దానివారిచి, యాలక్షణులకబాది; ‘యాలక్షణా! నీనితంపుల బరీక్షింపఁగాఁగోరి, సాంధ్యాలి కిట్లాశ్రయంబిచ్చునీచెట్టు గొట్టంగన్యాయంబొకో! యీపొదకజూడుమా! ముండ్లతోనింపి బలదట్టుమై నీకటిక బెట్టి, నిం దెన్ని యాక్రూరసత్వంబులు జేరె, నీద్దాని నీవొక్కటేప్రేటునకగొట్టు మంచాడ, హర్షించుచుక లక్షణుండంతఁ జేయెత్తివేయంగ, నాచంద్రహాసంబు వేగక బొదక దూటి యందక దపంబున్న వానిక వెనక ద్రుంఁచి! వీక్షించి సౌమిత్రి బలభీతుడై, మహానిసంహారము జేయుటక శోకతాపంబులకబొందు చేతెంచి, శ్రీరాముపాదంబులక వ్రాలి యాసర్వవృత్తాంతము దెల్పు;—

ఆరాముఁ డత్యంతము భీతుడై :- ‘మహానిసంహార మయ్యో! మహాభూరపాపంబునొక దముఁడా!’ యంచు జింతించుచుండంగ, నందున్న హాసీంద్రు లేతెంచి దుఃఖంబువారిచి, శ్రీరాముతోఁ బల్కిరి రితిగా;— రామ! మీరెంచినట్లాతఁ డేమానిగాఁ డెన్నఁగా, జంబు పుత్రుండునా రాక్షసుండొగుమీ! తండ్రివైరంబుఁదీర్పంగ నాఖండము

గూర్చి ఘోరంబుగాఁగఁ దపంబుండె; నద్దానికొమెచ్చి దేవేంద్రుఁ
డాచంద్రహాసంబునుఁబంపెఁ- “దక్ష గాంచిమేలొవరంబుల్ గడున్
వేడఁగాఁగోరు నాకేటికొ బంపెదేవేశుఁ డీఖిన్దమంచల్లి యాచంద్ర
హాసంబుఁ దా ముట్టకున్నంత, నాఖిన్దముఁగాంచి మీలక్ష్యణుం డట్టె
హస్తంబునఁబట్టి, మాచేతసంప్రేరితుండై పాదన్ దూయఁగానేసె,
నందున్నదుర్జ్వాతుఁ డాజంబుపుత్రుండు ప్రాణంబులఁబాసె; బున్నెంబె
నచ్చెజామి!’ యంచు నోదార్చి వా రేగఁగా;—

— “హర్షనఖ పుత్రునిఁ జూడవచ్చి, శ్రీరామునిఁగాంచి మోహించుట” ౭౭

నాపాదక్షజేరఁగా, ‘చుప్పనా’ తన్నువేరున్న రాకాసియొక్కరై
యేతెంచి, యంచాత్మసంజాతుదేహంబునీక్షించి, దుఃఖార్తమై నేలపై
వ్రాలి శోకించి శోకించి, యాపైని నాదవ్వలందున్న మానీంద్రుసంఘంబు
నీక్షించి క్రోధంబుదీపింపఁగాఁ బలుకుః—

‘నెవ్వఁడు క్రొవ్వెక్కి మత్స్యానునిట్లేసె, బేర్కొందురా లేక
మిమ్మెల్లరఁబట్టి భూమిఁబడఁగొట్టి నాపొట్టలోఁబెట్టనా?’ యంచు దట్టిం
పఁగా, మాను లుల్లంబులుఁజల్లనఁ దల్లడంబంబియుండంగ, నందొక్కఁ
డౌతాపసుం డాడు- ‘నోకాంత! భూకాంతుఁడొక్కఁడు లోకైకవీరుండు
విచ్చేసె నిచ్చోటికిఁ మొన్న; నాధీరుడే నీకుమారుఁ హతుఁజేసె, నే
దారి తా నేగెనో? యిప్పు డెందున్నవాఁడో? విధంబేమియుఁ గాన’
మంచాడ, నాతన్ని తాఁ బోయె నందందువీక్షించుచుఁ;—

రాముఁ డాసీతతోఁ బల్లశాలాంతరంబందు సల్లాపముల్సల్పు
చుండంగ, నాచుప్పనా తప్పు డేతెంచి, యాశ్వామలాంగుఁ- విశాలాబ్జ
నేత్రుఁ- వినీలాభిసంకాశకేశుఁ- స్థితాసందసంపూర్ణచంద్రాననుఁ-
భవ్యమూర్తిఁ, మహాదీర్ఘబాహుఁ, మనోజాత సంకాశరూపుఁ,
సృపేంద్రుఁ, రఘూత్తంసు, శ్రీరామునిఁ గాంచి, చేతోభవాధీనత
స్తాత్మయై, చేరి యాధీరుఁ గన్నారవీక్షించి, విన్నాణమేపారఁగా నిట్లు
పలుకుఁ;— ‘మనోజాతరూపా! వినఁగోరికయ్యెన్, నినుఁ గన్న

వారెవ్వరోకో? జనంబెట్లు నిక బిల్చువారో? ఘనంబైన సీతంశ మేదో? వనం బేటికికేరె యిట్లుండినావో? కనుంగొన్న నిన్నుక మనంబట్టె చిక్కెక, వినక దెల్పుమా! యన్న, శ్రీరాముఁ డాద్యంతవృత్తాంతముక దెల్పు, హర్షించుచుక జుప్పనా తిట్లువాక్రుచ్చె నాధీరుతోఁ;—

భూవరా! నీదున్వృత్తాంతముక వింటి నేడెల్వెదక నాచరిత్రంబు; ముల్లోకముల్ ముట్టి, బల్ బాములక బెట్టి, యాదేవతానీకముక బట్టి, యేకంబుగా బందిలోఁబెట్టి, విఖ్యాతుఁడై వెల్లు లంకాపురినేత కే జెల్లె లక- జుప్పనా తండ్రు నన్నుక, నినుక గాంచి మోహించితిక, మారుకేలిక నినుక దేల్పఁగానెంచితిక, లెమ్ము, లే లె! మృనక, రాముఁ డల్లల్లనకనవ్వచుక బల్కు;- నోకామిని! చెల్లదీ పల్కు, పో పొమ్ము; నీవన్న రాకాసి- వే నెన్నఁగా మానవుండకగదే? యేకపత్ని వ్రతుండకగదే? నీ విటుల్ వల్కురా'దంచు సౌమ్యంబుగాఁ జెప్ప, నా చెట్టరాకాసి మాతాడు నీరీతిమొందొడ్డి;—

— “లక్షణస్వామి కూర్మనఖ మున్కు- చెవులు పెక్కుట” —

ఓరామ! నారూపముగోరవో? పూరుషుండొనువో- కావో? ఈనాదురూపంబు లావణ్యదీపంబు, కందర్పచాపంబు, దివ్యస్వరూపంబు, పూర్ణేందులేజంబు, సమ్రాహనాస్త్రంబు. వీక్షింపు నీయతులుక సార్థకం బొనటుల్, రామ! యంచెట్లువర్ణింప, భూజాత తాఁ బక్కునకనవ్వె; నద్దాని కాధూర్త యల్కొంది ‘శ్రీరామ! యీచెట్ట నక జూచినవ్వెక గదే? దీని నేఁ బట్టిభక్షింతు, నామీఁదటక నీవు నాతోడసౌఖ్యంబుగా నుండనొనంచు, నాసీతఁ బట్టంగనుంకించె, శ్రీరాముఁ డారక్కనీక బట్టి; ‘ఓలక్షణా! యోర్చుకొన్నంత నీచెట్ట మామీఁదికేవచ్చె, గ్రూరాత్తులక జెంతఁజేర్పంగరాదండ్రుగా! మాటలక బోవ దీబోటి, యట్లాట నేదొక్కశాస్త్రీదగక జేయవే! యన్న, సౌమిత్రి కోపంబు దీపింపఁగావచ్చి, యాకట్టిడక వెండ్రుకల్వట్టి ముందీడ్చి, ఖడ్గంబునక నానీకక వీనులక గోసి పోవీడె; నక్కంత నల్లిక్కులక మాలు

మ్రోగంగ రోదించుచు బోయి బల్దవ్వలం దొక్కకాంతారమం దొక్కచో, రక్కసుల్ పెక్కురుగ్ గొల్వగా, భద్రసీతంబునక, తీవి మైకొప్పు దైత్యేశ్వరుండో ఖరాభిఖ్యుచాస్థానముజేరి, రోదించుచుక రాక్షసాధీశుమ్రోలక వెనక బర్వతంబట్లు కూలకబడెక భూమి యల్లాడె;—

— { శూర్పనఖ (తనమానభంగమునుచెలిసి), ఖరదూషనాదులను, } రామునితోచోరక బ్రేరేపించుట. —

అదైత్యుఁ డుక్రూర్కృతి సోదరీమానభంగంబు నీక్షించుచుక గంటివెక్మంట లేపారగా, గీటుచుక బండు లాటోపమొప్పారగాఁ బల్కె, 'నోసోదరీ! నీకు నీమానభంగంబు గావించు దుష్టుఁడు భ్రష్టుం డదెవ్వఁడు? తా మృత్యువుక గోఱలక బట్టికొంచీడ్చెఁ గయ్యాని, కానీచు డెవ్వఁడు? ముక్కుంటియాయెక్కుడొకన్ను గాల్గన్నె, నానన్న మృత్యుండు నిర్భాగ్యుఁ, డామండుఁ డెవ్వఁడు? పేరేదో, వంశంబు తోఁగూడ భగ్నంబుగావెతు, జాగేల! నే నైఁవఁగాఁజాల; వీరుక ఖరుక గానఁడో? పక్షికంఠానుజాక నన్ను లోకొంతకుక జూడఁడో? ముద్దునాసోదరిక నిన్ను లెక్కింప కీఫక్కిగావించె, జావెంచె'— నంచెంత యుక జీరుదై త్యేశ్వరుక గాంచి, యాకాంత యిట్లాడె;—

ఓయగ్రజా! పంచవట్యాశ్రమప్రాంతమందుండె రాముండు నా మానవుం, డాతఁ డీరీతిగావించె; నేరావణుకజెప్పితిక, నిన్నుఁబేర్కొంటి, లక్షింపకాదుష్టుఁ డీరీతిగా నన్ను భంగించె, నాభ్రష్టునిక జంపినక గాని కోపంబుచల్లార, దీమానభంగంబునుకదీఱదే! మీకు సత్కీర్తి చేకూర' దంచామె రోషంబు భాషింపఁగా, నాఖరుం డల్లచుక దూషణుకజీరి- 'యోరీ! పనికనాల్గువేలుండుమానె న్యముక గూర్పుమా! పోద, మాదుష్టునికజెండ నంచాడ నాతండు నాయెల్లనై న్యంబులక గూడి విచ్చేసె, నంతక ఖరుండుక ద్రిశీర్షుండుచుక దూషణుం డప్పు వజ్రంగకంబుల్ దగక దాల్చి, శస్త్రాస్త్రముల్ పూని, యస్త్రోకతూణి

రముల్ దాల్చి, బల్ సిస్తుగా వజ్రవైడుర్యవిప్రజితంబే" రథారోహణంబొప్పుగాఁ జేయఁగా, భేరినిస్సాధంకామహాకాహళేత్యాది సంగ్రామవాద్యాద్యుతారావముల్ నద్దిశల్ మ్రోగె, నంతఁ బది నాల్గువేల్ సైన్యమేతెంచె, వాగ్భజనల్ గజ్జనల్ మిన్ను భేరించె, నీనేలయే యీస నల్లెల్లెడఁ సైన్యమేపారఁగా, యోణికంపింపఁగా నచ్చి రావంచవట్యు శ్రమప్రాంతముకడాయ నారక్కసుల్;—

దవ్వులకాంచి రాముండు సౌమిత్రితో నాను 'నోలత్తుణా! కంటివే వచ్చునైన్యంబదే, దుష్టయాచుప్పనా తిట్లుగావించె, మాకొను యుద్ధంబుఘోరంబుగాఁ, గాన నీజానకీగొంచు, నీ వాగుహాడాంచి, ద్వారంబునక గాపుగానుండుమా! సీత భీతిల్లెడిక గాన నీ వేగుమా! దైత్యమాయల్ మహాఘోరముల్ గాన వేవేగ నీసీతఁగొంపొమ్మటం చాడి, యవ్వారిజోబుంచి, తానొక్కడే నిల్చి, యాడట్టి దంతంబులక గట్టిగానొక్కి, శీర్షంబుపంకించి, హస్తంబునక దివ్యరత్నాంబితామేయ చాపంబు సారించి, తూణీర మెక్కించి, నారొక దగక గోపురముగూర్చి, మ్రోగించుచుక శింజిని దాయగుండెల్ గుభీలంచుడిండ్ల బ్రహ్మహోగ్ర మార్తాండుడై మండుచుక నిల్వ;—

—॥ ఖరదూషణాదులు శ్రీరామునితోఁ బోరిమడియుట. ॥

దైత్యుల్ మహోగ్రస్వరూపుల్, పది నాల్గువేల్ సైన్యముల్ రాఁగ నార్యాటముల్ సేయుచుక, ఘోరశస్త్రాస్త్రముల్ పూని వేదండ తండంబుపై నెక్కి, యుష్టంబులుక వాజులుక వాహనాల్ గాఁగ విచ్చేయఁ, బాదాహతిక భూమియట్టట్టెయూటాడఁగా, సింహనాదంబులక దిక్కులుక బిక్కటిల్లంగ, బల్ రక్కసుల్ నిక్కుచుక వచ్చి, యస్త్రంబులక వేయుచుక, ఖడ్గముల్ పట్టిసల్ తోమరాల్, ముద్గరంబుల్ మహాచక్రముల్, దండముల్ భిండివాలాదులక జిమ్ముచుక గ్రమ్మఁగఁ గాంచి శ్రీరాఘవంఁడెంచి బాణంబులక మీఠె బల్ ధాటిమై; నొండు రెండుక, బదుల్ నూర్లు, వేల్ లక్షలుక గోట్లు శంఖంబులుక, ఖర్యముల్ గాఁగ

నల్లిక్కులక రామునారాచముల్ నిండి భూమ్యంతరిక్షంబు లేకంబుగా మంటలైమండ నేసారె, జాపంబు గైబూనుటల్ దాన బాణంబుసంధిం చుటల్, నారిచేయంటిగెంటించుటల్ గూడ గుర్తింపరాకుండె, నేమా చమత్కారమో? తెప్పపాటంతలో గుప్పెడిక గోట్లుగా బాణముల్; దేవతల్ గూడి యభ్రుంబునక వేడ్క మైగించి హర్షించిరత్యంతముక;-

రాముఁ డారీతిగొ, డొక్కలక బ్రక్కలక జెక్కుచుక, మొండె ముల్ గూల్పుచుక, జేతులక జించుచుక, వాజులక ద్రుంచుచుక, సారథిక దంచుచుక దంతులక నొంచుచుక స్వందనంబుల్ విదారిం చుచుక, బోరునక బాణవర్షంబు సారింపఁగాఁ బాతె నాదైత్యునై న్యంబు హా! యంచు;—

సంతక ఖరుం డడ్డమైవచ్చి నై న్యంబులక జేర్చి, యాటోపమే పారఁగాఁ బల్కె గర్జించు- 'చోధీరరాద్రైత్యులారా! మహాశూరులొ మీర లీరితిఁబాటంగ ధర్మంబె? ప్రాణంబు లేమంతగాఁదిపులే? యెంచ మున్నెన్నఁడేకఁగాంచ రీభీతి, నేఁడేటి కీరితిగాఁ జేయఁగా? రావణుండెన్న మేముంటచేఁగాదె యింద్రాదులక యుద్ధమందోర్చె? మీ రిట్టివార య్యునుక దుచ్చుడొమానవుక బట్టి మట్టేయలే రన్నచో, నేలమీ శౌర్యముల్? రండి నేనుంటి" నం చార్పుచుక, దూషణుక జేరి, ధీరుక ద్రిశీర్షుక నడిక జేరి, నై న్యంబులక గూర్చి, బిట్టార్పుచుక వచ్చి శ్రీ రాఘవుక దాడ;-

శ్రీరాముఁ డత్యంతశీఘ్రంబుగా బాణముల్ మీటఁగాఁజొచ్చె నేమద్భుతంబంచు మింటక సుపర్వుల్ దనుక మెచ్చి కొండాడ, నొక్కొక్క దేవారిదేహంబునక లక్షలుక గోట్లు బాణంబులుక గ్రుచ్చి వేధింపఁ జొచ్చెక- గనక గన్నులక నాల్కలక గుండెలక గొంతులక బొట్టలక దిట్టమైనాటె శస్త్రంబులెన్నేనియో, యేయెడకఁగాంచ శ్రీరాముబాణం బులే కన్నడుకగాని వేతెద్దియుక దిక్కులక దోడకుండెక- దినేకుండు విక్షింపరాకుండె, బల్దట్టమై చీకటుల్ పర్చె నెండెందునక రామునారా

చముల్మ్రోగు నాదంబులు, వైత్యులుగూలుచో నయ్యయో!
యంసు బిట్టార్పుగొంతుల్ వినవచ్చునేకాని వేటొందు లేకుండెనె
దుక రణోర్విస్థలి; మింట మేల్ రాఘవా! మేలుమేలంచు జ్ఞాపించు
గంధర్వమోషంబులే వెల్లుగారేగె, నిష్కాముహూర్తంబులో వైత్యు
లామూలముగూలగా, దవ్వలందుండివీటుంచి యాచుస్సనా తప్పుడే
భీతయైపాతె బ్రాణేచ్ఛమై స్వేచ్ఛమై;—

అంత సౌమిత్రి యేతెంచి బల్భ క్షమై నన్నకుఁ మ్రొక్కి- 'శ్రీ
రామచంద్ర! యిదేదైత్యులెల్ల ధరణ్ వ్రాలి నిర్మాములైపోయి రింకే
టికి గోపముజూపంగా? జూపము దెమ్ము శాంతింపుమం చాడంగా,
రాముఁ డానారినికొడించి, చూపంబు సౌమిత్రి చేపెట్టి, భూజాతతోడఁ
సుఖానీనుడై యుండంగా, దా ససుల్ వచ్చి, యారాఘవుఁ మచ్చి వీవించి,
సిష్కంటకంబయ్యె నీకానంబంచు, వీడ్కొంచు చూరేగి, తత్వంతి
మోదాత్తులై;—

— శూర్పణఖ సీతాదేవిని దెచ్చుటకు రావణుని ప్రేరేపించుట. —

చుప్పనా తట్టులక బాటుచుకబోయి లంకాపురిక జేరి, దైత్యే
శ్వరుండో దశగ్రీవునికొ గాంచి, పాదంబులక వ్రాలి ధాత్రిస్థలిక
బొర్లంగా, జూచి విభ్రాంతుడై, కన్నులక విస్ఫులింగంబులేపార
గోపంబుదీపింప దాపంబునక ఘూర్జితస్వాంతుడై పల్కు. నన్నాటికే
మేఘగంభీరనాదంబునక:- 'సోదరీ! యెవ్వఁ డీభంగపాటున్నగా నీకుఁ
గావించె, నాకల్కు గల్గించె, ప్రాణంబువై నాననే వీడె, నిర్భాగ్యుఁ
డెవ్వఁడు, నాకోపదావాగ్నిచే భస్మమైక్కాల నాలోచనలోనల్ప నాజేల-
నాకూళ- యెవ్వఁడు? వేరేది యూరేది? ఘోరాజి నామ్రురునికొ జించి
చెండాడెదక, బల్కుమంచన్న నక్కల్కి;—

లంకాపురాధీశ్వరా! రావణా! నీకు నేఁజెల్లెలైయుండియుక నేఁటి
కీభంగపాటొందగానాయె, దుర్మార్గు లీరితిగానల్పి రేమందు? నాదండ
కారణ్యదేశంబునక రాముడన్వాడు భార్యసమేతుండునై తప్పునికొ

గూడియుండున్ జామీ! తాపసుల్ వేడగా దైత్యవంశంబు నాశంబు
గావింపఁగా, బొసగావించె దా సంచు నే వింటి, నాతండు నాపుత్రుని
జంబుమాలిన్ హతుఁజేసె, నన్ బట్టి ముక్కుఁజెవుల్ పోసె; నాపాటు
వీక్షించి రోషించి నీసోదరుల్ దూషణుండున్ ఖచుండున్ స్రీశీర్షుండు,
తోడన్ బడిన్ నాల్గువేల్ పై న్యముల్ గూడి పోరాడఁగా, రాముం డా
సర్వులకగూల్చె, దానంతతోఁబోఁడు, నేఁడో మఱింకొక్కనాఁడో
నినున్ దాఁడఁగానుండె, నీ ట్లు కన్దాసకే, పత్తుడై నిద్రలోనుంటి
వేమందు! నీమాత్రపుకసాఖ్యమున్ జూతువేకాని, నీవారి నీక్షింతువే!
చూడు నీచెల్లెలిట్టులి, నీతమ్ము లాదూషణాదుల్ పృథిక్జెంది రో
సోదరా! యిట్టులైనన్ బ్రభుత్వంబు నీకుండునే? యాత్రితుల్ నిన్ను
నాసింతురే! బందుగుల్ గాంచి మన్నింతురే! దైత్యాధీశుం డేకాల
పండుకన్ నిజామాత్యభృత్యాన్త్రతాలిన్ బిల్కించి రక్షింప భర్తంబగున్
జు' మ్మటంచన్న, దైత్యేశ్వరుం డుల్కియామాడుకున్, దిగ్గునన్ లేచి-
'యాశ్రురుని'బట్టి ప్రాణంబుబోఁగొట్టి, నే నిప్పుడేవత్తునంచాడి పో-
బోవ, నాకాంత యారావణునిబ్బి భాషించు నిక్రైవణి;

దానవాధీశ! యారాముం డేమంతసామాన్యుడే? నీకు నెత్తంగ
రానట్టిదౌ భద్రవింటిన్ విదారించి, భూజాతఁడెట్లుఁడెఁగాడే? కనన్
శక్తికొమించుకార్యంబులన్, యుక్తి సాధింపఁగావచ్చునొటన్, విచా
రించి నే నొక్కయుక్తి దగ్గఁదెల్పెదన్ విన్న; ఆరాము సద్ధాంగియా
సీత, వర్ణింపఁగారాని, చిత్రింపఁగారాని, యూహింపఁగారాని, దివ్యాంగ
సౌందర్యమొప్పురఁగాఁ బొల్పెడిన్; నీవు భోగించినావేకదా రంభ?
యాకాంతరూపంతయున్ నీతగోరంతకుఁబాదు సత్యంబు, నేఁ గాంచి
నానారతి- భారతి- ముద్దుతారాసతీ- బార్యతి- గాంతపద్మావతి,
సాటికాలేరు వారొక్క రాసీతకున్, లోకమందెవ్వరున్ దీటుకాఁబోవ;
రయ్యింతి నీక్షించినన్జాలుఁ గన్దోయిసార్థంబగున్ సత్య, మూబోటి
యానోటమాటొక్కటేవిన్నజాలే ధన్యతఁబొందువీనుల్, కటాక్షించి

యాతన్వవీక్షించినకాళు, నాపుణ్యదేహంబు మాన్యంబగు రావణా!
 లెప్పు, యాకామినికదెప్పు, సౌఖ్యంబులకదేలుచుక హాయిగానుండుమా!.

రాము నోడించి యాబిత్తరిక దొడ్డునంచాడఁగారాదు, నీబుద్ధి
 శక్తిక సతిక రామునిక బాపి, తా నొంటియకావేళ నాసింబుకంతిక
 దగక బల్లి మైదెచ్చి, లంకాపురికజేచ్చి యాహింద నాంమునిక జంప
 యోజింపఁగావచ్చు, లేకున్న నాయంతకాతందెకాంతావియోగా ర్థిమై
 జచ్చినక జావఁగావచ్చు, గాకున్న చో వారిధికదాటఁగాలేక, యెండే
 నియుక గుందుచుక బోయినక బోవఁగావచ్చు గాదేని దిక్కిమియుక
 దోవకే, యాయయోధ్యాపురిక బొచ్చినకబొచ్చు, మీ రిచ్చటక
 లంకలో, మెచ్చగా ముచ్చటలోదీగ మోహింపఁగావచ్చు, నం దిట్లు
 బోధింపఁ, గామాతురుండై దశగ్రీవుఁ డాచుప్పనాటిక సమాధాన
 మొందించి యావంశించిందించి, యాహింద;—

— { రావణుడు మరీచునితోఁగూడి సీతాపహరణముచేసి } —
 పంచుటి కే తెంచుట.

భూజాతపై భ్రాంతి లోనిల్పి, బలవంచనోపాయముకసల్పి,
 వేగక రథంబెక్కి యభ్రంబునం చేగుచుక, గ్రింద సంద్రంబుమధ్యంబు
 నందున్న ద్వీపంబులక ద్వీపకల్పంబులక దాటి, యం దొక్కచో నున్న
 మారీచునికదాసి, సత్కారముకబొంది యవ్వనితో నాదశగ్రీవుఁ
 డిట్లాడు;—

సోమాను! విన్నావో లేదోగదా! ఇట్లెలాచుప్పనాటిక గడుక
 భంగపా టాందఁగాఁజేసినాఁ డెవ్వఁడో, రాముఁ డన్నాఁడు, తమ్ముం
 డునుక భార్యయుక గొల్వఁగాఁ, బంచవట్యాశ్రమప్రాంతమందుండి,
 నాసోదరిక బట్టి ముక్కుకజెవులకోసి భంగించె, నాసోదరుండొఖరుక
 ద్రుంచె, నింకొక్కనాతమ్మునిక దూషణుక దంచి ప్రాణంబులక జించె,
 ధీరుక ద్రిశీర్షుక వినాశంబుగావించె, నాకెంతయుకజింతచేకూర్చె, నీ
 భంగముక దీర్పఁగా, నేఁ బ్రతీకారముకసల్ప మాహించితక, రాము

పత్నిక జెఱఱబట్టఁగా నెంచి, నీసాయముగోరి నే వచ్చితిక, బోరు
గావింపకే వంచనోపాయముజేసి యారామసామిత్తులకబాపి భూ
జాతఁ గొంపొవనేనెంచితిక, లెమ్ము, నీమాయచేఁ దోయజాతీక ననుక
గూర్పుమి! యన్న, మారీచుఁ డామాటకుఁ భీతుడై, నోటఁ దెమ్మా
ఱఁగా, గుండియల్ జాఱఁగాఁ, జెప్పుటల్ గూర, దిగ్భాగింతియేపార,
నొక్కింతనిర్విణ్ణుడై నిల్చి యామిఁడటక బుక్కఁ దా నుల్కుచుక;—

రావణా! రాముడన్నంత సామాన్యుడే! తొల్లి యాగాధిజం
దొక్కజన్నంబుఁ దా సల్పుచుండంగ, మేమెల్ల వైశ్యాభితోఁగూడి
యజ్ఞంబు విఘ్నంబుగావింపఁగాఁబోవ, నారాముబాణాగ్నిపాలైరి వా
రెల్ల, న న్నొక్కబాణంబు వేగెంటుచుకదెచ్చి యిచ్చోట సంద్రంబులో
వైచె, గట్టెట్టులో చేరి భీతుండనై యెందునుకబోక, నే నిందెకాపుండితిక
జిక్కునేలేశమో మెక్కుచుక మానివేషంబునక; మొన్న నాతండు
కాంతారముకజేరె నన్నార్త నాలించి, యిం కిద్దఱికోదోడుగాఁగూడి,
యారామునిక జంపయోజించి, దివ్యంబుగా జంతురూపంబులకదాల్చి,
మే మాతనికడాయఁగాఁబోవ, గుర్తించెనో యేమొ- బాణంబులక
మీఱు, నాతోడు లొరక్కసుల్ చచ్చి, రేనొక్కడక జిక్కుకే, పూర్వ
పుణ్యంబు నక గాఁచెనో! ప్రాణముల్ దక్కి యీచక్కి కేటించితిక;
రావణా! రామువేరెత్తినక నిద్రరాకుండు, బువ్వేమియుకబోదు, నిల్వెల్ల
నీరొంగదా! కాంచ నీకేటి కీబుద్ధిలోఁబుట్టెనో! రాముబాణంబు సామా
న్యమే! కాలుదండంబుకంటె గడుక గర్కశంబొంగదా! నీకె లోఁ
బుట్టెనో మిత్తులై శత్రులెవ్వార లీబుద్ధిబోధించిరో నీకు, నోరావణా!
మాను మీవంశనాశంకరంబైన కార్యంబు, నీ కేమిటకలోటుగానుండె!
దిక్పాలకుల్ పెట్టి గావింప నీయింటఁ గాపుందురే! చారులంకేశ్వరుండై
మహాభోగముల్ నిచ్చులుక బొందునీ కేటికీ చెట్టయాకోగ్నె;—
యాదిత్యునిక బాపి యేతత్ప్రభకగొందు సంచందువే! సీత యే
తీరునకజిక్కు నీచేతికిక! జిక్కెఁబో, ప్రాణముల్ తీసి, నీకొంపచల్లార్చి,

నీవంశనాశంబుఁగావింప కైకైవడికదక్కు? నీకింత కీరిత్యవైరంబ దేలా
భమో? శత్రుఁడాకాఁడు నీకాతఁడుక; రాముఁ డీలోకరక్షార్థమై, దుష్ట
సంహారముక సల్పఁగా దేవుఁ డీరితిగా వచ్చివాఁడంపు ప్రజ్ఞానిధుల్,
నీసముల్కారె వీర్యంబునకా దూషణాదుల్, కనకా హరలకా జంపెదా
నొక్కడే మొన్న; యీతెంపు నీ కెన్నఁగాదింపు, నైరింపు నకా మన్ను
మా! నీవు నీధాత్రిఁ గొన్నాభ్రజీవింపుమా! వంశముకనిల్పు, నాపల్కు
లాలింపుమా!’ యంచు బోధించుమారీచునికా గాంచి, బిట్టి దట్టించి
మాటాడు, దా గట్టిగాదంతముల్గిటి బల్ధాటి;—

మారీచుఁడా! నీచుఁడా చిట్లుభాషింతువే? తుచ్చుఁడామానవుక
హెచ్చుగాఁజెప్పి నకా దెప్పెదే! చెల్లెలికా మానభంగంబుగావించె
నాచెట్ట బల్శత్రుఁడొకఁగాక నామిత్రుఁడే! నేఁ బ్రతీకారముగాఁ జేయ
లేకున్న నా కప్రతిఘటగదా, లోకమందెన్న! నికా బెద్దగానెంచి నీ
బుద్ధిమాటల్ విన్నగోర్కొమైరాను, నీసాయముకా బొంప, యాతొయ
జాతాక్షినికా మ్రొచ్చిలింపంగ నే వచ్చితికా, వచ్చి నాగోరకకాజెచ్చెరకా
దీర్ప నికా మెచ్చెదక, గా కీటుల్ హెచ్చుగాఁజేరినా న్రచ్చెదక
జాడునాముష్టిచే నంచుఁ జేయెత్త వారించి మారీచుఁ డవ్వాడు;—

నోరావణా! లెప్పు, లేలెప్పు, నేవచ్చెదక, మానముకాగొల్చి
యాసీత నీకిచ్చెదక, జెచ్చెరకా రాముబాణాహతికా జచ్చి మోక్షంబు
సాధించెదక, గాని నీముష్టిఘాతంబునకా జావ, నీయిష్టమావైని, నీతా
సలికాగూడెదో? రాముఘోరాస్త్రదావాగ్నిచేఁ బ్రాణముల్ వీడెదో?
మాఁడెదో? ప్రాప్తి నెవ్వారుతప్పింపఁగాజాలువారల్? వడికా లెప్పు,
వేళాయె నేఁ గాలుదర్శింపఁగానేగఁగా—నంచు భాషించుమారీచు
నీక్షించి తా నవ్వచుకా బజ్జీఁతుండ —‘మామా! యిటుల్ భీతిమై
రితిలేనట్టిపల్కాడెదే! నిన్ను రక్షించెదక, రాము రక్షించెదక; నీత
నాచేతరానిప్పు, కాని మ్మదేమేమికానున్నదో? చూతు నంచాడి మారీ
చునికా స్వందనంబెక్కఁగాఁజేసి, యాప్రక్కనే తాను గూర్చుండి, బల్

మక్కువక జూపుచుక ముచ్చటల్ వల్కుచుబోయె నాదండకారణ్య
ముకజేర;—

— మారీచుడు జింక యగుట; మాయాహరిణమును సీత కాంక్షించుట —

ఆపంచవట్కాశ్రమం బంత వా రట్టులకజేరి, రామీంద మారీచుఁ
డయ్యెగ్గురంగంబుగా, నెంచ వైదూర్యమేయాస్యమై యొప్పుగా,
మించుబంగారపుకబద్ద నేత్రంబులే యుంచిరోనాగ నొప్పారకర్ణంబులక
గల్గి, రాణించుమాణిక్యపుకగ్ములక ముద్దుగావంచి, యందుంచిన
ట్లోప్పుశృంగంబు లందంబులై వెల్లఁగా, నింద్రనీలంబులక దెచ్చి కూర్పించి
నట్లున్న గిట్టల్ విరాజల్లఁగా, జంద్రబింబమృతికబోలి చెల్వంబునొప్పొట్ట-
యందమ్ములక బొందుఁగాఁజిల్కఁగా, హేమపుకగేసరుల్బోలి శృంగా
రముల్గొల్పు రోమాళి, యంగంబులందెల్లెడకదోష, మారీచుడుక
ముద్దుమాయాకురంగంబునైవచ్చి, భూజాత కల్లంతదూరంబునక వింత
విన్నాణముగొల్పుచుక నిల్వ;—

నాసీత వీక్షించి లో మెచ్చుచుక బట్టనుంకించె, నాజింక చేజిక్కుకే
దాఁటులకవేయ, జింతించి భ్రాంతాత్మయై సీత తాఁ గాంతునికాసి-
'నాథా! కనుంగొంటివే యిట్టిరూపంబు? రత్నంబులక ద్రచ్చిరాణింపఁగా
దీని సృష్టించెబో బ్రహ్మ నైపుణ్యమేపారఁగా, చంద్రునం దందమై
పొందుగా నున్న యాలేడికిక, రుద్రనొద్దకబ్రబుద్ధంబుగా ముద్దుగా
నుండునాజింకకుక బొంకమైపుట్టెబో యిద్ది! మన్నాథ! క్రొక్కారైటుం
గుల్ మఱిక జిక్కలుకజేరి, యీఘక్కిగాఁ జక్కనొజింకరూపంబుగా
నిక్కెనొక్కో? ధవా! దీనితోఁగూడి యాడంగఁ గౌతూహలంబయ్యె,
వేగక గురంగంబునుక బట్టి నాకిమ్ము, పట్టంగరాకున్నచో, దానినిక
వచ్చి తచ్చర్మమేక దెచ్చియిమ్మా! యనక, జూచి సౌమిత్రి శీఘ్రంబుగా
వచ్చి శ్రీరామునికజేరి;—

“ముక గంటిమే, వింటిమే, యిట్టిరూపంబు? మాయాకురంగం
బుగా కిద్దియుక సత్యమే! దైత్యమాయల్ విచిత్రంబురా! భ్రాంతిమైఁ

గోరె భూజాత, యోజింపుచూ సుంత'-యం చాడు సామిత్రికిబల్కు
శ్రీరాముఁ. 'దోసోదరా! నీత కాంక్షించె నిద్దానిఁ, దేకున్నచోఁ జిన్న
వోవుక, మృగంబైనచో దానినికబట్టి సీతామనోభీష్టముకొదీర్చెదక,
దైత్యుడయైనచోఁ గొట్టి లోకోపకారంబుగావించెదక, నష్టమేమిందు?
నెట్లు ననుక మేలుచేకొందు, నోసోదరా! యిందుఁ గాపుండి భూజాత
రక్షింపుమీ! భద్ర మంచాడి తా నమ్ములక వింటినిక బూని యాలేడి
వెన్నంట;—

— "శ్రీరాముడు లేడిని వెంటించుట" —

నామాయపుకజింక చేజిక్కిరే జిత్తులకబన్నుచుక, రాము
నంతంతరానిచ్చి, దూరంబుగాఁదెచ్చినక, రాముఁ డాశ్చర్యమగ్నుం
డునై యుక్తులక సల్పుచుక జింక నెట్లునబట్టంగ లో నెంచి వెన్నంటె;
నంతంత కాతండు నిల్వక గురంగంబునిల్చుక, దనుక డాయ నాతండు
విచ్చేయుజాడకవిలోకించి, వేవేగమే దాటులక దాటు; వెన్నెంట
రాఁగాంచి, యంకించి బొంకించుచుక ముందుముందేగి, పొందొపొదల్
దూరు, నెం దేగెనో యంచు రాముండు సందేహియైనిల్వ, నందొక్క
చోఁ గానఁగావచ్చు, జేరంగ నాధీరుడుక జొడ, గుర్తించి దూరం
బుగాఁబాటు, నిట్లాధరాధీశునిక జిక్కులకబెట్టుచుక బోయి, యందం
దునకనిల్చు, దాఁగుక, దగకజెకళించుక, గడుక బాటుఁ, దారుక,
నరేశుండు వేసారినిల్వక, నిరీక్షించి తా వెన్నకేతెంచి, యాధీరు నంతం
తకుకజేరు, నాతండు బట్టకబ్రయత్నంబుగావింపఁగాఁ జూచి గుప్పించు,
దౌదవ్వలకబాటుఁ, జంద్రుండు మేఘంబులకడాఁగి యెట్టుల్మఱిక
గానఁగావచ్చు, నట్టుల్ పొదల్ చెట్టులక గుట్టులక దూలుచుకబాటు
చందందునక దోఁచు; నట్లుల్లె రాముండు వెన్నంటి యేతెంచుచుక,
బాటుచుక, బొంచుచుక బట్టనుంకించుచుక, జెట్టులక దారుచుక
బోయి యేయేయుపాయంబులక జిక్కుకున్నంత యోజించి జింకక
మదిక దైత్యుఁగానెంచి, కోపించి బాణంబుసంధించి, వ్రే శ్రేయఁగా

నద్ది మైనాటి, యేణంబు- 'హాలక్షణా!' యంచ శ్రీరాముడే యార్పి నట్లార్పి మేక వాసి ఘోరాకృతి గూల్చె—

— సీత నిష్ఠురములాడి లక్షణుని, శ్రీరాముని దోడిలే బంపుట —

నాశబ్దము విన్నభూజాత- 'యోలక్షణా! వింటె- 'హాలక్షణా!' యంచ మీయన్న యెల్లెత్తి పిల్చెగదే? కీడు శంకించెదక, గాన వైశమ్యై నీయన్నకు సాయమైపొ మ్మటంచెడుచుక, గన్నులనీరు నిండారగా, విన్ననై వేడగా, లక్షణుం డాడు- 'నోయమ్మ! మాయన్న కేడిదులుగల్గునే? బ్రహ్మరుద్రాదు లేకంబుగాఁబట్టిసాధించినక గాదుపో, దైత్యుఁ డెవ్వఁడో యారీతిగాఁ గూనె, నీకేటికిఁజంతనేయంగ? నిన్నిందు నే నొంటిగాడించిపోరాదు, తల్లీ! సుఖంబుండు శ్రీరాముఁ డోయమ్మరో! నమ్మునామాట, వేతైనచో భూమి యిట్లుండునే బ్రుంగకే? భానుఁ డేలాధరక వ్రాలకిట్లుండెడిక? మేరు వల్లాడదే? సంద్రముల్ మేరలక మీఱవే! యేటికిఁభ్రాంతి, చింతింపుమా!' యన్నభూజాత కోపించి తాపంబునకబల్కు;- 'పాపాత్మకా! అన్నకొకీడు లో నెంచగా లేవు, సాయంబుగాఁబోవు, నామీఁదగన్నుంచియున్నావా? యోదుష్ట నీచా!' యనక రామ! రామా! యటంచాడి హస్తంబులక గర్జముల్ మూసి, బల్ముల్కలై సీతపల్కుల్ హృదిక గాడఁగానొచ్చి, దేహంబు కంపింపఁగా, నీరు నేత్రంబులకారాల, గేల్తోడ్పి భీతాత్ముడై పల్కు:- 'దల్లీ! యిటుల్ చెల్లునే తప్పగా నన్న నూహింపఁ, గానిమ్ము, నిక బంచ భూతమ్ములే ప్రోచు, జాగ్రత్త! నేఁబోయివత్తుక, వడిక దెత్తు నీనాథు! నంచాడి, విల్లమ్ములక బూని వేవేగమే లక్షణుండేగ—

— సీత, సన్యాసియైవచ్చిన రావణుని, సత్కరించుట —

బాలస్త్ర్యుఁ డీసర్వముక దవ్వులందుండి వీక్షించి, నాకార్య మీడేరె నంచెంచి, సన్యాసిరూపంబునుక దాల్చె; నొప్పారఁగాఁ గావి పుట్టంబుమైగట్టి, రుద్రాక్షమాలల్ దగక గంతమందుంచి, కేలక ద్రిదండంబునుకదర్శలుకబట్టి, బల్గడ్డముక మీసలుకగల్గి, వ్రేలక

జటలో నెత్తిపై, బూడి మేనెల్లభాసిల్లుంగా, బావుతో బ్లావదవ్వందవ్వము
దొప్పగా, జంకచర్మంబును జుట్టుగాఁజుట్టి తాఁ జంకలోఁబెట్టి-నోటా,
'శివా! శంకరా!' యంచుఁ జేర్కొంచు, నాపల్ల శాలోపరిప్రాంతము
దాయరా, సీత యీక్షించి, సన్యాసి యేతెంచినంచెంచి, జోతలోసమ
ర్పించి, తా భక్తిమైఁ బీఠిఁ గూర్చుండఁగాఁజెప్పి, యర్చ్యంబు పాద్యం
బులక దీర్చుగాఁ—

మాయసన్యాసి హర్షించుచుక, సీతలావణ్యముగాంచి లో
మెచ్చు, చాశ్చర్యమగుండునైపల్కుఁ- గల్యాణి! వేరేమి? నీదాని
వాసస్థలంబెద్ది? నిక భార్యఁగాఁగొన్నధన్వాత్మఁడెవ్వఁడు? నీవిట్టులక
గానలకజేర నేహేతువో? పల్కవే!' యన్న, నామాయసన్యాసి
కిట్లాడు భూజాత- 'యోమానిచంద్ర! దశస్యందనుండన్నభూనేత కే
గోడలక, విక్రమోపేతుఁడౌరాము నిల్లాల, నక సీత యం చంద్ర,
పిత్రాజ్ఞపాలింప నానాథుఁ డీకానలకజేరఁగాఁ, బత్నినౌ నేను నేతె
చింతికదోడుఁగాఁ, దావసేంద్ర! యతం డొక్కకార్యార్థమైపోయినాఁ,
డిప్పుడే వచ్చు, మీకాతఁ డేతెంచి సత్కారముక సల్పు, సందాడ
నిందుండఁ బ్రార్థింతు నే'- నన్న, భూజాత కామాయకాఁ డిట్లనుకఁ—

— { రావణుడు, తన నిజవృత్తాంతమును సీతకుఁ జెప్పి
తన్నుఁ గూడుమని ప్రార్థించుట } —

గామినీ! నీచరిత్రంబు నే వింటి, నేఁ దెప్పెదక నాచరిత్రంబు-
క్రీషద్దగర్భండు నాతాత, ప్రఖ్యాతుఁడౌ విశ్రవోబ్రహ్మ నాతండ్రి,
వారాశిమధ్యంబునక భ్రాజితంబై మహాభద్రతకబొల్పు విఖ్యాతలంకా
పురంబౌను నా కాపురం బెన్న నోషద్దనేత్ర! త్రిలోకాభిరామంబు నా
బాహుశౌర్యంబు భామామణి! దైత్యరాజ్యాఖలక్రీసతీభర్త నే రావ
ణాభిఖ్యుడక, నీకు నేమంచు వాక్రుత్తు నాశౌర్యముక? సర్వవిక్ర
లులకఁ గెల్పితిక; నిర్వరాధీశునిక బట్టిమర్దించితిక, సిద్ధసాధ్యామరశ్రేణినిక
బట్టి నాయుంటిలో వెట్టిసేయించితిక, గంటి కింపైన కాంతాజనశ్రేణి

నిర్భంధమైబట్టి భోగించితిక, వింటి నీరూపు, నేగంటినీ నేత్రపర్వంబుగా,
నింక నిక లంకకుక రాజ్ఞిగాఁ జేయ నే మంటి, నీదాసుఁ డే నంటి, నో
మచ్చకంటి! కడుకభ్రాతుఁడైయుంటి, నన్నేలు' మంచన్న - నాసాధ్వి
రోసంబునకబల్కు;—

మూఢాత్త! శ్రీసప్తకుక బౌత్రుఁడీవందువే! యిట్టిదుర్బుధి నీ
కొప్పునే! చావఁగానెంచితో రామబాణాగ్నిచే! శీఘ్రమేపొమ్ము, పొ
మ్మాతఁడేతెంచెనా, నిన్ను జెండాడు. పోపొమ్ము, పొమ్మన్న, నద్దైత్యుఁ
డుక నవ్వచుక బల్కు “నాగేంద్రదంష్ట్రంబులకబట్టి ఛేదింతునా?
భాస్కరుకదాకి చీకాకుగావెందునా? కాంత! నాచేతులక భూమి
నాకాశముకబట్టి తాళంబు వాయించునా? యెంచి యీరేడులోకం
బులంబట్టి దట్టించి, కూలకబడకగొట్టనా? వార్నిధుల్ గూర్చి యేకంబు
గాఁదార్చి హస్తంబునక, గ్రుక్కగామ్రంగనా? అంగనా! యిట్టి నా
బోఁటికిక రాముఁడుక గీముఁడుక లెక్కయా! చూడు'మంచద్భుతంబొ
నిజాకార మేపారునట్టుల్, దశాస్యంబులుక నిర్వదాచేతులుకగల్గి,
నిల్వంగ, నాభీకరాకారముకగాంచి భూపుత్రి భీతాత్మయై మూర్ఛమై
వ్రాలె!—

— { రావణుండు, మూర్ఛితయైపడియున్న, సీతాదేవిని రక్షమువైఁగొని, }
లంకొస్తుఁగుండగుట, సీతాప్రలాపము

నారావణుం డాసతిక బట్టి, వేగక రథంబందునకబెట్టి; లంకొ
న్ముఖుండొచుఁ బోఁబోవ, భూజాత భీతాత్మయై చీరుఁ జేరెల్లనక;— ‘నన్ను
గొంపోవుచున్నాఁడె యీరావణుం డక్కటా! బల్కిమై, నేనుశ్రీరాము
పత్నిక, ధరాజాత సీతాసతిక, రామ! ప్రాణప్రియా! రమ్ము, నేనార్త
నై వేఁడెదక; లక్షణా! నిన్నుఁ బూతాత్మ, మూఢాత్మనై నేదురుత్తుల్.
గడుకబల్కి నొప్పించితిక దత్తలంబిప్పుడేఁ గుడ్చుచుంటిక మహాత్మా!
దయకగావవే! నన్ను మన్నింపవే! రామ! శ్రీరామ! నీభార్య నిట్టి
దురాత్ముండు గొంపోయెడిక, దేవ! రావా; ననుక గావవా! నామొ

జాలింపవా! దీనులక బ్రోచు ధీరుండవే? భార్య దిక్కెన్న లేకుంటివే! యంచు రోదించు, గంపించు, దాఁ గన్నులకనీరు నించు, దిశలో చూచు, జింతించు, హారామ! హాలక్షణా! యంచు బిట్టార్పు, లేరేకదా త్రాతలెవ్వర, లీదీనురాలిక విచారించువా, రంచు శోకించు, నోపాప నాకారగోదావరీ! మాల్వవంతా! సుధీమంత! యోదండకారణ్యమా! తాపసశ్రేష్ఠులారా! దయక జెప్పరే మీరు శ్రీరాముతో- 'దేవసీతక దురాత్ముండునౌ రావణుం డెత్తికొంపాయె నం, చేర్పడక జెప్పరే! మ్రొక్కెదక మీకు నే' నంచు రోదించు;

— జటాయువు రావణునితోఁబోరి, పక్షములు గోల్పోవుట —

నాలించి యాభాషణంబుల్ జటాయుండు నాగృహ్ననాథుండు, దా దక్షుడై తాకె దై త్యేశ్వరుక, బోయి యాకాశమార్గంబునక:- 'రావణా! పూతచారిత్ర శ్రీరామునిల్లాలు భూజాత నీకంతపాశంబగుక గాలకూటంబు గ్రోలంగఁగాంక్షించితే మూర్ఖ! వై దేహీనిక వీడకున్నక నినుక ద్రుంచెదక జూడుమంచన్న, దైత్యుండు లక్షింప కాపక్షి నాథుక, మదోన్నతుడై స్యందనం బేగఁగా ముందుఁ బోదోలఁగా, గాంచి బల్ క్రద్ధుడై పక్షిరా జడ్డమెపోయి పోరెకమహాఘోరరీతిక, మహిజాత తన్నెంతయుక మెచ్చు;—

ఆదైత్యుఁ డత్యుగ్రుడై పోరె బక్షింద్రుతో, గొండతోఁ గొండ డీకొన్న రీతిక, మహాముష్టిఘాతంబులక బెట్టుచుక, గొట్టుచుక, దాకుచుక, బీకుచుక గొంతకాలంబు నిట్టొండ్రిరుల్ పంతమేపారఁగా, సుంతయుకదగ్గకే యుండఁగా, నగ్గలంబై నయాక్రోశ మేపారఁగాఁ బోరఁగా, రావణుం డంత ఖడ్గంబు చేబూని, యాపక్షిరాట్పక్షముల్ గొట్టి, నావెట్టుచే బతుముల్ వ్రీగి పక్షిశుడుక భూమివైద్రెల్లెఁ దాఁ ప్రాణమాత్రావిశిష్టుండునై; దైత్యుఁ డాపిమ్మటక స్యందనంబేగఁగాఁ దోలె, భూవుత్తి రోదించుచుక:- 'బక్షిరాజా! ననుక గావఁగావచ్చి ప్రాణంబులక బాసితే! దైవమా!' యంచు శోకించుచుండెక, విమానంబు

నాకాశమార్గంబునక బోవుచుండంగ, నందొక్కచోఁ గ్రింద, థాత్రీ
 ఫర్లి బర్వతశ్రేణిమధ్యంబునక, వానరుల్ నల్వరుండంగ వీక్షించి,
 భూజాత మైసొమ్ములక బుచ్చి చేలాంచలంబందు నవ్వానినిక గట్టి,
 భూమిక బడకవైచె బైసుండి; కిశేశ్వరుల్ చూడ- 'హారామ! ప్రాణ
 'ప్రియా!' యంచు రోదించుచుక, వానరశ్రేష్ఠుడైనట్టి సుగ్రీవుఁ డా
 మాటలాలించి, యామాటనీక్షించి, తెప్పించి, యద్దానిఁ దా నొక్కచో
 దాచె;—

— రావణుడు, సీతాదేవిని గొనివచ్చి, అశోకవనము దుంచుట —

నారావణుం డట్టులాకాశమార్గంబునక మ్రుచ్చు మాడ్కిక
 ధరాజాతఁ గొంపోయి, లంకాపురికజొచ్చి, యంతఃపురంబందునక
 డించి, కన్నీళ్లలనించుచుక ఖన్నయై యున్నవై దేహినీక్షించి:— 'కంఠే
 సతీ! నాకలోకంబుకంటె విరాజత్ప్రభాపుంజమై పొల్చు లంకాపురిక!
 సర్వసౌకర్యసంపన్నమై, దేవతాధీశ్వరాగారముక మీటు, చేపారుగా
 నిద్రి! గంధర్వ సిద్ధాదన్యేకామరస్త్రీలు నాకిందు బుదాలుగా నుండిరో
 సుందరీ! నిన్ను వా రెల్లఁక గొల్వనేమింతు, నీదాసుడై నేను నిల్తుక,
 సదా యీప్సితార్థంబులకదీర్తు, సౌఖ్యంబుగా నిక రతికదేల్తు నీభర్త్య
 హర్త్యంబులక, శోభితోద్యానభాగంబులక, సారనీరంబు లొప్పారునా
 యాసరఃప్రాంతదేశంబులక, మందశీతానిలోపేతక్రీడాగిరింద్రంబులక,
 బుష్పకంబెక్కి నీయిచ్చకువచ్చు బల్తావులక ద్రిష్టుచుక; దేవి! నీభర్త
 వైనాసలకవీడుమా! రాఁడు రాఁడింకనీకీఘోరవారాశినికదాటి యిచ్చో
 టికిక వాఁడు, ముందెన్నఁడుక జూడలే వీవు నీజన్మమధ్యంబునకవాని,
 పేరాస నీకేటికే జవ్వనీ! యావ్వనంబుక వృథాపుచ్చకే, కూడి నాతోడ
 సౌఖ్యంబులకదేలుమా! మౌర్ఖ్యముక మానుమా! నీపదంబుల్ శిరం
 బందు నేఁ దాల్తు మన్నింపు, మే నల్లినక దేవగంధర్వసిద్ధాహిరక్షో
 గణంబుల్ వడంకుకదే! ఆట్టిన న్నిట్లు నీపాదముల్పట్టుగాఁజేసి తానే
 కడుక దిట్టవోదే సతీ! యంచుఁ బెల్లుబ్బి తబ్బిబ్బులై పల్క;—

నిర్భీతయై సీత చేతక దృఢబద్ధమైయుండఁగాఁ బట్టి పల్కాడు:-
 'రాముండు శౌర్యాభిరాముండు, ధర్మాత్ముఁడు సత్యసంధుఁడునా,
 నమృహాధీరు నిల్లాల, నే సాధ్వి దైత్యాధమా! మ్రుచ్చవై తెచ్చినావీవు,
 నీకొ నపాయంబు లోనెంచఁగా లేవు, నీలంక సర్వాసురశ్రేణితోఁగూడ
 నీతోడ నిర్హాలమా రాముబాణాగ్నిచే ధగ్ధమై సత్య మీపల్కు, నీ వే
 లిటుల్ త్రుళ్లెదో? నన్ను నిర్భంధముజేసినకా బ్రాణముల్ వానెడక,
 మూర్ఖ; పోపొత్తు టంచాడఁగా, గ్రుద్ధుడై రావణుండంతటకా
 ద్రైజటాఖ్యాసురిక జేరి, యాకాంతతోఁ జెప్పు- నో కామినీ! విన్న,
 సీతాసతిక సామదానంబులక భేదదండంబులక జేసి యెట్లైన నొప్పించి,
 నకా గూడఁగాఁ జేయుఁడి! మీయభీష్టార్థముల్ దీర్చెదక, వత్సరం
 బిచ్చితిక గడ్డు, తా నంతలో నొప్పలేకున్నచో, మీర లన్నిటిఁ
 జెండాడి భక్షింపుఁడి! ప్రేత భూతాళికి విందుగాఁబెట్టుఁడి! యీసతిక
 మీ రళోకావనిక చెట్టి కా వుండుఁడి!' యంచునాజ్ఞాపనం బిచ్చి తా
 నేగె నంతఃపురోద్వానభాగంబు చేరంగఁ;

— అరణ్యములో లక్ష్మణస్వామి వెదుకుచుఁబోయి, శ్రీరామునిఁ గలసికొనుట —

గాంతారమం దట్టు లాలక్ష్మణుం డన్నయన్వేషణార్థంబు తాఁ
 బోవుచుక, మార్గచుధ్యంబునకా గాంచె శ్రీరామునిక; రాముఁ డా
 లక్ష్మణుక జూచి, విభ్రాంతుడై నిల్చి తా నుల్కుచుకబల్కు:-
 పామిత్రి! భూజాత నీ వొంటిగా డించి, యిబ్బంగి రాఁజెల్లునే! భీతిలోఁ
 దోఁచె, నిట్లెల గావించితి? సోదరా! దుష్టమారీచుఁడాడింకయై వంచనకా
 జేసి, జేఁ జిక్కకున్నంత నేఁ జంపితిక- 'లక్ష్మణా!' యంచు వాఁ డట్టు
 లకా గూసి ప్రాణంబులకవాసె, విచ్చేయు చుంటికదే? అంతలో వచ్చి
 తేలా సతిక డించి కాంతారమధ్యంబునకా? గండభేయండుఖడ్గాదులే
 మెక్కెనో? దైత్యహస్తంబులకజిక్కి యాతన్ని దుఃఖంబునుకా బొందె
 నో? ప్రాణముల్ డిందెనో? సీత లేకున్నచో, రాజ్యమే నొల్ల, బ్రాణంబు
 నేనొల్ల; మత్ప్రీణప్రాణంబగుకా గాదె భూజాత! యే లిట్లు గావించితి'

యంచుఁ జొరించు శ్రీరాము నీక్షించి ఖమ్ముండునై లక్ష్యణుండాడు;—

నోయన్న! మారీచుడ౯ నీచుఁ డారీతిగా, - 'లక్ష్యణా!' యంచుఁ జీరంగ భూజాత భీతాత్మయై, యశ్రువుల్ నించి కంపించుచుక బల్కె:-
 'నోలక్ష్యణా! వింటె! "హాలక్ష్యణా!" యంచు నెల్లెత్తి మీయన్న చీర౯ గదే! దుర్దశ౯ జిక్కె నొక్కొ ధవు, డేగుమా! వైశమే పొ'వ్వుటం చామె న౯ వేగిరింపంగఁ- 'దల్లి జగద్భద్రసంధాయకుండైన రాముండు కష్టంబుల౯ జిక్కునే! కల్ల, యారేడులోకంబు లేకంబుగా వచ్చిన౯ రాముఁ డోర్పు౯ నిజంబిద్ది. దైత్యాధముం డొక్కఁడెవ్వఁడో, యారీతిగాఁ జీరె బో! నంచన౯ జేయ; దల్లి! వెఱుంబొంద కమ్మా!' యటం చెంత నేఁ జెప్పిన౯ మానకే, కంట నీర్పెట్టుచుక, గద్దకంబైనకంతంబుతో బిట్టు రోదించు, 'వోరోరి! మీయగ్రజుం డాడకజిక్కి నిక జీరిన౯ బోవు గా! అన్నచావెంచితో? కన్ను నాపైన నీ వుంచితో? యెంచగా నొనె దాయాదిచి త్తం'- బటం చుగ్రత౯ సిఘరంబాడె, సైరింపఁగాలేక విచ్చే సితక, సైఁపుమా!' యన్న, రాముండు చిత్తంబు చీకాకునొందంగ నా లక్ష్యణుకగా చి:- 'యాముగ్ధ నిన్నేదియో యప్రియంబాడె నం చిట్లు, సైరింపఁగాలేక, యుక్తం బయుక్తంబటం చెంచ కాకాంతఁ గాంతార మధ్యఁబున౯ వీడిరాఁ జెలునే! యెం తనర్థంబు గావించితో, తమ్ముడా! చూడుమా! దుర్నిటుత్తంబులే తోఁచె నేమో కదే! జల్లనుకగుండె, నాజానక౯ జూతునో లేదో నాభాగ్య మెట్లుండెనో! సోదరా!' యంచు బాష్పంబువుల్ రాల, వే వేగమే వచ్చి స్వస్థానముక జేరి, యాఁర్జ శాల౯ బ్రవేశించి, భూజాత కన్పింపకుంట౯ విచారించి, తొట్రాకు పాదంబుల౯ ముందుకుక వెన్నుక౯ బోయి, నల్లిక్కుల౯ జూచి నిర్విణ్ణుడై యుస్సుగఁ చూర్షు పారించి మూర్ఛిల్లుగా, లక్ష్యణుండుక భయాక్రాతుడై నేద దేంగ శుక్రాపల౯ సల్పి, యామీఁదట౯ బల్కు నిక్కెవడిక;- 'నీవయో కుండఁగాఁ జెలునే! క నం దెల్లెడక జూతు, నొక్కంత శాంతింపు మోదేవ!' యం చశ్రువుల్ దోగ శోకించుచుక బోయె సౌమిత్రి కాంతారమం దెల్లెడక గ్రుమ్మక;-

— “శ్రీరామచంద్రుని సీతావియోగ దుఃఖము” —

భ్రాంతుడై రాముఁ డాచెంత భూజాత యేతెంచినట్టె నఁగన్పూసి
తా దిగ్గంఢాలేచు, జేసాచి కాంతామణిబట్ట నుంకించి వేగఁ బయలు
వట్టుఁ, జేజిక్క లేకున్న నేత్రంబులక విచ్చు నాతిఁగఁలోఁపఁగా
నెంచి నల్లిక్కులక జూచు వైదేహి యెం దెదునుక గానరాకున్న;
బాష్పంబులకనించి ‘హాసీత! హా మస్తనోహరిణీ!’ యంచు వాపోవు,
‘దాపంబు నే నై పఁగాలేరు నీముద్దుమోముక విలోకింపఁగానీయవే’.
యంచు శోకించు, నార్తిక దపించుక, మహోన్మాదుఁ డై నట్లువాపోవు,
నిర్విణ్ణుడై నిల్చు, నీరెల్లనకజీరు, నాకాశముక జూచు, నేమో గొణుం
గుక, నిరిక గోలుపడ్డట్టు చింతించు, వేగఁ జిరాగొంది దిక్కులనీరి
క్షించు; నిట్లాతఁ డుండక సుమిత్రాసుతుండంత నేతెంచి, చింతాకుల
స్వాంతుఁడొనగ్రజక గాంచి లోనొచ్చి, స్థైర్యంబునకజేసి, బోధించి
దైవ్యంబు, చింతించి వైదేహి కెంతే, దదన్వేషణార్థంబు కాంతార
భాగంబులందెల్ల శోధించఁగా నన్ననొప్పింప, నాయిర్వ్యర్థక గూడి;—

వాగుల్, నదుల్, గుట్టలుక జెట్టులుక గొండలుక లోయలుక
గందరప్రాంగణంబుల్, మహాశైలశృంగంబులుక, వల్లరీకుంజభాగంబు
లుక గాననందెల్లడక జట్టుచుక బోవఁగా, రాముఁ డందండునక సీత
వృత్తాంతముక దెల్పఁగా వేడు వృక్షంబులక, బతులక, జంతుసంతా
నముక, గాంచు యావద్విశిష్టంబులకగూడఁ బ్రార్థించి శోకించుచుక;
గోకిలక దిట్టు, లోకాకచే నంచలకగొట్టు, నాకేతులకగాంచి కుయ్యెట్టుఁ,
దా కంతుసకదూలు, భ్రాంతిక వసంతుక సతిక జూపఁగాఁగోరు,
రాకానిశాకాంతు వేసారు, వంతక సమీరుక విదేహాత్మజక దెప్పఁగాఁ
జీరు;—

సింగంబు నీక్షించి సీతాతనూషధ్యమం చెంచు, భృంగంబులక
నాతివక్రాలకంబుల్ కదా యంచు లోనొచ్చు, మత్తేభముక గాంచి లోనక
ప్రమించుక సత్ప్రయానమం, చైనానేత్రంబులక గాంచి శంకించు, నాచక్ర

వాకంబులకొజ్జించి యాచారచన్దుబ్బలం చెంచిలోనకదపించుకదమిన్
గూరి; యివ్వాడ్కి విభాగింతుడొనన్న నీక్షించి సామిత్రిలోఁగందు
చుక- 'బ్రాకృతుండట్లు నీ విల్లి గావించఁగాఁ జెలునే నీకు? నన్నా!
మదిక దైత్యముక బూసు, మేనెల్లఁజ్ఞండలిక జట్టి, భూజాతవృత్తాంత
ముక దెచ్చుక; నైపుమా!' యన్న, సామిత్రి కారాము డిట్లాడు
బాష్పాబువులో కన్నులక నిండఁ గంపించుచుక;—

లక్ష్మణా! జంతువుల్ చంపెనో! దుష్టుదైత్యాధముల్ సీతఁ గొం
పోయి, ప్రాణంబులే తీసిరో? లేక యెందేనియుక దాచిరో సోదరా!
మోసమయ్యెక్కడ! ప్రాణముల్ తత్తరంబందె, నిం కేయనర్థంబుకొనో
కదా! తప్పుకదా! సీత లేకున్న సన్న్యాసముక గొందు, నారిత వీక్షించి
తాఁగైకపుత్రుండు ప్రాణంబులక బాయు, గౌర్యవచ్చుక, సుమిత్రాదీ
స్వాధీవణుల్ మేను లాసింప, రామిడటక నీవు మేనుంతువే!
యారిపుఘ్నుండు జీవించునే! పంశనిర్మలమాఁగాదె! ధాత్రిప్రజల్
సౌఖ్యముక గందురే! ఒక్క భూజాతచే నెం తనర్థంబు వాటిల్లు: గన్దొం
టివే! చుట్టినా మెల్లకాంతారముక, సీత కన్పింపదయ్యెక్క, మహాభీతి లోఁ
దోచె, వృత్తాంతముక జెప్పరే యెవ్వరుక! మిన్ను తామిన్న కుండకగదే!
పంచభూతంబులుక బల్క వే! దేవతల్ దెల్పురే! కన్నులక గావరంబే మొ!
నక లేక్కలోఁబెట్టరేమోకదా!'- యంచు నుగ్రుండునై విస్ఫులింగంబు
లక్షీద్యయిక రాల, మధ్యందిగార్కుండువోలేక బ్రచండప్రతాపుండునై
దోచుచుక బల్కు- 'నో! లక్ష్మణా! చూడు, నాసీతవృత్తాంతముక దెల్పు
కున్నక మదీయూహ్యతాస్త్రప్రతాపాగ్నిచే భస్మముక జేతు, నీరెడు
లోకంబులక; సిద్ధులక ద్రుంతు, యయోదులక బట్టి వేధింతు, రక్షస్సమూ
హంబుఁగారింతు, గంధర్వులక నొంతు, బక్షిశులక ద్రుంతు, నాగేంద్రు
నిక జుంతు, నే సర్వనాశంబు గావించు, నీరెజగర్భాదులక లొన భీతిల్ల'-
నఁచల్లుచుక గేలఁ గోలంది ఘోరాకృతిక నిల్పిరా ద్రాక్షుడై యొప్పె;-

సూర్యుండుఁ దెజంబు డిందెక, మహావార్షికుల్ ఘూర్చిలేక,
రిక్కలుక రాలె, శైలంబు లూటాదె, ధాత్రితలంబుక వడంకె

సుమిత్రాసుతుం డంతఁ, గేల్తోడ్చి- 'యోరాఘవా! యేలొకో యిట్లు కోపింప? దుష్టాత్ముఁ డెవ్వఁడో యీరీతిఁ గావించె, నాభ్రష్టునిఁ బట్టి దండింపఁగా నొప్పుగుఁగాని, సృష్టి వివాశంబుఁ గావించు రెమిప్పుఁబోల్ శిష్టు, లోదేవ! నీవెన్నఁగా లోకనాథుండవు, లోకపాలుండవు, గావె ఊఁగిధవా! భూతసంరక్షణంబే మహాపుణ్యకార్యంబు, తన్నాశ నంటే మహాదోషమాఁ జుంతు! శాంతమై శ్రేష్ఠము, శాంతమై నీసొమ్ము, శాంతాత్ముఁ డీవెన్న! శాంతింపుమా! దేవ విశ్వంబు నేక జుట్టి వై దేహీ వృత్తాంతముఁ గంద మెట్టైన, నొక్కొంతకాలంబు నై రింపుమా! సౌఖ్యముల్ దుఃఖముల్ సర్వనామాన్యముల్ గావె భూతాభిక్షి? గానఁ బ్రజ్ఞానిధుల్ దుఃఖముఁ నైఁతు, రజ్జుల్ గదా శోకముఁ బొందువారల్? మహాశత్రుబుద్ధిఁ మహాత్ముల్ విలోకింతు రివిశ్వముఁ; జూడుమా, రామ'- యంచన్న, శ్రీరాముఁ డామాటలఁ శాంతుఁడై చాపముఁ డించి, యుల్లాస మేపారఁగాఁ బల్కు- 'నోసోదరా! వేగమే సీత నెట్టైన గాంచకదిగుఁ, మాకు సాధ్యంబై కాకున్నచో, ముందుకర్తవ్యముఁ జూడఁగావచ్చు, లే' వుంచు, నాకాన నందందు సంచారముఁ జేయుచుఁ బోవ;-

— { "జటాయువు, రామచంద్రునకు సీతాదేవివృత్తాంతమును
దెలిసి, ప్రాణములు వీడుట" } —

అందొక్కడఁ బక్షిముల్ వ్రీగి, రక్తాంగుడై భూమివైవ్రాలి, బాఠాకులుండ జటాయుఁ విలోకించి, శ్రీరాముఁ 'డోలత్తణా! చూడమా! జానకీ మ్రింగి దైత్యాధముం దొక్కఁ డిక్కెడడిక బ్రక్షిరూపంబునఁ గుక్షిభ్రాంతింబుతో బాధచే నుండె, శిక్షింతుఁ జాపంబు తెఱెప్పుటంచన్నఁ, బక్షిండుఁడఁ భీతుడై పల్కు- 'శ్రీరామచంద్రా! జటాయాఖ్యుఁ డక్షిండుఁడఁ నేను; లంకేశ్వరుం డాదశిగ్రీవుఁ డన్వాడు, వంచించి భూజాతిగొంపోవుచుండె, మహాభీతయై సీత శోకించుటఁ గాంచి, నే వానితోఁబోరిక దాఁకిఘోరంబుగాకొంతకాలంబటుల్ మేము యుద్ధంబుగావించగా, దైత్యుఁడేసఁ ననుఁ బుష్టముఁ బూని సారెక్కలుఁ

వ్రక్కలై పోవఁగా వ్రాలితఁ మాంఝమైభూమిపై; దైత్యుఁ డీదిక్కునఁ
వోయిరుమార్గంబుఁ నీతఁ గొంపొయె, నోరాఘవా! యంచు
రోదించె; శ్రీరాముఁ డావార్త నాలించి శోకించుచుఁ బక్షిమే నంటి
తాఁ దువ్వుచుఁ బల్కు:- ‘పక్షిశ్వరా! మాకునై ప్రాణముల్ వీడుదే?
సీత ప్రాణంబుతోనుండె నన్నార్త వినించి నఁ గాచినా వీవు, నీయట్టి
పుణ్యాత్మికుల్ గల్గిరె? యెందు నీమేలు నే నెంతు’, నం చాడఁగా,
బుల్లుతోఁ దంశఁ జొర్లాడుచుఁ బ్రాణముల్ వానె, వా రగ్నిసంస్కార
ముఁ బక్షికిఁ జేసి, శస్త్రాస్త్రముల్ దాల్చి ముందేగ;—

— “శ్రీరాముఁడు కబంధసురుని సంహరించుట” —

నల్దిక్కులఁ బిక్కటిల్లంగ నేతెంచు శబ్దంబు నాలించి, యాధీరు
లచ్చోటికిఁబోయి, వీక్షించి యందుఁ గబంధుఁ, మహాసత్వనిఁ, భగ్ను
జంఘోన్నతుఁ, యోజనవ్యాప్తబాహుఁ, వికారిస్వరూపుఁ; దురా
త్తుండు దైత్యుండు చేసాచె నాయుర్వరఁ ఒట్టి భక్షింపఁగా; రాముఁ
డాభంగి నీక్షించి యస్త్రంబులఁ దైత్యబాహుద్వయిఁ జెక్కి, నా
వ్రేటులఁ రక్తముఁ గ్రక్కుచుఁ గూలె దైత్యుండు, ఘోరాద్రి వహ్ర
వాతఁ ద్రెళ్లుచందంబునఁ; దైత్యుఁ డల్లంత వైలేచి శ్రీరామునిఁ
గాంచి ‘మీరెవ్వరో దేవ! తెల్పు’ డటం చర్థిఁ బ్రార్థింప;...

శ్రీరాముఁడుఁ సర్వవృత్తాంతముఁ దెల్పి యాదైత్యునిఁ
గాంచి- ‘నీ వెవ్వఁడో, చెప్పు’చున్నఁ గబంధుండు- ‘నోరాఘవా! మిమ్ము
దర్శించితఁ, శాపముఁ దీఱె; నే నొక్కగంధర్వుడఁ; మున్ను నే దివ్య
గాత్రద్యుతిఁ జంద్రునిఁ సూర్యునిఁ మీఱి భ సిల్లితఁ, భోగదేవేం
ద్రుడై మంటి, నెన్నఁ దపశ్శక్తిచే ధాతమెప్పించితఁ, గామరూపం
బులఁ దాల్చుగా బ్రహ్మచేతఁ వరంబుల్ దగఁగొంటి, క్రౌర్యంబునఁ
హింసలఁ సల్పుచుఁ గామరూపంబులఁ దాల్చి నానాదిశిల్ చుట్టు చే
నుంటి; నే నీవి కారస్వరూపంబునం దొక్కనాఁ డేగి, కానఁ దపంబుండఁగా
ఘోరశీర్షుండు నామానియొద్దఁ జరిరసంగ; నాబుద్ధి లయించి, బల ప్రధుడై

యమహాత్ముండు నన్ను శపించెగదా, యిట్టి రూపంబె నే నొంది యుండంగ, నామానిశాపంబున భీతచిత్తుండనై నేను బ్రాధించితిగా మిక్కిలిగా, శాంతుడై యాతఁ డిట్లాడె- 'నోరీ' కనక రాఘవుల్ నీకు దేహంబు నేనాడు భస్మంబుగా వింతు, రానాటికి బూర్వరూపంబు నీ కబ్బునం చాతఁడుకబల్కె;—

నే సంతటక ఘోరరూపుండనై పోయి మత్తుండనై యింద్రునిక దాకఁగా, నాతఁ డల్లక ననుక గొట్టె నజ్రంబుచే; సంత నాప్రేటు, నాకంఠముక శీర్షముక గాళులక బొట్టలో నొక్కె;— 'బద్ధాసనానుగ్ర హంబౌవసంబుంటచే, చావలేకుంటి వీ' వంచు, నాతండు నాపొట్టలో నాదువక్త్రంబు, నానేత్రముల్ నాదువక్షంబునం దొప్పుగాఁ జేసి, నా బాహువుల్ యోజువ్యాప్తముల్ గాఁగ నుండక గటాక్షించి, తా నేగె; నానాటితోనుండి నే నుండు నిచ్చోట, నొక్కామడండున్న నానామృగానీకముక మానవస్తోమముక బట్టి భక్షింతునే. బెద్దకాలం బుగా;— నేడు నాశాపముక దీత్రోనం చాడ, రాముండు; 'నో పుణ్యుడా! మత్సరిక వంచనకజేసి కొంపోయె దా రావణాఖ్యుండు, నామీది వృత్తాంతముక గోచరంబేని, యాసర్వముక దెల్పవే' యన్న, నాతండు;— 'సిస్థులదేహంబుచే దెల్పలేకుండ, మీ రిప్పు డిద్దాని భస్మంబు గావించినక, గ్రొత్త మేవచ్చునా, కప్పు దే బల్కెడక స్వ వృత్తాంతమం చాడుచుక బ్రాణముల్ వాయ!—

నారాఘవుల్ కట్టెలకగూర్చి తద్దేహముకగాల్చి, నందుండి యేతెంచి బల్దివ్యతేజంబు మిన్నగుచుక బల్కు;— 'నో రాఘవేశా! దశ గ్రీవుఁ డన్యాయు భూజాతఁగొంపోయె దా బల్కివై, లంకకుక; వాడు శూరుండునొటక, మహావీరు సుగ్రీవునే స్తంబు గావింపుమీ! యా తుడుక దీర్వశక్తుండు నీశార్యముక రామ! శక్తుండెగా కత్తముండౌ సుమీ! వాడు ధర్మజ్ఞుడుక న్యాయమర్మజ్ఞుడౌగాదె, సుగ్రీవు డక వానరేశుండు పంపాసరకప్రాంతమందుండు, మంత్రుల్ దనుక నల్వరుక గొట్టెగా; నాతఁడుక ఘాతృడౌవారితో వైరముక జేసి, భార్య

వియోగంబునక శోకసంతప్తుడై యుండు, నీతిజ్ఞుఁ డాతండు బల్విక్ర
మాఘ్యుండు పొమ్మంచు భాషించి, తా నాకలోకంబుఁ జేరక జనంగాః.

— “శ్రీరామలక్ష్మణులు శబరిచే సన్మానింపఁబడుట” —

మహాశ్చర్యముక బొంది రాముండు సౌమిత్రితోఁగూడ సుగ్రీవు
జాడల్ విచారించుచుక బోవఁగా, శాబరాఖ్యాతసద్వంశసంజాతయా
వృద్ధ యొక్కర్తుకక యోగినిక గాంచె; నాచాన బల్భక్తిభావంబు
రంజిల్ల పాదంబులక వ్రాలి ప్రార్థించి శ్రీరామునిక లక్షణుడెచ్చి తా
బల్లశాలక దగక డించి, యగ్ర్యంబు పాద్యంబు లిచ్చి, మోదాశ్రువుల్
రాల్పి పూజించి నేవించె; ప్రపంచులక వైచి యర్పించె, బూదేనియల్
దెచ్చి యర్పించె, నందంపనకబోయి వృక్షంబులండున్నపండ్లక వెనక
డుల్చి, చేదాల్చి, తియ్యంబులోకావొ, నాస్వామి నేవింపఁగాఁ జెల్లవో,
పుల్లవో? చెల్ల! యంచెంచి యోజించి, తా బంటితో నొక్కి యొక్కొ
క్కటిక బుల్లనొవాని నందే పడకద్రోసి బల్తయ్య నొపండ్ల నెల్లక
ముదంబారఁగాఁద్రొచ్చి శ్రీరాము ముందుంచ, సౌమిత్రి యారితీ లోనెంచి
శ్రీరాముమో మట్టె విడిచె, శ్రీరాముఁ డాలక్షణుక గాంచు చాపండ్లఁ
గైఁబూని సౌమిత్రిచే నొండురెండుంచిః-లో కూర్చి యే శ్రేష్ఠమాఁగాని
పైపూ తలుకచేతలుక రోతలొ లక్షణా! బిడ్డలందుక మఱకభక్తులం
దుక గనక వచ్చునే రితులకరోతలక, నీతులక; బ్రీతియే ముఖ్య
మాఁగాని, సౌమిత్రి నేవింపు మీపండ్ల టంచాడి, తాఁ గొన్నిభక్షించి
సంతుష్టుడై యోగినిక గాంచిః- ‘యోయవ్య! నీమానసంబట్టు లీపండ్లు
దివ్య బులై చాలతియ్యబులైయుండె, నయ్యారె! సంతుష్టుడై తిక
గదే’ యన్న నత్తన్విః. శ్రీరామ! నీప్రితిచే న్యలోకంబులక దృష్టి
నొందుక, మహాధన్యతక గాంచితిక, దేవ! శీతక దశగ్రీవుఁ డారితగా
మోసముక జేసి శొంపొవుటల్ వింటి; కాలంబు మీఱంగరా దేరిక
రామ! సుగ్రీవుడక వానరాధీశ్వరుండుండు పంపాతటిప్రాంతమం; దాతఁ
డుకగూడ భార్యవియోగార్తిమైఁ గుందెడిక, స్నేహముక జేయు

మాధీకుతో నీకు మేలయ్యెడిక, రామ! మొన్నొక్క మాసీద్రుఁ
డేతెంచి, నీవచ్చుచున్నంతమున నాకు వినిపించె, నిక గాంచఁగా వేచి
యుంటిక జుమి! మధ్యరుండేగె కైలాసమున జేరఁగా, నన్నుఁ గొంపొ
వుడం చప్పుడే నాతనికొవేడితిక, నాకు నాతండు:- 'శ్రీరామచంద్రుండు
నీచోటి కేతెంచు నొక్కప్పు డోయోగినీ! యాతనికొ గాంచి, నేవించి
బల్పూతమా బేహమున వీడినక, దేసాన్నిధ్యమా నీకు' నంచాడి తా
నేగ; నే నిచ్చటకొ మికునై చాలకాలంబుగా వేచియుంటిక, భద్ర
ర్భసంబయ్యె, నేవించి పూతాత్మరాలైతి, నే నగ్నిలో ప్రేల్చబేహం! బటం
చట్లుగావించె; నామీదటకొ రాఘవుల్ వే ప్రయాణంబు సాగించి,
పంపాసరఃప్రాంతమున జేరి రంతంత, సీతావియోగార్తుడై కుందుచుకొ
రాముఁ, డందుండు చిత్రంబులకొ గాంచి మోదించు చందందు విశ్రాంతిఁ
నైకొంచుఁ గాలంబు పోవోయి చుండెకొ జుమి!' యంచు, వాల్మీకికొ
నారదర్శిశ్వం డాదరం బొప్పఁగాఁజెప్పె నిక్కెవడిక;—

ఇద్ది శ్రీరామపాదాంబుజభ్యావనిష్ఠాగరిష్ఠండు, విపుండు, వా
సిష్ఠగౌత్రోద్భవుం, డార్యవంశోబరాయాత్మసంజాతుఁడుకొ, సాధ్వీ
లక్ష్మ్యాంబికాగర్భసచ్చక్తిముక్తాఫలంబైన, అశ్వేష్ఠరాయండు నిర్మించు
నీదండకోపాఖ్యరామాయణంబందు, నారణ్యకాండంబు సర్పించకొ
గొప్పిదే అంజనేయా! మహావజ్రకాయా! సదా రామకార్యప్రియా!
ధర్మధారేయ! సస్ఫుక్తగేయా! బుధశ్రేయ! దీనార్జసద్భక్తిబంధూ!
దయాసింధు! శ్రీవాయుపుత్రా! పవిత్రా! నమస్తే, నమస్తే నమః.

అరణ్యకాండము, సమాప్తము.

శ్రీ
శ్రీ సీతారామలక్ష్మణ పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ దండకరామాయణము.

కె స్కింధాకాండము.

శ్రీనారదర్షి శ్వరూఁ గాంచి ముందొ కథాభాగముఁ దెల్పువే!
యంచు వాల్మీకి ప్రార్థింపఁగా, నారదుం డెంతయుఁ హర్షితస్వాంతుఁడై
పల్కె;—

శ్రీరాముఁ డాలక్ష్మణుఁ గూడి పంపాతటికొజేరి యందందుసంచా
రముఁజేయుచుండంగ, నాబుష్కమూకాద్రియం దున్నసుగ్రీవుఁడీ
క్షించి వాతాత్మజుఁ బిల్చి భాషించు శ్రీరామసౌమిత్రులఁజూపి;—

— సుగ్రీవుఁడు, శ్రీరామలక్ష్మణులయొద్దకు హనుమంతునిఁ బంపుట —

ఆవీరు లెవ్వారో? ప్రచ్ఛన్న వేషులగదా! మానివేషంబులకొ
దాల్చి, శస్త్రాస్త్రములఁపూని యీ ప్రాంతములఁచుట్టుటలఁచూడ, డెందం
బులో సందియంబయ్యె, నివ్వారు తేజస్వులుకొ, భూరిసత్వాధ్యులుకొ
బోలె గన్నట్టువారల సమీరాత్మజా! వాలి పంపంగ విచ్చేసిరో? శంక
లో నంకురంబయ్యె, నావాలిచే నెప్పు డేకిడు లేరితిగా మూఁడునో?
శత్రువుకొ నమ్మఁగారా, దువేక్షించి సుం తేమఱకొరాదు, గానకొ వెనకొ
బోయి యాధీరులకొజేరి, కాలానుసారంబుగా భాషణల సల్పి, వృత్తాంత
ముకొ సర్వముకొ గుట్టుగా వారిలోమట్టులకొ గాంచి నీవిట్టువిచ్చేయు
మంచన్న;—

సామీరి శీఘ్రింబుగా నగ్గిరికొడిగ్గి, తా భిక్షువేషంబునకొ బంప
కేతెంచి, శ్రీరామునికొ లక్ష్మణుకొ డాసి, సద్భక్తి సాష్టాంగముకొ సల్పి,

కేల్తోడ్చి నమ్రాంగుడై పల్కు :- 'నింద్రోపముల్, భానుతేజుల్ మహా విక్రమాటోపు లీ రెవ్వరో? శాంతమూర్తుల్ శరచ్చంద్రహాసుల్, భుజోత్తుంగు లుత్తాలవతుల్, మహాగ్ర ప్రచండాస్త్రహస్తుల్, విరాజన్తహరాజచిన్తుల్, తపోవేషముల్ దాల్చినారేల? మీతావులవాడి యీ ధూళికాంతారసంచారమునల్ప నేహేతువో? దానకే తెల్పరే' యంచు బ్రాహ్మిను సామిరి నీక్షించి, సంతోషితస్వాంతుడై రాముడాలక్షణుగించి, - 'సామిత్రి! వీక్షించితే యీతని? భారతీకాంతకు బ్రహ్మకుగాక పల్కంగసాధ్యంబె యీదివ్యధారామృతాపూర వాక్సారము; బండితుండీతడెన్నంగ సంపన్నుడైనట్లు కన్పట్టెడిక, మేరుధీరుండు, సుత్రామశౌర్యుం, డటం చెంతు నే నీతని, దమ్ముడా! చూడు మీధీరురఖ్యంబు తేమకరంబుచు భావించెదన్ లక్షణా! సర్వముదెల్పు మన్తావృత్తాంత' మం చారఘ్నాత్తంసు డాడంగ, వాతాత్తజు గాంచి సామిత్రి భాషించెడిక;

'సన్నతీ! యిర్వురే మన్నదమ్ముల్, గనక త్రియుల్, భానువంశోద్భవుల్ మే, మయోధ్యేశుడొ శ్రీదశస్యందనాఖ్యార్యపుత్రుల్; మహాఖ్యాతుఁ డీతండు రాముండు, నే లక్షణాఖ్యుండఁ, బిత్రాజ్ఞచే మానివేషంబున గాననావాసము జేయుచున్నాము. దుష్టాత్ముడొ రావణుం, డీ సుచారిత్రికాంతామణి, బూతచారిత్ర యశాసీతఁ, దా నొంటిగానుండఁ, గొంపోయె దా దొంగయై బల్కిమై; జూడ లీక్షించుచుకా మేము విచ్చేసినా మిట్టు లిచ్చోటికి, గాంచ నీవెవ్వరో? మా కెఱింగి పుమా!'- యన్న, వాతాత్తజు డాదరం బొప్పు బల్కాడు;—

'సుగ్రీవుమంత్రి సమీరాత్తజుండక హనూమంతుండక పేరి వాడక, గనక భిక్షువేషంబుమై మీవిధంబారయక వచ్చితి, దేవ! శ్రీరాఘవా! నిన్ను దర్శించుటక ధన్యుడే నైతి, నానోములుక బండ, స్వామీ! కనక దొల్లి నాతల్లి, నక బుత్తుఁగాఁగాంచి, తా వీడిపోఁ బోవుచుకలెల్క:-'నోపుత్రకా! శ్రీమహావిష్ణువే రామచంద్రుండు గావచ్చి

నీకిచ్చెడిదర్శనం, బాతనికా వాజ్ఞనఃకాయకర్తృంబులకొల్పిభక్తీదరిం
పంగదే! యంచు వాక్రుచ్చి తా నేగె; నారితగా నిన్ను నిన్నాళ్ల కే
గంటి, నాస్వామి నన్నేలుమా! బంటుగా నన్ను గొ మ్మేచు నాజన్మ
మున్నంతకాలంబు నీపాదములకొల్పి నేవీంతు, నికా నమ్మితక సమ్మతక
నెమ్మదిక, నిన్వినా దిక్కు నే గాన నీదాసుడక దీరుడక బ్రోవవే!
యంచు బాదంబులకబట్టి ప్రార్థింప;—

శ్రీరాముఁ డత్యదరంబొప్పు, సామిరి శీర్షంబువై నుంచి భక్తా
భయశ్రీకరంబైనహస్తంబు, హర్షించుచుక బల్కు:- ‘నోయంజనాపుత్ర!
మోషించితక, నిన్ను నాలత్తుణుకబోలె వీక్షించెదక, నాదుప్రాణంబుగా
నిన్ను రక్షించెదక, లెమ్ము- లెమ్మన్న, దా లేచి కేల్తోడ్చి- ‘యోస్వామి!
సుగ్రీవుసఖ్యంబుఁజేయింతు నాకాజ్ఞయే’ యన్న, సామిత్రి సాహార్దమే
పారఁగాఁ బల్కు;—

నోవాయుపుత్ర! సుచారిత్ర! వి న్నీరఘాత్తంసుఁ డీరామచం
ద్రుండు విఖ్యాతసత్త్వండు, దివ్యాస్తుఁ, డత్యంతముక స్థైర్యశౌర్యాభి
రాముండునుక, సాహసోద్ధీప్తవీర్యుండునుక, భూరికారుణ్యసింధుండుఁ,
గాంచక సతత్రాణపారాయణుండుక, జగన్నాథుడకుక సత్యధర్మావతా
రుండునొజుమ్ము! నే బంటనై యీరఘూత్తంసునికొ గొల్తు; నీతండు
సాధింపఁగారానికార్యంబు లే దొండు త్కామండలక; రావణుకజంపి
భూజాత సాధింపఁ దా నోపువాఁడైన నేకాకియై, కార్యసాకల్యముక
గోరి లోకంబునక ధీయుతుల పోవరాదొటచే, త్తత్రియల్ మేము
నైన్యంబులకగూడుటల్ మాకుధర్మంబునొటక విచారిచి సుగ్రీవు
సాయంబునకజేసి, కార్యంబు కైఁబూనివిచ్చేసె నీతండు, నీకీప్తమైనక
ఘటింకగదే! సఖ్యముకమాకు సుగ్రీవుతో నన్న, సామిరి మోదా
త్తుండై వారిచేమన్ననల్పొంది, ‘ధన్యత్వముక గంటి నే’ నంచు నానం
దముక బొందుచుక వారి వీడ్కొంచు శీఘ్రంబుగావచ్చి, సుగ్రీవునిక
డాసి సంరంభమేపారఁగాఁ బల్కు;—

— శ్రీరామునకు, హనుమంతుడు-సుగ్రీవుని సఖ్యముఁ జేయించుట —

సుగ్రీవ! నీపూర్వజన్మార్జితానేకపుణ్యం బదేమోకదా! దుఃఖవారాశిలోదోగిగుని క బృహి శ్రీరాముడక్షతెన్న; జీవింపఁగాఁ గంటి వెన్నంగ, నీహరిఁగి దీరె, సంతోషములోఁగూరె, నోవాసరోత్తంస! యిహ్వాకుడౌ నాదశస్యందనాఖ్యా శ్రుత్రుండు శ్రీరాముఁ డాతండు, సద్ధర్మసంచారుడై, తండ్రియాజ్ఞానుసారంబుగా, దండకారణ్యముజేరె, దుర్మార్గుడౌ రావణాభిఖ్యుఁ డారాముదేవేరినిక్రమచ్ఛలించంగ, నన్వేషణలో సల్పుచున్ దమ్మునిఁగూడి నీచెల్లికైవచ్చు నిచ్చోటికిన్, సత్యమంచన్న, హర్షాంబుధిఁదేలి సుగ్రీవుఁ, డామారుతిఁ గౌగిటఁ గ్రుచ్చి- 'బల్మేలునేహర్చినా వీవు, వైశంబుగానేగి తోడ్కొని వారిన్ ననున్ గూర్పుమా! యన్న, వాతాత్తజుం డేగి, శ్రీరాముపాదంబులక్రొలి, సద్భక్తిమైనిల్చి- 'సుగ్రీవుఁ డోదేవ! మీదర్శనార్థంబు నన్నంపె, విచ్చేయుండంచాడి, వారిర్వురన్ మూఁపులకదాల్చి, సామిరి యత్యంత హర్షంబునన్ జీవునన్ వచ్చి, యాముష్యమూకాద్రిపై రామునిన్ లక్షణుఁడొంచి, యామిఁద సుగ్రీవునిఁడాని విన్పించె వృత్తాంతమున్; మంత్రులఁగూడి సుగ్రీవుఁ డానందమేపారఁ, గేయూరహారాదులన్, దివ్యవస్త్రంబులన్, గర్జభూషాదులకదాల్చి, మాణిక్యవజ్రాంచితంబొ కిరీటంబు మూర్ధంబునన్ బెట్టి, తా- రాజచిహ్నంబు లేపారఁగా, వచ్చి శ్రీరామునిన్ డాని ఫాలంబు తత్పాద దేశంబుసోకంగ సాష్టాంగదండంబు లర్పించి, వేలేచి, కేల్తోడ్చి నిల్చుండె;—

— సుగ్రీవుఁడు సీతాదేవి సొమ్మలమూటను శ్రీరామచంద్రునకర్పించుట —

రాముండు సుగ్రీవునిఁ గాంచి ప్రేమంబునన్ గౌగిటఁ దార్చి, మోముట్టె వీక్షించి సానందుడై పల్కె;—నోవానరోత్తంస! నీవిక్రతుంబున్ భుజాటోచమున్ నే సమాలించి, నీసఖ్యమున్ గోరి విచ్చేసితిన్, భీతిలో మానుమా! నీవిరోధి హతుఁడేతు, నీవైతి, మాకిప్పు డాత్తుండుగా, ముఖ్యబంధుండుగా నంచుఁ బల్కాడ సుగ్రీవుఁ "డోదేవ! నన్ బంటు

గాఁ గొంటి నేధన్యుడైతిజమీ! నీకు నాయుట్టి బంటుంటచే, నింక నీకార్య సర్వంబు చేకూరె. నారావణుం డారయక జచ్చె, భూజాత చేజిక్కెనంచెంచుమా! స్వామి యన్నక మఱిక భృత్యుడన్నక ధాన్ నీవునక నేనుకగా కొరుల్ గల్గరన్నట్లుగా సాక్ష్య మీయకవలెక జమ్మరామా!' యట చిట్లు సంతోష మేపారఁగాఁ బల్కె;—

నామీద ననోన్యమయ్యగ్నిసాక్ష్యంబుగా నిర్వహక సఖ్య మక సల్పి. రాపైని, నవ్వాయుపుత్రుండు వారిర్వరికగాంచి మోదా శ్రువుల్ గార్చుచుక వారుకూర్చుండఁగాఁ జెప్పకొమ్మెక్కటిక దెచ్చి వైవక, సుఖాసీనులై వార లాశాఖపై, ముచ్చటల్ ముచ్చటంపంగ, సుగ్రీవుఁ, 'హోరాఘవా! భూసుతక రావణుం డట్లు కొంపోవుచో, సీత భీతాత్మయై చీరుచుక, మమ్ములక గాంచి యీసోమ్ములక మాటఁగాగట్టి శ్రీరామ! రామా! యటంచార్చి క్రిందకబడకవైచె, నాకాశమార్గం బునం దా విమానంబునకదోవుచో, జూడుచుం చియ్య, నవ్వానిఁ గైబూని తా నట్టె వీక్షించి వీక్షించి, యాపైన నాలక్ష్యణుకగాంచి 'యోసోదరా! చూడు మీసోమ్ము లాసీతవో, కావో! గుర్తింపుమీ!' యంచొసంగక సుమిత్రాత్తజం డాడు;—

'సోదేవ! భూజాత యేయేవిభూషల్ మెయిక దాల్చెనో నే నెటుంగకజమీ! సీతమోమెప్పుడుకగాన, నిత్యంబునెంచక యువః కాలమం దట్లు మేల్కొంచి, నే-మీదుశయ్యాగృహద్వారమం దొప్పఁగా వేచియుందుకదా! మీరు మేల్కొంచి విచ్చేయ, నేవాకిక మీ పదాబ్జంబులక వ్రాలి, యావెంట నేతెంచు భూపుత్రి పాదంబులక మ్రొక్కుచుంటిక; వనికనైత మా మాతసంచారముక సల్పుచో, వెంటనేయుంటి నాకాలమందైన, నాసాధ్వితో భాషణల్సల్పుకాలంబునందైన, నే పండ్లుపానీయముల్ దెచ్చి యాతల్లికర్పించుకాలంబునందైన నుక, భక్తిమై నొడలకవాల్చి మాటాడుదుకగాని, యెందుక బరా కొందియైక ముఖంబెత్తియీక్షింప నీకన్నులకసీతనేనెన్నడుక, సత్య,

మామాతపాదాంబుజద్వంద్వముమాత్రమే గాంచితి, గానం బాదం
బుకదాల్పు మాణిక్యమండీరములో చూచి గుర్తింపఁగా నేర్పు, నీరెండు
మండీరములోతప్ప కాతల్ల నే, యింక నీతక్కుభూషావళిలో నీశవా,
కావో! యెందెందు నాసొమ్ములకదాల్చెనో మేన నే గాన' నం చన్న;-

‘నోలక్షణా! సొమ్ము లీయన్నియుక సీతవే’ యంచు రాముండు
నిట్టూర్పు సారించి, బలదీనుడై సొమ్ములక గన్నులం దద్ది, కన్నీట నా
సొమ్ముల గడ్డి, వక్షంబునం దొత్తి, భూజాతఁజింతించి, శోకించి శోకించి
మూర్ఛిల్లి, సుగ్రీవుఁడుక లక్షణుం డంత శుశ్రూషలక సల్ప మేల్కొంచి,
క్రోధాత్ముడై పొల్పుచుక నిల్చి పల్కాడు, - సుగ్రీవ! పేండునూ!
వైరి యేదేశమందుంచె నాసీత? సాధింతు నాదుష్టునిక ద్రుంతు, లోకంబు
లేకంబుగావచ్చినక వచ్చెనక మాన'నంచాడ, సుగ్రీవుఁ డోదేవ!
నైరింపు, మిట్లాతురంజనచో నెట్లు? నే దూతలక బంపి భూజాత
వృత్తాంత మెట్లు నఁదెప్పించి, యాదుష్టునిక ద్రుంప యోజింతు' నంచాడు
సుగ్రీవునిక గాంచి, ‘యోవానరాధీశ్వరా! మేలుమేలుయ్యె, నే నైచి
తిక, మీఁద సాధింతు నాదుర్మతిక, జూడ నాచుట్టమైతీవు. సఖ్యంబు
చేకూరె మాకొట, నీదుఃఖముకదీర్తు నే ముందు, నీశత్రు వెవ్వఁ డతం
డెందు వర్తించు? నేపాటిదో వాని శౌర్యంబు? మీ రివ్వరుక బోరఁగాఁ
గారణంబేమొ? వాక్రువ్వు మంచన్న సుగ్రీవుఁడీట్లాడు;-

— సుగ్రీవుండు శ్రీరామచంద్రునకు, వాలిపుత్రాంతమును చెలుపుట —

శ్రీరామ! మద్వేషి నాయగ్రజుండొను, తా ‘వాల్’నామంబునక
వెల్లు, వైరంబు మా వై నయాకారణంబుక వచింతుక, బ్రభూ! తొల్లి
దైత్యామరశ్రేణి కవ్వంబుగా మందరాద్రిక మఱిక వాసుకికద్రాడుఁగాఁ
బూని, క్షీరాంబుధిక ద్రచ్చుకార్యంబునక మాసహాయంబుఁ గాక్షిం
పఁగా, వాలియుక నేను సాహాయ్యులైనిల్చి త్రచ్చుంగఁ ద్రచ్చుంగ,
వారాశిలోఁ గాలకూటంబు జన్పించి లోకంబులక గాల్ప నుంకిప, నద్దాని
నాపార్వతీశండు హస్తంబునంబట్టి తా నట్టెమ్రంగెక మహాశ్చర్యముక
జొందఁగా లోకములో;-

మీఁదఁ ద్రచ్చంగ వారాశిలో జ్యేష్ఠ తా నుద్భవంబై కలిగ్ జెట్టవట్టై, మహాత్మ్యప్త వస్తుప్రకాండంబును బెల్లుగాఁ బుట్టె, నొక్కొక్క రొక్కొక్కటిక దాల్చి, రై రావతంబు మహాకామధేను మఱి గల్పవృక్షంబుఁ జింతామణి దేవతాధీశుడే పూనె, నామీద ట్ గ్రీనుహలక్ష్మి జన్మించె, నారాయణుం డాసతి వక్షమం దూనె, జంద్రుండు జన్మింప, నవ్వాని శిర్వుండు తా మాళిపైదాల్చె, నావార్ధి లో నస్సరస్త్రీలు జన్మించి రవ్వారలక 'దార'యక జవ్వనిక మాకు నర్పించి రాదేవతల్; మీఁద సంద్రంబులోనక సుధాభాండమేపుట్టె, నద్దాని శ్రీవిష్ణువే మోహినీకాంతయై దైత్యులక మోసముజేసి యా దేవతా కోటికిఁ ద్రావఁగఁబెట్టె, మే మాసముక దారతోఁగూడి మావీట సౌఖ్యంబుగాఁ గొంతకాలంబుఁ బోఁబుచ్చుగా, మీఁద నే నాసుషేణా ఖ్యుపుత్రిక రుమాఖ్యాసతిక బెండ్లియై, పెద్దకాలంబు సౌఖ్యంబుతో నుండఁ—

—ॐ మాయావికళ ॥—

మాయావియకరాక్షసుం డొక్కఁడేతెంచి, తా వాలినిక యుద్ధముజేయఁగాఁజీర, నావాలి కోపంబునక వానివెన్నంటె, నే నంత నావాలికిఁ సాయముజేయ వెన్నెంటనే పోవ, మాయుర్వరక గాంచి, భీతాత్తుడై పాతె మాయావి ప్రాణేచ్ఛమై; మేము వెన్నెంట వీక్షించి తా నొక్కచోటక గుహకూడారె దైత్యుండు, నామీదటక వాలి నక గాంచి, 'యీవాకిటక నీవు గాపుండుమీ! యెవ్వరుక లోన రాకుండ, నే నీగుహకజొచ్చి దైత్యాధముకజంపి వేనత్తు'నం చేర్పడక జెప్పి తా నా గుహకజొచ్చె, నే నొక్కయేడుంటి నవ్వాకిటక, వాలి రాకుండె, నామీద రక్తప్రవాహంబు రాజొచ్చె నంతక గుహద్వార మందుండి యద్దాని వీక్షించితిక, ద్వారమందుండి యాలించిక వాలి మూల్గుల్ గడకవింటి, భీతిల్లితిక; దైవమా! వాలి దుష్టాత్తుడొ దైత్యుచే జిక్కె, నక జంపఁగా దైత్యుడేతెంచు నిం కంచు, నేనొక్క

కొండ కొండ బిలద్వారము మూసి, యచ్చోటనే పారతాకృత్యైవ వానికిడిర్పి, కిష్కింధ కేతెంచి వృత్తాంతము తెల్పితి;—

మంత్రు లారాజ్యపట్టాభిషేకంబు నాకెంచి కావించి, రే నంత రాజ్యాధికారంబు నైఁబూనితి, వాలి మాయావి బోకార్చి తా నా గుహద్వారముడాసి, నక జీరియు జీరియు రోసి, యాకొండ బాదాహతిబిండిగాఁ దన్ని, విచ్చేసి యచ్చోట నక గానకే, గిన్నమై మండి కిష్కింధ కేతెంచి సింహసనాసీనుడై యున్ననకాంచి కోపించె; నేలేచి కేల్తోడ్చి ప్రార్థించితిగాని మన్నింపకే కాలితోడన్ని దుర్భాషలకొదిట్టి;—‘నాచావు కాంక్షితే దుర్తతీ!’ యంచు గర్జించె, నే నంత బాదంబులకప్రాలి యా యెల్లవృత్తాంతముజెప్పి, సింహసనంబెక్కుమం చెత యువేడితిక, గాని యంతంతకు మీఱి కోపంబునక, రాజ్యలక్ష్మీ మణిక నాదు నర్థాంగలక్ష్మీ రుమాఖ్యాసతిక, ధర్మనిర్మూలముజేసి తాఁ బర్తిజేపట్టె, నే భీతిమై బాఱఁగాఁ జొచ్చితిక, నాదువెన్నంటె నాతండు కారుణ్యలేశంబునేకాన; కేమిర్వరారీతిగా నెల్ల భూమండలకొజ్జి, వేసారి నే నీమహాపర్వతంబెక్కితిక; వాలి యిందెక్కరాకున్కి బ్రాణంబుదక్కంగ నిక్కైవడిక మంటి నోదేవ! యంచన్న నాలించి యామాట, కాశ్చర్యము బొంది శ్రీరాము, డావాలి కి పర్వతం బెక్కరాదెల్లు విన్పింపుమా!’ యన్న, సుగ్రీవుఁ డిట్లాడెడిక;...

— దుందుభివృత్తాంతము —

దేవ! శ్రీరాఘవా! దుందుభిఖ్యాతుఁ డొక్కండుదైత్యుండుఁ లోకంబు భీతిల్లఁగా నేచ్చ సంచారముజేయుచుక, దున్నపోతై సముద్రుక రణం బియ్యఁగాఁగోర, నయ్యంబుధీశుండు భీతాత్ముడై రత్న రాసుల్ గడుక గాన్క లర్పించి- ‘నే జాల నీతోడఁబోరంగ వింధ్యా ద్రియేగాని పొమ్మంచు వీడ్కొల్పె; దైత్యుండు వింధ్యాద్రి కేతెంచి, యద్దానిశృంగంబులకొబ్బి భంగంబు నొందింపగా, శైలరాజంబు లో నొచ్చి-‘సీసాటియే నేను నీతోడఁ బోరాడఁగా వాలియే చాలువాఁ

దాతఁడో నేఁడు కిష్కింధపాలించుఁ, బొవ్వుంచుఁ బ్రార్థింప, నదైత్యుఁ
డున్నత్రతఁ మించి, కిష్కింధ కేటెంచి, ద్వారంబునక నిల్చి, మేఘంబు
వోల్ గర్జనల్ సల్పి, 'యాలంబు నాకిప్పు వాలి!' యటంచార్యుఁగా, వాలి
కోపించుచుక వచ్చి దాతంగఁ, బోరాడి రాయిర్వరుఁ డొఱి కంపిం
పఁగఁ;—

3287

గొవ్వులక జిమ్మునాదున్న నవ్వాలి, యాజంతువుక ముష్టిఘా
తంబులకగొట్టి, నాదున్న బిట్టార్పుచుకవచ్చి వాలిక "వెతీ" లంచు
మూర్ధంబునక దాతు నై లంబు డీకొన్నమాడ్కిక, గడుకబోరి రీ రీతి
నొక్కింతకాలంబు, నాపై నుహాముష్టిఘాతంబులక వాలి యదైత్యు
వక్త్రంబువైఁ గొట్టి, యవ్వానిహస్తంబులక బట్టి, మే నట్టులే చుట్ట, గాఁ
జుట్టి, పైకెత్తి గిర్గిణ్ణునక ద్రిప్పి, క్రిందకబడకవైచి పై మోరగాఁ గంత
ముకద్రిప్పి, ప్రాణంబు దప్పించి, యామేచు పైకెత్తి యూటార్చు చుక
జిమ్మె, నాదేహ మాథాటిపై యోజసంబిట్టు లేతెంచి నీచుద్రివైవ్రాలె,
నట్లొట రక్తప్రవాహంబుతోనిండి యీచర్వతంబొప్ప వీక్షించి యిండుక
దపంబున్నమాతంగుఁ డక మాని, క్రోధంబునక - వాలియే యింత
గావించె' నంచెంచి, యావాలి యీచర్వతంబెక్క నవ్వానిశీర్షంబు వే
వ్రక్కలొ నంచు శాపింప, నావార్త నాలించి భీతాత్ముడై వాలి యీ
కొండఁ దా నెక్కకుండుక;—

276. 592

శ్రీరామచంద్రుండు (కాలిబొటనవ్రేలితో) దుందుభిశ్శేబరమును
(నూలుయోజనములందాటిపోఁ) జిమ్ముట.

ప్రభూ! దైత్యుడేహంబు నవ్వాలికేగాని చేదాల్చిమీటంగరా
దేరికొ, నీవు నద్దాని నారితిగామీటువో, వాలిఁ జంపంగశక్తుండ వీ
పంచు నే నమైదక, దేవ! యంచన్న, శ్రీరాముఁ దామాటకుక నవ్వి
'సుగ్రీవ! ఆగాత్రి మెందుండునో చూపుమా!' యన్న, నందొక్కెడక
గ్రాలుచున్నట్టి యదైత్యుడేహంబుఁ జూపంగ, శ్రీరాముఁ దామేరు

శైలంబుమాస్కి గడుదోచు నద్దైశ్శుగాశ్రంబు తా దాసి,
కాలుగ కిం బూన్చి యదాని మీఁటె, మహావేగమై యగ్ని నూతాను
డల్దాటిపోఁ గాంచి, సుగ్రీవుఁ డాశ్చర్యమగుచుండవై పల్కుఁ: 'శ్రీ
రామ! యీదేహ మానాడు రక్తింబుమాంసంబుతోఁగూడి నొందారె,
నద్దాని నావాలి మీఁటెజమీ యోజనంబేగఁగా; దేవ! నేఁ డిద్దియో
శల్యమాత్రావిశిష్టంబుగానుండుగా బెండుగా! కావునఁ వారికి నీకు
నే తాతచ్యుంబో లెక్కింపఁగారాదు ;

శ్రీరామ! యావాలి తా నిత్యముఁ సప్తవారాసులఁ మున్చి,
యొక్కొక్కవారాశి నీంబు కైదాల్చి, ఖర్యోశు నర్హ్యప్రదానంబుచే
దృప్తుఁగావించు సూర్యోదయంబుదు; వేగంబునఁ వాయువుమించు;
నవ్యాలికి సాటియే గల్గి, రాతండు నీయేడుతాళంబులఁ వాస్తవం
దొక్కటానట్లుగాబట్టి, పశ్రంబులఁద్రుంచు; నాతాళవృక్షంబులం
దొక్కటే బట్టలేఁ డింద్రుం, డివ్వాని నీవొక్కబాణంబునఁ ద్రుంగి
పో నేసితే రామ! నీలావు తద్వ్యాటశౌర్యంబుకంటె గడుఁదొడ్డదా
నంచు నే నొచెడఁ దేవ! యేధీరుఁ డీయేడుతాళంబులఁ ద్రుంచునో
యొక్కబాణంబునఁ వానిచే వాలి ప్రాణంబులఁబాఁయునంచు మకు
త్తుండునామోనివాక్రుచ్చియుండెమహాత్మా! యనఁ, రాఘవేంద్రుండు
మందస్థితంబొప్పు, శీర్షంబుప కించి, యస్త్రంబు సంధించి పోమీట, నా
ముక్తి తాళంబులేడింపనికద్రుంచి, పాతాళముజొచ్చి వేవచ్చి శ్రీ
రాముహస్తమునఁజేరె, నారీతి నీక్షించి సుగ్రీవుఁ డాశ్చర్యమగుచుండవై,
రాముఁ గీర్తించుచుఁ మ్రొక్కుచుఁబల్కుఁ: 'నోరాఘవేంద్రా!
మదిగఁగలుసందేహముఁ బాసితిక, వాలి నీబాణఘాతంబునఁ జచ్చు,
నా కబ్బుగీశాధిపత్యంబు సత్యంబు, మూఢాత్ముడఁ నేను నీలావు
నిట్టలపరిక్షించితిక, దప్పు నైరింపవే! యంచు బాదంబులఁబట్టి
ప్రార్థింప, శ్రీరాముఁ 'ఁదోవానరోత్తంస! సందేహమైనఁ విచారించు
టల్దోసమే? లెమ్ము, జాగేల? కిష్కింధకుఁబోయి యావాలితో నాల

ముజ్జేయుమా! నేను బాణాహతిక వానిప్రాణంబులకొందు, కీకాధి
పత్యంబు నీకీచ్చెదకబొమ్ము పొమ్మన్న;—

— వానిసుగ్రీవు ప్రథమ యుద్ధము. —

నీలుక నలుక దారు నయ్యంజనాపుత్రునిక గూడుచుక, యుద్ధ
సన్నద్ధుడై, రామసౌమిత్రులుక వెంట విచ్చేయఁగా, నేగి, కిష్కింధ
కల్లంతదూరంబునక జెట్టునీడకరఘూ త్తంసులుకనిల్వ, సుగ్రీవుఁ డుగ్రం
డునైమించి కిష్కింధ కేతెంచి, తద్వారసీవక దగక నిల్చి గర్జించినక,
వాని సుగ్రీవునికొంచి విచ్చేయఁగా, ద్వంద్వయుద్ధంబుగావించి రాయి
ర్వ రత్యంతముక;—

రాముఁ డాదవ్యులందుండి వీక్షించి వా రివ్వరాకారరేఖావిలా
సంబులక, దేహతత్త్వంబులక భాషణక భీషణంబౌప్రతాపంబునక
విక్రమాటోపవీర్యంబునం, దొక్కటైయుంట లక్షించి, శ్రీరాముఁ
డాశ్చర్యముక బొంది, బాణంబు సంధించియుక డించి, చింతించి తా
నాత్మక గర్తవ్యమేదోచ, కవ్వరిపో రెంచి వీక్షించుచుండంగ, సుగ్రీవుఁ
డావాలిచేనొచ్చియుక, ముష్టిఘాతంబునక గుల్లలైపోవ దేహంబు
నిర్విణ్ణుడై, రాముదిక్కై మొగంబెత్తి, దృష్టిక బ్రసారించి, వీక్షించె;
రాముండు భాణంబు కేలూనకేయుండుటల గొంచి, భీతాత్ముడై యాత్మఁ
జింతించె. 'నే నేటికీరామునికనమ్మి దోర్నిర్యమర్వాగుఁడౌ వాలితోఁ
బోరు కాంక్షించితిక, మోసమేవచ్చు' నంచెంచి ప్రాణేచ్ఛమై ఋష్య
మాకాద్రినిక జేరఁగాఁబొటినక; గొంచి శ్రీరాముఁ డావెన్న నేపోయి
సుగ్రీవునిక డాయ, ఖిన్నుండునై వానరధీశుఁ డారాముతోఁ బల్కుఁ:-
'రాజేంద్ర! నీక నమ్మి నే వాలితోఁ బోరి చావంగ నుంటిగదా? యి
ట్లువీక్షించి నా చావు నీక్షింతువే? సూర్యుంశోద్భవుం డీవు కల్లల్వచిం
పంగ ధర్మంబే? యే లింతమోస' బటంచాడు సుగ్రీవుతో రాముఁ
డిట్లాడు;—

ఓవానరోత్తంస ! మోసంబునుక, గాదు, నాయం దుదాసీన భావంబునుకలేదు, నిక వైరికర్పించునుద్దేశముకగాదు, మీ రివ్వరాయశ్వినీసూనుల, ట్లాక్కరూపంబుతో భేద మేలేకయుంటక గమంగొంటి, దుర్వారమానమ్ము నే వీడినక, వాలినే చంపునో, కాక నిన్నే హతుక జేయునో? యంచు శంకించి కర్తవ్యమూహింపకగాలేక, నే మూరకట్లుంటినేగాని వేటొండుగా, దింతసత్యంబు- నీ విప్పుడేదైన గుర్తిం నొచ్చిమ్మక దాల్పు'మంచన్న, సౌమిత్రి తానొక్కపూమాళికక దెచ్చి, సుగ్రీవుశంతంబునకవై చె;రామీద శ్రీరాముఁడిట్లాడు-నే నిప్పుడావాలి సంహారముక జేసెదక, బోరఁబొ'మ్మన్న దా మంత్రులకగూడి, శ్రీరామ సౌమిత్రులుక వెంటనేతేఁగఁ బోయి, కిష్కింధ కల్లంతదూరంబునక జెట్టుమాటొందకగా రామసౌమిత్రులుక నిల్వ, సుగ్రీవుఁ డుగ్రావతా రుండునై పోయి, కిష్కింధకేతెంచి సేద్యార దేశంబునకనిల్చి ఘోరంబుగా సింహనాదంబు గావించె, నడ్డానినాలించి యవ్వాలి రోపంబునక యుద్ధముక జేయఁబోఁజూడకగా, నడ్డవైవచ్చి యావాలితో దారయాతార భాషించు నీరీతి;—

— వాలినియుద్ధమునకుఁ బోవలదని, తార యడ్డగించుట. —

సుగ్రీవుడో, నిన్న నీచేత నాలంబులో నొచ్చియుక, నేడు ధైర్యంబునక నిన్ను జేరుకగదా, పోరుగాఁపకగా నాథ! యీయింతలో నింత ధైర్యంబు నీవైరికెట్లబ్బెనో, సుంతయూడింపవే! అంగదుండాడఁగావెంటి, శ్రీరామచంద్రుండు, పితౄజ్ఞ సీతాసతికలక్షణుకగూడి కాంతారమందుండ, నారామసౌమిత్రులకబాపి, దౌష్ట్యంబునక నీత నారావణుం డెత్తి కొంపోవుటక, వారు సుగ్రీవుసాహాయ్యముకగోరి విచ్చేసినారంట, సుగ్రీవున్నేహంబుగావించి, రాముండు నిక జంపి, యీ కిశసామ్రాజ్యసర్వంబు సుగ్రీవుస్వాధీనముకజేయఁగఁ బాఁ బ్రమాణంబు గావించినాడంట, యాయంగదుం డేగి, మామువ్యమాకాద్రిప్రాంతంబు సోమరిడి, వారాడఁగా నిట్టు లాలించి విచ్చేసినాడంట, యోదేవ! నా

మాటసాటింపవే! నాక! యింకేలవైరంబు? శ్రీరాముఁ డెన్నంగ సామాన్యఁడే? వానిశౌర్యంబు నాలింపమే! వేగ నీ వేగి ప్రాణప్రియా! రాముతో సంధి నర్థింపుమి.' యన్న;—

—౧౩ వారి తారసు తిరప్పరించి సుగ్రీవునిలో యధ్ధమునకు వచ్చుట —

ఆవారి యామాట లాలించి- 'యోజేల' సంగ్రామముకొగోరి, నావైరి నావీటివ్వారంబునక జేరి, నక జీరఁగా, బోరుఁ గావింపకుండంగ భీరుండనే నేను? ధీరాత్మ వే నీవు నిట్లాడఁగాబాపియే? ప్రాణమేమంతగా తీపియే? నన్నరే కాంచునీరులే? సతీ! రాముఁ డేలాననుక దాకుఁ! దాఁదాఁకినక దాఁకెఁ బో కాని తప్పేమి- నేఁ బోరెదక, హూరుఁడొనాకు నిట్లేటికే సంధి? శ్రీరాముఁడెకాదు, సుత్రాముఁడే వచ్చినక వచ్చెబో బోరెక, వచ్చెదక- లేక నేఁ జచ్చెనకగాని, సుగ్రీవుఁ డత్యుగ్రుడై వచ్చి నామ్రో గర్జించుచుండంగ, నిర్జింపకే తాళఁగాఁజాలనే బాల! యిారి డైయాభ్రాంతి నీకేల! నాకేల రాముండు? నాకేటికీసంధి! యిారే డు లోకంబు లేకంబుగావచ్చినక బోరెక, దేవతల్మెచ్చు జీకాకు గావించు, బోకాత్తు'నం చాపి శీఘ్రంబుగావచ్చి సుగ్రీవు నీక్షించి తా నాగ్రహోదగ్రుడై వే భుజాస్ఫలముకజేసి, వాలంబు పైకెత్తి గుండ్రంబు గొద్రిప్పి తా దెవ్వనక నేలకుకొరొప్పి, చేయిచ్చి వే దాఁకరాఁ గాంచి, సుగ్రీవుఁ డారాటముల్సల్పుచుక దిట్టయై మెట్టి, యావారి కేవ్విట్టి యాపట్టునక వానిమే నట్టులే బాహుమూలంబునక గట్టగా నొక్కుచుక బట్టినక;—

—౧౪ వారి సుగ్రీవుల ద్వివీర్య ద్వంద్వయుద్ధము. —

ముష్టిచేవారి, సుగ్రీవుమూర్ధంబువైగొట్టె, సుగ్రీవుఁ డవ్వాలి మూతిక గదాఘాతముకబెట్టె, నవ్వాలి లోనొచ్చి గీయంచు గీపెట్టి, సుగ్రీవునిక దక్కుచేగట్టిగాబట్టి, యిట్టట్టు లూగాడ్చి తా నేలకుకొట్టె, నాపెట్టునక భానుసూనుండు నిట్టూర్పుబోబుచ్చి, బిట్రూర్పుచుక లేచి దట్టించుచుక గాఢులక బట్టి బిట్టిమ్ముచుక తొమ్మినక కొట్టె,

నిట్లొండొరుల్మించి పోరాడుచున్ మూల్గుచున్ నల్గురున్ గొంత
కాలంబు భీమంబుగా నాలమున్ సల్పఁగా;—

— { శ్రీరాముఁ డేకైకబాణమున చాలినిఁ గొట్టుట; } —
వారి శ్రీరామునిఁ దూలనాడుట.

దవ్వలఁ జెట్టుమాటుండి శ్రీరాముఁడున్ విల్లుకేలంది, నల్లిక్కు
లున్ బిక్కటిల్లఁ గడున్ నారి మ్రోగించి, ఘోరమునౌ నస్త్రమున్
వింటు సంించి, యాకర్ణమాయల్లెత్తఁడీప్తి, తీవ్రంబుగా వాలిపై దృష్టి
సారించి బాణంబుఁబోమీటె; నయ్యెమ్ము సూర్యాగ్ని లేజాబునన్ మిన్న
మన్నేకమై మండుచున్వచ్చి, యింద్రాత్మజున్దాకి, వక్షస్థలిన్ గాడినన్,
వారి బల్సోలి దర్పంబుఁ బోదూలి, భూమిస్థలిన్ వ్రాలె దారక్తు
సిక్తాంగుడై, రోచులన్వీడి ఖద్యోతుఁడుర్విస్థలిన్ గూలుచందంబుదోపిం
చుచున్, గాంచి శ్రీరాముఁ డంతంతకున్ దన్నుడాయంగరా, నాతనిన్
వారి వీడించి, లోనల్క మొల్కెత్తఁగాఁ బల్కె;— ‘శ్రీరామ! ధర్మాత్ముఁ
డీ వండు, భూమండలిన్ సత్యసంధుండ వీనంచుఁగ్గిత్తు, మాఢాత్మకుల్
గారె యామానవుల్! రామ! నీకెన్నఁడే నెద్దుగావింప, నేధర్మమంచె
చి న్నజంపితో? క్రోతులన్జంపఁగావచ్చునే కోవిదుల్! రీతిలే కట్టులన్
జెట్టుచాటుంది దొంగల్లు నన్ గొట్టిలే! వీరులున్ మెత్తురే దీని? నాతోడ
నీవే భుజాటోప మేపారఁ బోరాటమే సల్పియేయున్నచో, జూపుచుం
టికజమి మత్ప్రతాపంబు! నీ విట్లుగావింపఁగా సిగ్గుకాలేదె! ఓరామ!
లోకైకవీరుండ వీ వండు, రామాటయేపాటిదో? యన్నదమ్ముల్గదా
మేము? మాలోన మే మిట్లు పోరాడ నీ కేటికీబోలికాబ్రట్టెనో? క్షత్రి
యుల్ దుష్టుసత్త్వంబులన్వేటలోఁ గొట్టభావించురేకాని, నీయట్టులన్
సాదులొక్రోతులన్ జంప నుంకితురే? క్రోతమాంసంబు వజ్రబిగున్
గాదె? శ్రీరామ! నీతాద్రివాక్యంబుపాలింప, సద్ధర్మసంచారివై కానలో
మానివేసంబుతో నుంటివే! యొక్కదోసంబుతో కోటి పున్నెంబులున్
భాదుకావే! టుటల్ స్వాధీనై, రావణున్ జంపు కారాధీనై నీవు

సుగ్రీవుని సూక్ష్మముగా వినిచి, నక్ష జంపి తే? బుద్ధిచూసె గదా నీకు? నే
రానణుక వాలమూలంబునకొగట్టి సంక్రంబునకొముంచి. యాతండు
భీశుండునై నన్ను బ్రాహ్మింపుగా వీడితిక, రామ! నక్ష నోరియుంటేని
భూజాతతో లంక నీపాటికొ దెచ్చి, నీముందు నే నుంచుముందుకొ
గదా! స్వృణారణ్యంబునై తేల్చియే మాలి, బలశుచ్చుచూర్గంబునకొ
బోదువే? దుశ్యశం బంచు శంకింపవే? యంచు నోనాడు నావారికొ
రాముఁ డీరితి బ్రతుక్కుత్తగం బిచ్చె;—

❧ వాలికి శ్రీరామచంద్రనిష్ఠ్యుత్తర సమాధానము: ❧

ఓవానరా! బుద్ధిలేనట్టిదాజంతు వీ వెన్నుగా, భీముతుక తాపస
శ్రేష్ఠు, లేమొయిసిట్లంచుఁ బల్కుంగ రానట్టి ధర్మాంశముల చచ్చగావింప
నీశశక్యమే! ధర్మమూలాంబు సూక్ష్మతీసూక్ష్మంబగుకాజుమ్ము, వాక్రుత్తు నే
విన్ను: దుష్టాత్ములకజంపుటల్ రాజులొమాకునొఁగాదెధర్మమ్ము? నీతమ్ము
నిట్లాలి, బాపం బటం చెంచకే, బల్కిమైబల్కి భోగించుభ్రష్టక నినుక
జంపుటే మాకు నర్హమ్ము, సుగ్రీవుపై భాగ్యశ్రభావంబుపోనాడి, ప్రాథం
చిగ్గ మాన, కాధీరు, నిర్దోషి, నీసోదరుక జంపరుంకించు దుర్దాగ్ధునిక
నిన్ను శిక్షించుటే రాజులొమాకునొన్యాయమార్గమ్ము; మే వట్టులక
జెట్టునకడాఁగి నిక గొట్టుటక కాదు దోషమ్ము, చూడక చ్చుగంబుక
దగక జెట్టుచూటొంది సంహారముకసల్పుటల్ కాదు దూష్యమ్ము,
వేటాడఁగానొ క్రమంబిద్ది, యూర్హేయమైయుప్పె సత్యచ్ఛిదోవానరా!
నేను నీతోడఁ బ్రశ్నశ్చమై, పోరు గావించియే యుంటినేనిక నెఱక
నీప్రశ్నింధలోఁజొచ్చి, యవ్వీటనే దాగుచోనెట్లు! నేమాని నొటక
జనావాసముకజేరఁగారాదు, నిన్నప్పుడేమాడ్కిఁ బోకాన్పనానేను? నే
బాస గావించితిక నిక హతుకజేసి కీశాధిపత్యంబు నీకిత్తునంచట్లుసుగ్రీ
వుతోఁనాప్రమాణాంబువ్యర్థంబగుకాదె, నీవట్లుఁపింధలోదాగుచో?
యెంచి నేనిన్ని, ధర్మంబులోనక విచారిచి, నిర్విఘ్న మై నాప్రమాణంబు
గిట్టింపఁ జింతించి, నేఁ జెట్టుచాటందితికగాని, నీతోడఁ బోరాడ శం

కించి నే నట్టులకజేయ. నీవెంత? నీశౌర్య మన్నంత నాకెంత! సందేహ ముమాను మిం దేమధర్మంబుచక్కగల్గి దోవానరా! చూడుమా! నీవు నాశత్రువౌ నాదశగ్రీవున్నహంబు గావించుటక, శత్రుమిత్రుడు శత్రుండగుక గాన, నే నిన్నునశ్యంబు సంహారముక సబ్బుటొప్పేయిగుక మర్కటా! టెప్పచాటంతలో రావణుకబట్టి మట్టేరి సాధించ శక్తుండ వీ వంచు నే నెంచియుకగూడ, బల్దున్నదుక ధర్మహీనుక నినుక ద్రుంచుటే మాకు సత్కర్మమంచెంచి, నికమాని సుగ్రీవుసఖ్యులునాసిం చితికగాని నేస్వార్థతకగాదు, సందేహముకమానుమా! నీకుఁ దైవల్య మే నిచ్చెదక, జ్ఞానివై ప్రాణములేవీడుమా! యన్న నావాళి హస్తా త్తుడై రాముమో మట్ట వీక్షించి యానంద మేపార మోదాశ్రువులే జాణ భాషించు;—

శ్రీరామ! నారాయణా! నిన్ను నేఁగానకే మందబుద్ధిక గడుక నిష్ఠురం బాడితిక, దోసమయ్యెకగ నే? నైపునాపాపముక దేవ! జ్ఞానో దయంబయ్యె నోమాధవా! రావణుక జంపుకార్యంబునక నీసహాయా నకై యెల్లనృక్షించరానీకచు క్లేచునుక ధాత్రిలోఁబుట్టియుకగూడ, మూఢాత్ముడై యాదశగ్రీవుసఖ్యంబు గావించితిక, ధాత మాజ్ఞక విర స్కారముకజేసితిక, దోషివై నీతి, నేఁ డిట్టెలక శాస్త్రిగావించి పూతా త్తునికజేసినా వీవు, శ్రీనాథ! యోధుష్టసుహారకా! శిష్టసంక్షకా! ధర్మ సంస్థాపకా! రామ! శ్రీరామ! యంచాచ్ఛునుక మూర్ఖమై సోలే;—

— వారిపైవ్రాలి తారంగదులు రోదించుట. —

శ్రీరాము బాణంబులక, వారి భూమిస్థలిక గూలె నన్వార నాలించి, తత్పత్నియా తార తార, బుత్రతోడక గడుక గుందుచుక వచ్చి యవ్వాలిపై వ్రాలి, బొప్పంబుజాల్యాటఁగార, దారహంబులల్లా డఁగార, గేశపాశంబు వీడంగ 'హా! యంచు రోదించె; దా వక్షముక మోచికొంచుక దలక నేలకుగొట్టుకొంచుక, విధిక గొట్టుకొంచుక బ్రలాపించె. 'హానాథ! హావానరాధీశ్వరా! శూర! లోకైకవీరా! మహా

శైలముల్ బంతు లట్లార్చు నీవిక్రమం బెందుబోయె? ద్రిలోకేశుడా
నిందుపుత్రుండవే! యిట్టినిశౌర్య మెం దేగెనో? మానవుండా నిను
మన్నుపాల్సేసే? నారాముతోఁ బోర రా దంటి, నామాట విన్నంటి,
నాతండు నిజంపఁగానుండె నంచంటి, నామాటపాటింప కీపాటునీచేతు
లదెచ్చుకొంటే? అయోనాథ! క్షీరాబ్ధిలో మందరంబుంచి, యవ్యాసు
కిఁ ద్రాడుగాఁజుట్టి, శౌర్యంబుతోఁ ద్రచ్చవే! యిట్టిసీలాపు నేలంటెనే?
రావణుఁ జంకలోఁ జిక్కఁగాఁబట్టి సప్తాంబుధుల్ ముంచునీశ క్తిసామర్థ్య
ముల్, నేఁ డిటుల్ వ్యర్థమైపోయేనే? శ్రీనువాదేవుపాదంబులఁ బ్రాల్చు
నీమాళి, నీనేల నీధూళిలో వ్రాల్చితే! దేవ! నీపాటు నీక్షించి సైరింపఁ
గాఁజాల, నా జూడవే! పల్కువే! కూర్చి కుట్టుండు నీరొమ్మునఁ బ్రాలి
రోదించు నీయంగదుఁ గాంచవే! కౌగిటఁ జేర్పవే! చెక్కిలికొనొక్కి
ముద్దాడవే! యంచు శోకించి, సుగ్రీవు నీక్షించి-‘నీవైరితోఁ బోరఁగా
నేరకే పందవై పాటి శ్రీరామునిఁదెచ్చి కార్యంబు సాధించితే! తుచ్చ
రాజ్యంబు కాక్షించి నీయన్నఁ జంపించితే! యిష్టమీడరేబో, పేర్చిమై
సర్వభోగంబులఁబొందుమీ! యంచు నోనాడి; శ్రీరాముదిక్కుఁ—

‘అహోరామ! యుగ్రాటవిక నిన్నుఁజేరంగ నీతండ్రిమాడ్కిఁ
నినుఁగోరెనే వాలి? నీరాజ్యభోగంబులఁ గొన్న యాకైకపుత్రుండో
యీవాలి! నీస్త్రేయసిక బల్కిమైఁగొన్న ప్రప్తాత్తుఁ డారావణుండోనో
యీవాలి! న్యాయంబుఁ బోదోలి, కారుణ్యముఁమాలి, నిష్కారణం
బిట్టు లీదైర్యశాలి, రిపువ్రాతఘోరాటవీ దావకీలిక ధరక సూలఁగా
నేసితే! థాత్రి నీయట్టిధర్మాత్తుఁ డే యిట్లధర్మంబుగావింప, సామాన్యు
లఁ జెప్పఁగానేల? యంచితల్లు, నోనాడు నాతారతో, రాముఁడొక్కింత
సామ్యంబుగాఁ బల్కెఁ—

— { శ్రీరామచంద్రుండు తారకు సమాధానము చెప్పటఁ } —
‘వాలి, సుగ్రీవతారాంగదుల నూఱడఁ బల్కుట.

ఓసాధి! శోకంబు మానంగఁదే! వాలి కీధూముఖం బింతతోఁ
దీటుటఁ జచ్చు, నీథాత్రిలోఁ జావువల్లన్నచో మానునే! కాలమే

దాయచో, నందఱుజచ్చువారేకదా! ధీరుడౌ వాలి, యుద్ధంబునకా
సూలి కై వల్యసామ్రాజ్యభోగంబులకా బొందఁగాఁబోవు; శోకింప నీకేటి
కికా! ధైర్యముకా బూనుమా!' యన్ననాతార చేలాంచలంబెత్తి తా
గంటి నీరొత్తుచుకా నిల్చె;—

నాయంతలో వాలి కన్పించి-తారాసతికా, బుత్రు నాయంగదుకా
గాంచి, సుగ్రీవునికా జేరఁగాఁజీరి యిట్లాడు-‘నోసోదరా! రమ్మ, వైరంబు
దీతెకా; రఘూత్తంసుడౌ రాముకారుణ్యముకా బొందుటకాజేసి, నీ
కార్యమిడేరె, నీ యంగదుండింక నీపుత్రుడేసుమ్మ, రక్షింపుమా! తార
నీ వేలుమా! హేమహారంబు నీకంతమందొప్పఁగై నేసి, యీశీశసామ్రా
జ్యపట్టాభిషిక్తుండవై గ్రాలుమా! రామకార్యంబుసాధించి, సత్కిరిమై
వెల్లుమా! తమ్ముడౌ! దేహముకావీడి నేఁ బోయెదకా, వైరముకా
మానుమా!’ యంచు నయ్యంగదుకా గాంచి-యోనందనా! చేతులారం
గఁ గీశాధిపత్యంబు నీకేసుగట్టంగలేనైతి, నీప్రాప్తి నాప్రాప్తియిట్లుండె,
దుఃఖంబునైరింపుమా! నిన్ను సుగ్రీవుఁడొమ్మకా సుతా! యాతనికా
దండ్రుగా నెంచి నేవింపుమా! రాముపాదాబ్జముల్ గొల్పుమా! కీర్తి
నార్జింపుమా! దీర్ఘకాలంబు జీవింపుమా!’ - యంచు దీవించి, యాతార
నీక్షించి;-‘సుగ్రీవుఁ డీయంగదుం డున్నవారల్ సతీ! నిన్నుఁ బోషింతు,
నేఁబోయెదకా, శోకముకామానుమా!’ యంచుఁ దాఁగన్నులకా నిండుగా
నీళులకానించి యొక్కింతనైరించి శ్రీరామునికా గాంచి సద్భక్తిమై ధ్యాన
ముకా జేయు;-

— వాలి శ్రీరామచంద్రుని స్తుతించి, ప్రాణములువిడుచుట. —

ఓదేవ! యాబ్రహ్మరుద్రాదు లేమూర్తి నేవింతురో, తాపసుల్
గాంచ పంచేంద్రియోన్మాదముకాబాసి, యాపంచప్రాణంబులకామించి
బంధించి, తా రాత్తశక్తికావిలోకించి, యేదివ్యరూపంబుదర్శింపఁ గాక్షిం
తురో? యజ్ఞయాగంబులకాసర్పియుకా, యుద్ధమథ్యంబునకా జచ్చియుకా,
బుణ్యులైపోయి యాదివ్యలోకంబునుకాజేరి వీక్షింపఁగాక్షింతు రేదేవు,

నాదేవుడొసీవు, నా కిష్కండిరితిఁ బ్రత్యక్షమైనావు, నాపాపముల్మండె, నాపున్నెముల్పండెఁగా! చాలు నీలోక, మాలోకముగూర్పవే! వేడెదక, రామ! ప్రాణంబు లేగుగదే! బాణమికాయముకానె, లాగంగదే! యన్న- నారామునాజ్ఞక వెసక నీలుఁ డయ్యమ్ముఁ బోదూనె, 'శ్రీరామ! శ్రీరామ! శ్రీరామ! యంచాడుచుక వాలి ప్రాణంబులక బాసె;—

— శ్రీరామునాజ్ఞచే సుగ్రీవుఁడు కిష్కింధాసామ్రాజ్యపట్టముఁ గట్టుకొనుట. —

నావేళఁ దారాదికాంతామణుల్ రోదనల్సల్ప, సుగ్రీవుఁ డాయంగదుండాదియావానరుల్ శోకమృగసల్పఁగా నేడ్పు మిన్నంటె; నామీఁద సామిత్రి వారిచి దుఃఖంబు, నవ్వారిచే వాలిగాత్రంబు, గంధంబు మాల్యంబు వస్త్రంబుచే వెల్లఁజేయింపఁగా, వాలిదేహంబుఁ గొంపోయి వా రొక్కచో నగ్నిసంస్కారముకొనల్పి, నీరాడి, రాషిమ్మటక, బారతాక్యక్రియిల్దీర్చి శుద్ధాత్ములై రామునాజ్ఞక, గపుల్ పోయి, కిష్కింధలో సన్తువచార్తంబునక గీశరాజ్యాధిపుకజేసి సుగ్రీవు, నాయంగదుక యకావరాజ్యాధికారంబునక నిల్పి, వారల్ మహానందులై యుత్సవంబుల్గడుకొనల్పి, రామీఁద సుగ్రీవుఁ డాయంగదుండుక దగక రాజచిహ్నంబులకదాల్చి, మంత్రుల్ మఱిక దండనాథుల్, ప్రజల్గూడుచుక దోడరా, మంగళారావముల్మ్రోగ, సంరంభ మేపార విచ్చేసి, శ్రీరామసామిత్రులకగాంచి సాష్టాంగదండప్రణామంబు గావింపఁగా, రాముఁ డీక్షించి, దీవించి, సన్తానముల్పల్కి, సుగ్రీవునికగాంచి భాషించు:- 'నాపాథమాసంబు విచ్చేయుటక, దాడికిక వీలుకాదొట, మీరేగి కిష్కింధలోనుండుడి! తాపసుల్ మేమటుల్పట్టణావాసముకజేయరాదొట, నీమూల్యవంతంబుపైనుండి యీవానకాలంబుఁబోబుత్తు, మాపై శరత్కాలమే తేరఁగా, శత్రుపై దాడికిక బోదుమంచాడి, యవ్వారి వీడ్కొల్పి, సామిత్రితోఁగూడి యమ్మూల్యవంతంబునక గాలముక బుచ్చుచుండంగ;—

వర్షప్రవాహంబులై, జంఘానిలం బెంతయును పీచెఁ, జిత్రాచిచిత్రంబులై మేఘజాలంబు లత్యంతము మింటఁజూపట్టె, గాఢాంధకారంబు గ్రమ్మె దిశల్ నాల్గు, క్రొక్కార్థైఱుంగుల్ పసఁజూపె, నత్యద్భుతఁగా వముల్ మేఘముల్ సల్పె, గుంభంబులఁగించి సంరంభ మేపార, రంభాదు లాయభ్రమందుండి, యీకుంభిని బోసిరోనాఁగ, వర్షంబు బోరంచు వర్షించుచుక, మింటికిమంటి కేకైకథారాప్రవాహంబుగా, నీరమవ్వారిగాఢాదుణికవ్రాల్పె, నొక్కొక్కఁడఁ బిడ్గులు గడ్డిడల్చేసె, మండూకముల్ గూసె, బోకారఁ బింఛంబులఁవిచ్చి వీరకఁసెమిట్లొడ, వర్షంబుచే నీళులఁగిండి మార్గంబులే కానరాకుండ, నెంచెందునక నీరులే యేఱులైపాతె, బెన్నేఱులు మ్రోతలఁమీతె, భూభాగముల్ పచ్చనై యెల్లెడఁ బచ్చికల్ దోచె, నంతంతకు వర్షముల్ నిల్పె, నశ్రంబు శుశ్రంబుగానొప్పె, సూర్యప్రకాశంబు స్వచ్ఛంబుగాఁదోచె, రే లంత నచ్చంబుగాఁజంద్రకల్ గాచె;—

— { సుగ్రీవుఁడు తనసమస్త నైస్యముతోవచ్చి, మాల్యవంతమున శ్రీరాముని దర్శించుట } —

అంతఁ సమీరాత్మజం డప్పుడేతెంచి సుగ్రీవునిఁడాసి, 'కాంచక శరత్కాలమేతెంచె, శ్రీరామకార్యార్థమై నేనలఁగూర్పుమా!' యన్న, సుగ్రీవుఁ డానందమేపారఁగా, నీలునికబిల్చి, యందందునక బర్వత ప్రాంతముల్ గల్గు నీయెల్లభూభాగమందుండు సర్వంబునా వానరానీకముక బిల్వఁగా దూతలక బంపనేమింపఁగాఁజెప్పె; నీలుండు నారీతిఁ, గావించె నామీదఁ గొన్నాళ్లనై;—

దూత లారీతిగా నైస్యముల్ గొంచు విచ్చేసి, కిష్కింధలో సూర్యపుత్రునిలోకించి యావార్తవినింప, సుగ్రీవుఁ డత్యంతహర్షంబునక, మంత్రిసామంతులుక దండనాథాదులుక వెంటరా నైస్యముల్ గొంచు విచ్చేసి, యామాల్యవంతంబునం దున్నశ్రీరాము దౌదవ్యులగాంచి, తా నంతటఁ స్వందనంబుక వెనకడిగి, వే పాదసంచారియైవచ్చి,

శ్రీరామునికా దాని, పాదంబులకావ్రాలి, సన్నానముకాబొందె; వా
రొండొరుల్ తేమవాస్తాప్రసంగంబు గావించి, రాపిమ్మటకా రాము
నీతొంది సుగ్రీవుడాడుకా:- 'రఘూత్తంస! కన్దొంటె నానైన్యమేతెంచె
డికా! గాంచు గైలాసశైలంబునందుండియుకా, గాంచనాద్రికా, మఱికా
ద్రోణశైలంబు, నీలాచలం, బొప్పు వింధ్యాద్రి, నాపై హిమాద్రికా,
మఱికా బళ్ళిమాద్రికా, మఱికా బూర్వభాగాద్రి యామందరాద్రికా,
మహామోఘ ఋక్షాద్రి, సోమాద్రి శోణాద్రిలే యాది యా
పర్వతశ్రేణులందున్న నీసర్వమాపైన్యముల్ గొంచు, నీలుండు, నయ్యాం
జనేయుండు, గంధుండు: గాంచకగవాతుండు, తారుండు, నాజాంబ
వంతుండు, నల్లేసుషేణుండు, జ్యోతిర్ముఖుం డంగదుండాదియా సుప్ర
సిద్ధప్లవంగేశు లొక్కొక్కరే, పద్మముల్ ఖర్వముల్ మీఱకానొ
నసంఖ్యాతమా పైన్యముకా గొంచురా, నింగియుకా నేలయుకా నిండి,
నల్దిక్కులకాజూపుమేరంతకుకా పైన్యమేపిక్కటిల్లంగ విచ్చేయుచందంబు
నీతొందితే! వీర లొక్కొక్కరే, మించికార్యంబు సాధింపకా జాలు
వారంచు: బల్కాడి, యవ్వారిసత్త్వంబులకా బుట్టుకల్, నామధేయం
బులకా జెప్పి వర్ణించె నీరీతి:-

బెక జిచ్చునేకా జొచ్చి విచ్చేయకా, భూమినాకాశమేకంబుగా
జాట్టకా, సంద్రమేనీడకా, శేషుదంష్ట్రంబులకావీరకా, మృత్యునక్తం
బునకాజొచ్చిరాకా సమర్థులసుమీ వీరు! వై దేహినెట్టున నీతొంది
వృత్తాంతముకాగొంచు విచ్చేయువా'రంచు: బల్కంగ, శ్రీరాముడత్యా
దరంబొప్ప సుగ్రీవునికా గొంటకాగుచ్చి, లో మెచ్చి 'వై దేహిజాడల్
విమర్శించి విచ్చేయకా నాజ్ఞనీ విచ్చి, యీవీరులకాబంపుమా!' యన్న,
సుగ్రీవుడానీలునికాజీరి తా బల్కె:-

— శీతాన్వేషణార్థము నల్దిక్కులకు, సేనలకు సుగ్రీవుడు పంపుట. —

నీసేనలకాగూడి తూర్పేగి, యాయామినీ పర్వతప్రాంతముల్
చూచి, యామీద నయ్యాపగకా దాని, శోణాప్రదంబేగి, యాకొకికా

దాటి, శ్రీశారదాజేరి, యాసింధువుదాటి, యామిందటా పౌండ్రభూమి విదేహంబునుజుట్టి, యామాళవస్తానము, గోసలకామాగధకమెట్టి, యాబ్రహ్మమాల్యాఖ్యలంబులక్షించి, వారాశి నీక్షించి, యామందరాద్రి బ్రవేశించి, యాపై నవద్వీపము పోచ్చి, యాపిష్టుట జంబువద్వీపముజూచి, శీతాద్రిలక్షించి, కాకోలముడాసి, యాలో హితాభిఖ్యవారాశి లంఘించి; శ్రీగారుడాఖ్యాశ్రమంజేరి, గోశృంగముజూచి, దుగ్ధాబ్ధిశోభించి, మీనక సుదర్శనబునానొప్పునద్రి విలోకించి, శుద్ధార్ణవంబు దగ్గరాంచి, యాజాతరూపాద్రినిజూచి, యామిందటా శీర్షసాహస్రముగల్గి వెల్లొందఁగానొ ననంతు భయంబొప్పనేవించి, యాపైఁ బనిన్నాల్లువేల్ యోజనాల్ ముందుకీరేగుండ! యయ్యెడక మేరువుడాసి, యాపైలముజుట్టు భానుకవిలోకించి సద్భక్తిమైమ్రొక్కి, యావాలఖిల్యాదులకజేరి పూజించి, యాపై నఁబూర్వాద్రి నీక్షించి, వేగంబ విచ్చేయుఁ, డాపై ననాదిత్యువెల్లేమిలేకుంటచే ముందుబో సాధ్యమేకాదు, మాసంబుకాలంబునక మీర లీచోటులక జుట్టి, భూజాతవృత్తాంతముదెండు, పాండీర' లంచాడ, శ్రీరామసౌమిత్రిసుగ్రీవుసాదంబులక మ్రొక్కిపూర్వాశశోధింప; వేగంబుగా నీలుండేగక స్వనైన్యంబులకగూడి—

సుగ్రీవుఁ డంతక నలాఖ్యుక విలోకించి పల్కాడు. 'సీ వంగదుక వాయుజుక జాంబవంతుక గవాక్షాదులొవీరులక గూడుచుక దక్షిణంజేగుమా! తొల్ల వింధ్యాద్రి నీక్షించి, యానర్మదకదాటి, మీరాదశార్ణకవిలోకించి, యాదండకారణ్యమందుకబ్రవేశించి, గోదావరికజేరి, వేత్రావతికజూచి, కాళింగకర్ణాటకాంధ్రంబులక జోళదేశంబునుక, కేరళంబుక సమీక్షించి, యా పాండ్యరాజ్యంబులోఁ జూచి, యాపైని వౌషర్వతప్రాంతముల్ జూచి, కావేరీనీక్షించి, ముందేగ నందాయగస్త్యశ్రమంబుండు, నందేగి యామానికిక మ్రొక్కి, యాతామ్రవర్షికవిలోకించి, యాతీరమందున్న యామాస్థలంబుల్ పరీక్షించి,

హేమాభిధానంబునకొవెల్లనొ పట్టణంబెల్ల నీక్షించి, యంతకొ మహేం
ద్రాద్రియందెల్లెడకొబొచ్చి, వారాశిలో జూచి, యందందునకొ గల్లు
దీప్వంబులకొ దీప్వకల్పంబులందెల్ల శోధించి, యామీఁదటకొ బోయి
యామొద్దుకొండంతయుకొజుట్టి, పుష్పాద్రిశోధించి, యాకుంజరాద్రికొ
బచారించి, యయ్యంజనాద్రికొవిమర్శించి, యాపిమ్మటకొ నాగవాసంబునం
దెల్లెడకొ జూచి, యామీఁదియద్రుల్పరీక్షించుచుకొ మీర లానిప్పుటే
ఋకొ విలంఘించి, వైవస్వతంబకొబురం బేగి, శ్రీధర్మరాజుకొ విలోకించి,
యాదేవుఁ బ్రార్థించి యాలోకమందెల్లెడకొజూడుఁడీ! యంధకారావృతం
బొట ముందేగఁగారాదు, మీరంతటకొ మాసకాలంబునకొ దేవిసీతా
సతీవార్త తెం ఁగొఁడీ! యంచుఁ దా నాజ్ఞ సుగ్రీవుఁ డీయంగ;—

— శ్రీరామచంద్రుఁ డాంజనేయునకు సీత కర్పింప ముద్రిక నిచ్చుట. —

శ్రీరాముఁ డాయాంజనేయుకొ విలోకించి, రాచిల్పి తాడగ్గఱకొ
జేర్చి పల్కాడు 'నోమారుతీ! వాయువేగా! జవంబందునకొ బాహు
శౌర్యంబునకొ, బుద్ధిశక్తికొ, నిజస్వామిభక్తికొ, గడుకొ గార్యదీక్షకొ,
నినుకొ బోలువా రుండరంచెదకొ, నీవు నాజానకికొగాంచి, వృత్తాంత
ముకొదెచ్చి నాకేర్పడకొజెప్పఁగా శక్తుఁడొదంచు నాయాత్మ నాకుకొ
బ్రబోధించె, నట్లాట నీముద్రికకొగొమ్ము, దీనికొ మహీజూత కర్పించి, నా
నేమముకొజెప్పి, యాసాధ్వినూరార్చివిచ్చేసి, యాతన్ని నేమంబు నాకుకొ
వినకొజెప్పుమా!' యంచుఁ దా నుంగరంబిచ్చినకొ గొంచు వాతాత్మజం,
డంచితంబైనబలోభక్తిభావంబునకొ, గన్నులందొత్తి యద్దాని మూర్ధంబు
నకొ దాల్చి 'యోస్వామి! నీదొకృపాదృష్టియే యున్న నీమూఁడులోకం
బులందెచ్చటే నున్న, నేమాన కాజానకీదేవి నీక్షించి భాషించి, యేగుర్తు
నేకొ దెచ్చియర్పింతు, నీపాదమానంచుభాషించుసామీరి నీక్షించి, హర్షిం
చుచుకొరాముఁడాసీతచిన్తంబులకొ గొన్నిగుప్తంబుగాఁదెల్పి, దీవించిపా
మ్మంచునాజ్ఞావచస్పియ్య, సామీరి యామీఁదటకొ వాన రోత్తంసులకొ
గూడి మోదాత్తుండై దక్షిణం బేగె;—

సుగ్రీవుఁడంతఁ సుషేణుఁ విలోకించి వాక్రుచ్చె, 'నీసైన్యముఁ గొంచు సౌరాష్ట్రముఁజేరి, బాష్ణికముఁజూచి, యాసింధు, సౌవీరముఁ, కేకయాభిఖ్యముఁ డాసి, మీఁదేగి పున్నాగభాగంబులఁజొచ్చి, యాపశ్చిమాంభోధి నీక్షించి, యానారికేళోపరిప్రాంతముఁ గాంచి, వజ్రద్రిశోధించి, శ్రీపారియాత్రాభిథానాద్రిలోఁ జూచి, యందుండు గంధర్వకోటఁ విలోకించి, యాచక్రవంతంబు శోధించి, యాపిన్నటఁ సూర్యుఁ డేతావునఁగ్రుంకు నాపూజ్యమైయుప్పు నస్తాత్రికఁబోయి, యామీఁద సౌవర్ణనీక్షంపుఁ, డందుండి మీరేగి యెచ్చోఁ బరికిమీఁద నింకెన్నిదావేలసంఖ్యాతులౌ తాపసుల్, మాసులై యీశ్వరధ్యానమందుండు, రాకాంచనాద్రిఁ విలోకించి, యందుండు శ్రీమేరుసావర్ణినా మానికీఁ మ్రొక్కి రం, డాపయిఁ బోవఁగా రాదు, మీరొక్కమాసంబులో జానకీదేవివృత్తాంతముఁదెండు పొం' డన్నఁ, దోడఁ సుషేణుండు తా నెల్లసైన్యంబుతోఁ బశ్చిమం జేగె;—

సుగ్రీవుఁ డంతఁ గజుఁ గాంచి, 'నీసైన్యముఁగూడి త్రోనఁ బులిందఁవిలోకించి, యాసౌరసేనంబు నీక్షించి, యాప్రాంతదేశంబులం దెల్లెడఁజూచి, కాంభోజముఁ డాసి, యాకొంకణాభిఖ్యదేశంబు పేచుట్టి, యావై హిమాద్రిఁవిలోకించి, సోమాశ్రమం జేగి శోధించి, శ్రీమించుకాళాఖ్యశృంగంబు నీక్షించి, యామీఁదియద్రుల్ పరిక్షించి, హేమాద్రిలోఁజొచ్చి, కైలాసముఁ డాసి, కౌశేరముఁజూచి, క్రాంతాద్రిలోఁగాంచి, యావైన మైనాకునిఁ దాఁకి, వైఖానసంబఁసరఃప్రాంతముఁ జూచి, శైలోదతీరంబునుఁజేరి, యామీఁద నాయుత్తరోర్విష్ణుఁబుల్దగఁమెట్టి, యాయుత్తరాంభోధి లంఘించి, సోమాద్రి నీక్షించి, యందొప్పుముష్ణూర్తులఁగాంచి నేవించి, పూజించి, ముందేగ రాదాట, నందుండి మీరొక్కమాసంబునఁ జానకీదేవివృత్తాంతముఁ దెండు పొండింకఁబొం'డన్న, వారేగి రామీఁదటఁ రాముఁ డాశ్చర్య మగుండునై యుండి సుగ్రీవుతోనాడు 'నీవెప్పుడేరితిగా నేటి కీచోటు

లక్షజుట్టితో నాకు నాలింపఁగాఁ గోర్కెయానన్న, నావైరి యావాని
నాఁ డట్లువెన్నెంటఁగా, భీతిచే బాటి నే నిన్నిటిజుట్టి యందందునక
దాఁగి, ముందేగుచుక బెక్కువేలేండ్ల కామిఁద నీమాల్యవంతాన
కేలేంచినా' నన్న, నాలించి, హర్షాన్వితుండయ్యె, శ్రీరాముఁ డాచోట
సుగ్రీవసౌమిత్రులకగూడి కొన్నాళ్లు మోదంబుతోఁ గాలముఁబుచ్చు;-

నామిఁద బూర్వోత్తరాశాప్రదేశంబులక, బర్హిమాశాప్రదే
శంబులక జుట్టి భాస్వంతుదీపుల్ ప్రసారించునందాఁక నావానరుల్
పోయి వీక్షించి, నీతా సర్పి గానకేరోసి, విచ్చేసి శ్రీరామసుగ్రీవులక
డాసి, యవ్వార్త వినిపించి వారుండఁగా;-

— శ్రీయాంజనేయాదుల దక్షిణ దిశాన్వేషణము —

ఆంజనే యాంగదాదుల్ మహానందమేపారఁగా దక్షిణం బేగి,
సుగ్రీవుఁ డెట్లెట్లు వినిపించెనట్టట్టులందందు వీక్షించి, యెందెందు భూజాత
నీక్షింపలేకుంటఁ, జింతాసమాక్రాంతులై పోయి వారొక్కడకడజేరి,
రాచోటు కణ్వర్షిపుత్రీలలామంబు కాల్టారివారిప్రవాహంబునకదారి,
ప్రాణంబులక బ్రాయుటీక్షించి, తాఁ బుత్రశోకింబునకమాని యంతక
శపింపంగ, నిర్దానుషంబుక మఱిక నిర్భృగంబౌను, నందెందునక నీడ
యుక నీళులుకలేక యున్నట్టి, శూన్యప్రదేశంబునకజొచ్చి, యాతావు
లందెల్ల సంచారముకజేసి, యెంతేనియుకరోసి, నోరెండ నీరంబులక
గోరి, పోఁబోవ, నందొక్కచోటక బిలద్వారమందుండి యెన్నెన్నియో
పక్షులేతేర వీక్షించి, యవోట నీరుండునంచెంచి, వారాబిలద్వారముక
జొచ్చి ముందేగ గాఢాంధకారంబు చూపట్టె, నాత్రోవ వారెల్లరళ్లే
గఁగాఁ, గొంత కాయంధకారంబు మాయంబునై యద్భుతాకారమా
పట్టణం బొండు గన్నట్టె, బంగారమై మిద్దెలుక పేడలుక సర్వముక
దోచె, వృక్షంబులుక బర్హతంబుల్ సువర్ణంబులైయొప్పె, నాపట్టణం
బెన్న నిర్దానుషంబోచుఁ గన్నట్టె, వారందు వీధుల్ బచారించుచో
నొక్కడక, మిన్నుతోరాయున ట్లున్నతంబై విరాజిల్లుసాధంబు వీక్షించి

యామేడపై కెక్కఁగా బ్రాహ్మి, యందున్ దహివృత్తిమైననున్న యొక్కర్లు
పుణ్యాంగనన్ గాంచి కేల్తోడ్చి- 'యీవెవ్వ, రీరితిగా నొంటిగానుంట
కేహేతువో? పట్టణం బిట్లు నిర్తానుషంబొట కేకారణం బుండునో?
తెల్పుమా!' యందుఁ బ్రార్థింప, నాకాంత యిట్లాడెడిఁ—

“దొల్లి యుండెన్ మయుండన్ మహాదానవుం, డాతఁ డుగ్రంబు
గాఁగన్ దపంబుంటకున్ మెచ్చి, నిర్తాణకౌశల్యమున్ బద్ధజం డిచ్చె,
నాశక్తిచే నామయాఖ్యాతవిఖ్యాతుఁ డీపట్టణం బిట్టులన్ గట్టి, తా
హేమ యన్ గాంతతోఁ బెద్దకాలంబు సౌఖ్యంబుతో నుండఁగా నియ్యో
డన్, దేవనాథుండు వజ్రహతుఁడేసి యాదానవుఁజంపి, కొంపోయె
హేమన్ వెనక; నేను తత్కాంతకున్ నెచ్చలిన్, నేఁ దహినిష్ఠమై
నుందుఁ జేరన్ 'స్వయంభాస'నా నొప్పెదన్, మీర లేరితి విచ్చేసినారో
కదాయందు? గీర్వాణులన్ గానరితావు,” సంచాడి తాఁ గండమూలా
దులన్ విందుగాఁబెట్టి మీరేటి కీచోటికేతెంచినారన్నఁ, డా నెల్లవృత్తాం
తమున్ జెప్పిసామిరి యిట్లాడు 'నోసాధ్వి! మమ్మాబిలద్వారమున్ వెల్వ
డన్ జేయుమా!' యన్న, హర్షంబునన్ గాంత పల్కాడు- 'శ్రీరాము
కార్యార్థమై వచ్చియున్నారె! పుణ్యాత్మకుల్ మీరు, మీదర్శనంబబ్బు
టన్ ధన్య నే నైతి, మీరల్ కనుల్ మూసికొండింత యన్నన్, గఫుల్
కన్నులన్ మూసి, రాపైన నక్కాంత వారెల్లరన్ దెచ్చివేగన్ బిలద్వార
మం దుంచి తా మాయమై పోయె; నాపిమ్మటన్ బైటి కవ్వారలేతెంచి,
యెందెందునన్ సీతన్ నీక్షింపఁగా రామికిన్ రోసి, వా రామహేంద్రాద్రి
కేతెంచి, యందెల్లగన్ జేరి, తమైంతయున్ వాయుసూనుండునున్ జాంబ
వంతుండు నాయంగదుండున్ నివారించినన్ మాన కవ్వారు దైర్యంబు
పోనాడి ప్రాయోపవేశంబు గావింపఁగానెంచి శోకించి రీక్షెవడిఁ—

— { వానరులు ప్రాయోపవేశమునకు సిద్ధపడుట; సంపాతి
సీతాదేవివృత్తాంతమున్ జెల్పుట. } —

భార్యలన్ బిడ్డలన్ బాసి, యిట్టియ్యెడన్ జావఁగానాయె హా
దైవమా! సీత నీక్షింపలేకుంటి మే మక్కటా! కాంచసుగ్రీవుఁడో

చండతా శాసనుండోను ముగ్ధైర్లరక్ జించి చెందాడకే నైచునే! అట్టి
చావొల్ల కే మిట్టులక్ జావసంకల్పముకజేసినా మయ్యయో! రాముఁ
డాకానలక్ జేరఁగానేల? సీతాసతిక్ రావణుం డట్లు కొంపోవఁగానేల?
యంతక్ జటాయుండునాఁ బక్షినాథుండు పోరాడి పోరాడి, యద్వైత్యు
ఖడ్గాహతిక్ బక్షముల్ నీలి థాత్రీస్థలిక్ గూలి, భూజాతవృత్తాంతముక్
రాముతోఁజెప్పి, ప్రాణంబులక్ బాయఁగానేల? నామీఁద సుగ్రీవుతో
రామసౌమిత్రు, లారీతిన్నేహంబుఁ గావింపఁగానేల? శ్రీరాముఁ డావాలి
సంహారముక్ జేసి, సుగ్రీవునిక్ గీశరాజ్యాధిపుక్ జేసి, భూజాత నన్వే
షణక్ సల్పుఁగా మమ్మిటుల్ పంపఁగానేల? హా! మాకు నీపాటురానేల?
మిరిట్టులక్ జావుఁడంచుక్ దలక్ వ్రాసినావేల హదుర్విధి! యంచు
దుఃఖింప నాలించి, యయ్యదియందున్న సంపాతియక్ వృద్ధపక్షింద్రుఁ,
డల్లల్లనక్ జేరఁగావచ్చి, యావానరానీకముక్ గాంచి భాషించు: 'సోధికు
లారా! జటాయుండు గాముద్దుతమ్ముండు, సూర్యాత్మజుల్ మేము,
నాసోదరుం డక్కటా! వచ్చెనా? అయ్యయో! హేతువేమోకదా?'
యన్న, నయ్యంగదుం దంతయుక్ జెప్పె; నాలించి సంపాతి తన్నాప
యోరాశి నీల్లార్పఁగాఁ గోరె, వారట్టులక్ నీళులార్పక్, గృతస్నా
నుడై వచ్చి శోకించి, యాపై నివృత్తాంతముక్ జెప్పఁగాఁ జూచె
నివ్వాడ్కి:—

నాతమ్ముడుక్ నేను, నైలాసకైలంబునక్ జంటగానుంటి మా
పైని మాసత్త్వముల్ మేము లెక్కింపఁగాఁగోరి, యుగ్రాంశునిక్
దాడఁగా నెంచి యాకాశమార్గంబునక్ బైకిఁబోఁబోవుచుండంగ, సంతం
తకుక్ మండుచుక్ సూర్యార్కప్రభల్ గ్రుచ్చికాల్పక్, జటాయుండుఁ
దాసుక్కి, వీక్షించిరక్షింపఁగాఁగోరి నాపక్షముల్ వానిపైఁగప్పఁగా,
నాక్షణంబందు ఖిద్యోతు తీక్షణంశువుల్ గాఁకి, నాపక్షముల్ కాలి నే
నీక్షితిక్ గూలితిక్, సోదరుక్ గాన నామీఁద నేమయ్యెనో? మీర
లీనాడు వాక్రువ్వవృత్తాంతముక్ వింటి; నే నట్టులక్ బక్షముల్ నీలి

యిందుండ, నానందనుండోసుపార్శ్వండు నాకెప్పు డాహారముకదెచ్చి
యర్పించుచుండెజాడీ! యొక్కనాఁ డాతఁ డాలస్యమైవచ్చె, నేకార
ణంబంచుఁ బ్రశ్నించితిక వాని, వాక్రుచ్చె నాతండు 'నోతండ్రి! నే
నామహేంద్రాద్రిసామిష్యమందుంటి, నంతక దశాస్యండు తా నొక్క
కాంతామణిక గొంచు లంకాపురీమార్గమందేగె, నక్కంత శోకించు
టకగంటి. నవ్వారి నీక్షించు చే నుంటి. నాహేతువుకబట్టి యొక్కింత
యాలస్యమైవచ్చినా' నంచు; సందేహమేలేదు నీతాసతిక దుష్టుడో
రావణాఖ్యండు గొంపోయె, నోవానరశ్రేష్ఠులారా! వినుం డేను
సూర్యోజనాల్ దవ్వ నీక్షింతు; నాపక్షముల్ ప్రీలుటకజేసి యిందున్న
మానీంద్రులం దొక్కనిక వేడితిక నాకుఁ బక్షంబులిమ్మంచు; నాతండు
"శ్రీరాముడూతల్ ధరాజాతయన్వేషణార్థంబు నిచ్చెతు, రవ్వారితో
నీదువృత్తాంతముకదెల్పినక, వచ్చునీపక్షముల్ పొమ్మటంచాడె, న
ట్లేను మీకై నిరీక్షించుచిందుంటి, నేఁ డిట్లు కన్గొంటి, మీయెల్లవృత్తాం
తముకంటి, నే నాకథకమీకువినించితిక, జూడు' డంచాడి, పక్షం
బు లల్లార్పుచుక రివ్వనక మింటికేదాఁచె, నట్లేగి నీక్షించి యిట్లాడు:-
'లంకాపురిక భాసురోద్యానభాగంబునం, దొక్కవృక్షంబునీడక మహా
దేవియానీత కన్పటై, మీరెగుడీ వారిధికదాటుచుక లంకవంకంచుఁ
బల్కాడి సంపాతి తా నేగె హేమాద్రికిక;—

— వానరులు, సముద్రమును లంఘించుటకై, వారివారి సత్త్వములు పెలిపుచ్చుట —

బిమ్మటక వానరుల్ ఘోరవారాశినికడాసి బల్చండవాతప్రభూ
తంబునకబట్టి, మిన్నంటఁగానుబ్బి యూటాడు తోరంబుతోబల్తరంగా
వభుల్ పొంగిరంగారుచ్చుక భీకరావముల్ సల్పఁగా, ఘోరనక్రం
బులుక గ్రాహకోటుల్ మహాపర్వతంబుల్ బలెక గట్టులకబ్రాకి కన్న
ట్టుచుక, భూమిభేదిల్లఁగా గర్జలకసల్పుచుక భీతి గొల్పుక, గనక
జూడ్కి కందంగరానంతదూరంబు నీరంబు నీండాని, నట్టిక్కులకబండి
ఘోరంబుఁగాఁ గంటికేపారుచుక మీరు వారాశినీక్షించి, యావానరుల్

మించి డెండంబునకా భీష్ముల గురవచుకొని, దాటరాదంచుం జింతించుచుకొని, వాధితీరంబునకా వారలొకరిని నిద్రించి, మేల్కొంచి వేవేయుపఃకాల కృత్యంబులకొనీర్చి, ముంకొక్కచో గుంపుగాఁగూడి యోజించుచుండంగ, సమన్వయగదంగ దంతవిచ్చిపి యవ్వారలకా జూచి 'వేర్వేరుగాఁ దెల్పుడీ! సంప్రసంగకాదాటంగ! మీద సామర్థ్యముల్ విందు' మంచాడ' కీశీశులకా సత్త్విగణము లొక్కొక్కరే వేచి, యిట్లాడి రత్యంశసంరంభిసాన్వయమున, మంత;

నీరైదునామోజనాల్ దాటంగనేర్తు నే నంచుబల్కెన్ గజం దంత నే నిర్వర్తికాదాటంగనేర్తు నంచాడె దానీటుగాఁజేతులకా ద్రిప్పికొం చాగవాతులకు, నే సమన్వయకాదాటంగనేర్తు నంచాడె గ్రుడ్డిట్టులే యోగంగా బట్టి, యాట్టులే పంటితో గట్టిగాబట్టి తా నాప్రతాపుండు, నే సమన్వయకాదాటంగనేర్తునంచాడె దా మీసలకా దవ్వింకంబు సాంగించు చామత్యనాముండు, నే నేబవికాదాటంగ శక్తుం దంచాడె, మామత్తి తా సత్త్వి సత్త్వియుచుకా దోక పైకెత్తి గంధుండు, నే సమన్వయకాదాటంగ నేర్తు నంచాడె వే బాహువుల్ దొట్టి తా పండ్లిగిల్చెట్టి ముండుండు, నే గొబ్బునకా దెబ్బవికాదాటంగ నేర్తునంచాడె దా ముబ్బితబ్బిబ్బులై నిల్చి నీలుండు, నే నెన్నదికాదాటంగ నేర్తు నంచాడె దన్మెల్లరుకాజూడె చైతక్కులకాబట్టి చేతాశముల్ పెట్టి తారుండు, నే వాధినీగాంచగాఁ జాలనంచాడె, నేత్రంబులకా బిట్టుగామూసి, దంతంబులాండొంటితో గట్టిగాఁ బట్టి యావజ్ర దేహుండు, నాయెల్లరొక్కొక్కరే వారిసామర్థ్యముల్ వల్క, భల్లుక నాకుండు భాషించు:-

— కాంబవతుండు, సముద్రలంఘనమునకు, హనుమంతునిఁ బ్రేరేపించుట —

'మీరల్ల మీసత్త్వముల్ దెల్పినా రైన నేవృద్ధుఁ డేమంచు నా సత్త్వముకా దెల్పుదుకా మీకు? స్వల్లాఘనంబును నింద్యంబగుకా గాని, శ్రీరామకార్యంబిదొటకా, స్వసామర్థ్యముకా దాపకే తెల్పుచే

దూతలొమాకు ధర్మంబగున్, లేనిచో వంచనంబౌ! మఱిన్ స్వామి
ద్రోహంబునౌ గాన నేడెల్పెదన్, బిన్న కాలంబు నందున్న నానర్థ
మున్ దెల్పినన్, నవ్వుపాటాసుగా మీకుఁ గానిండు నేడెల్పెదన్;
మున్ను దేవాసురుల్ ఘోరులై పోలేదా సుధాబాంధ? నే సాయమున్
వారికి జేయుటన్, దేవతల్ మెచ్చి, వారాసుధన్ గొంత నాకిచ్చి,
రాయింతనేవించితిన్, దాన నేమంచువాక్రుత్తు నాశక్తి? నీయొక్కటే
కాదు పొం, డేడుసంద్రంబులకలీలగా దాటితిన్ నేను నస్తాద్రిపై
నొక్కకాలుంచి, పూర్వాద్రిపై నొక్కకాలుంచి, మేన్వెంచి నిల్చుంటి
సాభీలుడై; దైత్యనాథున్ బలిన్ బట్టి బంధించునాఁ డామహావామన
స్వామివిశ్వస్వరూపంబుఁ గొల్వంగ, నే నిర్వనొక్కండుమా ర్లెంచి
భూమండలిన్ జుట్టివిచ్చేయుచోఁ, గొండమోకాలిలోఁ జక్కిపోయెన్
జుడి! యంతకే నేనులాంగన్, గనన్ నేడు నాకెన్నఁగా మిక్కుటంబౌ
జరాభారమేపారె, నేవృద్ధుడన్ దాఁపకేల్పెదన్, దొంబదొయోజ
నాల్ దాఁటుదున్ గాని ముందేగఁగాఁజేతఁగా'దంచు బల్కొడి,
యయ్యంగదున్ గాంచి భాషించు;-

నోయంగదా! నీవు నీవారిధిన్ దాఁటినన్ దాఁటుదాఁ గానిరా
నేర్తువోనేరవో, మీఁద నీగట్టుజేరంగ! మా కీవురానొటచే, నిట్టి
కార్యార్థమై నిన్నుఁ బంపంగరాదెన్నఁడున్; నీరులొ వాసదుల్ వట్టివా
కొప్పురుషంబుల్ వృథాపల్కుచున్ గాలమున్ బుత్తురే? వేటువేటొక్క
రికార్యమున్ జేయఁగాఁ, గాని మాయందు నాకార్యమున్ జేయఁగాఁ
బాటువాడొక్కఁడుండెన్ జుడి! వారిధిన్ దాఁటఁగా, నీతవృత్తాం
తమున్ దెచ్చి శ్రీరాముకార్యంబు సాధింపఁగా సాహసుండాతఁ డీవా
యుపుత్రుండు మాకెల్ల ముఖ్యుండెకా? యమృహత్తుం దెలుంగండు
తానున్ స్వసామర్థ్యమున్, గానఁ దా నీవిచారంబుమై నేమియున్
బల్కకుండెన్, గనుండంచు సామిరినిన్ జేరి భాషించు;-

నోవాయుపుత్రా! మహాపుణ్యమౌ స్వామికార్యంబుజోలిక విచా
రింపకే యూరకున్నాడవే! ధర్మమే నీకు? నీనొక్కడేతాక వేటొక్కఁ

దీకార్యముజేయశక్తుండె! యాలింపుమా! తొల్లి మీతల్లితా నవ్వర
స్త్రీయునై యగ్నిశాపంబుచే, నంజనాదేవియ౯వేరిట౯ వానరస్త్రీగఁ
బృహ్మీస్థలి౯బుట్టి, తాఁ గేసరి౯ బ్రీతిఁ బెండ్లాడి బలసాధియైయుం
డఁగా, నొక్కనాఁ డొక్కచో, వాయుదేవుండు నిన్నామెకు౯ జేమ
తోడ౯బ్రసాదింపఁగా, నీవు జన్మించి తోమారుతీ! వాయువేగంబు
పక్షింద్రుసత్త్వంబు నీ కుండు, శ్రీపద్మగర్జుండు నీకిచ్చె మేలొవరంబుల
మహాత్మా! నిను౯ బోలరెవ్వారు, నీవిక్రమంబెన్నఁగా శక్యమేమాకు?
నెట్టున నీవారిధి౯దాటి, శ్రీజానకీ౯గాంచి శ్రీరాముకార్యంబు గావించి
మాయెల్లర౯బ్రోవు, మాచంద్రతారార్కమాకీర్తి నార్జింపుమా!
యంచుఁ బ్రార్థింపఁగా, నాజగత్ప్రాణపుత్రుండు లోనెంతయు౯
బొంగుచు౯బల్కు;-

— ఆంజనేయుండు సముద్రమును లంఘించుట —

ఓవానరశ్రేష్ఠులారా! కనుండివు నాసాహసంజేర్పడ౯ జూపెడ౯,
స్వారుకారాస్థమై వాధిలంఘించి, నేకజంబై నయాంకలోఁజూచ్చి
నల్వంకల౯జుట్టి, యేశంకయు౯ జంకును౯ బూనకే, మించి శోధించి,
యాంకజాక్షి౯ గనుంగొందు, నీక్షింపరాకున్నచో, రావణు౯ బట్టి
వేసించి బాధించి బోధించి సీతాసతీవార్తసాధింతు, నారీతిగాకున్న
నాలంకనీతోడతోఁజుట్టి నేపీకి బోకారఁగాఁదెచ్చి శ్రీరాముముందుండు,
నం దెందును౯ సీత లే కున్నచో, వార్నిధుల్ నేఁగలంతు౯ గన౯
భూమిఁ జీల్పించి యందెల్లశోధింతు, నాకాశము౯జింతు, నామృత్యు
వు౯దంతు బ్రహ్మాండము౯ ప్రక్కలింతు౯ సురశ్రేణి వేధింతు గంధర్వ
సిద్ధాదుల౯ బట్టి కారింతు, రక్షస్సమూహంబువేధింతు, వారెవ్వరు౯
దెప్పలేకున్నచో, బ్రహ్మ సాదింతు, నెట్టున భూజాతవృత్తాంతము౯
దెత్తు నంచాడి మాహేంద్రచైలాగ్రభాగంబుపైకెక్కి, యింతింతగాఁ
గొంతకాకాశము౯దాఁకఁగా దేహము౯బెంచి, శ్రీవాయుదేవు౯ మది౯
గొల్చి, శ్రీరామపాదాంబుజధ్యానము౯జేసి, యాయద్రిపై భద్రమై

పాదముల్ మోపి, తా మోర నొక్కింతపై కెత్తి, యింతింతగా మేను క్రుంగించి, హస్తంబు లాయద్రీశృంగంబులందూన్చి, వాలంబు నల్లార్చి కర్ణంబులకొ నొక్కగాఁజేసి, వారాశి నాద్యంతముజూచి, యాలంకపై దృష్టిపారించి, తాఁ బంచప్రాణంబులకొ బిగ్గఁగాఁబట్టి, దేహంబు నూ గార్చి యూగార్చి, బల్తీవృషక బోయే నాకాశభాగంబు డాయంగ; నాథాటికొ శైలశృంగంబు లూటాడి భూరేణు లల్లెంతయుకొ బిండియై రాలె, నావేగవతాహతికొ వృక్షముల్ నింగిపైపడులట్లాడె, వారాశి నీరల్లకల్లోలమైమింటికొ దాఁకె, నావేళ నాక్రిందఁబాతాళమందున్న భోగీంద్రు శీర్షంబులుకొ గానఁగావచ్చె, నీరీతి నీక్షించి దిక్పాలు రానింగి కేతెంచి సామిరికొ దీవనల్సల్పి రత్యంత హర్షంబునకొ బొంగి

— హనుమంతునకు, సముద్రమధ్యమునుండి మైనాకుఁ దక్షమవచ్చుట. —

ఇట్లాసమిరాత్తజం డబ్బిపై దాఁటుచుకొబోవఁగా, వార్ధిమధ్యంబు నందుండి, పైపైకొ దా నిక్కుచుకొ ద్రోవకడ్డంబుగావచ్చుమైనాకునికొ గాంచి సామిరి, 'యారా! యిదేమిట్లు విఘ్నంబు గావింపఁగా వచ్చెఁబో దైత్యుడెవ్వఁడొ శైలంబుగా?' నంచు లోనెంచి కోపించి, తావజ్ర పక్షంబుచే ఘోరమైతాఁకె, నడ్డానికొ నొచ్చి యాపర్వతేశుండు పల్కాడె 'నోయంజనానందనా! నీకు నాతిభ్య మియ్యంగ లో నెంచి యేతెంచితికొగాని నీశత్రుడకొగాను, నీతండ్రికొ మిత్రుడెనొ, దదెట్లం దువా! తొల్లి శైలంబులుకొ బక్షముల్గల్గి గర్వించి బల్సేచ్చమై మించి సంచారముకొ సల్పి, వీక్షించి యాఖండలం డల్లి వజ్రంబునకొ బక్షముల్దున్నచుకొరాగ, మితండ్రియకావాయుదేవుండు నన్నుకొ దయాపూరితుండై వడికొదెచ్చి యీయుష్మసంద్రంబునకొ డాచి నాపక్ష ముల్గాచి రక్షించె, నాహేతువుకొబట్టి నామిత్రపుత్రుండ వీవెన్నఁగా నీకు సత్కారముకొ సల్పఁగొ నాకు ధర్మంబెకా! శీతశైలాత్తజం డేకు మైవాకుఁ డన్వాడ, నాతండ్రి! నాశృంగమం దింత కా లూని, దుచ్యంబులొనీఫలంబుల్ గడుకొ దృష్టిసేవించి యొక్కింత విశ్రాంతిగై

కొంచుఁ బోరాదె' యంచాడ, నాలించి వాతాత్మజుం డాడు:—'నో
శైలరాజేంద్ర! నేస్వామికార్యార్థమై పోవుచుంటిగదా! నిల్వరాదే
క్షణం బైన నెందెందు, నాకు సపర్యల్ గడుక ముట్టె, విశ్వాసమే
చాలు, మన్నింపు' మంచాడి యయ్యదినిక జేతితోఁదట్టి ముందేగె:-

—ॐ దేవదూత అడ్డముగావచ్చి, హనుమంతునిబలముఁ బరీక్షించుట. ॐ—

ఆమీఁదటక దేవతాదూతయొక్కర్తు తా నడ్డమైనిల్చి, యా
వాయుజ్జా మ్రింగ, నైదామడల్ నోరువిప్పంగ నీక్షించి, సామీరి
రెండంతలై మేనువెంచెక, గనుంగొంచు నాకాంత తా ముప్పదుల్
యోజనాల్ వక్తముకవిప్పఁగా, జూచి సామీరి తా నల్వదాయోజ
నాల్ చెల్లుదేహంబుతో నొప్పె, నాచాన నూర్యోజనాల్ నోరు
విప్పంగ, వీక్షించి సామీరి యంగుష్ఠమాత్రంబు నొగాత్రముకదాల్చి,
సూక్ష్మంబుగక నాతివక్త్రంబులోఁ జొచ్చి విచ్చేసె, నద్దాని కాకాంత
లోమెచ్చి 'యోమారుతీ! నీదుసామర్థ్యముకజూడఁ గాంక్షించి దేవేం
ద్రుఁడంపక బరీక్షించితిక బొమ్ము, నీకొశుభ"మ్మంచుఁ దా దీవనల్సల్పి
వేమాయమైపోయె;—

—ॐ సింహిక హనుమంతునిదాఁకి మడియుట. ॐ—

ఆసింహిక సింహికానామయానొక్కరాకాని యయ్యబ్ధిలో
నుండి ఛాయక దగక బట్టి వాతాత్మజుగ్రింపికిడ్వక విలోకించి
సూక్ష్మాంగుడై యాతఁ డద్దాని వెకబొట్టలోఁజొచ్చి, ప్రాణంబుబో
కార్చి వారాశిలోవైచి, తా నంతసంద్రంబు సర్వంబు లంగించి, యా
తీరమందున్న మిన్నెసువేలాద్రి శృంగగ్రభాగంబునకజేరి, విశ్రాంతి
గైకొంచు నుండెకజమీ! యంచు, శ్రీనారదర్షిశ్వరం దెంచి వాల్చీకి
మాసింద్రుతోఁ జెప్పె నీరీతిగా:—

ఇద్ది శ్రీరామపాదాంబుజధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠుండు, విప్రుండు, వా
 సివ్యగోత్రోద్భవుం, డార్యవెంకోబరాయాత్మసంజాతుఁడు, సాధ్వీ
 లక్ష్మ్యాంబికాగర్భసచ్చక్తిముక్తాఫలంబైన, అశ్వత్థరాయండు నిర్జింఘ
 నీదండకోపాఖ్యరామాయణంబందు, గిష్కింధకాండంబు నర్పించెదన్
 గొప్పిదే ఆంజనేయా! మహావజ్రకాయా! సదా రామకార్యప్రియా!
 ధర్మధారేయ! సద్భక్తగేయా! బుధశ్రేయ! దీనార్తసద్భక్తబంధూ!
 దయాసింధు! శ్రీవాయుపుత్రా! పవిత్రా! నమస్తే! నమస్తే! నమః.

శ్రీ
శ్రీ సీతారామలక్ష్మణ పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ దండకరామాయణము.

సుం ద ర కాం డ ము.

శ్రీనారదస్వీ శ్వరుఁ గాంచి ముందొ కథాభాగముఁ దెల్పుగా
మాని వాల్మీకి ప్రార్థించెగా, నారదుం దెంతయుఁ హస్తీతస్వాంతుడై
పల్కె;—

❖ హనుమంతుడు సువేలాద్రి పైనుండి, 'లంక' సౌందర్యముఁ దిలకించుట. ❖

అట్లాసమీరాత్మజుం డంబుధిఁదాటి, బల్దివ్యశృంగంబులుఁ,
సానుదేశంబులుఁ భూరుహంబుల్, లతాకుంజపుంజంబులుఁ గల్గి
వెల్గొందు లంకాపురీప్రాంతభాగంబునక భాసమానంబునొ నాసువేలా
ద్రిపై నెక్కి వీక్షించె, సౌభాగ్యపంపన్నమై, దేవతాధీశునావాసముఁ
నవ్వి, నల్దిక్కులక వార్ధి యొప్పార, దన్నధ్యభాగంబునం దెంతోసిం
గారమేపారు లంకాపురిఁగాంచి, తా నాత్మలోనక ముహూర్తంబు
చింతించి యాశ్చర్యమగుండునై యుత్తమాగంబు పంకించి, -యారార!
యారీతి సౌభాగ్యవిభ్రాజియా, పట్టణం బీధరామండలిక జూడఁగాఁ
గంటిమే? యిట్టిలంకాపురాధీశుడై, మూడఁలోకంబులకఁగెల్పి ముత్తి
పులక బెట్టి, బల్బల్లిదుండై విరాజిల్లు నీరావణుం డక్కటా! లో వివే
కంబుఁబోనాడి లోకైకనాథుండు శ్రీరాముదేవేరి సీతాసతిక లోకమం
తక, గడుఁబూతచరిత్రయాభూసుతక ముచ్చలించెకదా! మృత్యు
పుక గొఁగిటఁబట్ట నుంకించెబో! కాలముకొ మిఱరా దేరికె, గాని
నాకేటి కీభాగింటి! శ్రీరాముకార్యార్థమై వచ్చి, నే స్వామికార్యంబుకై

పూన కిట్టుల్ ప్రమత్తుండనై చింతసల్పంగ నా కొప్పునే?' యంచు, కార్యాతురుండొచు, లంకకౌట్రవేశింప నుంకించి, 'యీ ఘోరమా మేనితోబోవ గుర్తింతురో రక్కసుల్, మీఱి పోరాటమే నేతురో? కూడ డిట్లంచు, మార్జాలమాత్రంబునొ సూక్ష్మగాత్రంబుతోనొప్పి, సూర్యుండుగ్రుంకంగ నీక్షించి, నిశ్శబ్దమై సర్వులున్ లంకలో నిద్రలో నుండుప్రాదైచి తా నుత్తరద్వారమున్ జేరి, శ్రీరామనామంబు నేమంబు నకాజిత్రమందెంచుచున్, దత్పుంకజొచ్చె నిర్భీతిమై సాహసం జేర్పడక:-

— హనుమంతుడు 'లంక' యనురాక్షసిని గొట్టి లంకలోఁ బొమ్మట. —

బోవుసామీరి నీక్షించి, బల్ భీకరాకారయా లంకయన్ పేరిరా కాసి, తా నడ్డమైవచ్చి యావాయుజున్ డాసి, రెట్టింపక్రోధంబు ధట్టిం చుచుకలెక్కె:- 'నీ వెవ్వఁడోమర్కటా! యెవ్వరంపంగ నిచ్చోటికేతెంచినా, వేమికార్యంబు! నాయాజ్ఞలేకుండ నీలంకలోబోవ రెవ్వారు; నీ వింతలే వింతగర్వంబె! పల్కాడుమా!' యంచు నల్కొందిభాషించు కల్కిన్ విలోకించి సామీరి యిట్లాడు:- 'నీ వెవ్వ రిందేటికున్నావు? పేరేమి? పల్కాడు మాపై ననే దెల్పఁగాఁజాలువాఁడన్న నాచాన కొంపబుడిపింపనిట్లాడు- 'నే నీపురాధీశుఁడౌ రావణాభిఖ్యునాజ్ఞాను సార్థులు రక్షింతునీలంక, నేపాద్దునీవాకిటన్ నిల్చి; వీక్షింతునే క్రొత్త వారెవ్వరేకవచ్చినక శంకలోఁదోఁప సంహరమున్ జేతు, లంకాసతిక; జెప్పు మీ వింక నీసంగతిఁగొంగ' కన్నంత వాతాత్మజుండాడు:- 'నే స్వామికార్యార్థమైవచ్చితిన్, వానరుండక, విలోకింప నీలంకలోనొవిశేషంబు నేతెంచితిన్, లోనికే బాదు నాకడ్డమున్ రాకు'మంచాడఁ, గోపానలజ్వాలలక జూపులేపారఁగా, వీర రాకాసియిట్లాడు- 'నాచేతి లోఁజిక్కినావీవు, బల్ తెంపుగాఁబల్కుచున్నావు, నిక జంపి నీర క్తమున్ ద్రావ, నేనింపుమైనుందు'నంచాడి, వేమింగరాఁ గాంచి సామీరి యా కాంతపక్షంబుపై ముష్టిచేగొట్టె, నాపెట్టు నైరింపఁగాలేక, యీ కాంత ధాత్రిస్థలిఁద్రెల్లి, యాపైన నొక్కింతలేల్వొంది హీనస్వరఁ

బొప్పగఁబల్కె, 'నోవాసరోత్తంస! రక్షింపు, మీపట్టణంబెంచి నిర్మించి నాఁ డాసరోజాతజాతుండు వాక్రుచ్చె నాతోఁ' 'బ్రవంగోత్తముండొక్కఁ డెన్నుండు నిక గొట్టు, నాఁ డాదిగా సర్వనాశంబగులంక పొమ్మిం' కటంచాడె, నోధీపరా! నీదుకార్యంబు సిద్ధించులె' మ్మంచుఁ ద్రోవచ్చి తాఁ బంచె, నామీద సామీరి సంతోషితస్వాంతుడై కోటలోఁ జొచ్చి బల్గూఢవృత్తికవిలోకించె నంతంత నాయాస్థలంబుల్ కడుక శ్రద్ధతోఁ—

—అతి అంజనేయుండు లంకలో నీతాడేని నన్వేషించుట. —

వీధులకొచ్చి, వీక్షించి రచ్చల్, మహాగోపురాలెక్కి, వేదండశాల ల్ పరీక్షించి, హర్ష్యంబులకాంచి, దేవాలయంబుల్ విలోకించి, బల్ సులదక గొందులకాంచి, తా మేడలక మిద్దెలందెల్ల శోధించి, శస్త్రాస్త్ర శాలల్ పరీక్షించి, సాధాంతరాళంబులం దేసి, వేమంత్రిసామంతుఁడొక్క బరీక్షించి, దైవజ్ఞులింగక్షానిలోకించి, తాఁ దంత్రపాలాలయంబుల్ విమర్శించి, యామీద సామాన్యరక్షోనివాసంబులం దెల్లెడక శ్రద్ధ శోధించి యూపై 'విభీషాఖ్యుసద్దంబు, నంతక మహాకాయుగేహంబు, నాకుంభ కర్ణాఖ్యువాసంబు, నయ్యింద్రజిత్తున్న ధామంబు శోధించె, నంతఃపురా వాసముల్ గాంచె, నొక్కొక్కచో నేకకర్ణుల్, మహానాసికుల్, దీర్ఘ దంష్ట్రుల్, వికారాకృతుల్ నిద్రలోనుంట లక్షించె, నొక్కొక్కచో దివ్యమాల్యాంబరాదుల్ విభాసిల్ల, స్త్రీపూరుషుల్ హంసతల్పంబులం, దొండొరుల్, కొఁగిటక గ్రుచ్చి నిద్రించువారిక గమంగొంచు, భర్తాం చితం బొకవాటంబులక దాటుచుక, రత్నవిభ్రాజితంబొ గవాక్షం బులక దూరుచుక, బోయి తాఁ జేరె నారావణాంతఃపురిక;—

నిద్రమై సున్నయారక్షకాళిక విలోకించి, నిర్భీతిమై వాకిభుల్ పక్కలకదాటి, తాఁ గొల్వకూటంబులందెల్లెడక గాంచుచుక బోయి యా యోజనంబున్నతందొచు, నందర్థవై శాల్యముకగల్గి వెల్గొందునంతః

1. 'దశగ్రీవు నాసిగ్గుతమృండు వాసించునద్దంబు' పాఠాంతరము.

పురంబెల్ల వింతారవీక్షించు, చందందునకగల్గువైచిత్ర్యముల్ గాంచు
 చుకబోయి యందొక్కచోఁ బుష్పకంబున్నఁ దా డాసి యద్దాని
 చెల్వుక బరీక్షించుచుక, గాంచె నారావణుక సౌఖ్యవారాశిఁ దేలించి
 కాంతామణుల్ మద్యపానంబు చే మత్తలై మేనులకవ్రాల్పుఁగా, మో
 డ్దుకదోయి సొంపారఁగా, నూర్పులల్లారఁగా, నాననాబ్జంబులందెంతొ
 సొందర్యసౌభాగ్యమేపారఁగా, మించుపాలిండ్లుగుల్కారఁగా, బక
 దొడల్ మేల్చినిగ్గుల్ ప్రసారింపఁగా, హఠహీరావళుల్ చిక్కులక
 గూరఁగా, వేణివిప్పారఁగా, నీవియకజాణి మర్తాంగముల్ గానరాఁ
 గాంచి- 'శ్రీరామ! శ్రీరామ!' యంచుక గరంబెత్తి నేత్రంబులక
 మూసిగొం చాత్తనీరీతిఁ జింతించె;- 'నాస్వామి శ్రీరాముకార్యాప్తమై
 యీసభామర్తముల్ కంటినేకాని నేఁ గామినైకాదుగా' యంచు
 బుద్ధికవిచారిం, శాంతించి, శ్రీరామనామంబు నేమంబునక ధ్యాన
 ముకజేయుచుకొనించి శోధించె నాకాంతలందెల్లభూజాతకై శ్రద్ధమై:-

ॐ { రావణసిప్రక్కలో నిద్రించుచున్నమందోదరినిగాంచి
 హనుమంతుడు సీతాదేయని భ్రమించుట } ॐ

'అక్కటా! యిట్టి సొందర్యసౌభాగ్యసంపన్న కాంతాజనం బెంద
 తోయుండ, నీరావణుం డేటి కీసీతకై నెవ్వడిసోలే! తా నన్యకాంతా
 భివైఁ బాప మంచెంచ; కీభామపై మానసంబుంచె, నాహా! యనర్థంబు
 గావించె, దుర్బుద్ధిలోఁగాంచె నంచెంచుచుకబోయి, తా నొక్కచోఁ
 జూచె నారావణుక గౌఁగిటకగుచ్చి నిద్రించుభామామణిక; చంద్ర
 బింబాస్య, నీలోత్పలాక్షిక, శుభాంగిక మహారాణి మందోదరిక; గాంచి
 తద్దివ్యసొందర్యరేఖల్ విలోకించి, యన్నాతియే సీతకానోపునంచెంచి
 లో నుల్లముకగాత్ర మాపాదముక జల్లనక నీరుగ్రష్టుక, విచేష్టుండు
 నై నిల్చి-హా! సీత దుష్టాత్ముడారావణుక గూడె, నింకేల నాసాహసం,
 బేలశ్రీరాముయత్నంబు! సర్వంబు వ్యర్థం బహా దైవమా!' యంచు
 వాపోయి, యొక్కంతచింతించి, యాపైని తా నిట్లు భావించె:-

నయ్యో! యిదేమిట్లు నే భ్రాంతుడైతి, గడుకబూత
 చారిత్రయాసీత నీమూర్ఖుడేతాకినక భస్మమైపోడె? నేమర్కుటంబొ
 టచే నుండబుద్ధిక విచారించు నీరీతి; బాపంబు శాంతించుఁగా? కంచు
 దాఁ జెక్కులక గొట్టికొంచుక, విలోకించె శ్రీరాముఁ డానాఁడు
 వాక్రుచ్చియున్నట్టి భూజాతచిన్మంబులం దొండునేక గానరాకుంట
 గుర్తించి, తా సంతయాత్తుండునై, యామెసాదంబుసం దొప్పరేఖల్
 పరీక్షించి, సాముద్రికం బెంచి వైధవ్యముక దెచ్చురేఖఁ దదం
 ఘ్రిక విలోకించి, భూజాత కాదంచు నిర్ధారణజేసి, మఱిముం
 దునకబోయి వీక్షించె, గంధర్వసిద్ధామరేత్యాదిదివ్యాంగనౌఘంబు—
 'పీరందఱక బందెగాఁదెచ్చెబో! దైత్యుఁ డింకెంతదుష్టాత్ముఁడో?
 యంచుఁ జింతించుచుకబోయి, లంకాపురంబందు నల్లిక్కులక జుట్టె
 దా నప్రమత్తుండునై;-

నీడలకనిల్పుచుక, శబ్దమేకానియట్లెంచి సాదంబు లొయ్యె
 య్యనక బెట్టుచుక, దాఁగుచొక్కొక్కెడక దిండుగాఁ బొర్లుచుక,
 దక్కుచుకదారు, చేవేళ నేరీతిమేలానొ, యావేళ నారీతిఁగావించుచుక,
 మిద్దెలక దూకుచుక, మేడలక బ్రాచుచుక, గోడలక దాటుచుక
 బోయి, యుద్యానభాగంబులందుక, సరఃస్రాంతభాగంబులందుక బరీ
 షించి, నీతాసతిక గాన కెంతేనియుక రోసి వాతాత్మజుం డాత్మఁ
 బింతించు;-

— సీతను గానక విసిగి హనుమంతుఁడు చింతించుట —

నాస్వామి శ్రీరాముఁడో, నేన యర్హుండ నంచెంచి, నాకిచ్చె
 నీముద్రికక, సీత కిర్పింపఁగా? లంక నానాజనావాసముల్ గాంతితిక,
 గోలికామందినంబుల్ విలోకించితిక, మించి శృద్ధాంతవాసంబులక
 బొచ్చితిక, సుందరోద్యానభాగంబులక గాంచితిక, శైలశృంగంబులక
 మెట్టితిక, సాసువుల్చూచితిక, మేడలకవాడలకజప్పురంబుల్ విమ
 ర్శించితిక, మాడుగుల్మెట్టితిక, సర్వలంకాపురికజుట్టితిక మాత
 నీక్షింపలేనైతి;-

భూజాత ప్రాణంబుతో నుండెనో? వార్ధినే చేరెనో? రాక్షసుల్ పట్టి భక్షించిరో? రావణుఁ గాంచి భీతాత్మయై ప్రాణమే వీడెనో? లేక దైత్యధముం డొండులోకంబునం దెందో గూఢంబుగా వాచెనో? నేని కేమోమునకబోదుఁగిష్కింధకుఁ 'సీత యెందుండె? నెట్లుండె? నేమాడె?' నం చాడుశ్రీరాముతో నేమివాక్రుత్తు? సౌమిత్రికేమందు? సుగ్రీవుఁడేమంచుఁ బ్రశ్నింప, నే నేసమాధానముకజెప్పుదుఁ? దైవమా యేమినేజేయఁగా నేర్చు? నాయుగ్నిలోఁజొత్తునా? కాక వారాశిలో 'దూకి ప్రాణంబునేకబుత్తునా? నేను సంపాతివాక్యంబులకనప్పి, వారాశి లంఘించి, విచ్చేయునాసాహసంబుక వృథాయాయె' యొక్కింత యా మీఁద నాటోపమేపార భావించుబల్ ధాటిమై:-

సీత నీక్షింపలేకున్నచో థాతఁ గోపింతునే, బెగ్గిలక ధూర్జటిక గాతు, శ్రీవిష్ణుపై నల్లి గర్జింతుఁ, జేతక గ్రహానీకముకబట్టి వేధింతు, వారాసులేకంబుగావించికారింతు, నక్షత్రముల్ నేలపై రాల్చు, నయ్యింద్రు వేధింతు, నాపాపకుఁనొంతు, నేమృత్యువుకొట్టి రక్తంబుగ్రక్కింతు, మీఁదక గృతాంతుక వడికబట్టి మద్దింతు, నాగాలిఁ దూలింతు, నాయిట్టిదొ సాహసం బెంచి గీర్వాణు లెట్లెనియుకదెచ్చి భూజాత నర్పింతురొండెక, రఘూత్తంసుఁడేవచ్చి—“రష్మింక సామిరి వ”ల్లంచు నక జీరు నొండెక, మఱింకొండు నే నొల్ల' నంచెంచుచుకబోయి యందున్నయత్యున్నతంబొ మహాగోచరం బొండువీక్షించి, యద్దానిపై నెక్కి నల్లిక్కులక జూడ్కులక నీక్కుఁగాఁజేసి వీక్షించె, నందాయశో కావనిక, శింశుపావృక్షపుకనీడ, నిర్విణ్ణయైయున్న కాంతామణిక, భర్తృ చింతాకులక, రామనామంబు నేప్రాధుభ్యాసించు ధన్యాంగినిక, మించి నిత్యోపవాసంబులక, నిద్రలేమిక ముఖాబ్జంబు వాడ్వారఁగా, నశ్రువుల్ దోగఁ, జింతాభరాక్రాంతయై క్రాగి, ప్రాణంబులక రోసి, దైత్యాళిబాధల్ గడుకపైఁచి, నేత్రాబ్జముల్ మూసి, శోకించునారీశిరో రత్నముక గాంచి, యన్నాతియే సీతకానోపునం చెంచి:-

అశోకవనములో సున్నసీతకును త్రిది, హనుమంతుఁ డొదలి }
శింశుపావృక్షమునెక్కి దాఁగియుండుట.

శ్రీరాము ధ్యానించి, హస్తంబునక బొంగి యాగోపురాగ్రంబు నందుండి కుప్పించి, యంగుష్ఠమాత్రుండునై వేగవిచ్చేసి, యాశింశుపా వృక్షముక దాసి, పైకెక్కి శాఖాగ్రముక జేరి, శాఖామృగస్వామి వీక్షించె శ్రీరామచంద్రుండు మున్నానవాల్ గాఁగ వాక్రుచ్చియున్నట్టి చిహ్నప్రకారంబులక; గాంచి, సందేహముకబాసి, యిన్నాళ్లకా, కంటి నామాత? నంచెంతయుకబొంగి, యాసీత కందుండియే మ్రొక్కి, నిశ్చింతమై యందె తా నుండఁగా;-

రావణుండు సీతాదేవికై అశోకవనమునకు వచ్చుట

నాతటిక రావణుండెంతయుక సీతవై భ్రాంతి రేయెల్లఁబోఁబుచ్చి తా వేకువకలేచి కాలక్రియల్ దీర్చి, పన్నీటితోన్నా నముకజేసి, దివ్యాంబరంబుల్ మెయిగట్టి కర్పూరశ్రీగంధముక జర్పగావించి, తా పారి జాతప్రసూనంబులకదాల్చి, జవ్వాదిమైఁబూసి, రత్నాంచితంబోకిరిటంబు మస్తంబునక దాల్చి, వజ్రంపురాలకుండలంబుల్ దగ్గగర్జయగ్గంబులం దుంచి కంఠంబునక భాసుదీప్తంబులొపీరముల్ గల్లుమాణిక్యహా రావళుల్ గుల్మఁగాఁబెట్టి, యేతద్భుజాస్కంధసందోహమం దొప్పుగాబాహు కీర్తుల్ విరాజిల్ల వైద్యువిభ్రాజమానంబులొ నుంగరంబుల్ గడుక పెల్లఁగా ప్రేళులందుంచి, నానామణుల్ పొందుటక గంఃకిక విందుగా వించుచుక నాణ్యమేపారు హేమంపుటొడ్డాణముక మధ్యమంబొప్పుగాఁ బెట్టి, హస్తంబునక శిస్తుగాఁ జంద్రహాసంబు గీల్కొల్పి, కందర్పసౌందర్యసమ్మానితాకారుఁ డొచుక, మఱియతగంధర్వసిద్ధోరగాద్యంగ నాశ్రేణి, పార్శ్వంబులక నిల్చి, వారాలవట్టంబులక బట్టఁగాఁ, గొంద తామూక్షికచ్చత్రముల్ పూనఁగాఁ గొంతరొ కామినుల్ తాలవృంతంబులక భక్తి వింజామరంబుల్ దగ్గవీచుచుక బార్వముల్ గొల్చిరాఁ, గొంద తాముందఱక హస్తదీపంబులకదాల్చి, నాట్యంబులక నీటుగా

సల్పుచుకొ బోటులేకోటికి దాటివిచ్చేయ, నేతెంచె దైత్యాధినాథుం
డశోకావనిక జేరగా:-

వచ్చి తాఁగొంచె వాతాహతికొ దూలుపూడిగెవోలెకొ వడం
కొందుచుకొ, సుందరాంగంబులకొ, హస్తవస్త్రోరుకేశంబులకొ మాటుచుకొ
గప్పుచుకొ, బూడిదకొదాఁగు సిప్పట్టులకొ, ధూళిలోఁబ్రుంగు రత్నంబు
వోలెకొ, గనకొ మేఘసంచన్న మాచంద్రబింబంబటుల్ దోమభూజాత
నీక్షించి పల్కుకొ దశాస్యుండు:-

— రావణుండు, సీతతోఁ జనపరాక్రమము చెప్పుకొనుట. —

భామామణి! కాయజుం డెంతయుకొబాధగొల్పుకొగదే! తాళం
గాజాల సీకొగిటకొదార్చి న న్నేలవే! తియ్యమోవికొబ్రసాదింబవే!
నన్ను సామాన్యుఁగా నెంచి ధిక్కారముకొ జేయకే! మానిసి! యక్ష
నాథుండు తా నిత్యముకొ బంపెడికొచీనిచీనాంబరంబుల్ గడుకొభక్తిమై,
నాకలోకేశ్వరుండంపు ముప్రొద్దులకొ బారిజాతప్రసూనంబులకొభీతిమై,
దక్షిణాధీశుడేకొన్మగానంపు గంబూరజవ్యాదులకొ, నిచ్చులకొనాకునై
భోగినాథుండు పాతాళలోకంబునందుండి పుత్రైంచు భూమావళుల్
కొల్లగాఁ గల్గునాయంట నవ్వారిగా, నిచ్చమై స్వేచ్ఛగావాని మైబూని
నకొ మారుకేళికొ ముదంబారఁగాఁదేల్చి మోదంబునుకొ బొందుమా!
కాంతరో! యేడువారాసులేదాటిరానట్టి కోటలోసుమీ! అట్టిలంకాపురీ
భద్రసింహాసనాధీశుడకొ, నిర్జరేశాదిదిక్పాలకుల్ నాకు దాసానుదాసుల్
గదే! యక్షగంధర్వసిద్ధామరేత్యాదికాంతామణుల్ బందెలైయుండు
నావీట, విత్తేశుబండారుసొమ్మెల్ల నాకైవసం బుండు, నేనల్లినకొలోక
మల్లాడు, నేఁ బుష్పకంబెక్కి నిచ్చుల్ నిజేచ్ఛకొ సమస్తంబునొలోకముకొ
జుట్టిపత్తుకొ, ననుకొ బోల రెవ్వార లేనాటికికొ, మద్భుజాశక్తి యత్య
ద్భుతంబొఁజుమీ! చూడు:-

నావీటిలో వాయుదేవుండు సమ్రాజ్ఞనల్సల్పు, నేప్రొద్దు పాకారి
... దాఁ గల్గుకంబాదిగా సర్వముకొ; జూడ యక్షేశ్వ

హండ్ల నావీటవెచ్చుంబులకడెట్టు; నీశానుఁడో వాసిమై దా విభూ
తిక విశేషంబుగాఁదెచ్చి నావారికర్పించు; నాదేవతాచార్యుఁడో, వేకు
వకలేదీవిచ్చునీ నాముందటకనిల్చి పంచాంగముకజెప్పు; గంధర్వయతా
మరస్త్రీల నే బల్లిమైదెచ్చి నాకొల్వులోఁనిల్పితిక, గాంత! నావైభవం
బిట్టులేపారుచుండుకగదే! కామినీ! మధ్యజాతక్తి నేమందు? నేనెత్తితిక
శంకరాద్రిక భుజాటోషమేపారఁగా బంతిమాడ్కిక, సతీ! మొత్తితిక
సర్వసిక్పాలకశ్రేణి 'హా' యంచు వావిచ్చిపెల్లార్వఁగా, మించి నే
నొత్తితికశత్రుజాతిక ధర్కద్రెళ్లఁగా, మొత్తితిక భోగిశీర్షంబులక
గీర్తిదిగ్దేశములేనిండుఁగా;—

నట్టి నే నేడ! కాంతా! తపోవృత్తిమై ఘోరదుర్గంబులక
గాయత్రిగూరలక గూడుగాఁ గుడ్చునిర్విర్యుడొమానవుం దేడ? యా
రాముఁ డేమాడ్కినీఘోరవాహశిఁదా నీదుఁ దా నెట్టులోఁయీఁదెబో,
దేవదైత్యాళికేక సాధ్యమేకానియీలంకలో నెట్లు తాఁజొచ్చు? దా
నెట్టులోఁజొచ్చుఁబో, వీర్యహీనుండునామానవుం డెట్టు లీఘోర
దుర్వారదైత్యాళికేఁజిక్కి ప్రాణంబులక బాయకే దక్కు, దా దక్కె
జో, వీరుతావీరలకగెల్చి, కాలాంతకుఁనన్ను సంగ్రామమందోర్చి ని
న్నెట్లుకొంపోవు? ఈవార్తవిన్నంతనే న్వరేఁజిచ్చివారైన? నోచాన!
యారి త్రలాకోర్కెలక మానుమా! రాఁడు నీరాముఁడేనాఁటికీచోటి,
కోబోఁటి! నామాటపాటింపుమా! నన్నుఁ జేపట్టి సౌఖ్యంబులకదేలుమా!
నిన్నుజోలో సుందరుల సృష్టి నెందెందునక లేరు! భూషావళులదాల్చి
మేలే పుట్టముంగట్టి గండముక గత్తురిక మేనికే బూసి, యాపారిజాత
ప్రసూనంబులక వేణికే జాట్టి, శృంగార మేపారఁగా, మొల్కునవ్వెంత
యకగూర, నీమానసంబారఁగాఁ బల్కు, నీశ్రీకటాక్షంబు నావైదయక
జిల్చిని మ్మిత నాముద్దు చిల్కా! యటం చిట్లు పల్కాడు నారావణుక
రోసి భూజాతచేతక దృఢం బూని ఖాషించుఁ గోపించుచుక—

భూజాత రావణుని దృఢీకరించి దూషించుట. ౭౭

భర్తయే దైవముం చెంచి నేవించుసాధ్వీజనానీకమున్ బల్కిమై
తెచ్చుదుష్టాత్త! నీతోడ భాషించుకంటెన్ మహాభుష్టు వేటున్నె? యి
ట్లన్యకాంతాజనావేత్తచే గుందుభ్రష్టుండు పున్నెంబులకబాయు, దీర్ఘ
యువుకవిడు, డా లోకనిందాస్పదుండై చెడుక, నారకంబుల్ గడుక
బొందు, నాత్మస్తుతిక జేయుపీనుండు, పాపాత్ముడౌనండు, నీ విన్ని
యుగల్లువాడౌదు వోభ్రష్ట! దుష్టాత్త! శ్రీరాముఁ డీసర్వలోకైక
నాభుండు, ఘోరాజి నాతండు నిన్ను సుతామాత్యునైనన్యంబుతోఁ
గూల్చు నిక్కంబు, నీవంశసిద్ధులముజేయు సత్యంబు, శ్రీరాముసామ
ర్థ్యముగానవో? లోకవిఖ్యాతమా తత్పుత్రాపంబు నాలింపవో? కాల
మాసన్నమాటక బరాళింపి నీవుంటివో? దుర్బదా! తాటకకద్రుంచె,
గాధేయుయజ్ఞాథమై ఘోరదైత్యాళినాశంబుగావించె, నెంచక విరా
ధుకవిదారించె, గాంచక ఖరాద్యాసురశ్రేణిఖండించె, మాయామృగం
బైన యానీచు మారీచు నారీతిగాఁ గూల్చి, నానాడు నీ వెత్తఁగాలేని
శ్రీభద్రచాపంబు కేలంటి లీలావిలాసంబుగాఁ దుంట్లు గావించె; నాధీరు
దొడ్డు కీసాగరం బెంత? నీలంకయే మంత? నీవెంత? నీలావు చేవెంత?
నీకంటితో నంతయుజూతుగా కింత శాంతింపుమా; నేటికి; రాముఁ
డేతెంచి, బాణాగ్ని నీలంకఁజట్టించి ముట్టించి తా దిట్టయైనిల్చి దివ్యా
స్త్రముల్ దాల్చి, నీవారి నీలంకలోనున్న యాయెల్లవారికొ మఱిక
వారికైవచ్చి పోరాడువా రెంతవారైన వారికొ మఱిక వారివారికొ,
ధోకగూల్చి, నీమస్తకంబుల్ ఊటికొదొర్లఁగాఁజీల్చి ప్రేతాళికొదృష్టిగా
భోజనం బిచ్చు, ని త్తేలత్తుల్లంగ పైరింపుమా! యంచు, నారాక్షస
స్వామి లక్షింపకే నీత తీవ్రంబుగాఁ దూలనాడంగఁ, డా వాలముకొ
దొక్కఁగాఁరేగుకాలాపిలీక, విశల్ఘూర్జిలక గర్జనల్ సల్పుచుకొ,
మించ దావాసలజ్వాల లొకన్నులకొ, నీత ఖండింప నుంకించె, నాయంత
కాకాంతలడ్డంబుగావచ్చి దైత్యేళు వారించి వేగక సమాధానముకొ
పొందిరిగాఁ—

— త్రిజట రావణునకు సమాధానముజేసి, యింటికి మరలించుట —

దేవ! నీకోపముజూపగా దేవతానాథుడో? గాఢుపో? భానుడో? గాక, నీసాటియే యాటదెన్నంగ, సైరింపుమా!’ యన్న, నారావణుం డంతఁ గోపంబు తాపంబు దీపింపఁగాఁ బల్కు నారాక్షస స్త్రీలతో, ‘మీర లిన్నాతి నెట్టున మూసద్వయంబందునకొ గూర్చుడి, నాకుఁ దా నంతలోఁ ద్రోసకుకొనిచోఁ, బంత మేపారఁగా, దీని నొంటిం తగాఁ గోసి భక్షింపుడి!’ యంచు గర్జించుచుకొ బోయె నంతఃపురం జేరఁగా, వెంట దాసీభటస్తోమ మేతేరఁగా;

ఇంత వీక్షించుచున్నట్టిసామిరి యాదైత్యుపై వ్రాలనుంకించి, యొక్కింత సైరించి, చింతించుఁ దా నాత్మలో - ‘నేను కోపంబుచే దైత్యుపై దూకినకొ వాడు నాచేతిలోఁ జిక్కుచో మేలు, గా కేనే యాదుష్టుచేఁజిక్కినకొ మోసమాఁగాదె! భూజాతవృత్తాంతముకొ గాన కారాముఁ దేమానా? భూపుత్రి ప్రాణంబులకొ బాయునో? యెంచ సౌమిత్రిజీవించునో? మించి యెంతెం తనస్థంబువాటిల్లునో? వేళగాదిది సైరించుటే ల’ గట్టం చెంచి తా నెట్టెతోఁ దెందముకొ జిక్కుఁగాజిక్కి యాచెట్టుపై గుట్టుగానుండె.

— సీతాదేవిని రాక్షసస్త్రీలు బెదరించుట —

ఆరావణుం డట్టులేగంగ, నాపిమ్మటకొ దైత్యకాంతలో భరాపుత్రి నానాప్రకారంబులకొ ద్రిప్పలోనెంచి, గర్జించిభర్జించి బోధించి రత్యంత, మం దొక్కరాకాసి ఖడ్గంబు చేఁబూనిఁటనారి! యారాముఁ డీదిక్కురా లేడు, ప్రేమించి మారావణుకొబొంది మారాణికొ మ్పంచుకొ గోపించె నింకోర్పు. ‘మామాట లాలించి మాతేనినికొగూడు, లేకున్నచో నిన్ను ఖండించి, వండించి భక్షింతు మే’ మంచు నిక్కచ్చిగాఁజెప్పె; నింకోక్క రాకాసి, ‘మారావణస్వామి నీవాపులేకున్న, నీకుత్తుకకొబట్టినే నొత్తి ప్రాణంబు పోఁగొట్టి వారాశిలోవైతు’ నం చాడె; నిట్లంద అన్నన్నిరీతుల్ ప్రబోధింప, వైదేహి ‘హరామ! హరామ! హలక్షణ!’ యంచుఁ దా

నేలపై మూర్ఛమైఁగూలె, నాయంతలో నిద్రలోనుండి మేల్కొంచి
దైతేయ వామాక్షి యొక్కచై యవ్వారి వారించి యిట్లాడు:- నేనొక్క
స్వస్థుంబు నీక్షించితిక, లంక వారాశిలోఁ గ్రుంక దైత్యేశుకంతంబులక
రాము నారాచముల్ గూల్చుఁగాఁ గంటి, నామీఁడ నీసీతతోఁగూడ
శ్రీరాముడే స్వందనం బెక్కిపోవంగ నీక్షింఁతిక, దప్ప దీలంక నాశం
బగుక, సత్య మీపల్కు, శ్రీరాముఁ డారావణుక ద్రుంచి భూజాతఁ
గొంపోవు ,మీ రేటికిదేవి నిట్లేఁచుగా, నంచు నీకచ్చిగాఁ బల్కె,
నవ్వార లామాటకక నొచ్చి చింతించుచుక నిద్రఁబోజొచ్చి, సంతక
ధరాజాత శోకించుచుక రాముఁ బేర్కొంచు, హలత్తుణా' యంచు
వాపోవుచుండంగ, సామీరి భూజాత నోవాపుగా నిద్రియే కాల మం
చెంచి, వృక్షంబుపై నుండిలంఘించి, ధాత్రీస్థలిక నిల్చి కేల్లోడ్చి పల్కాడు
భూపుత్రితో:-

— హనుమంతుడు సీతాదేవికి శ్రీరాముమృతిక నిచ్చుట —

‘హాయిమైనుండు శ్రీరాముఁ డాతముసికగూడి యవ్వాల్య
వంతంబునక, వాసరేళుండు సుగ్రీవుడే బంటునై కొల్వఁగా; నిన్ను
నీక్షించిరం డంచు బంపించె, నల్లిక్కులక జుట్టఁగా వాసరశ్రేష్ఠులక;
వారలం దొక్క స్తంభుంబుగా మమ్ము నీదక్షిణాశక విలోకింపఁగాఁ బంపె,
నావేళలో నన్ను వీక్షించి తా నుంగరం బిచ్చె నాచేత నీకప్పగింపంగ
శ్రీరాముఁ, డద్దానిక గైకొమ్మటం చిచ్చినక:- సీత కైబూని యద్దాని
శ్రీరాము వ్రేలుంగరం బంచు గుర్తించి తాఁ గన్నులం దొత్తి
మూర్ఛంబునక దాల్చి హృత్సేను న్దరించి, హస్తంబుచే బిట్టుగా
నొత్తుచుక బట్టి, యవ్వాయుపుత్రుక విలోకించి తా నాత్మ శంఛంచు
చుకబల్కు:-

నోవాసరా! కాంచ నెవ్వఁడవో నీవు? నా కిందు నేప్రాధు
దైత్యుల్ కడుభీతి గొల్పింతు, రారీతివాఁ డాదువో? నిన్ను నే నమ్మఁ
గాఁ బాఁ బొత్తున్న, సామీరి లల్లి! నినుక రావణుండె త్రిగొంపోవుచో

‘హేమభూషాభిల కోంగున గట్టి యామాట నీవయ్యెడకోవేయవే
ఋష్యమూకాద్రిపై, మేము నద్దానిఁ జైబూని శ్రీరాముఁ దేతేర
నర్పించినా మమ్మ!’ యంచన్న, భూజాత లో మెచ్చి భాషించు- ‘నోవా
నరా! యంతకేలిన్ను నేనమ్మ, నీ వాతనికేదేర నేహేతువో? రాముకా
ర్యావ్రమై యిట్లురా నేనిమిత్తంబు నీకుండెనో? క్రొత్తి నీ వారయక,
మానవుం డాత దేరితి మీకొప్పెసఖ్యంబు? బల్ సందియంబయ్యెన్మనంచన్న,
సామిరి యత్యాదరంబొప్పభాషించు;-

శ్రీరాముఁ డారితీ నిక గానలోఁగాఁకే శోకముక జేయుచుక రా
విలోకించి నీసొమ్ము లియ్యంగ, హర్షించి మారాజు సుగ్రీవుతో స్నేహ
ముకజేసె, నామిఁద శ్రీరాముఁ డావాలి సంహారముక సల్పి, రాజ్యం
బుతో వానిదేవేరి సుగ్రీవునికేదేరఁగాఁ జేసె, దత్కారణంబుంటచే,
బంటుగాఁ గొల్చె సుగ్రీవుఁ డాదేవునిక; మేము రాజాజ్ఞమై నిన్ను
నీక్షింపఁగాఁ గొందఁజేతెంచినామమ్మ! యవ్వారలం దేను నల్లంతప్రాద్దుం
డఁగా వార్ధి లఁగించి యీలంక కేతెంచి యన్వేషణకజేసిక నిన్ను;
నాదైత్యుఁడేతెంచి దుర్భాషణల్ వల్కుకాలంబునక, డాఁగి యివాప్త
మందుంటి, నామాటలక వింటి, నీమాటలక వింటి గాలంబు కాదాట
నైరించితిక దేవి! నక నమ్ముమా!’ యన్న, నొక్కింతచింతించి, సామిరి
మో మట్టె వీక్షించి, వైదేహిభాషించు, - ‘నోవానరోత్తంస! శ్రీరాముఁ
డెట్లుండు? నవ్వాన్యచుదంబు, భాషించుభావంబు, నేర్పుక గుణంబుక
విక దెల్పుమా!’ యన్న, వాతాత్మజుం డంత భూజాతకుక మ్రొక్కి
యిట్లాడెడిక;—

— హేమమంతుఁడు సీతాదేవికి నిజస్వరూపమును జూపుట. —

శ్యామలాంగుండు, నాజానుబాహుండు, నీలోత్పలాకర్ణ నేత్రుం
డు, శ్రీకంబుకఁతుండు, బల్పీనవతుండు, మేలైనగుల్ఫంబు లొప్పారు
ధీరుండు, చిన్నారిసవ్వొల్కుచెల్వండు, శాంతమ్మునే సొమ్ముగాఁ గొన్న
వీరుండు, బల్సత్యశీలుండు, తా నేకపత్నీవ్రతుండమ్మ! తెల్ల! గుణా
ధ్యుండు నీకాంతుఁడౌ రామచంద్రుండు లోకైకవీరుండగుక, మాతరో!

అక్షణం చెప్పగా, నిన్నియకగల్గి, బంగారుచాయక గడుక మేను
రంగారుసింగార మేపారువాడవు!;—

‘నే నాజగత్కృణుపుత్రుండ, సుగ్రీవుమంత్రిక, హనూమంతుఁ
డండ్రమ్మ నకో నమ్ముమా! ముద్రికక నీకు నర్పించితిక, దూత నే రిక్త
హస్తంబునక బోవరాదౌటచే వేదెడక నీశిరోరత్నమిమ్మా! రఘూత్తం
సుచేనుంతు నద్దాని నే నానవల్లాంగ’ సంచాడుచుక హస్తముల్ చాచు
సామిరి నీక్షించి, భూజాత యేమాటుమాటాడకే యూరకున్నంత,
నాధీరుఁ డాటెరునెల్లక విలోకించి యిట్లాడు-‘నోమాత! నేనెంతగాఁ
జెప్పినక నమ్మకున్నావు, నీచిత్తమందున్నసందేహ మే మానతీయంగదే
నాకుడల్ల! నిజంబిద్ది, శ్రీరాముమాతక, హనూమంతుఁడకజేరివాడక,
నినుక గాంచి పోవచ్చినానవు! సందేహముక మానువమ్మా!’ యనక
సీత కల్లాడు:- ‘నోధీనిధీ! కాంచ నీరూప మల్పంబు, వారాశి నేరీతిగా
దాటితో? దుష్టదైత్యాళిచేదప్పి నీవెట్టు లీలంకలోఁజూచ్చితో?
మీఁద నీచోటికెట్లెగెదో? నాకుఁ జోద్యంబగుక, గాన నేనియ్యఁగాఁ
జాల నీ కీశిరోరత్నముక; నామదిక సందియంబయ్యె’ సంచన్న, వాతా
త్తజం డంత భూజాతపాదంబులక మ్రొక్కి, ‘నాదౌస్వరూపంబు నీక్షింపు
మం’ చాచి మేకవెంచె నక్షత్రముల్ నెత్తివైఁబూలుగాఁదోఁప, నాకాశ
ముకభూమి యేకంబుగానిండి తానంత నిల్వంబడక, గాంచి మోదాశ్రు
పుల్జాఱ హర్షించుచుక మేను నిండక గగుర్పాటుదోపంగ నీక్షించి-
‘యోమారుతీ! కంటినిరూపు, నీలాపు నేనెంచితిక జూడ నత్యద్భుతం
బయ్యె నాశ్చర్యముకదోఁచె, నానంద మేపారె, నింకేల? నీసూక్ష్మ
రూపంబు నైకొప్పుటంచాడె;—

—ॐ సీతాదేవి యాంజనేయునిచేత శిరోరత్నమిచ్చి, దీవించుట. ॐ—

అట్లాతఁ డొప్పుక విలోకించి, వాతాత్తజక దగ్గఱక బిచ్చి,
భూజాత సుపతర్కంబైనహస్తంబుఁ దా శిస్తుగా వాయుసంజాయ
మూర్ధంబుపైనుంచి- ‘మన్నాకునేమంబు నాకేర్పడకదెల్పి, నాప్రాణ

ముల్ గాంచి నా వీవు, నీకేమి నే నీయఁగానేర్తు? సామీరి! వర్ధిల్లుమా,
బ్రహ్మకల్పంబు నీ' వంచు దీవించి, తాఁ గొంగునకాచియున్నట్టిదా
శ్రీశిరోరత్నమున్ వానదోత్తంసుహస్తంబునం దుంచె. హర్షించుచున్
వెండియున్ బల్కు;—

— రామలక్ష్మణులకు భూపుత్రి సుదేశము ॥ —

“ఓయంజనాపుత్ర! తేజ బాయునాఁడాదిగా, నన్నమున్ నీర
మున్మాని, కన్నీరుమున్నీరుగానేడ్చుచున్, నిద్రబోబుచ్చి తన్నూర్తి
హృత్పీఠపైనిల్చి, ఛాత్రీరజం బంగమున్ బర్వఁగాఁ బ్రాణమేలేనియట్లుం
టినం చాడుమా నాదుప్రాణేశుతో;— దన్ను నేప్రాద్దు లోనమ్మి దైవం
బుగాఁగొల్పుదానన్, ననున్ మర్వరాదంచు వాక్రువ్వమా! అగ్నియే
సాక్షిగాఁ గొన్నయథాంగి యిట్లమృతేఁజిక్కి దుఃఖంపఁ దా నిన్న
నాల్గోప న్యాయంబుగాదంచు బోధింపుమా! నాకునై కానిచోఁ బోనిలే,
భార్య నొక్కండు ధూర్తుండు నిర్బంధమున్జేసి కొంపోవ, వానిన్
హతున్జేసి, యిల్లాలిఁ రాఁదీయకున్నన్, ధరన్ భర్తకున్ దుర్వశం
బొటఁ, దన్ బోలువాఁ డూరకుండంగ రాదంచు, నామాటగాఁ జెప్పుమా!
నీవు కన్నారపీఠించినా వేకదా! ధూర్తుఁ డీప్రాద్దువిచ్చేరి నన్ బల్కుతీరం
తయున్; రాక్షసుల్ గొల్పుబాధల్ సహింపంగరా, వెట్టులో నైచితిన్,
రాముపై నానచే నుంచితిన్ బ్రాణముల్, మారుతీ! జ్ఞాపకంబుటినో,
లేక నన్నొల్లఁడో? కాక కోదండదీక్షాగురుండైన నాస్వామి కీరావణం
డెంత? నన్ గాచకార్యం బదేమంత?”- యం చెడ్చుభూజాత నీక్షించి
వాతాత్తజం డాడు;—

‘నోమాత! నీభ్రాంతియేకాని, శ్రీరాముఁ డేప్రాద్దు నీచింతలో
నుండె, సంతృప్తిగాఁ బండ్లునేషింపఁడే, నిద్ర నేజకక్రఁగాఁబోవ, డంతంత
నిద్రించి- హా, సీత! యంచార్చుచున్ లేచు, నీకై తకించున్, నిజంబింత
యంచాడ, భూజాతయూర్పాచ్చి. ‘యోమారుతీ! కాననంబందు మున్నొక్క
కాకంబు నావక్షమున్ ముక్కుతోఁ గ్రుచ్చుగాఁ గాంచి, కోపించి యడ్డా

నిపైఁ దా నిషీకంబువైవంగ, బ్రహ్మస్త్రమై యద్ది యా గాకివెన్నంటఁ,
బ్రాణేచ్ఛ నాకాకి యేకాకిమై మూడులోకంబులకా జుట్టి, దిక్కెవ్వరికా
గాన కేతించి శోకించుచుకావేడ, రక్షించె రాముండు దీనావనుం, దార్త
రక్షైకదతుండు, నాప్రాణనాథుండు- ప్రాణేశ్వరికా భక్తురాలికా- ననుకా,
వీడునే! కల్ల; రక్షించు నిక్కంబు, శీఘ్రంబు నీ వేగి, నీకన్నపాటెల్ల నా
స్వామితోఁజెప్పి, వైశంబ దోడైచ్చి నకా బ్రోవుమా!—

తండ్రి! యింకొక్కమాటుండె, నద్దాని లోనెంచ గుండెలో గుభి
ల్లంచు డిండుకగడే, మాదుతీ! రామునికా దండ్రుగా, నన్నుఁ గన్నమ్మగా
నెంచి నేవించు, పూతాత్తునికా, నీతిమంతుకా మహానిర్మలుకా, లక్ష్మణుకా,
లో వివేకంబుఁ బోనాడి, యానాడు దుర్భాసులకా బల్కిలికా; దత్తలం
బిప్పు డీరీతి ఘోరంబుగాఁ గుడ్చినా నంచు సామిత్రితో నానుడులో గాఁగ
విన్పించుమా! మూఢనై పల్కునాయానుడులో చిత్తమందుంచకే, ప్రేమ
నామానముకా గావ నవ్వాసుధతో, వేడినా నంచు పల్కాడుమా!
మాదుతీ! యంచు శోకించె;—

ఆమీద సామీరి; ‘యోయమ్మ! యిన్నా క్లెటోనైఁచినా, వింకఁ
గొన్నాళ్లు సైరింపుమా! నేను నీవార్త శ్రీరాముతోఁదెల్పుమాత్రంబు
నకా, వచ్చి నీచాత్తుండొ రావణుకాజించి, నికా గొంచుఁ దా నేగు,
దుఃఖంపకమ్మా! యిటుల్ నీవు శోకింపఁగాఁగాంచి నే నైఁపలేనమ్మ! యిం
తేల! నాతల్లి! నావీపుపై నెక్కికూర్చుండుమా! కాంచఁ బూర్వాద్రిపై
భానుడుకా దోఁచునాయంతలో, వార్ధి లంఘించి కొంపోయి నీనాథు
తోఁజేర్చెదకా రమ్మర మ్మంచు మూఁ పొడ్డఁగా, మెచ్చి భూజాత,
సామీరి నీక్షించి భాషించు;—

— హనుమంతుండు సీతాదేవిని సమాధానపఱచి, యామెను వీడ్కొనుట. —

నీ వట్టిభీరుండవొ, దైన నారీతిఁగావించినకా, దైత్యుకంటక
రఘూత్తంసుడే దొంగటం చన్నదుష్కిర్తియా;— దూతపుకా, బుత్రతు
ల్యుండ వీ వాట, నీవెంట నే వచ్చినకా దప్పగాకుండు నైనకా, దురా

త్తుండు నొదై త్యుంహారము జేసి, బలసాహసం బొప్పుగా, నక భరిం
 పడగుకగాని, నక దొంగిలించగరాదట, నారాముతో నిన్నియుక
 దెల్పి తోడ్కొమ్మ: యోమాత! నేను ప్రాజేశ్వరుకబాసి యీరైదు
 మాసంబు లీరితిగా, ఘోరదుఃఖంబునక నైచితిక, రెండుమాసంబు
 లీహండ్లితో నుండు నే నింక, నాయంతలో నాథుఁ డీలంకకుక రానిచో,
 వార్ధిలో దూఁకి ప్రాణంబులకబాయుదుకగాని జీవంపనం చేప్పినక
 గాంచి సామీరియిట్లాడు:- 'నీనాథుఁ డీయంబుధికదాటి, సుగ్రీవపామి
 త్రులకగూడి పైవ్యంబుతోవచ్చి, యీలంక నాశంబుగావించి తత్పుత్ర
 మిత్రాళితో రావణుకద్రుంచి, తన్నుక సుపహ్వుల్ గడుకమెచ్చిం
 దాడకగా నిన్నుఁ గొంపోవు నమ్మా! సుఖంబుండు మమ్మా! ధరాపుత్ర!
 నామాటలక నమ్ము మమ్మా!' యటం చామెకుక ధైర్యముకజెప్పి తాఁ
 బోవకగా నానతికవేడె, నద్దేవి దీవించి యాజ్ఞక బ్రసాదించె:- నాపైని
 సామీరి:- యోమాత! నే నాకటకజిక్కితికమిక్కిలిక, గాన నిం దీవ
 నికగల్గునీపండ్ల నేవించెదక, దృష్టినొందంగఁ బూఁడేనియల్ గ్రోలెదక
 జాలకగా, నానతీయంగదే! మాత! యీమాత్రమేకాదు తల్లి యిటుల్
 వైరిప్రోల్ సొచ్చువృత్తాంత మావైరికదెల్ప కే, దొంగ యట్లేకకగాఁ
 గాదుగా వీరధర్తంబునుక నామనంబొప్పు దామార్త, మట్లాట నే నీయశో
 కావనిక గొంతస్వేచ్ఛావిహారంబుగావంతుఁ, దద్రక్షకాళిక వివోదంబు
 గొల్పింతు, దౌప్యంబునుక జేతు భీతిల్లకమ్మా! అవశ్యంబయేనిక దగక
 సందు నా కబ్బినక మాన కే నాదురాత్తుండునొరావణుక జూచి బోధిం
 చెదక నీతినిక, త్రోవకుక వాడురాకున్న, నే నింత చూపించెదక నా
 ప్రతాపంబు; శ్రీరాముదోశ్శక్తి నేఁ జాటి, యామీఁడటక థాటిమై
 దాటి మున్నీటి, నాఘాల్యవంతంబునుక జేరి దోర్విర్యమేసార, శ్రీ
 రాముదర్శింతు నమ్మా! ధరాపుత్ర! నాకేభయంబుండదమ్మా. వెఱకబొంద
 కమ్మా! ననుకగూర్చి భీతిల్లకగా రక్కసుల్ నీకు నేవంతలోవార్తలక
 జెప్పినక సుంతయుక నమ్మకమ్మా! యటం చాచి నదృక్తి సౌష్ఠాంగదండ

ప్రణామంబు గావించినక, సత్కృపాదృష్టి నీక్షించి సామీరి నారాము దేవేరి. 'నీ కెల్లడక మంగళంబోత! నీయిష్టు మీదేరుతక, రాముఁ డెల్ల వృడుకోనిన్ను రక్షించుతక! మించి నాదీవనలో నిన్ను గాపాడుతక, దేవతల్ ప్రితిరక్షింతుగాతక హనూమా యిడక జోయిర'మృంచు కా నానతియంగ, నామీఁద వాకాత్మజుం డాయశోకావనికజేరి;—

— హనుమంతుఁ డశోకవనమును గూల్చుట. ౨ —

వృక్షంబులకగూల్చె, జెన్నారు నా పుష్పగుచ్ఛంబులకవ్రాల్చె, బొందోపాదల్జీల్చె, బూతేనియల్ రొల్చె, మేలాలతామందిరంబుల్ విదారించె, దా మేడలకమిద్దెలక వట్టు గావించె, గెలీగృహంబుల్ పడకగూల్చె, లీలక సరస్సుల్ గలంచెక, దనుక దాడకగా నాటువేల్ రాక్షసుల్ వచ్చినక గూల్చె, నద్దాని నెల్లక ధరాపుత్రికకగాచుదైత్యం గనల్, చూచి పర్వత్తుచుక బోయి భీతక దశగ్రీవునికాంచి కేల్తోప్పి. 'యోదానవాధీశ్వరా! మర్కటుం డొక్క డెక్కెవడిక జూచ్చునో తోటలోఁ జూచ్చి, భూజాతతో నేమొ భాషించి మీఁ దాయశోకా వనిక సర్వనిర్ధాలముకజేయుచున్నాడు, వీక్షించి వీరుల్ వనీపాలకుల్ పోరుగావింప, నాయాటువేల్ దైత్యులక జెక్కిచెండాడె దా నొక్క డే శక్తిసంపన్నుడై సాహసం చేర్పడంగా; సశోకావనిక నిల్చిగర్జించు చున్నా' డనక. గ్రోధరక్తాతుండై దానవేంద్రుండు పల్కాడు:—

'ఆరాముఁ డంపంగవిచ్చేసె గాఁబోలు! నాశ్రోత్రజంపు' డనక, రాక్షసుల్ పెక్కువేల్మంది శస్త్రాస్త్రముల్ దాల్చి, శ్రోధంబుతోనార్పు చుకవచ్చి, వాతాత్మజక దాడినక; వీరక దాఁ దోకతోఁ జుట్టి యద్దె త్తుకజావగ్గాఁ గొట్టి, యయ్యందఱక నేలక్కుబెట్టి, బల్దిట్టయై చెట్టు కొమ్మెక్కితా గట్టిగాగంతులకవైచినక. గోండ్ తెల్లెట్టో చేదప్పి ప్రాణంబులకదక్క, బర్వత్తుచుకబోయి దైత్యును నీక్షించి వృత్రాంత ముకజెప్పినక;—

— రావణుడు హనుమంతునివై రాక్షసుల బంధుల —

గుర్భుడై మండుచుకొని రావణుండు దంపకాదు, బింగళాతుండు, నాదీర్ఘజిహ్వుండు, ఘోరాశ్చవత్సాదియోధాగ్రగణ్యుల, మహాసైన్యములతోడరా, స్యందనాదాధులై వచ్చి శస్త్రాస్త్రములవచ్చినకా; జీర్ణబూన కవ్వాయుపుత్రుండు దర్పంబువేర్కి బడక మోడుచుకొనితో, సర్వదైత్యాళి సంహారముకజేసినకా. గాంచి దవ్వున్న దైత్యుండాకం డాతురుండై వెళక వచ్చి యారాక్షసస్వామి కావార్త వినించినకా:-

విస్తయంబంది దైత్యేశ్వరుండుగుర్భుడై క్రోధదావానలజ్వాలలాడంగ నేత్రంబులకా, శీఘ్ర మంపెకా మహామాత్యపుత్రైఃముకా; రక్తరోముండు, రక్తాతుండుకా, శూలదంష్ట్రుండు నీయాదియా వీరు లేతెంచి, రా సైన్యవారంబు బీరంబులకా బల్కుచుకొని వెంటరా, భూమి భేదిల్లగా సింహనాదంబులకా సల్పుచుకొని వచ్చి, శస్త్రాస్త్రముల వానరస్వామిపై నేసినకా, గాంచి యాతండు కోపంబురెట్టింపగా, హలమల్లార్చి బ్రహ్మాండగోళంబదెల్లకా బలించు వేబద్ధలానట్లుగా దా గోరంబుగా నార్పుచుకొని వచ్చి, యాసైన్యమధ్యంబునకొచ్చి, మత్తేభముకొట్టి వేగొట్టు నాయేస్తుమందల ధరకాదెల్లికూలకా, రథంబెత్తి కొట్టుకొని రథంబుల నెడకా, గుట్టముకొట్టి గుట్టంబులకా జావమోదుకొని, భటుకొట్టి పైకెత్తి గిరిట్టునకొప్పికొట్టుకొని భటశ్రేణి ప్రాణంబులకొని, నీరీతి సామిరి, కాసారముకొని స్వేచ్ఛావిహారంబు గావించు వేదండరాజంబువోలెకా, మహాసైన్యమధ్యంబునకొని దూటి తా నల్లకల్లోలముకొని జేసి, యాశత్రుపాలికా విదారించి, చికాకుగావించి, ప్రాణంబులకొని, బిట్టార్పుచుకొని బావచువుల గొట్టుచుకొని నిల్చినకా, గాంచి శేషించు దైత్యాళి బలభీతిమొక బాటి దైత్యేశ్వరుకజేరి వృత్తాంతముకొని కచ్చుగా:-

— రావణుఁ డక్షయకుమారుని హనుమంతునిపైఁ బుపుట. —

విస్తయంబుది తా నింత చింతించి, నట్టిక్కులకజూచి, యాప్రక్కఁ గూర్చున్నపుత్రుఁ మహాస్తుఁ విలోకించి యయ్యక్షపుత్రుఁ దర్కిజేర్చి చూచుచు 'సోపుత్ర! వింటుకదా, త్రోలి కావించు దౌష్ట్యంబు! వీరాధి వీరుల్ సదాశివులు దైతేయులకజంపె, నద్దాని సామాన్యసంచంచలగా రాదు, నీ వేగి నీ క్రమం జేర్పడక జాగరూకుండవై పోరి యామర్క టుక జుపి వేర్వారిమైగము పొమ్మన్న' దా డిగ్గునకలేచి యయ్యక్ష పుత్రుండు వేగక రథంబెక్కి శస్త్రాస్త్రముల్ దాట్టు, వేదండతండంబు ముం దేగఁగా, వెంటవెంటక భటస్తోమ మేతేరఁగా, వీరహుంకార ముల్ భరికాఘోరభాంకారముల్ దిక్కులక బిక్కుటిల్లంగ, నానైన్య పాదాహతిక థాత్రి గ్రుంక మహాటోప మేపారఁగా, నక్షపుత్రుండు విచ్చేసి క్రూరాస్త్రజాలంబుతో నుంచినక;—

గాంచి కోపించి దిగ్భాగముల్ మాటుమ్రోగంగ వే సింహనాదం బు గావించి వీక్షించి, తద్బాణవర్షంబుగాఁ, జేతులకబట్టు, బాదాహతిక గొట్టు, దా టొమ్ముతో నెట్టు, మోచేతులకనూకుచుక వెన్నకుక దట్టు, మారొడ్డుచుక నెత్తడీకొట్టు, వాలమునక జాఁచుగాఁజెట్టి యయ్యమ్ములక నేలకుకబెట్టి, బిట్టార్చుచుక తివ్వనకబోయి వృక్షంబులకదెచ్చి నైన్యం బులకగొట్టు, బలకొండలక గుండులక దండిగాఁ జేతులక మూపులక బెట్టి కొన్నింటిక బాదమ్ము లానించి దొర్లించుచుక దెచ్చి నైన్యంబుపై టువ్వచుక, మొందెముల్ దుండముల్ తుండ్లుగావించి, బలకండలుక రక్తముకగార్చి, భూతాలిక బండుగల్ వెట్టుచున్నట్టిసామిరి నీక్షించి, క్రుద్ధండునై యక్షపుత్రుండు చేతకగదకదాల్చి, వే స్యందనాగ్రంబు నందుండి సామిరిపై దూఁకి వక్షంబుపైఁగొట్టె, నావెట్టుచేఁ గొంత యాతండు మూర్ఖుల్లి, యంతంతక దేటి, తా నాగదక లాగి, బాహు బలస్ఫూర్తినదైత్తుమాధంబుపైఁగొట్టినక, వాడు ప్రాణంబులకబాసె;

సామీరి యామీఁద నక్రాశ్యణిజాల్పునాతోరణం బెక్కి తాఁగన్గ
ముల్ బీటలై పాఱు బెల్లార్చిరకః—

గాంచి భీతాత్ములై కొందఱే తెంచెంచి రాత్రించకన్వామి నీక్షించి,
బల్భత్వభావంబునక హస్తముల్ మోడ్చి విస్పించి రీతిగక. 'రావణా;
లోకవిద్రావణా! సింహసత్త్వండునచ్చెక, గనక దంతివత్తుండు ప్రాణం
బులకబాసె, నాజంబుమాల్యాభ్యవీరుండు గూలెక, విరూపాక్షుడక
మగ్నె, నాశూలదంష్ట్రుండు సుగయ్యె, యూపాక్షుడేదైక, మహారాజ!
మీ యక్షపుత్తుండు తాఁ జేరఁగాఁబోయె నారంభ' నంచన్న, దిగ్భాగిం
తుడై రాక్షసేశుండు చింతించి మీఁదక సభాస్తారులకగాంచి భాషిం
చెడక 'గ్రోతి కాదిద్ది దైత్యాళి మ్రింగంగ రూపంబునైకొన్న
దయ్యంబో? నాకేసుఁ డాభర్తునిక గొల్చి దైత్యాళిపంశంబు నాశంబు
గావింపఁగా మేల్పరంబుల్దగకగొంచు నీరీతి నేతెంచెనో? యల్లెకా
కున్న నాధాక కాదేవతల్ దాళ రీలొకమందన్న, యీశ్రోతియేమీ!
మముకదాఁకు పేమీ? మహాశర్పరక్షమై తోఁచు' నం చెంతయుఁజింతచే
గుందుతండ్రిక విలొకించి, య మ్మేఘువాదుండు భాషించె గంభీరవా
క్పొధిమం జేర్పడకః—

—ॐ ఇంద్రజిత్తు హనుమంతునివై కేగుట. ॐ—

'తండ్రి, దిగ్దేశముల్ గెల్చి, దేవేశ్వరుక బట్టి నాగేంద్రునిక గొట్టి
పేర్వాసిగన్నట్టి నీ కేటికో చింత, యీశ్రోతకై యింత! శాంతింపుమా! నేన
యామర్కటుకప్రచ్ఛేదక, లేనిచోఁ బట్టి యాచెట్టి నివోచిటికిదెచ్చె
దక, జూడు' మం చాడుచుక రుద్రుడై లేచి నిల్వంగ, మోదాత్ముడై
రాక్షసేశుండు తా రావణిక గాంచి. 'శ్రీబ్రహ్మదత్తప్రతాపుండవుక,
జాపవిద్యాప్రవీణుండ వీవాదు, వా దేవతాధీశు మర్దించి, సత్కీర్తిమై
నింద్రజిత్తు పేరెన్నిక గన్నవీరుండవీవారయక, నీ కసాధ్యంబులుక
గల్గునే! పోయిరమ్మ, నాతండు మాణిఁగ్యదేవీగ్రనూనంబునొ స్యంద
నుబెక్కి శస్త్రాస్త్రముల్ పూని, బల్సాహసోదారులొ దైత్యవీరుల్ భయా

కారులై వెంటరా, నశ్వమాతంగములకూడిరా, భేరిధంకామృదంగస్వనంబుల ధరాకాశములనిండి యేకంబుగా మ్రోగఁగా వచ్చె; నావచ్చునైన్యంబు సీతించి, సామీరి యాతోరణస్తంభభాగ్రమం దుండి బిట్టారెప్ప, నాపట్టునక వార్నిధుల్ ఘూర్జిలెక, శైలజాలంబు కంపించె, దిగ్దంతు లూటాడె, సంతక నభోవీధినే లెంచి వీక్షించి రాదేవతల్;—

❀ ఇంద్రజిహ్వయుపుత్రుల యుద్ధము. ❀

దైత్యసంఘంబు శస్త్రాస్త్రముల గుప్ప, సామీరి కోపించుచుక దోరణాగ్రహంబునందుండి లంఘించి, యాసైన్యచుధ్యంబునక జొచ్చి-వాలంబుతోఁ గొందఱక గొట్టు, సాలంబులకబట్టుచుక గొందఱకనేలకుక బెట్టు, సంతతఁ గుప్పించు వేదండతండంబువై; వాని నన్నింటిఁ బోకార్చి, యాసైన నందుండి లంఘించు నాస్యందనశ్రేణికె; వాని నన్నింటిఁ జీకాకుగావించి, యెండొండుగా సారథి యోధులఁ దంచి మర్దించి, యందుండియే దూఱు గుఱ్ఱాలవై; రాతులకబట్టి కాలనేతులకబీకు, సైన్యంబులక వ్రొక్కి పాదాహతికనేలకుకరాచు, బ్రాణంబు పోనూకు, నిట్లొక్కఁడెందెందునక నిండి సైన్యంబులకజెండ, వీక్షించి యమ్మేఘనాదుండు సామీరిబల్సాహసం బెంచి లో మెచ్చి యత్యుగ్రుడై వచ్చి యయ్యంజనాపుత్రువై, వాడి శస్త్రాస్త్రములగుప్పి మ్రోగాడఁగాఁ జేసినక;—

వానరాధీకుఁ డవ్యానినన్నింటినిక జేతితోఁ బట్టుచుక, రుద్దుచుక బిండిగావించి, శీఘ్రంబుగా నేగి, సాలంబులక శైలజాలంబులక దెచ్చియదైత్యునైన్యంబువై నేయ, వీక్షించి యమ్మేఘనాదుండు ఖడ్గంబుచే వానినన్నింటినిక దుండ్లుగాఁ జెక్కిచెండాడినక;— వాయుపుత్రుండు కోపించి పాదాహతిక స్యందనంబుక ధరకసూల్చి, యావెంటనే సారథిక బట్టి బ్రాణంబు పోగొట్టి, గుఱ్ఱంబులక నేలకుకబెట్టి తక బట్టనంకింప, వీక్షించి యాదైత్యరాట్నూఁడు దాయంతలో మారుతాస్త్రంబు పాఘార్చిపై నేసె, నట్లేయఁగా నద్ది యేలెంచి తా నామరుత్పుత్రునిక

దాడఁగానోడి దౌదవ్వులక జుట్టుచుక నిల్చె; నద్దాని నీక్షించి యద్వైత్య పుత్రుండు రౌద్రంబునక వేసె రుద్రాస్త్రముక, - మారుతిక దాక కయ్యస్త్ర మున్నంత నీక్షించి, యాశ్చర్యముకబొంది- 'యయ్యారె! యస్త్రంబు లిధీరునిక దాడఁగా నోడు నారార! బ్రహ్మాస్త్రమే పుత్రునం చెంచి యయ్యస్త్రముక బూనె బ్రహ్మాండ మల్లాడి తా నల్ల కల్లోలమై పోవఁగా, దేవతల్ భీతులై దిక్కులక బాటుఁగా; -

— ఆంజనేయుఁడు బ్రహ్మాస్త్రమునకుఁ గట్టువడుట. —

భీకరాస్త్రంబు బ్రహ్మాండమే కాల్చునట్లార్చుచుక, జ్వాలికామాలి కల్ వే దిశాకాశముల నిండిరాఁ, గాంచి సామిరి తా ధాతచేతక వరం బొందుటకజేసి, నిర్భీతుఁడై యాత్మలో బ్రహ్మమంత్రంబు ధ్యానించె, నయ్యస్త్రమంతంత కేటించి నిల్వంగ, వీక్షించి సామిరి రా రమ్మటం చస్త్ర ముకజేరె, నయ్యమ్ము విచ్చేసి యేబాధయకగొల్పి కామారుతిక బద్ధుఁ గావించె, నద్దాని నీక్షించి యమైఘనాదుండు హర్షించుచుక లోనఁ జింతించె; - 'నీవీరునిక బట్టుటే నాకు నీరేడులోకంబులక గట్టినట్లయ్యె, నీధీరు నాతండ్రియాస్థానమం దుంచి, యందుక వినోదంబు గావింప మే' లంచు లో నెంచుచుక మారుతిక బట్టి, యాస్యందనంబందునక బెట్టి, తోలెక రథం బాతఁ డా దానవస్వామి యాస్థానముక జేర; - నట్లా సభాస్థానముకబొచ్చి, నయ్యంజనాపుత్రునిక గ్రింకికొడింపఁగా, గాంచి యామేఘనాదుక మడిక మెచ్చుచుక, రాక్షసేశుండు సామిరి నీక్షించి, నేత్రంబులక విస్ఫులింగంబు లేపార, నుచ్చాఽసనిశ్వాసముల్ తీవ్రమై పాట, ఘూర్ణిల్లుచుక గోపతాపంబులుకమీఱ గర్జించుచుకబల్కు ; -

— రావణుఁడు హనుమంతునివై నాగ్రహించి, ప్రగల్భములు పలుకుట. —

'ఓరోరి, నీవెవ్వఁ డోమర్కటా! యెవ్వఁ డంపంగ విచ్చేసితి? భీతి లోఁగాన కిట్లాసురశ్రేణిసంహారముకజేయ నేదైర్యమొనీకు? నారార! నావిక్రమం బెంచవో? జీవితాశక మికగానవో? చూడరా! మూఢుఁ డా! మూఁడులోకంబులక మద్భుతాశక్తిఁ పీడించి యోడించి పూబంతు

లట్లెంచి యాడింతు, నావేరువిన్నంత నీర్గాక యెట్లుండె నీగుండె? నీకెప్పు
 రీతావునకాదిక్కు? నీకావరంబెట్టిదయ్యారె! వారాశిలంఘించి విచ్చేయు
 టేకాక, నాపట్టణం బిట్టులకజొచ్చి, బల్దిట్టమై నావనంబెల్ల నిర్మూల
 ముకజేసి తొరార! యామాత్రకే పోయితే! లక్షసంఖ్యాకులొ దైత్యు
 లక జించినావార! లేవిత, బల్విత! నాచెంత నీవితశంకింప, కత్యంత
 గర్వంబునక బొంకమైలిచ్చి, బింకంబుఁ జూపించుచున్నావు, నిన్నిప్పుడే
 నొంచి ఖండించి, తుండించి, నీకండలక మండుతైలంబునం దుంచి
 క్రాగించి, బాగొప్పుఁ బ్రేతాభిక్ష బండుగల్గేతు నాశోపమారంగనే!
 డంచు గర్జించి భర్జించినక, వాయుపుత్రుండు దైత్యేశ్వరుక గాంచి
 యాటోప మేసారఁగాఁ బల్కు;—

—ॐ రావణునకు రామదూత హితముఁ జెప్పుట. ॐ—

‘శ్రీరాముఁ డంపంగ విచ్చేసితిక, రామదూతక, సమీరాత్మ
 జండక, మఱిక నేను సుగ్రీవుచుంత్రిక, రఘూత్తంసుదేవేరిక రాము
 నేమంబు వినించి, యాదేవిసేమంబు నాస్వామిక దెల్ప నే నేగుచుక,
 మీకు నారాకలక పోకలక దెల్పుఁగా నెంచి నే నాయశోకావనిక
 గూల్చితిక, మీఁది కేతేఁగా దైత్యులక జంపిక, నిన్ను నీక్షించి నీ
 తోడ నొక్కింత మాటాడఁగా నెంచి, యస్త్రంబుచే నిట్టులక బంధముక
 గంటి, నిక గంటి, నీయెల్లసాభాగ్యముకగంటి, నీవాక్పగల్బంబులక
 వింటి, నీకింత సస్తార్థముక దెల్పుఁగా నుంటి, నాలింపుమా! బుద్ధియొడిం
 పుమా! రావణా! నీవ వీరుండవుక నీలిసారుండవుక, గార్యకూరుండ
 వుక, సాహసోదారధీరుండ వౌదయ్య! నిక బోరునక గెల్వలేఁ డెన్నఁగా
 వజ్రియేక; విన్నమాత్రాన నీవేరు నీలోకముల్ మూఁడు నల్లాడు; నీ
 భోగ మేభోగిక్షలేదు; నీరూపముక దేజీమాడంగరా దేరు; నీసాటు
 లేమేటులుక గారు, నీయట్టివాఁ డిట్టిదుర్బుద్ధి లోఁ దొట్టి నాశంబు
 గాకుంటకై చెప్పెదక;—

రావణా! సూర్యునికబట్టి దట్టింపఁగా శేషుదంష్ట్రంబులకబీడఁగా,
 ఘోరకాశోలముక గ్రుక్కఁగాఁ గ్రోలఁగా, మించి బ్రహ్మాండముకజిప్ప

లూడంగఁ గాట్టన్నఁగా, మండుదావాగ్నిలో దూఁకి చీకాకుగావింపఁగా,
నేడువారాసులకగల్లునీరంతయుఁదాల్చి, హస్తాగ్రముఁజేర్చి, యాహా
శనంబట్లు ప్రాశంపఁగా, మృత్యువుకబట్టి యట్టిట్టులకజేయఁగాఁ జాలు
విఖ్యాతసత్త్వలో, మహాకాలరుద్రావతారులో, గడుక లెక్కకుఁజిక్కు
కున్నారు సుగ్రీవునైన్యంబునక వీరులౌ వానరులో;- పోవనివృద్ధి:- శ్రీ
రామచంద్రుండు వీరావతంసుండునుక, దాటకాప్రాణసంహర్తయుక,
తాతనిక నాతిరూపంబుగామార్చి విఖ్యాతిగొన్నట్టిఁడౌ పూతచారిత్రు
డుక, భర్తకోదండముక దుంట్లుగావించి దిచ్చండలిక గీర్తనైకొన్న
దివ్యాత్ముడుక, భార్గవాత్యుగ్ర తేజంబుభంగించి ప్రఖ్యాతిగొన్నట్టిబాహు
బలోపేతుడుక, జూడ మున్నాఖరాద్యాసుర వ్రాతవిచ్ఛేదకుండుక,
విరాధాసురప్రాణసంహర్త, మారీచసంహారకుండుక, గబంధాంతకుం
డుక, మహావాల్మీకిప్రాణాంతకుండుక, ధనుర్వేదసామ్రాజ్యకట్టాభిషిక్తుం
డు, కోదండదీక్షాగురుం, డార్తరక్షైకదత్తుండు, శ్రీభానువంశాధిపం
ద్రుండు, కారుణ్యసాంద్రుండు దీనావసుండుఁజామి! జానకీరాముఁ
డాదేవదేవేశ్వరుక, దప్పనైరింపఁగాఁ బాదముల్వట్టి- ప్రార్థించి,
భూజాత నర్పించి, ప్రాణంబులక నిల్పుకో వంశముకగాచుకో; కార్య మే
మంతగా మించిపోలేదు, నామాట లాలింపుమా! గర్వివౌచుక జెడక
బోకుమా! రావణా! యంచు బోధించువాలాత్మజుక గూరదృష్టిక
విలోకించి, ఘూర్ణిల్లుచుక దైత్యులక జీరుచుక రాక్షసాధీశు
డిట్లాడు;-

❖ రాక్షసులు హనుమంతునితోఁగఁగ నుప్పంటించుట. ❖

‘ఈ మర్కటుకబట్టి వేధించి బాధించి, శస్త్రాస్త్రముల్ గ్రుచ్చి, మే
నంతటక దూట్లుగావించి, బల్ గ్రుడ్డులకదంచి మర్దించిమర్దించి, ప్రాణం
బులకదీసి సంద్రంబునక వేయుఁడీ! దైత్యులీ’ రన్న, శీఘ్రంబుగా నడ్డమై
వచ్చి యన్నకవిలోకించి పల్కుక¹ విభీషాఖ్యుఁడీరితి,- ‘దైత్యేశ్వరా!

1 గనిష్ఠానుజాం డిట్లు, పారాంతరము.

దూతలుక వారిరాజుక గడుక గొప్పగాఁజెప్పి, తక్కులరక దెప్పుటల్ ధర్మమకాఁగాదె! నీకింక గోపంబుపోకుండినక, స్వల్పశిక్షవిధింపంగరాదే! యనక, మెచ్చి యాపల్కులక దానవేశుండు తా నాభట శ్రేణి నీక్షించి పల్కాడెడిక, 'గ్రోతకీక వాలమే ముఖ్యచిన్మంబునా, దానిలేకుండఁగాఁ గాల్పుడీ! దీని నీక్షించుచుక సాటిశ్రోతుల్ గడుక నవ్వఁగా మానభంగంబు గావింపుడీ! పొండి మీ'రన్న, నారాక్షసుల్ కేకలక బెట్టుచుకవచ్చి, వాతాత్మజుక నూకిం చేగి, వారొక్కచోఁ దోకకుక గోకలక నిండుగా, దండిగాఁ జుట్టి, తైలంబు నెంతేనియుక బోసి, యద్దాని కగ్గిక రగుల్పంగ, నయ్యగ్ని దేవీవ్యమానుండునైయ్యెప్పె, సామిరి తా నాత్మలో వహ్నిమంత్రంబు నిష్ఠక జపింపంగ నయ్యగ్ని సంతృప్తుడై శీతలుండయ్యె సామిరికిక; జూడ్కికికదోఁచె నయ్యగ్ని వాలాగ్రభాగంబునక గట్టఁగాబడ్డమాణిష్యపుక ముద్దయోనాఁగ; నా మీఁదఁక దైత్యు లాయంజనాపుత్రునిక వీధులక ద్రిప్పుచుక రొప్పుచుక గొంచు దా మేగఁగా నీత కావార్త నాదైత్యకాంతల్ నివేదించి; రాసాధ్వీ చింతాభరాక్రాంతయై, భక్తిఁ గేల్తోడ్చి యయ్యగ్నిదేవుక మదిక స్తోత్రముక జేసె సామిరికిక శైత్యముక గూర్ప; నామీద నా రాక్షసుల్ లంకలో వీధులక ద్రిప్ప, సామిరి తా నాత్మలో బ్రహ్మమంత్రంబు నిష్ఠక జపింపంగ బ్రహ్మస్త్రబంధంబు లూడెక, మహానందుడై వాయుపుత్రుండు బల్గంతులక బెట్టుచుక, జుట్టియున్నట్టి యారాక్ష సానీకముకబట్టి, వాలంబుతోఁగొట్టి, థాత్రీస్థలికబెట్టి బిట్టార్పుచుక దోక నల్లార్పుచుక స్వేచ్ఛమై జుట్టి నల్లిక్కులక వహ్నిసంటించి, యాలంకలో నల్లకల్లోలముజేసె బెల్లార్పుచుక;—

—౩ లంకాదహనము ౩—

గాంచి కుప్పించు నాకొల్కుకూటంబులక; వానికిక నిప్పు చూపించి వేచొకళించుక మదేభశ్వకాలాగ్రభాగంబు! లవ్వాని నన్నింటినిక గాల్చి యందుండియేవ్రాలు సౌంధాంతరశ్రేణికిక; వహ్ని

చూపించి తా దూఱు భండాగరగేహంబులకజేర; నవ్వాని భస్మంబు
గావించి లంఘించు నంతఃపురానీకముకగాల్చుగా, నిట్లు తా నాట
కూటంబులక జొచ్చుచుక, రచ్చకొట్లక విదారించుచుక, దూరుచుక,
గోపురా లెక్కుచుక, మేడలక ద్రొక్కుచుక, వాడలక వ్రాల్చుచుక,
సందులక గొందులక, రాజవీధుల్ సమస్తప్రదేశంబులక జుట్టు చాచో
టులక గల్లు దివ్యంబులక గేహముల్ సొచ్చి భస్మంబుగావించె; నావహ్ని
యాకాశముక దాఱుచుక వీరక గాఢక విజృంభించుచుక, మించి
ఘోరాఝటుల్ సల్పుచుక, నిగ్గుచుక, దగ్గుచుక భగ్గుమూచాడుచుక
సర్వలంకాపురిక బుగ్గిగాఁ జేయుచుక, లేఁగి న్వేచ్ఛావిహారంబు
గావించుచోఁగి-

జూడచూడంగ సౌధంబులక బల్గుభీలంచు వేఁ గూలు,
నందున్నపున్నట్లుగా మాడుపుల్ వ్రాలు, మేల్ కుడ్యముల్ చీలు,
వృక్షంబులక గాలుచుక గూలు, నెందెందునక ఘోరమై జ్వాలలే
గ్రాలు, నీట్లుండఁగా, నిండ్లలో గాఢమా నిద్రలోనున్నవా, రగ్నిసంస్ప
శర్మచేలేచి, స్త్రీపూరుషుల్ దిక్కునేకగానకే చచ్చువారల్, సురాపాన
మత్తాత్తులై తెల్విలేకుండి, తీవ్రాగ్నిక గట్టెలై కాలువారల్, కనక బిడ్డలక
దక్కలోఁబట్టి తొట్రాడుచుకదెచ్చి, తేబోవ నాయంతలో భార్యకుక
మంట మైనంటిరోదింపఁ బోలేకదవ్వండి వీక్షించుచుక గుందువా, రందు
గేహంబులం దున్నసామగ్రులక వేగ తేబోయి, జ్వాలాగ్నిలోఁజిక్కి
రాలేక దిక్కేమియుకదోచకే, చచ్చువారల్; మఱిక జుట్టులం దగ్ని
దార్కొన్న రోదించుచుక బాటువారల్, తనూవల్లసిప్పంట, నిశ్చే
ష్టులై నీల్లువారల్; గృహం బగ్నిచేఁ జిక్క, లోనున్నయాభార్యలక
బిడ్డలక భర్తలక వహ్ని కర్పించి, యత్నంబు లేకుంట దుఃఖించుచుక
జూచువారల్; కడుకదీనతక వెక్కి 'హతల్లి! హతండ్రి! హభ్రాత!
హబావ!' యంచేడ్చుచుక జేతులక నోటికంటించి రోదించుచుక గంట
నీరెట్టి కంపించువారల్; మఱి భాతి నోవచ్చి నిప్పంటఁగాఁ గట్టుపుట్టం

బులక్ ద్రోసి, నిర్వస్తులై మానమర్యాదలక్ దోలి, ప్రాణేచ్ఛమై
 వీఖులక్ బాటుస్త్రీపూరుషుల్; మీసలుగ్ గడ్డముగ్ వహ్ని ముద్దాడ
 'నాహా,' యటం చార్పుచుగ్ చేతులందార్పగ్ రుద్దుచుగ్ నాట్యముగ్
 బట్టుచుగ్ గాళ్లకుగ్ బుద్ధిబోధించి దిద్దేశముల్ పట్టుచారల్; విశేషం
 బుగా నిండి యాలంక నెండెందునగ్ సందడిగ్ సల్పుచుండంగ, నామీడ
 సామీరి తా నున్న దున్నట్లుగా నాగి శంకించి నిర్వీర్యుడై వే
 వెఱుంబొంది చింతించె దా;-

— హనుమంతుడు వజ్ర సీతాదేవిదర్శించి, సముద్రమును దాటుట —

'అక్కటా! లంక సర్వస్వముగ్ గాలె, భూజాత యేమయ్యెనో?
 యగ్నినే చిక్కెనో? అయ్యయో! యెంత మూఢాత్ముడగ్? సుంత
 యోజుపలేనైతి. నే నెంత నర్థంబుగావించితిగ్? రాముఁ డీసీతకై కాదె
 యానాడు కొండంతదా భర్తచాపంబుమోపెట్టె! మార్గంబునగ్ భార్గ
 వుగ్ నొంచె, భూజాతకై కాదె కాంతారమం దానిశాటిగ్ జెవుల్
 ముక్కుబోజెక్కె; సీపూతచారిత్రకై కాదె, కాకాసురుగ్ లోకముల్
 జుట్టెగాండేసె! వైదేహికై కాదె, తా నన్నముగ్ నీరముగ్ నిద్రయుగ్
 మాని, బల్ చెట్టులగ్ గుట్టులగ్ జుట్టుచుగ్, గాననంబెల్ల సంచారముగ్
 జేసె! నీసాధ్వీకై కాదె, యావాలిసంహారముగ్ జేసి, సుగ్రీవుసఖ్యంబు
 గావించి మమ్మేలె! సీపూతచారిత్రవై నానచే గాదె, నాస్వామి యెంత
 య్యు నైరించి, ప్రాణంబుతోనిల్చె! నేనక్కటా! యెంతకార్యంబుగావించి
 చితిగ్? రాముఁ డీవార్తవిన్నంత జీవించునా? మించి సౌమిత్రి ప్రాణం
 బుతో నిల్చునా? రాజు సుగ్రీవుఁ డుగ్రుండునై నన్ను జెండాడి, తా
 జావకేమానునా? యయ్యయో! యెంత నర్థంబుగావించితిగ్? ద్రోహమా
 స్వామిగ్ సల్పితిగ్, ఘోరపాపాత్ముడైతిగ్, గటా! దైవమా! రామ!
 శ్రీరామ! శ్రీజానకీరామ!' యం చెంతయుగ్ గుందుచుగ్ బ్రాణముల్
 వాయ నుద్యుక్తుడై కొంత కాలండు నైరించి చింతించె నీరీతి;

నేదేవికారణ్యలేశంబు నా కుంటచే నగ్నిదేవుండు నగ్ గాల్చుగా

భీతుడై తోకనే మండుచుకొనాకు జల్లందనం బిచ్చె? నాపుణ్యచారి
త్రనా? సర్వలోకైకనాథుండునా రాముడేవేరినా? శ్రీమహాలక్ష్మినా?
యగ్ని భీతిల్లకేతాకు? నాశ్రీజగద్భద్రసంధాయకుండైన నాస్వామి
కార్యం బదేహాచెడుకొ? మర్కటం దేచు మూర్ఖుండ, భ్రాంతాత్ముడకొ
గాన బల్తప్పుభావింబితకొగాదె? యంచెంచుచుకొ- దామటికొ జిత్త
మందెంచు- 'నెట్టైన గానిమ్ము, భూజాత నీక్షించుటే లెస్సయా,' నంచు,
శీఘ్రంబుగాఁబోవుచుకొ, వార్ధినీరంబునకొ దోకమం టార్చి, తా నాయ
శోకావనికొ జొచ్చి, భూజాతనుకొ దవ్వలకొ గాంచి, యాసాధ్వినేమం
బుగానుంట వీక్షించి సంతోషితస్వాంతుడై పోయి వైదేహీకొ భక్తి
సాష్టాంగముకొజేసి, యాలంకలోనెల్ల దా సల్పియున్నట్టివృత్తాంతముకొ
జెప్పి, తా నేగఁగానాజ్ఞకై వేడి, యాదేవి దీవించి తన్నంప, నాలంకలో
నుండి తా పశ్చిమద్వారముకొజొచ్చి విచ్చేసి వేగకొ సువేలాద్రివై నోకొ
నల్లిక్కులకొగాంచి, దిగ్భాగముల్ దద్దరిల్లంగ, నారాక్షసుల్ భీతులై తన్ను
వీక్షించి పాఱంగ, గర్జించుచుకొ సింహనాదంబు గావించి, కుప్పించి,
యాకాశభాగంబునం దేగి, వేగంబుగా నిర్గమించెకొ; సురల్ మింట
బంగారపుంజెండుఁ బోమీటిరోనాగ సింగారమై: దోచుచుకొ:-

వాముపుత్రుండు వార్ధిలాగించి వానరులజేరి లంక వృత్తాంతమును వినిపించుట

మధ్యవారాశి కేటించి, మైనాకునికొగాంచి, పాదంబులకొ వాని
శృంగంబులం దూన్చి, మూర్తంబు తా నిల్చి, యందుండి వారాశిలం
ఘించి, యామీద నాముత్తరప్రాంతభూభాగముకొజేర, నాకాశభాగం
బునందుండి యింతింతగాడిగ్గి ధాత్రీస్థకొ నిల్వఁగాఁ, గాంచి సామీరికై
వేచియున్నట్టి యాజాంబవస్తుఖ్యులెల్లకొ వడికొవచ్చి, వాతాత్మజుకొ
గొఁగిటకొగ్రుచ్చి, కార్యంబదేమాయెనో? యంచు నాత్రంబుతో నున్న
చిహ్నంబు లామోములకొగాంచి, సామీరి మందస్థితంబొప్పు నవ్వారిఁ
దోడ్తెచ్చి, తా నొక్కచోనిల్చి, వా రెల్లరకొ గుంపుగాఁ జుట్టుగా నిల్వ
వేమించి, కూర్చుండగాఁ జెప్పి, తన్మధ్యభాగంబునకొ నిల్చి, తా నంత

భాషించె వారాశి లంఘించుటే యాదిగా సుగతిక, రావణుగొంచి యాలంక, వాలాగ్నిచే గాల్చి విచ్చేయుటల్ సర్వముక జెప్ప, నాలించి యావాసపల్ వర్షితస్వాంతులై, గంతులకవై చుచుక, వింతగానాడు చుక బంతమేపారఁగాఁ బల్కుచుక, జాతిచేష్టల్ మనంబారఁగాసల్పు చుక బల్కి రాయెండోరుల్;

— వానరులయుత్సాహ ప్రకటనము ౨ —

‘నేన యారావణుకబట్టి మద్దెంతు నీరీతిసం’ చొక్కండింకొక్కనిక గ్రుద్దె. నవ్వాడు, నే వానికంతంబు లీరీతిగాఁ బట్టి ప్రాణంబుఁ బోగొట్టువాఁడందుఁ దానొక్కనిక గొంతుక జేతులకబట్టుచుక బిట్టుగానొక్కె, నాయంతకాతండు లోనూపిరిక ద్రిప్పుకోలేక, ప్రాణా వసానంబుగానుండుటక గాంచి, వేటొక్కఁ డాధూర్త్యనిక ముష్టిచే నెత్తిపై గట్టిగాఁ గొట్టి, యాపట్టుమాన్పించె; - నే నిట్టులారావణుక ముక్కుపట్టిడు నం చొక్కనికజేరి, యొక్కండటుల్ ముక్కుపట్టిడ్వఁగా, నూడి యాముక్కుచే జిక్కిరా, వాడు నామొండిము కొక్కచే మూసి, యానొప్పిచే మిక్కిలిక మొత్తికొం చేడ్చె; నింకొక్కఁ డింకొక్కనికగిల్లె, నింకొక్కఁ డాయొక్కనికమోఁదె, వాఁడొక్కనిక దిట్టె, వేటొక్కఁ డాప్రక్కవానికబడకగొట్టె, నందొక్కఁ డింకొక్కనికజేరి కర్ణంబునక, గట్టిగా, మిట్టిపాటందఁగా- ‘కే’- యటం చార్చె; నొక్కండు గీవెట్టె, నొక్కండు చీవెట్టె, వాఁడొక్కండింకొక్కనిక బైకిఁ బోమీఱె, నొక్కండు నవ్వుక, మఱింకొక్కఁడేడ్వక, మహానైన్యమందెల్లెడక వానరాశ్చాటముల్ వెల్లురేఁగక నిలోకించి, వా రూరకుండక నియోగించి, యాయంగదుం డంత వాతాత్మజుక గాంచి పల్కాడు;—

‘ఓమూరుతీ! రాముండింకేల, మే మేగి యారావణుక బుత్రమి త్రాళితోఁజంపి, భూజాతం దోడ్కొంచు నారామునిక జేరఁగాఁబోద, మింకేల నాలస్య’ మంచాడ, నవ్వాయుపుత్రుండు నాధీరుతోనాడు. ‘నో యంగదా! కూడ దీకార్య మెన్నంగ, తేడింతకుక సీతనన్వేషణకజేయ

నేమించెనేకాని; యీరీతి గావింపఁగాఁ జెప్పెనే? తా నటుల్ సెప్పియే
యున్న, నేనూర కీరీతిగా వత్తునే? రావణుఁ జంపలేకుంటినే? మించి
సీతమ్మఁ దేకుంటినే? రాము నుద్దేశ్య మేమోకదా! రావణుఁజంపురో?
వాఁడు ప్రార్థింప జీవింప బొమ్మంచు నాలంకరే పంపురో? యార్తరత్నైక
దీక్షుండు రాముండు తా నెట్లు కావించునో? సుంత యోజింప కీరీతి నా
రావణుఁజంపుచో? స్వామి మన్నించునో? యెంతనర్థంబు గావించినా
రంచుఁ దా మించి నిందించునో? కూడ దీకార్యమోయంగదా! యన్న,
నాజాంబవంతుం డీటుల్ పట్కు- 'నొనొస, శ్రీరాముతో నీయుదం
తంబు విన్నించుటే లెస్సయ్యాఁగాక, యీలేనిపోనట్టియాజోలి వల్లంచు,
వా రెల్లరుఁగూడి పోనొచి, యష్టాల్యవంతంపుఁగూటాబుసం దున్న
సుగ్రీవుచుద్యానముఁగాంచి వేరాఁతఁ జిక్కుటఁజేసి, వా రావనిఁ
జొచ్చి నేవించి రాపండ్ల పానీయముల్ తృప్తిగాఁ, బిమ్మటఁ వారు
సామీరి వెన్వెంట నాటాడుచుఁ బాడుచుఁ రామునిఁ జేరఁగా
నేగఁగా;—

— శ్రీరామసుగ్రీవుల సీతాస్వేషణ సుదర్శన మాలోచనా సంభాషణము. ౨౬ —

రాముఁ డష్టాల్యవంతంబునఁ, లక్ష్మణుం డెల్ల సుగ్రీవుఁడుఁ
నొల్వ, సీతావియోగార్తిమైనుండి, సుగ్రీవుఁ జీరి భాషించు- 'సుగ్రీవ!
పూర్వోత్తరప్రదీశల్ జాటి, భూజాత నెందెందునీక్షింపకే వానరుల్
వచ్చినా, నైన నాదక్షిణ జేగియున్నట్టివా రేలరాకుండిరో! సీత నీక్షిం
చిరో, లేదో? యీక్షించియేయున్న, నిందాఁకరాకుండ వా రుందురే?
చూడ నిర్ణీతకాలంబునుఁ మీఁతఁగా? వారు విచ్చేతురో- రారో?
యుల్లంబులో సందియం బయ్యె, నెట్లొనోకో కార్య' మంచాడి చింతిం
చుచుఁ బిట్టుపిట్టార్పు పోబుచ్చు శ్రీరాము నీక్షించి సుగ్రీవుఁడెట్లాడు-
'నోదేవ! నేఁ డెంతసేపైనవా రిందు విచ్చేయువారల్; మితిఁ దాఁటి
వర్తింప రావానరుల్; సత్య మీపల్కు, నాయాజ్ఞ వారెప్పుడుఁ బొల్లు
గావింప' రంచన్న వాక్యంబు లాలించి శ్రీరాముఁ 'దోవానరాధీశ్వరా!

నిన్న నీవానరులో వారిలో వారు భాషించుటలో వింటి, సుగ్రీవు నాజ్ఞ న్ను సామాన్యమే కా, దదేమాత్రమున్ దాటిరేనిన్ మతేదండమున్ లేదు. కంఠంబుగెంటించుటే' యంచు నీశాసనంబెంచి భీతిల్లు నవ్వారలకాగంటి, సుగ్రీవ! యిట్టొప్పునే! స్వల్పదోషంబుచే, రాజు రాజ్యప్రజక గొంతు కోయించునే! యింతకాశిన్యమే! ధర్మమే యిద్ది సత్కర్తమే! వానరా ధీశ! యీమాట, సీతావియోగంబుకంటె మహా దారుణంబొచు నా మానసం జేచు' నంచన్న;—

సుగ్రీవుఁ డామాటకున్ భీతుడై లేచి కేట్రోడ్చి, యంగంబు కంపించు దానిల్చి పల్కాడు:—'నోదేవ, దేవేశ్వరా! నన్ను మన్నింపుమా! భీతిగొల్పంగ నేనట్లు శాసించునేకాని వేటొందుగా, దెన్నఁగా నట్టి నా శాసనంబుంటుచే వానరుల్ తప్పగావింపరెప్పాటునక; వారు నాయాజ్ఞ నెం దెప్పుడున్ దాటుటగాలేదు, నే నట్లు శాసించుటగాలేదు, వా రెప్పుడో దాటుచో, ముందు నే నట్లు గావింప శాంతింపుమా! నన్ను మన్నింపుమా!' యంచు బ్రాధింప, శ్రీరాముఁ డత్యంతహర్షంబునక బల్కు- 'సుగ్రీవ! పల్కుల్ మహాతీక్ష్ణముల్ గాని చిత్తము బల్మెత్త నై యుత్తమంబై దమాయ త్తమై యుండఁగా సజ్జనుండుండు నం, ద్రావిధిక్ నీవు చూ నట్లు దొరయ్య! సుగ్రీవ! సామాన్యదోషంబులక మించి మన్నించి, ధర్మై కమార్గంబునక భూప్రజకడిద్దుటే తేనికీ సర్వదాశ్రేయమౌ, గాంచ నేరానికీ దగ్గదండంబు గావించుటల్ రాజధర్మంబగుక; శత్రు నేరితి నేన్ లొంగఁగాఁ జేయుటల్, వైరిప్రార్థించినక బ్రాణదానంబుగావించు టల్ యెత్తధర్మంబగుకజూచె'— యంచు చిట్లు బోధించుచుండంగ, వాతా త్తజం డంతటక మోడ్చు కేల్వట్టి విచ్చేయుగా వానరుల్ వాని వెన్నంటిరాఁగా, విలోకించి రా, రామసౌమిత్రి సుగ్రీవు లత్యుత్సుకానంద చేతస్కులై;—

—ॐ ఆంజనేయుండు రామాదులయొద్ద కేలెంచుట ॥—

రాముఁ డవ్వారలందెల్ల సామీరినే మానకేమాచు; సౌమిత్రి వీక్షించు చొక్కొక్కరిక, తప్పనేక వాల్చు కామోముచిన్సంబులే

చూడె; సుగ్రీవుఁ, డాసీత నీవానరుల్ గాంచిరో, లేదో? ముందెట్లులో? యంచు యోజించు చవ్వారలకా జూడె;- సామిరి మాటాడినట్లెంచి భ్రాంతాత్ముడై రాముఁ, డవ్వనియోషంబులే గాంచె; వాతాత్మజం డంత నేతెంచి శ్రీరాము నీక్షించుచుకా- 'లెస్సగా నుండె భూజాత,- యంచాడి సాహంగముల్ సల్పె, నారాముఁ, 'దేమంటి, వేమంటి సామిరి!' యంచాడ, నొక్కింత యెల్లెత్తి గాంభీర్య మేపారఁగాఁ బల్కె- 'నేమంబుగానుండె భూజాత! శాంతింపు మోదేవ! సర్వంబు మీపాద సాన్నిధ్యమందే నివేదింతు' నంచాడ, శ్రీరాముఁ డావాసరశ్రేష్ఠునికా గొగ్గిటగ్రుచ్చి యానందబాష్పంబులేతేర, 'రోమాంచపుంజంబుమై నిండ, నుత్కంఠతో మాటలేరాక, నిశ్చేష్టతాభారమేపార, సామిరి నెమ్మోమునకా దృక్కులకనిల్పి, తా తెచ్చినేకవాల్చుకే చూడ, నారీతి నే వాయుపుత్రుండు శ్రీరాము నెమ్మోము వీక్షింప,-ని ట్లొండొరుల్ కొంత కుకదేసి, నాపైని సామిరి తా నట్టెశ్రీరాముపాస్తంబులకా దూరివిచ్చేసి, యారామునికా గాంచి ప్రేమారఁగా, భక్తిభావంబు రంజిల్లఁగా, హర్ష ముప్పొంగఁగాఁ బల్కె నీరితిగా;-

ॐ { అంజనేయుండు సీతాదేవిక్షేమవార్త శ్రీరామచంద్రున } ॐ
కఱిగించి, శిరోరత్నమప్పగించుట

'దేవ! సుగ్రీవుఁడెట్లెట్లుం వినించె, నారీతిగాఁ జోయి వీక్షించి, భూజాత నెందెందునకాగానకే కుందుచుండంగ, సంపాతియకా పక్షి నాకుండు తాఁ దెల్పె- లంకాపురికా సీత నేమంబుగా నుండెనన్నార్థ; నామీద నే నెంచి వారాశిలఁఘించి, యారాత్రి నాలంకలోఁ జొచ్చి, సర్వప్రదేశంబులకాగాంచితికా, సీత నీక్షింపఁగాలేక నేరోసి, పోఁజోయి యందే యశోకావనికాజొచ్చి, యందున్న భూజాత నీక్షించి హర్షించు చందున్న పృథుంబుపై నెక్కి, శాఖాగ్రభాగంబునకా గుట్టుగానుంటి; నం దెల్లరుకా నిద్రలోనున్న వేళకా విలోకించి భూపుత్రితో భాషణల్ సల్పి తికా, నేను నాతల్లి కర్పించితికా నీవు నా కిచ్చియున్న ట్టియాముచ్చికకా'

నేనుగైఁబూనితిఁ దేవినాకియ్యఁగా శ్రీశిరోరత్న, మామీఁద దైత్యా
 లికిఁ నాప్రతాపంబుజూపించి నీపేరుజాటింపకే పోవరాదంచులోనెంచి,
 యందున్నరక్షస్సమూహంబు నే లెక్కతో లక్షకుఁజంపితిఁ, మీఁద
 నారాక్షసస్వామి పుత్రుండు తా నింద్రజిత్తంత బ్రహ్మాస్త్రమువైవ,
 దైత్యేశు నీక్షించి దర్పంబుఁ జూపించు నాకాంక్ష లోఁగల్గి, యద్దానిచే
 బద్ధుడై పోతి; నాతండు నక దేరికిఁ గట్టికొంపొయి నన్నుఁ దశగ్రీవు
 నాస్థానమం దుంచె, నారావణుఁ గాంచి నీ నీతివాక్యంబులఁ బల్కితిఁ
 మించి యుష్మత్ప్రతాపంబు నాటోప మేపారఁగాఁ జాటితిఁ, 'రావణా!
 రాఘవస్వామికిఁ లోకమాతఁ ధరాజాతయా సీత నర్పించి పాదా
 బ్జముల్ వట్టి ప్రార్థించి ప్రాణంబులఁ నిల్పుకొ'వ్వుంటి, నాయంత కాతండు
 కాలాగ్నివోలెఁ గడుఁ గ్రుద్ధుడై మించి, నాతోడ గాల్పంగ వే
 యాసతీయంగ, నక రక్కసుల్ బట్టి, నాతోడకుఁ గోకలఁజట్టి నిప్పం
 టఁగాఁజేసి, రావెంట నే లంకలో సంతటిఁ జట్టుచుకొవచ్చి, యింటింటి
 కావహ్ని నంటించి, యామంటచే లంకసర్వంబు నిర్మూలముఁజేసి, యా
 మీఁదటఁబోయి భూజాతనీక్షించి, నామాతయాసీతకుఁ దైర్యముఁ
 జెప్పి విచ్చేసితిఁ;—

రామ! యాసాధ్వీ నీనామ మేప్రాద్దుఁ జింతించుచుకొ నీపయిఁ
 జిత్తముఁ నిల్పి ప్రాణంబులఁ గాచె, దా నన్నముఁ నీరముఁ నిద్ర
 యుఁమాని కాలంబునీక్షించెడిక, దేవ! నిన్నెంచి శోకించి శీఘ్రంబుగాఁ
 వోడితె వ్వుంచు వాక్రుచ్చె; సౌమిత్రివే రెత్తి దుఃఖించె' నం చిట్లు
 భాషింప, సందుఁ సభాస్తారు లా యాసమాచారమాలించి; రావేళ నిశ్చ
 బ్దమైనందు నాతావు;—

— శ్రీరామచంద్రుండు సీతాశిరోరత్నమును గ్రహించి, పాతాత్మజునిదీపించుట —

పాతాత్మజుం డంత శ్రీరామునిఁడాని నమ్రాంగుడై యుంచె
 సీతాశిరోరత్నముఁ రామభూనాభహస్తంబునక, రాముఁ డద్దాని
 చేఁ బూని నేత్రంబులందొత్తి, హృత్పీఠమైననుంచి మూర్ఖిల్లి యంతంత

కుఁ దేటి యారత్నముఁ జూచుచుఁ బలుకు, 'సుగ్రీవ! యారత్న
మిడ్చుఁ జమి నాదుడెందంబు! నద్దాని నింద్రుఁడు, యజ్ఞంబులఁ
మెచ్చి మా మామ హస్తంబునం దుంచె, నాతండు భూజాతమూర్ధంబు
నక దీని గీల్కొల్పి, యానాఁడు నా కట్టులాకన్నియఁ దానముఁజేసె;
నట్లొటచే, నాసతీరత్న మీరత్నముఁ బ్రాణరత్నంబుగానెంచి రక్షించు'-
నం చాడి సామిరి నీక్షించి, 'యోమారుతీ! సీతకుఁ బ్రాణపుఁప్రాణ
మకాదీని, బలసాహసంబేర్పడకదెచ్చి నాప్రాణముల్గాచి నావార!
నాప్రాణబంధూ! జగత్ప్రాణపుత్ర! సుఖం బుండుమా! బ్రహ్మకల్పం
బుగా' నంచు, దీవించి, సుగ్రీవునిఁ గాంచె, నాయంత కాలండు- 'శ్రీ
రామచంద్ర! సమస్తంబు సిద్ధంబుగా నుండె, జాగేల! విచ్చేయుమా! లం
కకుఁబోదు' మంచాడె, దా నంతటక లేచి శ్రీరామచంద్రుండు సామిత్రి
తోఁగూడి, సుగ్రీవముఖ్యాదిశాఖాచరుల్ తన్ను వెన్నాడిరా, సైన్య
ముల్గూడిరా, మాల్యవంతంబునం దుండి వేగఁ బ్రయాణంబు సాగిం
చెబో, యంచు శ్రీనాదరీశ్వరుం డెంచి వాల్మీకిక జెప్పెనిక్కెవడిక:-

ఇద్ది శ్రీరామపాదాంబుజధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠుండు, విప్రుండు, వా
సిష్ఠగోత్రోద్భవుం, డార్యవెంకోబరాయాత్మసంజాతుఁడుఁ, సాధ్వీలక్ష్మం
బికాగర్భసచ్చక్షిముక్తాఫలంబైన, అశ్వత్థరాయండు నిర్మించునీదండకో
పాఖ్యరామాయణంబందు, శ్రీసుందరాఖ్యాకమకాండంబునుర్పించెదక
గొప్పదే ఆంజనేయా! మహావజ్రకాయా! సదా రామకార్యప్రియా!
ధర్మధారేయ! సద్భక్తగేయా! బుధశ్రేయ! దీనార్తసద్భక్తబంధూ!
దయాసింధు! శ్రీవాయుపుత్రా నమస్తే! నమస్తే! నమస్తే! నమః.

సుందరకాండము - సమాప్తము

శ్రీ

శ్రీ సీతారామలక్ష్మణ పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ దండకరామాయణము.

యుద్ధ కాండము.

శ్రీనారదర్షిశ్వరుఁ మానసి వాల్మీకి ముందొ కథాభాగముఁ
దెల్పుఁ బ్రార్థించుఁగా, నారదుం దెంతయుఁ వార్షితస్వాంతుడై బట్కు:-

మానీంద్ర! యిట్లారఘూత్తంసు లావానరశ్రేణితో, మూల్య
వంతంబునం దుండి విచ్చేసి, కొన్నాళ్లపైనిక మహేంద్రాద్రి కేఱెంచి,
యాప్రాంతమందుక బిడారంబులక వైచి సైన్యంబులకడించి, యాయ
ద్రిపైఁ దాను సౌమిత్రిసుగ్రీవసామీరులకగూడి, యామేరయేమీఱి
గంభీరమై ఘోరమై చూడ్కికేపారువారాశి నీక్షించి, దానిక దరింపక
సమాలోచనల్ సల్పు చుండంగ:-

— ౭ లంకలో, రావణుఁడు, సభాసమావేశము గావించుట. —

నాలంకలో గూఢచారుల్ నివేదించుఁగా, నామహేంద్రాద్రిపై
రాముఁ డావానరశ్రేణితో ముందె నన్వార్త నాలించి, దైత్యేంద్రుఁ డా
రాత్రి చింతాసమాక్రాంతుడై పుచ్చి, బల్వేకువకలేచి, యర్హక్రియల్
దీర్చి, తానిష్టదైవంబు నాపార్శ్వతీనాథుఁబూజించి నేవించి, దివ్యాంబరానేక
భూషావళుల్ దాల్చి, ముక్ముందుగా వందులుక మాగధుల్ స్తోత్ర
పాఠంబులక బాడఁగా, దాసదాసీజనుల్ పార్శ్వముల్ కొల్చుచుక
మార్గముక జూపి కొంచుక బరాకంచు పగ్గింప, భావించుచుకబోయి,
విభ్రాజమానంబునొ కొల్లుకూటంబునకేరి, సింహాసనం దెక్కి, యం

దాసభాస్థానులుక లేచి కేల్తోడ్చి నమ్రాగులై నిల్వ, వీక్షించి మందస్త్రి
తం బొప్ప గన్నన్నలక వారి. గూర్చుండఁగాఁ జెప్పె, వారెల్ల రాయవ్వు
పీఠంబులందుక సుఖాసీనులై యొప్పి రాసిమ్మటక వచ్చివేగక 1 విభీషా
ఖ్యుఁడుక గుంభకర్ణాఖ్యుఁ డాయన్న పాదంబులక మ్రొక్కి నిల్వంగఁ,
ప్రీతిక సమీక్షించి తతోన్సదరద్వంద్వముక వేగ తత్తత్సమీపంబునం
దున్న పీఠంబులక జూపి కూర్చుండఁగాఁ జెప్పె, వారల్ సుఖాసీనులై
రప్పు డామేఘనాదుండు విచ్చేసి కూర్చుండె, నంతక బ్రహ్మాస్థ్యుఁ
డుక వచ్చె, నావెంట యూపాక్షుఁడుక సర్పరోముండు నాఖిడ
రోముండు ధూమ్రాక్షుఁడుక రత్నకేతుండునుక, వజ్రదంష్ట్రాఖ్యుఁ
డాదుర్ముఖుండుక, మహాపార్శ్వుఁ, డాయగ్నివర్ణాఖ్యుఁడుక, శోణితా
క్షుండు, కుంభుండు నాకంపనుండుక నికుంభుండు దేవాంతకుండుక,
మహాకాయముఖ్యుల్ సుతుల్, మంత్రులుక, దండనాథుల్ మహామా
త్యులుక వచ్చి రాత్రించరస్వామిక మ్రొక్కి యాజ్ఞావ్రులై వార లం
దందు నర్హాసనాసీనులై యొప్పి రవ్వేళ, నిశ్శబ్దమై యుండె పేరోలగం,
బప్పు డద్దాని నాయెల్లనేత్రంబులక దృష్టిసారించి, శీర్షంబులీరైదు నల్లా
ర్పుచుక మందహాసంబుఁ గావించి భాషించె తా నట్టహాసంబుమై
నిట్టులక;—

—॥ సభాసదులతో రావణుని కార్యక్రమాలోచన. ॥—

మున్ను మీరెల్ల కన్నారక గన్నారుగా? మర్కటం బొక్కఁ
డేతెంచి, యీలంకలోఁ బొచ్చి, లంకాసరిక గూల్చి, భూజాతతో నేమొ
మాటాడి పై నాయశోకావనిక బాడుగావించి, నాపుత్రుఁడొ నక్ష
సూనుక విదారించి, యీలంక వాలాగ్నిచేఁ గూల్చి, తాఁ జేతిలోఁజిక్కి
యుక జావకే, తప్పిపోఁడే యదృష్టంబుకల్పితక? గనక వాడు శ్రీరా
ముతో నేమి వాక్రుచ్చెనోకాని, యామాటపై నాతఁ డాశొండలం
దున్న భల్లూకలోకంబు నావాసరాసీకముక గూర్చి, పై నన్యంబుగాఁ

1 గనిష్ఠానుజుండుక మఱిక, అని పాఠాంతరము.

గొంచు విచ్చేసి, యీవార్ధి కాతీరమందున్నవాడంట, వారాశిబంధించి విచ్చేసి, తా నెల్లరకగెల్చి, నన్నీర్చి, భూజాత సాధించుపేరాసమై నింతకార్యంబుఁ దైఁబూనినాడంట, నా కాపులుక్ విజ్ఞులుక్ దంత్ర మంత్రజ్ఞులుక్ దద్రజ్ఞులుక్మీర, యోజించి వైశంబ కార్యం బెఱింగి పుడీ! యంచుఁ బల్కుక్, బ్రహ్మస్తుండు వే లేచి- 'దైత్యేశ్వరా! మాన వుల్ వారు, మేమో—మనుష్యాశనుల్; మమ్ము వా రెట్లు నిర్జింతురో? పిట్ట పిల్లిక్ విదారింపఁగాఁ జూఁచెబో! యేల యీవెట్టియాలోచనుల్ నేయఁగా!' నంచుఁ బల్కాడి కూర్చుండె, నాపిమ్మటక్ మేఘనాదుండు పల్కుక్:—'నరుల్ వానరుల్ మమ్ము నౌరార! భంజించువారా? యహో! వజ్ర నోడించి దిక్పాలురక్ దంచి, యేరేరిక్ దేటిచూడంగ రానట్టి దివ్యప్రభావంబునక్ వెల్లమే మేము? నీకేల యీచింత లోకే శ్వరా! నెప్పుడిక్ సమృధం బొందుమా!' యంచుఁ-నామీఁద నారత్తి కేతుండు:—'విన్నంతనే నవ్వు నాకుప్పలిల్లుక్జూడీ! యుద్ధమంచందురే, యుద్ధమెవ్వారితో? - ఘోరవారాశి వారెట్లు దాటంగలా, రేటిమాటల్; తరింపంగ మున్నీటిలోదూఁకి మన్నోదురవ్వారు, మీ కేటికిచింత లోఁగలెనో! నాకు బలవంతగాఁదోఁచె' - నంచాడె; నాపైన యూపా తుండుక్లేచి:—'దైత్యేశ్వరా! దేవుఁ డంచన్న నీవేకదా? నీవు గా కొక్కఁడాదేవుఁ డీరేడులోకంబులక్ గల్గఁదోతేడ! నీపిట్టు లాసీతకై మించి చింతింపఁగాఁ జెల్లునే! రాముఁ డట్లుండనీ, యుద్ధమేకాని, కాకుం డనీ, దే! నీకై నసంబున్న యాకామినిక్ బట్టి లోకాంతుతీరంగ భోగిం పుమా! మీఁదటక్ రామసౌమిత్రు లీవోటి కేతెంచుచో ముందు యోజిత మాకార్య' మంచాడె, నామాట కా రావణుఁ డట్టెహ్నించి శీర్షంబు పంకించి పల్కాడు;—

'యూపాతు! నీవెంతయుక్ లెస్సగాఁబల్కినా, వైన నన్నుక్ భయంబొందు బాధించు, నద్దాని నేఁ దెల్పెడక్ విన్ను, ము నొక్కనాఁ డేను లోకేశునాస్థానముక్ జేరఁగాఁబోయి, మార్గంబునక్ బుంజికా

ఖ్యాతయా నాతినిక బట్టిభోగించితక బల్లి, నద్దాని కాబ్రహ్మ కోపించి.
'ముం దింక నేకాంతనేక బల్లి భోగించినక, నీతలవప్రక్కల వేయిగా
నంచు శాపంబు నాకిచ్చె, నాకారణం బుంటచే గాంతయే యొప్పినక
గాని నే బల్లి మైబట్టిభోగించు, భీతిల్లెదకజావె!' యంచెంతయుగందు
చుక బల్లి తా నా¹విభీషాఖ్యుడై త్యెంద్రు మోముట్టె వీక్షించె, నాతం
డొగిక లేచి కేల్తోడ్చి, యన్నక విలోకించి భాషించు నీరీతి;—

— విభీషణుని హింసదేశము. —

'ఓయగ్రజా! యాలకింపంగదే, పల్కు! నే దొల్తనే సీత
దేహింప రాదంచు బోధించితక, గాని నామాట పాటించలేకుంటి
వోయన్న! కేల్తోడ్చి ప్రార్థించెదక, రాము నిల్లాని సీతమ్మ నాతేని కర్పిం
పుమా! రాక్షసాధీశ్వరా! సాధ్వియాసీత నీకంత పాశంబగుక జూడుమా!
యన్యకాంతాల్కిపై మానసం బుంచగారాదు పాపంబగుక, నింకలక
గల్లు, ధర్మం బడంగుకజుమీ! ధర్మ మెవ్వానియం దుండదో, వాడు
గోలోప్పనాయుస్సు, వంశంబుతో నాతడుక నాశముకబొందు, ధర్మం
బులేకున్న దైవంబుతోడుండక, డీధర్మహీనంపుఁగార్యంబు నీ కొప్పునే!
రాజు ధర్మంబు రక్షింప, రాజ్యంబు దేహంబు స్వంబునేక వీడఁగా
నొప్పు, ధర్మంబె దైవంబు, ధర్మంబె సర్వంబు, ధర్మంబు బాటంపుమా!
రాముదేవేరి నారామభూజాని కర్పింపుమా! భార్యకై యెంతదుఃఖం
చునో? భార్యయే కాదె ప్రాణంబు, మానంబు! ప్రాణేశ్వరినామ మన్వ
ర్థమాఁగాదె యిల్లాలికిక! బూరుషుండెంచె బ్రాణంబునేక వీడినకవీడు
సర్థాంగి దానొడ్ల కొప్పించి శాంతింపఁగాలేడు, విస్తాండ్రపై నేరి కిట్లే
కదా యుండు? యోజింపఁగా నన్యకాంతాపహరంబు నీచంబగుక;
రాముడో సత్యసంధుండు, ధర్మాత్ము డం ద్రాతడుక శత్రుఁడా
కాడు, నిష్కారణం బిట్టు లమ్మాన్యుతో వైరముక బెంచ ధర్మంబె?—

1 కనిష్ఠాత్మసోదర్యు అని పాతాంతరము.

శ్రేయంబె? యోజింపుమా!’ యన్న; నాతమ్మునికజూచి దై త్యేంద్రుఁ
డీసీతి భాషించు;—

—౧౦ రావణవిభీషణులసంవాదసంభాషణము. ౧౦—

‘ఓసోదరా! న్యాయముక బల్కినా వీవు, నే మూర్ఖతక సీతఁ
డేలేదు, యోజింపుమా సుంత.లోకంబు లేకంబుగా గెల్చి లోకైక
వీరుండు నాఖ్యాతిమైమంటి, నాథాతపస్థానముగంటి, ముక్కంటి
చేతక వరంబుల్ దగ్గఁగంటి, దేవేంద్రునిక గెంటి యున్నట్టి నన్నైనఁ
బాటింప కానీచుఁ దారీతి నాసోదరిక గర్లముల్ ముక్కునుక జెక్కి,
నా కప్రతిష్ఠక ఘటించెగదా! చెల్లెలిక జిత్తముదెంచ గుండెల్
గుభీలంచు డిందుక, వికారంబునౌ నేటి యాకాంతయాకారముక
గొంచినక రోష ముప్పొంగు; నే ద్రోహ మేజేయ, నాతండెకా, తొల్ల
నక రేచె! నీమానభంగంబు నిర్విరుద్ధఁడైనక మదిక సైఁచుగా సాధ్య
మే! దోసమేలేదు నాయందు నాద్రోహి నిష్కారణం బిట్లు నక నొవ్వఁ
గాఁజేసె, నే సైఁచలే కీప్రతీకారముకగోరి సీతాసతిక దెచ్చియున్నాడ,
నీసర్వముక నీకువేద్యంచెకా? యేటి కీకంతశోషల్? వెనక ముందు
కార్యంబు విన్పింపుమా!’ యన్న, నాపిన్నతమ్ముండు దై త్యేంద్రుతోఁ
బల్కు;—

‘ఓరాక్షసాధీశ్వరా! రామునం దొక్కదోసంబుగన్వింప దొక్కింత
యోజింపుమా! చూడ నా చుప్పనా కట్టు లమ్మాస్యనికగోరె, దా
నేకపత్నీవ్రతుండౌట శ్రీరాముఁ డాకాంతకుక నీతులకజెప్పి వారించె,
నాతన్ని పోకుండ నిర్బంధముక సల్పె, నాధీరుఁ డింకేమిగావించు? తా
నాహలోద్యోగమిఱచి యాధూ ర్తకర్ణంబులక ముక్కునుక జెక్కి,
దప్పున్న దేదీన! నీకీప్తమేలేనితన్వంగి నిన్నిట్లునిర్బంధమేసల్పియేయుండు
చో ముక్కునేకాదు ప్రాణంబులక దీసియేయుండు వాఁగాదె! చింతిం
పుమా! శాంతిమై నన్న దై త్యేశ్వరుండాడు నొక్కింతకోపంబుతో;—

‘ఓ డదేమం తెలుంగుక? ననుకజూడకే, నాదుపేర్యాసిలక్షిం

పకే, నాప్రతాపంబులో నెంచకే, వాడు నాచెల్లెలి మానభంగంబు గావించె, నే నైతునే! దుర్మదుడ్రుంచి నామించుకోపాగ్నిజల్లార్చె దక, ఖ్యాతిఁగైకొందు, సత్కీర్తిమైమందు, నాశంకరుం డడ్డమైవచ్చినక మాన కాదష్టుప్రాణంబులకొందు నీనీతులుక జాలు, నాసోదరిపుత్రునిక, జుబుమూర్ఖాఖ్యునిక, నాదుమేనల్లునిక వానితమ్ముండు సౌమిత్రియన్వాడు నిష్కారణంబై హతుకజేయఁడే! వాడు సన్తాప్తుఁడే! వారలం దొక్క దోసుంబులేదంచు వాదింతువే! యెప్పు డీట్టులే నీతులక బల్కుదారార! నీధర్మముల్ చాబుబో! పోల దీలీల' యంచావలక మోము తాఁచిపై, నంతక దదీయానుజం డోర్చి నాప్రక్క కేటించి యన్నక విలోకించి బల్భక్షిభావంబు రంజిల్లఁగాఁ బల్కు;—

‘ఓయన్న! కోపంబునై రింపుమా! కోపమే పాపమూలంబు శాంతింపుమా! సుంతయోజింపుమా! నేను నాపేరు నావీర్యశౌర్యప్రతాపంబులం చెంతువేకాని, న్యాయంబు పాటించలేవే! యహంకారమే నీమదిక న్యాయముక దోషఁగా నీదుకాదే! యహంకారమే సర్వదుర్భావముల్ పుట్టుచోటా, నహంకారమే సర్వనాశంకరంబొ; నహంకారముకవీడి యోజింపుమా! సత్యముకజూడుమా! జంబుమాల్యాఖుఁడో, దుష్టుడై సర్వకాలంబులక సాధులక బాధలకబెట్టుచుండెగదా! మాను లద్దానికైవచ్చి సౌమిత్రిఁ బ్రేరేచి, రేద్రోహముకగానఁ డాధీరు, డంతక బొడగ దూయఁగా ఖడ్గముకజిష్టై, నందుక దపంబున్న మేనల్లుఁడో మందె, నామాత్ర కారాఘృహల్ ద్రోహులే! చూడు, నీ వెంచు నట్లారయక వారు నీశత్రులేయెనఁ గానిష్టు, శత్రుత్వముక దీర్ప, శస్త్రాస్త్రముల్ తాల్చి పోరాడనఁగాని, యిట్లన్యభార్యాపహారంబు నీబోటికిక భావ్యమే చూడఁ దుచ్చంబు నీచంబగుక, ధర్మదూష్టంబగుక, నీతి బాహ్యంబగుక, బాపకార్యంబగుక; సీత నర్పింపుమా, రామభూనేతకుక, దైత్యలోకేశ్వరా! రామువైఁ గోపమేకల్గినక, యుద్ధరంగంబునక నీవు స్వేచ్ఛావిహారంబు గావించి నీశత్రుసంహారముక జేసి సత్కీర్తి

నాజ్ఞింపుమా! లేక సంగ్రామమందున్ మహావీరు లాజ్ఞించు స్వల్లోకమున్
గెల్చి భోగంబు లవ్వారిగాఁ బొందుమా! నీచ మీయన్యకాంతాప
హారంబు మానంగదే! సీత వీడంగదే! యన్న, గోపాగ్రుడై తమ్ము
నికాంచి దై త్యేంద్రుఁ డిట్లాడు;—

‘నక బిచ్చివాఁడంచుభావించి బోధింతువో సీత నిమ్మంచు? బల్
ప్రీతిమైచెచ్చి సాధింపఁగాఁ జేతఁగాదాచు భీతిల్లి భూజాత నావైరి
కర్పింపఁగావచ్చునే? నవ్వరే వీరులు? నా కపఖ్యాతికార్యంబుబోధిం
చునీ వెన్నఁగాఁదమ్ముడో? శత్రుడో? నే నెటుంగఁజూమి! చాలు
నీనీతులు, మాటుమాటాకినక గోప ముప్పొంగు, నీ వింకమాటాక
కిందుండు, మట్లుండఁగాఁగానివో లేచిపా’ మ్మంచు గర్జించె;—

ఆమీఁద నాపిన్నతమ్ముండు చింతించి యన్న విలోకించి,
కేల్తోడ్చి యింకేమియో చెప్పచుంకింప, నంతక బ్రహ్మాఖ్యమంత్రీశ్వరుం
డడ్డమైవచ్చి:- ‘చాలాచాలు నింకే లహా! స్వామిక గోప ముప్పొంగె,
నీధర్మ శాస్త్రంబటే విప్పకే, కట్టుట’ ప్పంచు వాకొట్టె;- నాయంతలో
మేఘనాదుండు. ‘నీయీప్రసంగంబులోఁ దారతమ్యంబులేకుండె, చాల
చాలు నిఁకుండు, మీవట్టె వాకొట్టకే’యంచుఁ జిక్కిరియె; యూపాత్ముఁ
డాపిమ్మట లేచి:- ‘యిట్లేటి కిబ్బంగివాదాడ? నీసాయముగోర, మే
మొర్తు మారాము, నీజోలి నీకేటికో? పోల’ దంచాడి కోపించె;—

నావల్కులక సైచి యాతం, ‘దోహో శూరు లీరైతి రింకేమి?
నాతోడనా మీప్రగల్భంబు లౌరా! కనక మొన్ననేకాదాకో, క్రొత్తి
యొక్కండు విచ్చేసి, వారాశి లంఘించి, యీ లంకలోఁ జొచ్చి, బల్
శూరులొ దైత్యులక గొల్లఁగాఁ జంపి, యీవీటికి వహ్నినికదార్చి,
మిమ్మెల్లఁక దంచి, భూజాతతో మించి భాషించి, యాయాసమేలేక తా
నేగె, నానాడు ప్రాణంబుతోనుంటిరో? లేక మీరెల్లరుక జచ్చియే
యంటిరో? యొక్కయూమర్కటుం డింతగావించె, నట్లంద తారాము
సైన్యంబునం దుండిరో? బంటు తానంతవాడయ్యె, నాస్వామి యింకెం

తవాడొనా? యోజింపరే? యేల వాక్పొరుషంబుల్ వృథా? మేఘనాదా!
కనక వజ్రవజ్రంబుకాదయ్య నైఁచంగ, శ్రీరాముకోదండకాండంబు
దుర్వారమా; చూడ దిక్పాలురా! కాదు, దేవాదిదేవుండునా నాది
దేవుండు, శ్రీరామచంద్రుం, డదే వచ్చు సైరింపు! డానాఁకు నీతండ్రి
నిక వాలమూలంబునకగట్టి వారాసులక ముంచఁడేవాలి? యావాలి
తమ్ముండు సుగ్రీవుఁడేవచ్చెడుక, గాంచుమా! వానిపుత్రుండు దోర్ని
క్రముం, డంగదుం డీడ కేతొంచు గాలాంతకుం డొచు నాలంబుఁ గావిం
పఁగా, శూలినికబోలు నావాలి, లీలావిలాసంబుగా నొక్కకోలక ధరక
గూలఁగా నేసి, నాశ్రీరఘూత్తంసుశౌర్యంబు నొక్కింటియూహించి
మాటాడుఁడా! చాలుచా లీప్రగల్భంబు లంచాడి యారావణుకజేరి
తా నల్లనక బల్కు;—

— విభీషణునిసీతిబోధనము; రావణుని తిరస్కారము —

‘టయన్న! నీవెంతకోపించినకమానకే తెల్పెదక విన్న, పాలస్త్వ
సద్వంశసిర్హాలముకజేయుటల్ నైఁచుగాలేక నేఁ దెల్పెదక; ధర్మముక
గావఁగా, నీదుదుష్కర్తముక మాన్పఁగా నెంచి, నే నెంతబోధించెదక,
వీరియట్టిచ్చకంబుల్ వచింపకజుమీ! నీహితంబెంచి నేదైవసాక్ష్యంబుగా
సర్వశ్రేయస్కరంబైనధర్మంబె భాషించెదక, దేవ! భూజాత నర్పించి,
మన్నింప శ్రీరాఘవుక వేడి సంశయ రక్షింపుమా! ధర్మమార్గంబు
పాటింపుమా! కీర్తి నార్జి పుమా! మత్తుడై నీవు శ్రీరాము నిర్జితు
నంచందువే? చూడు! నిక గట్టువాలిక హతుకజేయుటల్ నిన్ను డా
గెల్పుటఁగాదె? యోజింపఁగా నీసముల్ దూషణాదుల్ కదా? వారి
బోకార్చుటల్ నిన్ను భంజించుటఁగాదె? దైత్యేశ! నీమామ మారీ
చునిక జంప, నాచెంత నీ వుండి రక్షింపఁగాలేక, యీక్షింపవే నాఁడు!
నేఁ డింతిగ ర్వాంధకారంబుక మన్ని శ్రీరాము నిర్జితు నంచందువే;
యెంచ నేజన్మపుకబాపమో? పైత్యమో నీకు! దైత్యాధిపా! నీహితం
బెంచి బోధించెదక, నీదుసోదర్యుడక, శత్రుడకగాను సైరింపుమా!

నమ్మ నామాట మున్నాటికి;- శ్రీమహావిష్ణువే రాముడై వచ్చె; నీలంక
కు సీతయే మృత్యువై పుట్టె, నాదేవతలే శ్రోతులై; రక్కటా! రాక్షస
శ్రేణికి జేటుకాలంబుసంధిలై, సత్యంబు- సత్యంబు సత్యంబు! శ్రీరాము
దేవేరి వీడంగదే! అగ్రజా! వేడెదక, బాదముల్ పట్టి ప్రార్థించెదక,
నన్ను మన్నించి నామాటపాటింపవే! యన్న, నాపల్కు లాలింపఁగాలేక
శ్రోథాంతరంగుడు తామండుచుక బల్కు; నోరోరి! యిష్టానుసారం
బుగాఁ జేలెదే! తుచ్చుడౌమానవుండొర, విష్ణుండఁటే! విష్ణువేయైన
నవ్వాని యర్థాంగి నే దెచ్చుచో వచ్చి యాకాంతరక్షింపఁడేలా? వనిక
గ్రోతులకగూడి నక జంప విచ్చేసెబో, దేవుడే! కొండలందున్న
ముచ్చుల్ మునుల్, దేవుఁ డారాముడంచుక గడుక నీకుబోధించిరే?
దుర్జతీ! పందవై భీతిచే నిట్లు తబ్బిబ్బులై ప్రేలెదే! చాలు నీకుభయం
బైన నీదేవుడౌ రామునిక గొల్వఁగాఁ బొమ్ము, పొమ్మంచు గర్జించె;-
నావెంటనే మేఘనాదుండు:- 'పొమ్మావు నీదేవునిక గొల్పి జీవింపుమా!
రాముడే విష్ణువేయైన మేలాయె, వాడెందుక గానరాకుండె నీనాడు
నాచేతిలోఁ జిక్కె, బలశత్రుఁడౌగాదొకో, రాక్షసశ్రేణికి! వాడు
నీదేవుడా? మేలుమేలాయె; తా నెంతవాడో, పరీక్షింతు, కాక్షేయకం
బెత్తి శిక్షింతు; వక్షంబునుక జేల్తు దతుండనై; వానిపక్షంబునక జేరఁ
బోపొమ్మపొమ్మంచు తీక్షణంబుగా నాడఁగా ¹నావిభీషణ్యు డైత్యేంద్రు
డిట్లాడు;-

'ఓమేఘనాదా! యిటుల్ కారులుక బ్రేలఁగా నొప్పునే? నక
దిస్కారముక జేతువే? దుర్జతీ! చేటుకాలంబు వాటిల్లెఁగాకిం! నేభీ
తిచే నిట్లు వాపోదునం చెంతురే? నీతిభాషించితిక గాని నే భీతుడక
గాను, నావిక్రమం బెంచవో? బ్రహ్మరుద్రాదులే పోరుగావించినక
లక్కనేయకజుమి! విక్రమం బేల వాక్రువ్వ నానోటితో? గాని, యి
ట్టియధర్మపుఁ గార్యంబు నే నైఁచ; న్యాయంబుకై ప్రాణమే నిత్తు,
పోపోర!' యంచాడి తా నన్నదిక్కె:- 'యహా, రాక్షసాధీశ్వరా!

1 రాక్షసస్వామిసోదర్యుఁ డిట్లాడు.

సీత శ్రీరామభూజాని కర్పింపు, దుర్వారగర్వాంధకారంబునక మున్ది
నా వీవు! యోచింపుమా! భర్తచాపంబుఖండింపఁగా, విష్ణువేగాశక్తుం
డొకో మానవుండెన్నఁగా! తాఁతనిక బాదసంస్పర్శచే నాతిఁగావించు
నాదైవమాహాత్మ్య మూహింపకే, రామునిక మానవుండంచు భ్రాంతా
త్తుడై పల్కుచున్నాడవే! దానవాధీశ్వరా! యింత నామాటపాటించి
భూపుత్రి నర్పించి, శ్రీరాముపాదంబులఁ బట్టి ప్రాణంబులఁ గాచు
కొమ్మా!- యనక, గోపతాపంబులఁ మీఱ, నేత్రంబులక జ్వాలలే
పార ఘూర్జిల్లు చావంభకన్యక దైత్యేశుఁ డిట్లాడు:-

‘ఓకుంభకర్ణ! కనుగొంటివే వీనిదౌప్యంబు! భూజాత నేఁ
దెచ్చునాఁ డాదిగా వీడు, నక దెప్పుచుక శత్రునిక గొప్పగాఁ జెప్పు
చుండక, మరక సైచికొన్నాడ నిన్నాళ్లు, నీనాడు నీభ్రష్టుమర్నీతికిక
మేరయేలేకపోయెగదా! సైఃపఁగావచ్చునే! చెప్పుమీ!వన్న, నాకుంభ
కర్ణుండు భాషించు-‘సోయగ్రజా! పిన్నితమ్ముండు భర్తంబె వాక్రుచ్చె,
నిష్ఠేమీలాభంబు, కార్యంబు మించెక జమీ! యిప్పు డాసీత నారాము
కర్పించుచో, లోకముల్ మెచ్చ, వెట్టెన యుద్ధంబు సిద్ధంబు;- కానున్న
దెట్టెనకాకుండ, దిట్టేటికిక వాగ్వివాదంబుఁ నాకిప్పుడే నిద్రకుకేవేళ
మించెకజమీ! పోదు’ నంచాడి తా నన్నకుక మ్రొక్కి శయ్యా
గృహం జేగె,—

— రావణుండు కాలితో తన్ని విభీషణు నవమానించుట. —

ఆమీఁద నాపిన్నతమ్ముండు దైత్యేశ్వరుక డాసి భాషించు;-
‘శాంతింపుమా, దేవ! భూజాత లోకైకమాతక మహావ్రాతచారిత్ర
సీతక, వెనక రామభూజాని కర్పింపుమా! యామె కోపింపకుండక
జమీ! నాకు నాజ్ఞానుబద్ధాత్తయై;- సాధ్వీ కోపింప, నీవంశ మీలంకతోఁ
గాలి భస్మంబుగాఁ గూలిపోదే! నరుల్ వానరుల్ వీరులా వీరు, నక
జంపఁగా నంచు గర్జింతువే! యబ్జజ్జక గోరునాఁ డీవు వేర్కోవుగా!

వానరాసీక ముట్లానరాసీకముక:- వీరులై వీరులై వచ్చినా రాసురలో;
 దే:; నంపిశ్వరుం డప్పు శాపింపఁదే! క్రోతులే నీపనిక గందురంచుక
 నినుక; నే:డు నీకుక జయఁజేమిచేకూట దియుద్ధమం, దారయక రోగి
 కిక బభ్యమే రోతయైనట్లు, నానీతి దుష్కాలమాసన్న మౌనీకురుచ్యంబు
 గాకుండె, యోజిపుమా! సీత నర్పించి ముష్కెల్లఁరక్షింపుమా! నీవు జీవిం
 పుమా! నీతి నాలింపుమా!’ యంచు భాషించునాపల్కులుక ముల్కులై
 కర్ణములోపోక, జీకాకుమై లోపలక నైఁపఁగాలేక, తా డిద్దునకగడ్డి
 యకడిగి, ‘యోరోరి! యోవంశవిచ్ఛేదకా! భ్రాతృద్రోహీ! మఱింకే
 లరావాగె! దాబ్రహ్మరుద్రాదులే వచ్చిప్రార్థించినక వీడ నాసీత, సీమాట
 నాకెక్కునే! దుర్జిత! నీవుదాయాదివై పోరుదే! నాదుచావెంచుటే!
 చూడు ఖండింతు నీశీర్షమం చెత్తెఖడ్గంబు, వేగక బ్రహ్మస్తుండు తానడ్డ
 మైనచ్చి వారింఁచె; సంతంతకుక గోప ముప్పొంగ దైత్యశ్వరుం డోపఁ
 గాలేక వీకక స్వసోదర్య మూర్ధంబుం దా వామపాదంబునక దన్నె
 నేతత్కిరీటంబు భాత్రీస్థలిక దైశ్లఁగా, సంతతోబోక శాంతింప కారశ్చి
 కేతుకవిలోకించి:- ‘వీక దురాత్ముక, గులద్రోహినిక, వే సభాస్థాన
 ముకవీడిపోఁ ద్రోయుమా! కంఠముక బట్టి గెంటింపుమా!’ యంచు
 గర్జించి భర్జింపఁగా, రశ్మికేతుండు తక డాయరాఁ గాంచి యాతండు
 కోపానలజ్వాల లాకన్నులకదోప, ఘూర్ణిల్లు చాయన్న కిట్లాడు;—

— విభీషణుండు దశగ్రీవుని దూషించి, సభనుండి లేచిపోవుట. —

‘ఓరోరి! నీవగ్రజుండాటచే, దండ్రితోడక సమానుండవంచెంచి
 నే నైచితిక, బాపకర్తుండ వీవౌట, న్యాయంబు నీనెత్తిక బట్టదయ్యెక,
 వినాశంపుకాలంబు నిక డాసె, తోబుట్టువొనిన్నుం బాయంగ నాడెంద
 మత్యంతముకగుండు, నీవైనీప్రేమంబు నా కెంతయేనుండు జన్మస్థలం
 బైనయాలంక వీడకదలంపెంచినక గుండె నీరాడు, చే దోడు
 గా నాకునున్నట్టి యీరాక్షసశ్రేణినిక వీడిపో దుఃఖిమౌనాకు, నెట్టెన
 నీనాడు పో కెట్టులిందుండు? నే బోయెదక, ధర్మద్రోహంబునుక,

దైవద్రోహంబు, నీరెండు నీయందు స్పష్టంబు గన్పట్టె, నిక నైఁదుగా నొల్ల, నే ధర్మపక్షంబునక బోదు, పాపాత్ముఁడౌనిన్ను సేవింపఁగా నోడి తిక, వంశవిధ్వంసకుఁ నిన్ను నే రోసితిక, బోదు' నంచాడి తా గచ్చు లం దశ్రువుల్ గార్చుచుక బోయె వేగక సభాస్థానముక వీడి; యంతక దశగ్రీవుఁడుక గొల్వు చాలించి కోపంబుతాపంబుదీపింప ఘూర్ణిల్లుచుక బోయె సంతఃపురిక జేర;—

—శ్రీరాముని శరణువేడఁబోవ, తల్లి కైకసియజ్ఞుఁ బడయుట—

అట్లాసురారాతి సోదమ్యుఁ డేతెంచి తాఁ దల్లియాకై కసిక డాసి యామాతపాదంబులకవ్రాల, నాయమృ ప్రితిక సుతుక గౌగిటక గ్రుచ్చి, మూర్ఛంబుమూర్ఛించులాలించి, - 'ఏచ్చేయఁగా నేమివృత్తాంతమో?' యంచుఁ బ్రశ్నించె, గన్నీభులకనించు చాధీరుఁ 'దోమాత! ధర్మచ్యుతుండౌ దశగ్రీవుఁ డాసాఞ్విసీతాసతిక దెచ్చుటల్ విందువే గాదె? భూపుత్రుఁ దద్భర్త కర్పించి ప్రాణంబులక గాచుకొమ్మంచు నే నన్నతోఁ జెప్పి ప్రార్థించితిక, దాని కాయండు కోపించి 'నే వీడ నాసీత' నం చల్లి, నక దిట్టి శ్రీరాము దూషించి, తా నామపాదంబునక నాదు మూర్ఛంబునక దన్నె నానిండు వేరోలగం బంతయుక జూచుచుండంగఁ దా సంతటకబోవఁ దోమాత! యాస్థానరంగంబునందుండి నకగె టఁగా దూతకుకజెప్పె, నామానభంగంబు నే నైఁదు కాదుర్నదుకరోసి, శ్రీరా మచంద్రుక, దయాసాంద్రునిక ధర్మసత్యావతారుక, దగక గొల్వుఁ గాఁబోవ, నీయాజ్ఞకై వచ్చినానమ్మ! నాకానతీయంగదే!' యన్న, నాతల్లి నిట్టూర్పుఁబోఁబుచ్చి, లోనొచ్చి, తా సశ్రువుల్ వచ్చుచుక బల్కు;—

'ఓపుత్ర! యీయింతచారిత్రముక మున్న నే విందు, శ్రీమత్సహా విష్ణువే రాముఁడై పుట్టి భూభారముకడించ, నీదుష్టులౌరావణుక గుంభ కర్ణుక విదారించి, యీదానవశ్రేణి నిర్మూలముక జేయు నం చేర్పడక జెప్పె మీతండ్రి; నే సంతటక బల్వగక గుండి, లోఁగండి ప్రార్థించి తిక:- 'నాథ! నీవంశ మీపుత్రులం దెవ్వఁ డీధాత్రి నిల్పంగశక్తుండు

దెల్పంగదే! యంటి; నామాట కామాన్యుఁ 'జోతన్వి! సత్యంబు
ధర్మంబు, శౌచంబులక గల్గుచుక, సద్యశోవంతుఁ డైనట్టి నీపిన్న
పుత్రుండు, దేవాదిదేవుండు శ్రీరామచంద్రుండు తక వ్రీతిమై నాదరిం
పక జరంజీవియై లంకఁ బాలించు సద్ధర్మమార్గంబునం' దంచు వాక్రుచ్చి
పోయెక దపోభూమిక, బుత్ర! నీచేత నీబ్రహ్మవంశంబు గావకబడుక,
రావణుండో చెడుక; దండ్రి! ప్రారబ్ధముక మీఱరాదేరికీ, శోకమిం
కేల? వేగంబ నీవేగి శ్రీరామునికొచ్చి, సౌఖ్యంబుగాఁగక జరంజీవివై,
లంకఁబాలింపుమా! వంశముక నిల్పుమా! పో'మృటం చాజ్ఞనియ్యంగ;-

— { శరణుజొచ్చిన భీషణునకు రామచంద్రుఁ డభయమిచ్చి } —
సముద్రపుబొడ్డున లంకాపురి వట్టము గట్టట.

ఆతల్లికి మ్రొక్కి, తక బాయలేకెంతయుక బొక్కుచుక దీవ
నల్ సల్ప, నాతల్లినిక వీడిపోలేక కంటకదడికవెట్టుచుక, గట్టిగాఁజేసి
డెందంబు శీఘ్రంబుగా నశ్రమార్గంబునకవచ్చి సంద్రంబు లంఘించి, తా
నామహేంద్రాద్రి డాయంగరాఁ గాంచి, బల్పవర్షతాకారం దీరక్కసుం
డెవ్వఁడో? యంచు నాయంగదాదుల్ వడిక వృక్షముల్ టువ్వఁగాఁ
గొంచు విచ్చేయ, వీక్షించి దై త్యేంద్రుతమ్మండు భాషించు:- నోహా!
ప్లవంగేంద్రులారా! వినుం దే! విభీషణ్యుడక దైత్యలోకేశుఁడమ్మండ,
శ్రీరాముసాదంబులకబట్టి జీవింపఁగావచ్చితక, మీర లీవార్త నాస్వామి
కిక దెల్పరే! యన్న, వా రేగి యావార్తవినింప, శ్రీరాముఁ డయ్యం
జనాపుత్రునిక జూచె, సామిరి కేల్తోడ్పి- 'యోదేవ! నే నామహా
యోగ్యు నానాఁడు గన్గొంటి, నాతండు ధర్మంబు బోధించె తా నన్న
కెన్నంగ సన్తార్థుఁ డాతండు; మన్నించుటే మంచి' దం చన్న, సుగ్రీవు
నీక్షించి శ్రీరాముఁడిట్లాడు:- 'నోవానరోత్తంస! యర్థించినక శత్రు
నేక గావ, మావంశమర్యాదయై యొప్పెడిక, దేగకుక దేహ మర్పించి
తాఁ చిట్టప్రాణంబులక గాచు మాపూర్వజుం డొశిబిక మీరు విన్నా

రుగా! యీతఁడేకాదుపో, యాదశగ్రీవుడే వచ్చి ప్రార్థించినకా గాచెదక
దోడితెం డీర లాయర్థి' సంచన్న;—

వా రేగి యాయాసురశ్రేష్ఠునిక బంప, నాతండు విచ్చేసి
కేల్తోడ్చి- 'శ్రీరామ! దీనావనా! భక్తమందార! మాంపాహి! మాంరక్ష!-
యం చాడు చంఘ్రిద్వయిన్వ్రాల, హర్షించుచుక రాముఁ డాదైత్యు
నికాలేసి, వృత్తాంత మాతండు విన్వింప నాలించి సాంతంబుగా, మించి
భావించి లాలించుచుక బల్కు;- 'నాకాదితముండవా నీవు? నాతమ్ముఁ
డైతింక భీతిల్ల'కం చాడి, సౌమిత్రి నీక్షించి, 'యివ్వాన్యు నీలంకకుక
నేడె తేడంచుఁ బట్టాభిషేకంబు గావింపుమా! యన్న, సౌమిత్రి
యాదానవోత్తంసునిక వార్ధి స్నానంబు గావింపఁగాఁజేసి, పట్టాభి
షేకంబు వారాశితీరంబునక సల్పె, నావానరుల్ చేసిరంతక జయధ్వా
నముల్; ఫాలదేశంబునక బెట్టిరక్తాక్షతక, బాసికంబుక దగక గట్టి,
సౌమిత్రి, మూర్ధంబునందుక గిరిటంబు నాదానవస్వామిక బెట్టి, పట్టంపు
గత్తిక కరంబందునక బట్టఁగా నిచ్చి యాశీస్సులకజెప్పె; జే, జే, మహా
దైత్యలోకేశ్వరా! వీర! లంకాపురాధీశ్వరా! రామభక్తగ్రగణ్యా!
మహాధన్యమూర్ధన్య! జే, జే,' యటంచాడి కింతంబునక జాంబవంతుండు
పూమాళిక వేసి నావాయుపుత్రుండు, శ్వేతాతపత్రంబుగాఁ, దెల్ల
వస్త్రంబు నల్వంకలందుక కొసల్ కోతులుకబట్టఁ, దన్తధ్యభాగంబునక
కోలనెక్కించి, యద్దానిహస్తంబునక బట్టియాతేనిపార్శ్వంబునక నిల్పె,
నీలుండునుక జామరాల్ వీచె, నంతక గజండుంచె పాదంబులక బాపు
కోళ్లక, వెసక వచ్చిదండంబు లర్పించి సుగ్రీవుడే కాన్క చెల్లించె;
నాయంగదుం డొక్కమత్తేభముకదెచ్చి ముందుంచి, యెక్కించి యద్దా
నిపై భావిదైత్యేశ్వరుక, మావటిఁడై తగక దానె సాగించె నాయుత్స
వంబుక, వెసక వాద్యఘోషంబులక దివ్యమై శ్రావ్యమై పెక్కురీతుల్
వినోదంబుగాఁ జేసి రావానరుల్ నోటితో నీటుగా; వందులుక మాగ
ధుల్ వారలై చంద మేపారఁగా స్తోత్రపాఠంబులక జిత్రరీతిక వనా

టోత్తముల్ పాడి కొండాడి, రాకొండపై, నుత్పవం బేగి శ్రీరామ
భూజాని కల్లంతదూరంబునక నిల్వ, దంతావళంబుక వెనకడ్గి
లంకాపురాధీశు, డాముందు నేతేర సౌమిత్రి సుగ్రీవముఖ్యుల్, మహా
భక్తిదా బాదసంచాడియై మోడ్పుకేల్పట్టి, శ్రీరామనామంబు ధ్యానిం
చుచుక వచ్చి, యారాముపాదంబులక వ్రాలె, శ్రీరాముఁ డాబ్రహ్మ
కల్పంబుగా లంకఁ బాలింపు మీ'వంచు, దీనించె- నామీద నాయెల్ల
రుక గూడుచుక స్వేచ్ఛమై ముచ్చటల్ ముచ్చటించంగ సుగ్రీవుఁ డా
రామునిక డాసి కేల్తోడ్చి యిట్లాడు:- శ్రీరామ! యానాఁడు శ్రీహులి
నిక బోలు నావాలి యుండంగనే, వానిరాజ్యంబు కిష్కింధ నేలెంతు
ని'న్నంచు నీవట్లు మాటీయఁగా, దానికే విస్తయంబందితిక; నేఁ డహా!
మూఁడులోకంబులక గండఁడౌరావణుం దేలఁగా భద్రమై, లంక నిశ్చం
కమైవెల్లఁగా, జుకకే కొంకకే, నీవు నేశంకనేక బూనకే బింక మేపారఁగా
సంద్రపుకగట్టునక లంకకుక బట్టముక గట్టినావార! యిదిట్టుకుక; గాంధ,
నారావనప్రస్ఫురద్దక్షదీక్షాత్తులింకండరెన్నంగ నీబోటులొపొటరుల్
రామ! యాఘోర బ్రహ్మాస్త్రముక, శూలిశూలంబు నాకేశువజ్రాయుధం,
జేనియుక రాముబాణంబుతో సాటిరావంచు, నావాలి నీకోలచే నేలవైఁ
గూలునాఁడే మదిక భద్రమై నమ్మితిక, దేవ! సందేహమే లేదు, నీ వా
దశగ్రీవుసంహారముక జేయుటల్ సత్యమా; రామ! మూఢాత్తుఁడక,
నాకుసందేహ మొండుండె, బ్రశ్నింపఁగావచ్చునో, రాదా? మన్నింపవే!
యన్న, శ్రీరాముఁ డట్టే విలోకించి సుగ్రీవునిక, గన్నులండుక బ్రస
న్నత్వ మేపారఁగాఁ బల్కు- 'సుగ్రీవ! యిట్లేటికో సంశయింపంగ? నా
తోడ మోమోటమే నీకు? బ్రశ్నింపుమా!' యన్న, సుగ్రీవుఁ డాడుక-
'బ్రథూ! లంకకుక రాజుఁ గామించినా వీతనిక నే, డికకముండునా
డాదశగ్రీవుఁడే వచ్చి నిక వేడినక గావవే? యప్పుడీలంక నీయిర్వరం
దేరి కర్పింతువా? సుంతయోజింపుమా! శత్రునేక గావ నీధర్మమై
యొప్పెఁగా? దేవ! నా డామహావాలిసంహారకాలంబునం దిట్లై సందేహ

మయ్యెన్ జమీ! నీవు నాపట్టునన్ గుట్టుగాఁ జెట్టుచాటుంటుచే, వాఁడు నిన్దానఁడట్లాటఁ, దా నీశరణ్యంబుఁ గాంక్షింపఁగా వీలుగాకుండె; నేఁ డాదశగ్రీవుఁడేవచ్చి, సీతమ్మ నర్పించి, నీపాదముల్ పట్టి ప్రార్థించుచో నెట్లు కావించువో! మాట నేరితి సాధింతువో? యంచు భీతిలైదఁ, రాఘవా! యంతమాటాడుటన్ నన్ను మన్నింపుమా! యన్న, నాలించి సౌమిత్రి హేలాగతిఁబల్కు;—

‘ఏమేమి సుగ్రీవ! శ్రీరామువాక్యంబు వ్యర్థంబుగానొనె? యాలంక కీతంఁడెరాజౌను, నిర్ధారణం బిద్ది, తా నాదశగ్రీవుఁడేవచ్చి ప్రార్థించినన్, నాకలీకాధిపత్యంబు నిత్యంబుగా మద్భుజాశక్తిమై, గట్టి సత్యంబుగా వానిచే దేవసామ్రాజ్యమేలింతు, శ్రీబ్రహ్మసీతాధిపత్యంబు నాలంకకున్ సాటిగాఁ గోరినన్ ధాటిమైదెచ్చి యర్పింతు, నీకేటి కీచింత!’ యంచాడె; నవ్వారిసంభాషణల్ విన్నశ్రీరాముఁ డల్లల్లనన్ నవ్వుచున్ బల్కు:- ‘నోవానరాధీశ! నీవాడినట్టుల్ దశగ్రీవుఁడేవచ్చి దుర్వృత్తులన్ మాని ప్రార్థించినన్, బోల దాయుండునీన్ దోలి యేడ్పించుటల్! కూడ దాబ్రహ్మబాధించుటల్; వానరోత్తంసమా! మాయయోధ్యా మహాదివ్యసామ్రాజ్యసర్వస్వమున్ గట్టెదన్ వానికీ బట్టమున్; నాదుస్వత్వంబెకాయద్ది!’ యంచిట్లుహర్షించుచున్ బల్కు; సుగ్రీవు డామాటకున్- ‘స్వామి! యట్లే! నామాటపాటింపుమా! నాకు నీసంశయం బిప్పుడేకల్గి చింతించితిఁజూపె! సందర్భ మారీతినే వచ్చినన్, దేవ! క్షిప్రమే వాని కియ్యంగ నిర్ధారమున్ సల్పియేయుంటి నాబోన; మున్నందు నీసుద్దిమియొద్ద వినిపించి యద్దానికీ మిమ్ము నొప్పింపఁగా నెంచి, యీప్రశ్న నే నిప్పుడేక్రైవడిన్ బైటరాదీసితిన్, దేవ! మన్నించి నీసమ్మతిఁ దీని కియ్యంగదే!’ యన్న, నాలించి యామాట కాజాంబవంతుండు భాషించు;—

‘మున్నందు రానున్న సందర్భముల్ పోల యోజించుటల్ మంచి డొంగని, యీరీతి మీరాడున క్లేలనేయంగ? నేమేమివ్యత్యాసమేలేక

యీలంకకు బ్రక్కనే ధాతచేత మఱింకొక్క లంకాపురికొక్క సృష్టిగావింపఁగాఁజేసి, యీరావణుక దాని బాలింప బంపంగవచ్చుకదా! యన్న, తా నా'విభీషణుడాడుక; 'దశగ్రీవుఁ డారీతిగా వచ్చి శ్రీరామునే వేడినకబోలదే? తాను సన్తాప్యుడై యొప్పినకజాలదే! యన్న కాదే, యతం డెన్నఁగా నాకు? నా కంతకంటె మహాభాగ్య మొందున్నదే! తక్షణం జేను లంకాపురిదివ్యసామ్రాజ్య మాయన్న పాదంబు ముం దుంచి, పట్టంబునుకట్టి, పాలింపఁగా నిచ్చెదక; మీరు నాకిచ్చుటకజేసి నాసత్త్వమయ్యెకజుడియద్ది? రాజ్యంబుక సంపదగోరి నేరానుగా? ధర్మపక్షంబుమై వచ్చితిక; రాము శ్రీపాదసంసేవచే శేషకాలంబునే హాయిగాఁ బుచ్చెనక, ప్రీతితో నన్న కర్పించెదక రాజ్యముక; జాత మానాఁటికామాట! తానున్న కర్తవ్యముల్ ముందు యోచింపుఁడా! యన్న, శ్రీరాముఁ 'డోదైత్యలోకేశ్వరా! లంకతీ రెట్లు? మీయన్న శౌర్యం బదేపాటివో? యాలకింపంగ గాంక్షింతునం చన్న; నారావణుగూర్చి తత్సోదరం డిట్లు భాషించు;—

— విభీషణుడు శ్రీరామచంద్రునకు రావణునిబలము వినిపించుట. —

'ఓదేవ! మాయన్న శౌర్యంబు నా యాదిశేషుండు వర్జింపఁగా లేడు, దుర్భేద్య మాదేవదైత్యాళికిలంక; నాలంకలోఁగోట లేడుండు, నాకోట లాంఛొంటికి ద్వారముల్ నాల్గు, నొక్కొక్క ద్వారంబునం దేడునూ నైన్ది దక్షిణాహిణుల్ నైన్యవారంబు కాపుండు, నొక్కొక్క యాకోటలో కోటలారుండు, నాకోట లాంఛొంటిలో నిచ్చలార్యేలుకోట్లాసుశ్రేణి కాపుండు, నయ్యయ్యెడక దిడ్డివాకిండ్లు వెయ్యార్లుగా నుండు, నొండాంటిలో నెప్పదార్యేలకోట్లుండు నైన్యంబు, బాజారు లాంఛొంటిలో నర్వదార్లక్షలార్లు సుఖ్యాకులేప్రాప్తు శస్త్రాస్త్రముల్ దాల్చి సంచారముకజేతు రోదేవ! యాకుంభకర్ణుండు తాఁ గాపురంబుండు గేహంబుద్వారంబునం దుందు రేడ్పూర్లకోట్లాసురారుల్; మఱిక

రావణాంతఃపురద్వారములకాచు చొక్కొక్కచో నిక్కెడిక లేక్కలే నన్నిసైన్యంబు లోరాఘవా! రాక్షసాధీశుపుత్రుల కనక లక్షకున్నార, లవ్వారికొ జ్ఞాతులక బంధులక సంఖ్యతో మొత్త మిం తంచులెక్కిం పఁగాఁ జాలఁ దాఢాత; వేర్వేలుగా వార లొక్కొక్కరే మిక్కుటం బైనసైన్యంబులకగల్గి రోదేవ! యాకుంభకర్ణుండు దేవాదులక లేక్కకే తేడుపో! యింద్రజిత్తున్న దేవేంద్రునిక గెల్చె; నారావణుం డన్ననో, యగ్నికుండంబులోనక స్వశీర్షంబులక జెక్కుచుక వైచి, ఘోరంబు గాఁగక దపం బుండి తా వత్సరాల్ వేయి, వాగీశుమెప్పించి మేలొవరం బుల్ గడుక బొందె; ముల్లోకముల్ గెల్చె; సర్వామర వ్రాతముక దోలె, గైలాస మెత్తెక జుమి! యన్న, శ్రీరామచంద్రుండు శీర్షంబుపంకించి పల్కాడు; 'మీయన్న తా నెంతవాడైనఁ, దోడై మహాకాలుఁడే వచ్చి రక్షింపఁగా నెంచి పోరాడినక, వీడకే వాని సంహారముక జేసి నిక లంక నేలింతు, నక నమ్ముమా!' యంచు గంభీరవాక్ప్రాశ్నిమం జేర్పడక జెప్పె; నంతక సురారాతిసోదర్యుఁ డోదేవ! నీ వట్లుగావింతు సశ్యంబు; నే నప్పు నీతోడుగా నిల్చిశస్త్రాస్త్రముల్ పట్టి రక్షస్సమూహంబునే ధ్వంస ముకజేతు, నావిక్రమం బప్పుడీక్షింతు వీ' వంచువాక్రుచ్చె, శ్రీరాముఁ డామాట కాధీరునిక గొంగిటకగుచ్చి లో మెచ్చె;—

— శ్రీరామభద్రుండు, సముద్రునివై బాణమును, ప్రయోగించుట —

ఆ మీఁద నారాముఁ డవ్వార్ధిఁ జూపించి, యేరీతిగా దీని దాటంగ నొక దెల్పుమా! యన్న, నారాక్షసశ్రేష్ఠుఁ డిట్లాడు:- 'నోదేవ! యీఘోరవారాశినిక సైన్యముల్ దాటఁగాలేవు, సంద్రంబుఁ గట్టంగ నింద్రాదులుక జాల రట్లొటఁ, బ్రార్థించినక వారిధీశుండు ప్రీతిక బ్రస న్నుండునై నీకు మార్గంబుఁజూపించు' నంచన్న, - మోదించి శ్రీరాముఁ డావార్ధితీరంబునక దర్భతల్పంబునక బండి, యాహారనిద్రాదులక మాని నిష్ఠక సముద్రేశ్వరుక ద్రోన నిష్ఠుంచుఁ దన్నూర్తిఁ దా చిత్తమం దుంచి ధ్యానించుచుక మూఁ డహోరాత్రముల్ వుచ్చె; నావార్ధి యంతంత

కుజబొంగి, తోరంబులై బలతరంగావళుల్ మించ, భో రంచు ఘోరంబుగా మ్రోగుచుకొ బొంగి పొర్లక; నీరీక్షించి శ్రీరాముఁ డాకన్నులకొ నిప్పుకల్గుప్పుచుకొ లేచి సౌమిత్రి నీక్షించి- 'యోలక్ష్మణా! కంటివే వార్ధిః! బ్రార్థించినకొ ద్రోవనీకుండుచే గాక, తా నుబ్బుచి ట్టట్టహాసంబు గావించుచుకొ నన్ను లక్షింఁకుండెకొ జుమి! లక్ష్మీకీకొ దండ్రీ వీడంచు భావించి ప్రార్థించితికొ, జక్రీకీకొ వీడు మామంచు లోనెంచి నేవించితికొ, గాని నీచుండు వీడంచు నే నెంచలేనైతి, నాచాప మిట్టిన్ము, వీ, డెట్టిఁడో చూతు' సం చాడి, తాఁ జాపముకొబూని వే నారి మ్రోగించె, నాయంత దిగ్భాగముల్ మ్రోసె, నైలంబు లల్లాడె, నక్షత్రముల్దులై, శేషుండు భీతిలై, నీరేజగర్భుండు విభ్రాంతుడైచూచె, సంతక రఘూత్తంసుఁ డస్త్రంబుఁబోమీటి యావార్ధినీరెల్ల బాణాగ్రమం దొక్కటేచుక్కగాఁ దార్చినకొ;—

గాంచి భీతిల్లివేగకొ సముద్రుండు విచ్చేసి, కేల్తోడ్చి శ్రీరాముఁ బ్రార్థించె- 'రక్షింపుమా! దేవదేవేశ! నీమూర్తి నాకంటికొ ర్వెల్లఁ దీరంగ నీక్షింపఁగాఁ గోరి యుప్పొంగితికొ నింగినే దాచున, ట్లింత సత్యంబు, నిర్లక్ష్యతకొగాదు మన్నింపుమా! నన్ను రక్షింపుమా! దీనునికొ గావుమా! యంచు వేడకొ బ్రసన్నుండునై రాముఁ డావార్ధినీరంబుపూరంబుగాఁ బుచ్చి, వార్ధికు నీక్షించి భాషించు, - 'నాదుష్టుఁడొ రావణుకొజంపఁగా లంకకుకొ బోవలెకొ మేము, వారాశి నేరీతి దాటంగనొఁ దెల్పు' మంచన్న, మున్నీటితేడాడు- 'శ్రీరామభద్రా! వెసకొ నేతువుకొగట్ట నేమింపుమా! కాంచఁగా మీ నలుండెత్తి యీసంద్రమం దేమి తా నేసి నకొ, మున్నకే తేలుఁగానకొ, నలుండొ క్కడేశక్తుఁడొఁ గట్టఁ గట్టంగఁ గట్టింపుమా! వానితో' నన్న, శ్రీరాముఁ డాశ్చర్యమగ్నాత్తుండై పలుకు;—

'ఓ వారిరాశీశ్వరా! మా నలుం డట్టిశక్తుండుకాఁ గారణంబేమి! తెల్పంగదే!' యన్న, భక్తీకొ సముద్రుండు భాషించు- 'శ్రీరాఘవా! యీతఁ డావిశ్వకర్తాఖ్యువుత్తుండు, నిర్దాణధోరేయుఁ డీతండు, తా

పిన్నఁడొనాఁడు, వింధ్యాద్రిప్రాంతంబునకా గణ్యమునాన్యశ్రమంబున్న సు
దేగి, యష్టానిసామగ్రులకాదెచ్చి, యీతండు వారాశిలోఁ ద్రోయుచుకా
వచ్చె, నద్దాని నీక్షించి మానీశ్వరుం డల్క కాపింపఁగా బాలుఁడొ
టించి, మన్నించి, మార్గంబుకై సుంత యోజించి, యాపైన- 'నీ
బాలుఁ డీవార్ధి నేమేసినకా మున్నకే తేలుఁగా'కంచు కాసింఁచె, నామీఁద
టాయన్నిసామగ్రులకా దేలిరాఁగక గ్రహించుకాజుమా! నిత్యముకా;
రామ! యీకారణం బుంటచేతకా నలుకా గట్టని ముంటి నీవారిధికా, దేవ!
నేబోదు' నంచాడి తాఁ బోయె;—

— సేతు బంధ న ము. —

ఆమీఁదటకా రామునాజ్ఞానుసారంబుగా, వానరుల్ నేలయుకా
నింగియుకా నిండు నట్లేగి, బల్కొండలకా గుండులకా వృక్షముల్, తెచ్చి
వేవేగ నందియ్యఁగా, నానలుం డవ్వె సంద్రంబునకా బెట్టుచుకాగట్టెఁ దా
నేతువుకా; వానరేశుండు షడ్వీజనొన్నత్యమాకైలముకా దెచ్చి
యిచ్చెకా, హనూమంతుఁ డాయంగదుం డాదిగానందలుకా వీర మేసార
సామర్థ్యముల్మీఱి కైలంబులకా దెచ్చి యందియ్యఁ, జోద్యంబుగా
వాని సంద్రంబువైఁ దేలఁగాఁబెట్టె, నిట్లాండొరుల్ వానరుల్ కూయు
చుకా, గేరుచుకా నవ్వుచుకా గొండలకా నెత్తిపైమోసి యాటాడుచుకా
బాడుచుకా, గూడుచుకా వీడుచుకా, బల్లిమై నోడుచుకావచ్చి, యంది
య్యఁగాఁ గొండకుకాగొండ వానించుచుకా గట్టె నానాఁడు తా నానలుం
డిర్వదొయోజనాల్, సూర్యుఁ డంతంతకుకాగ్రుంకఁ, జాలించి యా
నాటి, కావానరుల్ సాధ్యకృత్యంబులకాదీచ్చి, రారాముఁ డర్హ
క్రియల్దీర్చి, తాఁ గందమూలంబులకా నృప్తి నేవించి, భూశయ్య
మేకావాల్సె;—

ఆరాత్రి నావానరుల్ నిద్రతోఁ బుచ్చి, బల్వేకునకాలేచి కాల్వ
క్రియల్దీర్చి తామేగి రానేతువుకా గట్టఁగా; నంగదుం డున్నతంబైన
వింధ్యాద్రిశృంగంబునకా దెచ్చె, సుగ్రీవుఁ డింకొక్కటా యోజనం
24

బెక్కుజైయున్నజైలంబు వాలాగ్రమం దెత్తి తాదెచ్చె నాయంజనా
పుత్రుడు దొడ్డిదొడ్డియోజనంబుల్ విడంబించుజైలంబు హస్తాగ్రమున్
బూన్చి విచ్చేసె, నాయన్నిటిక బంతులట్లెత్తి లీలక నలుండుంచె సంద్రం
బుపైఁ దేలఁగాఁ; గొండలెల్ల గుభీలంచు వారాశిలోవేయుశబ్దంబు,
తోరంబుగా వార్ధి యుప్పొంగి ఘోషించుశబ్దంబు, నావానరుల్
గేరుచు గంతులకవైచుశబ్దంబు, నీసర్వశబ్దంబు లేకంబుగాఁ జేరి మ్రోఁ
గంగ, భూభాగ మాకాశభాగంబులక మించి మార్క్రితలకసల్పే
ఘోరంబుగాఁ—

గొండలకదెచ్చు చందిచ్చుచున్, గాంచి వారొండొరుల్ మెచ్చు
చున్, వచ్చుచున్బోవు చొక్కొక్కచో వా రెదుర్కొంచు సల్లాప
ముల్ సల్పుచున్, దిట్టుచున్ మొట్టికొం, చాడికొంచున్ బ్లవంగోత్త
ముల్ సేతువుగట్టి మథ్యాస్తమాటక, వెళ వార లాయాప్రదేశం
బులం దున్నవృక్షంబులకజేరి,రుచ్యంబులొపండ్లుఁ బూదేని యల్గోలి,
స్వాదూదకంబుల్ తగక ద్రావి, విశ్రాంతికై చెట్లనీడల్, గుహల్
గుండులకజేరి యొక్కింతసేపుండి, యామీద వారెల్ల రంతంతలక
జేరుచున్ సేతువుగట్టి, సాయంతనంబొట, నందందు నిద్రించి రత్యంత
మోదంబుతో; యట్టులార్నాళ్ల కా, సేతునిర్మాణకార్యంబు నూర్వోజనాల్
పూర్తి గావించి రాపిమ్మటఁ—

❧ శ్రీరామచంద్రుండు ఉడుతను లాలించుట. ❧

వారిధిఁ దాట ధ్రువముఁ డాలక్షణుఁ గూడి, వెంటక సురా
రాతిసోదర్యుఁ డేతేర, నందందు వీక్షించుచున్ నిల్చుచున్బోవుచో,
నొక్కచో నొక్క చిక్రోడ మావార్ధిలోమున్చి, తా నైకతంబందుఁ
బొడ్లాడి, వేచచ్చి యాకట్టపై దేహ మల్లార్చి, మేనంటునానైకతంబెల్ల
నానందులకదార్చు, చీరీతి పల్కాటు గావించుచున్నట్టి యాచిత్రమీ
క్షించి, యాశ్చర్యముఁబొంది రాముండు సౌమిత్రితోబల్కుఁగన్తో
టివే పోదరా! నీవు చిక్రోడమున్; సేతువుగట్ట సాయంబుగా నెంచి,

యారీతిగా సల్పెడిజావె! తా నెంతయో, తత్సహాయం విదేమంతః
యం చేమిణింతుం, కీరీతిః గామిచుఁబో' యన్న, సౌమిత్రి పల్కాడు-
'నోదేవ! కన్తోంటి, నిక భక్తి నేవించుచో, నల్పమే మేరుకైలంబుకంటె
గడుదొడ్డదా! భక్తియే కారణంబాను, వేతేమియుగోర వీ' వన్న,
రాముండు సుగ్రీవునిగాంచి, చిత్రోడముక దెమ్ముటంచాడె, సుగ్రీవుఁ
డత్యాదరంబొప్ప నద్దాని హస్తాగ్రమందెత్తి వే తెచ్చి శ్రీరాము
హస్తంబునం దుంచె, రాముండు లో మెచ్చి హర్షించుచుక హస్తముక
దానిమూర్ధంబుపై నుంచి ప్రేమంబుతో దువ్వి లాలించె, నద్దాని కావెన్ను
నం దొప్పె ముద్దొత్తరేఖల్; రఘూత్తంసుఁ డామిఁదటక దానిఁ
బోవీడి ముం దేగుచుండక సముద్రుండు ప్రత్యక్షమై, కాన్కగానిచ్చె
నానామణుల్, భూషణుల్, దివ్యశస్త్రాస్త్రముల్, వాని చేబూని
శ్రీరాముఁ డాకీశసైన్యంబులకగూడి యంభోనిధికదాటి, యందుక
సువేలాద్రిపై సైన్యముల్ డించి సౌఖ్యంబుతో నుండఁగా;—

— శుకసారణులు చిరుకలవచ్చి, సుగ్రవునైన్యంబుఁ జొచ్చుట. —

లంకలో నింతవృత్తాంతముక జాదులుక దెల్ప నాలించి దైత్యేశుఁ
డంతక శుకుక సారణుక బిచ్చి 'మీ రేగి గుప్తంబుగా రాముసైన్యం
బులోఁజొచ్చి, వారెంతవారో? విధంబెట్టివో? చూచిరం'డంచుబంపంగ,
వారంతటక బక్షిరూపంబులకదాల్చి, శీఘ్రంబుగాఁబోయి సుగ్రీవు
సైన్యంబులోఁజొచ్చి, యందందాసుచారముక జేయుచుండంగ, గుర్తించి
తా నా'విభీషణుడై తేష్టంప్రుఁ, డామర్షముకజెప్ప, నామర్కటోత్తంసు
లాపిట్టలకబట్టి, వే గొట్టుచుక మొట్టుచుక గూఢలకబెట్టి, వారల్
మహాభీతి నార్పంగ, నద్దాని నాలించి శ్రీరాముఁ డేమిది?' యంచాడఁగా
గుంభకర్ణానుజం దెల్లవృత్తాంతముకజెప్ప నాలించి, యారీతి వారించి
శ్రీరాముఁ డవ్వారలక జెంతరావించి. 'మీరేలవిచ్చేసినా'రంచు
బ్రశ్నించె, వారంత 'మాస్వామియా రావణేశుండు మీసైన్యముక

సుహృదికముండు దైత్యేంద్రుడా.

గుప్తరీతిఁ బ్రవేశించి, మీ రెంతవారోదురో కాంచరండంచు, మమ్మంప
మేమిట్లు మార్చేసముల్ దాల్చి యేతెంచినామంచు భీతిల్లుచుకబల్కు,
రాముండు. 'భీతిల్లఁగాఁబోకుఁ డం చాడి సుగ్రీవుతోఁజెప్పె, 'నీవ్వారికి
నీవు నీయెల్లసైన్యంబుఁ జూపించి, నేమంబుగావెండి నీయిద్దఱిఁదెచ్చి,
నక జేర్చుమీ! యన్న, నాతండు వారిర్వరిగొంచు నాసర్వసైన్యంబుఁ
జూపించుచుకబోవ, నందొక్కచోనున్న, యాయంజనాపుత్రునిక దప్పు
లకాఁగించి వారల్ వడంకింగ, వీక్షించి. 'యేమంచు, సుగ్రీవుఁ డవ్వారి
బ్రశ్నించె, వారంతభీతాత్తులై పల్కి- 'రోధీర! యాశ్రోతి మాలంకలోఁ
జొచ్చి, మానారణకజంపి, మమైల్ల మద్దించి, మాలంక వాలాగ్నిచే
గాల్చె, నేమందు? మాలంకలో వీనివేరెత్తినక సర్వలుక భీతులౌవార,
లామర్కటుండుండు నాచోటికి మేమురాలే, తుమిచెన్నకుక బోదు'
మంచన్న, సుగ్రీవుఁ డామాటకు నవ్వి 'యే నుంటిగా! భీతి మీకేల!
రం' డంచు, గొంపోయి సర్వంబునొనైన్యముఁజూపి, యాపిమ్మట
వారి శ్రీరామునికజేర్చె, నారాముఁ డదైత్యులకాఁగించి. 'మాయెల్ల
సైన్యంబు సాంతంబుగాఁ గంటిరే?' యన్న, 'గన్గొంటి మోదేవ! మా
వీటికి మమ్ము జేర్పంగదే! త్రోవలో మాకు నీశ్రోతు లేకీడుఁ గావిం
తురో?' యిన్న, నయ్యంగదుక దోడుగానిచ్చి, యాశ్రోతదవ్వేగఁగా
బంపె, నామీఁద యవ్వారిలకబోయి రాలంకకుఁ—

— ౨౭ శుకసారణులు సుగ్రీవసైన్యబలమును రావణునకు వినిపించుట. —

సారణుండుక శుకం డట్లు లంకాపురికజేరి దైతేంద్రు నీక్షించి
సాష్టాంగముకసల్చి కేల్తోడ్చి భాషించి, 'రోదేవ!—నీయాసతిక మేము
మార్చేసముల్ దాల్చి, సుగ్రీవునైన్యంబులోఁజొచ్చి, సర్వంబునీక్షించు
చుండంగ, నీపిన్నతమ్మండు గుర్తించి మాసంగతిక సర్వముఁదెల్పఁగా,
వాసరుల్ పట్టి మమ్మంతయుఁ గొట్టుచుండంగ, శ్రీరాముఁ డద్దానీ
నీక్షించి వారించి, మా కెల్లసైన్యంబులక జూప సుగ్రీవుతోఁ జెప్పె,
నారీతి మేమేగి, యీసర్వసైన్యంబు నీక్షించి విచ్చేసినామయ్య! సంద్రం
బులో నీటిబొడ్లించి యిన్నంచు వాక్రున్వఁగా వచ్చివకవచ్చు, థాత్రి

రజంబంతయుఁ లేక్కగావింపఁగావచ్చు, సుగ్రీవునైన న్యంబు లఱిించి నిక్కంబు లేక్కింపఁగారాదు శేషాహిణి; గాంచ వారెల్ల బలవిక్రమా ధ్యుల్సుమి! తేజీమాడంగరా దేరికి వారి, నేకార్యమేజేయఁగా శక్తులవ్వార, లాలక్షణుం డుగ్రదోర్విక్రమోపక్రముండెను, ధర్మస్వరూ పుండునై యొప్పు శ్రీరాముఁ డోదైత్యవంశాగ్రణి! కాంచ గెల్వంగరా దేమువారిక, వృథావైర మిట్లేల భూజాత నప్పించుటే తెన్నయంచాడ, నాశించి, రోమానుణాడుండునై దైత్యులొకేశు:—‘దోరోరి! మీరా మతుల్ మాకు బోధించువా’ రంచుగర్జించె, వారంత భీతాత్ములై- ‘బుద్ధి! దేవా! మముక నైచు’నుంచాడి పాదంబులక వ్రాల నున్నించె;-

{ లంకలో రావణుండు కైరవగోపురంబెక్కి, రాఘవునకు తనవైధిముచూపు వచ్చుట; శ్రీరాముఁడు శరలఘువిముచూపి రావణు నవమానించుట. }

ఆదైత్యుడారాత్రి చింతానిఁ గుండునైయుండి, తానాయువః కాలమం దట్టెమేల్కొంచి, యర్హక్రీయల్గిరి, భూషావళిల్దాల్చి యానుంత్రిసామంతవర్గంబురావించి, వారెల్లరుక గొల్వఁగా, దానదాసీ జనుల్ కోటికికదాటుచుక ఛత్రముల్చామరంబుల్ దగక బట్టిసేవింప, గైవారముల్ సల్పుచుక వండులుక మాగధుల్ వెంటరా, నట్టహాసంబు మైవచ్చి, తా నుత్తరాశక విభాసిల్లు చతున్నతంబైన లంకాపురీద్వార పుకగోపురంబెక్కి, యందుక విశాలప్రదేశంబునక నిల్చి, యాదవ్యు లక జూడ్కిగనృట్టు శ్రీరామునైన న్యంబు నీక్షించుచున్నంత, శ్రీరాముఁ డాలక్షణస్వామిసఖికి దలకవాల్చి విశ్రాంతిమైబండి తా నుండి, యా దవ్యులకగల్గుకోలాహలధ్వాన మాలించి, యాయంత వీక్షించి ‘వేగక¹ విభీషాఖ్యుడై తేష్ఠంధ్రునికడఁగి ప్రశ్నించు-‘నోరాక్షసాధీశ! యేమార్థ టంబిది? యాశ్వేతవర్గంబులొఛత్రముల్ లేక్కకుకమించె, వింజామరం బుల్ గడుకదొంచె, దన్తధ్య నొప్పారు నాభూరిదేహుండు, మార్తాండ తేజఃప్రభాపుంజం దెవ్వాడు? వీరెల్ల రాచోటి కిట్లేటి కేతెంచిరో?’ యన్న, ‘నోరాఘవా! యాతఁ డేరావణుండయ్య! ఆదేవతల్ దానపుల్

¹మరాఠానిసోదయ్యనిక

కాన్కగానిచ్చియున్నట్టి భూషావభుల్ దాల్చి, శ్వేతాతపత్రంబులేపార, బల్లీవిమైవచ్చె, మత్తాత్తుడై వైభవంబేర్పడక నీకుఁ జూపంగఁ, గన్గొంటివే' యన్న;—

లో నన్వీక్షిం చట్టులేపండి, శ్రీరాముఁ డాచెంత నేయున్న విల్లంది, తా దక్షిణాంఘ్రికవడిక వింటికోపుంచి, యంగువృత్తు బూను చద్దానినికవిట్టుగాఁబట్టి, డాచేత నస్త్రంబుసంధించి, వే నారిమ్రోగించి, పోమీటె; నయ్యమ్ము తొల్తొల్త నొండయ్య నామీఁద నద్దే సదుల్ నూటులుక వేలుగా మించి, శీఘ్రంబుగాఁబోయి, యాదైత్యసంఘంబు సం దెవ్వరికదాఁకకే, వారిహస్తంబులం దున్న శ్వేతాతపత్రాభినిక జామ రాసీకముక దాఁకి ద్రుంచంగ, ఝల్లంచుభావనంబులకసల్పి, యభ్రంబు సం దవ్వినల్లిక్కులక బక్షులట్లాడియంతంతటక భూమివైవ్రాలె, నీక్షించి దిగ్భ్రాంతుడై దైత్యలోకేశ్వరుండంత శీర్షంబు లల్లార్చుచుక మెచ్చుచుక బల్కు-‘నారాఁ! యీరేడులోకంబులక మేటివిల్కొడ వీవొక్కడొ దయ్య!నిక మెచ్చుగావచ్చు’ నంచాడుచుక ఖన్నుడై వెంటనే దిగ్గి యాగోపురాగ్రంబునందుండి, నాయెల్లరుకదన్ను వెన్నాడ, సంతఃపురిక జేర వేవేగ మేపాయె;—

— అంగద రాయచారము —

శ్రీరాముఁ డామీఁదటక వానరాసీకముక గాంచి భాషించు- ‘నోఁగీరులారా! యిదే మేము లంకాబహిస్సీమ కేతెంచినా, మైన ధర్మం బగుక ధాడికముందుగా దాయతో సంధి సల్పంగ, సామంబు దానంబు భేదంబు దండంబునా నాల్గుమార్గంబులక వైరిసాధింపఁగా నీలికాస్త్రంబు వాక్రుచ్చు, నట్లొటచే రాయబారంబు మే మంపఁ గానొప్పగుక; జెప్పుఁ డెవ్వారలకబంపవో’ నన్న, సుగ్రీవుఁ డే బోదు’ సం చాడె, నీలుండు ఖాయంగదుండుక హనూమంతుడక, దమ్ముఁ బంపంగఁ బ్రార్థించి ర స్థారఘూత్తంసుఁ డిట్లాడు ‘సుగ్రీవుఁ డో, రాజు తానొటచే బంపరా దాతనిక, వాయుపుత్రుండు మున్నేగి యుండకదా! న్యాయశీలుండు

దోర్విక్ర మోపక్రముం డంగదుం దోచ్చు నిప్పట్టునన్ సంధి గావింపఁగా నన్న,- సుగ్రీవుఁ 'డౌఁగాక!' యంచాఁచి, తా నాజ్ఞ నవ్వాని కిచ్చెన్, దగన్ రాముఁ డయ్యంగదున్ జీరియి ట్లాడు. 'నోధీయుతా! రావణున్ జేరి యుక్తప్రసంగంబు గావించి, భూజాత నర్పింపఁగాఁ జెప్పి, సాధ్యంబ యేనిన్ వెఱన్ యుద్ధముఁమాన్పఁగాఁ జూడుమా! పోయిర' మ్మన్న, నయ్యంగదుం డంతఁ జిత్తం బటంచాడి, శ్రీరామసౌమిత్రి సుగ్రీవపాదం బులన్ వ్రాలి, తాఁ బెద్దలొవారికిఁమ్రొక్కి, చేతఁగదన్ బూని వేఱి వ్రువన్ దాఁచె నాకాశమార్గంబునన్ బోవగన్;—

లంకలో మంత్రి సామంతులున్ దండనాథుల్ మఱిన్ మిత్రులున్ బుత్తులున్ భృత్యులున్ నిందుకొ ల్గుండ, సంగ్రామకార్యక్రమాలోచనా మగ్నుడై సింహపీఠంబునం దుండి తా నాదశగ్రీవుఁ డవ్వారితో భాషణల్ సబ్బుచుండంగ, నాకాశభాగంబునందుండి యవ్వాలిపుత్రుండు వేఱి వ్రువన్ దిగి, చేతఁగదన్ బూని, తా నాసభాస్థానమధ్యంబునన్ నిల్చి, నల్లిక్కులీక్షించి దైత్యేంద్రునిన్ గాంచి, శీర్షంబుపంకించి, యాముం దఱన్ వాలమున్ మించఁగాఁబెంచుచున్ జుట్టగాఁజుట్టి, యెత్తైనపీఠంబు గావించి, యద్దానిపై తీవిమై దాను గూర్చుండ, నాయంగదున్ గాంచి యాశ్చర్యమున్ బొంది, దిగ్భాగింతులొచున్ లభాస్తారు లవ్వానినే చూచి, రాదైత్యలోకేశుఁ డావానరశ్రేష్ఠునిన్ గాంచి కోపంబునన్ గీటుచున్ బండ్లు గ్రుడ్డెట్టగాఁజేసి, రుద్రుండునై గర్జనన్ సల్పుచున్ బల్కు;—

'ఓమర్కటా! కాంచ నీ కెంత గర్వంబు? నిర్భీకుడై శత్రుమధ్యం బునన్ నిల్చి తయ్యారె! ప్రాణంబుపై నాను బోనాడితో? కావరంబో? కడుఁబిచ్చివాఁ డౌదువో? కానిచో, నాదుసోదరుడైన ట్టివుచున్ వ్రీతిఁ బ్రాణార్థమై, నన్నుఁ బ్రార్థించి జీవింపఁగా నెంచి విచ్చేసితో? నీదు నూరేదో? పేరేదో? నీ వెవ్వఁడో? పల్కు'మం చన్న, నాయంగదుం డల్ల నన్ నవ్వి శీర్షంబునల్లాచున్ బల్కు:- 'నో రావణా! మున్ను నన్ గానవో? విస్మృతిఁగంటివో? మద్యమున్ ద్రావివావో? కనన్ బుద్ధి స్వాధీనమం

దుఃఖవో? నన్ను గుర్తింపవో? మించి గుర్తించియున్ గూడ నీ విట్లు
వర్తింతువో? కానిలె వైట్టులో; విన్న నేడెల్వెదక, నిన్ను సప్తాంబుధుల్
ముంచి, వాలంబునకగట్టుచుక దెచ్చి, మాతంద్రియావాలి, నాతో
ట్లకుకగట్టగా బాపడొనేను నిక వింతయాపుర్వుగా నెంచి, నీముక్కు
పట్టిడ్వనే? నొప్పిచే నీవు రోదంపవే నాడు? నావీరవర్మండునొ వాలి
పుత్రుండ, నే నంగదుండక జామీ! జ్ఞప్తికికదెచ్చుకో'మన్న, దా
మండుచుక రావణుం డాడెడిక;—

‘వాలిపుత్రుండవా నీవు? నిక్కంబు నాచేతిలోఁ జిక్కినా, వెట్లు
నక దాఁటిపోలే, విదే లిట్టులకశ్రే లెదో? దుర్బల! మొన్న నీలంక కేతెంచి
యుండెక హనూమంతుడకగ్రోలి, మావారలుక వాలముక గాల్చి
పోవీడినక బాటిపోయెకగదా, వాడునున్నాడె? నీ పట్టులేచేయకగా
నెంచి, విచ్చసినా వేమొ? నే, నీపనికగందు’ నం చాడకగా, నంగదుం
డప్పు భాషించు, - ‘విన్న! హనూమంతు నానాడు సుగ్రీవునైనయంబు
నందుక మహావీరులొవానరుల్ పట్టి—“లంకాపురికజొచ్చి, నీవై రిచేఁజిక్కి
వాలంబుకగాల్పించుకొంటే? యశఖ్యాతి మాకెల్లనుక దెచ్చితే? లంక
వాలంబుతోఁజుట్టి యాగట్టురావీకి, నీవట్టెయద్దానిక దేలేకపోలే? దశ
గ్రీవునికబట్టి మట్టేనులేవై తె? కీ!” యంచు, నావానరుక శంపలక
గొట్టి, చీకొట్టిరోరావణా! వానరానీకమందాహనూమంతుడొక్కండు,
నే నొక్కండకజేతకగానట్టివారుంటి, మట్టొట మ మ్మిట్టిస్వల్పంబులొ
కార్యముల్ నేయనేమించు సుగ్రీవు’ డంచన్న, లో విస్తయంబంది
దై త్యేకుఁ డాయంగదుక జూచుచుండంగ, నవ్వాలిపుత్రుండు తా
గ్రమ్ముకబల్కు; ‘నోరావణా! రాముడంపెకజామీ! రాయబారం
బుకై, వీడు మీగర్వముక, సీత నర్పించి శ్రీరామునర్పించి జీవింపుమీ!
లంక నీవింకఁబాలింపకగాలేవు, నీపిన్నతమ్ముండె యీలంక నేలంగశ్రీరామ
చంద్రుండు గట్టెకజామీ! పట్టముక; జెప్ప నీకింతగాబుద్ధి నన్నంపె,
నోరావణా! వీడు దుర్బుద్ధి; వై దేహీ నర్పింపుమా! పాపకర్మంబులకనల్పి,

నిర్భాగ్యుడై పోతివే! రాముతో వైరమా! సాహసం విడిచి, యోధులమా! నిన్ను నీచత్రముల్ మ్రంచుత్రీరాముబాణంబు నీకంఠముకా సోకియే యున్న, నీపాటి కిట్లందు నీవుందువే! నే నిమిల్ సంధికై వచ్చి నీమోము నీతీంపఁగానుంటినే! భీమఁ బాతండు మున్నించినాఁ డింత నీబుద్ధి నూహింపుమా! పాపకార్యంబుఁ గావించి చేనేత నీపాటు నీ బిట్టులకొ దెచ్చుకొన్నావు. బ్రహ్మప్రసాదంబురౌ మేల్వరంబుల్ నిరుకా గాచురం చెంచి గర్వించితో? మూఱ్ఱ! యా బ్రహ్మరుద్రాదులే వచ్చి రక్షింపఁగా నిల్చి నకా, రాముఁడే యల్లినకా నిచ్చుఖండించు, నీశీర్షముల్ మ్రంచు సత్యంబు; నానీతిలో నెంచి, భూబాతనర్పించి, నీ ప్రాణముల్ గాచుకొమ్మున్న, వాలు బువైఁ ద్రొక్కఁగాఁబడ్డకాలాపీలీలకా గడుకరోజుచుకా, దైత్య నాథుండు గర్జించు నీరీతి;-

‘నోరోరి! యామానవుండా నరుకా జంపు! నాశ్రోతులా, మమ్ము నిర్జించుటారార! నే నెవ్వఁడంచెచితో? దేవగంధర్వసిద్ధామరవ్రాత ముకా దంచి, కైలాసశైలంబు నాబాహువీర్యంబునకా బట్టిపై కెత్తి యుట్టుఁత లూఁగించి, యింద్రాదులకాగెల్చి, వెల్లొందువాఁడకాజామీ! ధాత లో మెచ్చినాకిచ్చె దివ్యాయుధంబుల్ వరంబుల్, గనకా భద్రఁడే యిచ్చెఖడ్గంబు, నాపాటివా రుందురే? యీనరుల్ వానరుల్ మమ్ముఁ బోకార్తురే? చాటుపో, దుర్బదా! సంధియా నాకు నల్పాత్ములైనట్టిమీ తోడ! నట్టైనచో నవ్వరే దేవతల్!—

‘భావ్యమే నీకు, నోయంగదా! రామునికొగొల్వఁగా! సిగ్గుకాదే! మహాశూరుఁడౌవాలి!కా బుత్రుఁడై తండ్రివైరంబు దీర్పంగ నీకొప్పదే! రమ్ము నాతోడుగాఁ జేస; పై నిర్ము రవ్వారలకా జంపి హర్షింతుమో ధీనిధి! విక్రమాఘ్నండు వీ వెన్నుగకా, రామునికా బెద్దగాఁ జెప్పి కీర్తిం తువే! లోన భీతిల్లితో? యార! యారాముశౌర్యంబు నేమందుబో? ప్రాతదౌభధ్యవిల్వించె, నాయుఁడదౌతాటకకా సూలిచెకా, తా తినికా నాతి గావించి తా యక్షిణికాజేసెఁగా? బాపనికా జామదగ్నికా ధరకా

గొల్పె, బల్ వృద్ధులొదూషణాభ్యుక్త ఖరుక్ గొల్పె, మారీచుడొకజింకఁ
బోకొల్పె, నాక్రొత్తియొవారిఁ గూలంగ నేసెగదా! వారిధిగట్టెబో?
విక్రమంచార! యాయుట్టుకొక్కంబు! - నక గానవో? చెప్పఁగానైన
విన్నాడవో లేవో? నాచేరు విన్నక నడంకుగదా, లోకములో! దేవ
తల్ చూడ దాసుల్ సుమీ, నాకు! నీవారిధీశుండు నాయాజ్ఞవర్తిండు,
నారాము: దేమంతకార్యంబు సాధించె? నాయుట్టు నీ వింతగాఁ జెప్పు
చున్నా' వటం చస్తు, నాయంగఁగుండాకు;—

‘నోరోరి! శ్రీరాముమాపించెదే క్రూరకర్మదవై? తుచ్చుడొనీకు
నాచేత్రదోర్నికమం చెల్లెటుంగంగనా? మర్తతీ! బ్రహ్మరుద్రాదులే కాన
రాసత్యముక, దానవాధీశ! పుట్టింప గిట్టింప, సర్వసహాభాత్రి, తా
నొక్కఁడేకత్తుఁడొజొప్పి, యాసోమకుక జంపి దేవంబులక వేళ కర్పించె
నెవ్వఁడో? యామాసిమత్స్యంబు రాముండు; భూదేవినిక గోత్రపై
నెత్తి రక్షించె నెవ్వఁడో, యాయాదికూర్మంబు రాముండు; క్రూరా
త్తుడొ నాహిరణ్యాకు శిక్షించె నెవ్వఁడో, యా శ్రీనరాహంబు
రాముండు; ప్రహ్లాదురక్షింప స్తుభంబునం దుద్భవంబైన శ్రీనారసిం
హుండు రాముండు, దైత్యేశ్వరుడొబలిక దొక్కి పాతాళముకజేర్చి,
స్వారాజ్య మాదేవతానేత కర్పించెనో యెవ్వఁ, డావామనస్వామి
రాముండు, బల్ రాజసం బొప్ప నున్నతులొరాజులకద్రుంచి సంగ్రామ
దత్తుండునావెల్లు, నాజామదగ్గుండు రాముండు బుద్ధుండు రాముండు,
కల్కిస్వరూపుండు రాముండు, బోధించితీక సత్యముక నీకు; నాతండ్రి
కీచెన్నఁగా మిత్రుడై యుంటి వాకూర్చిచే నింత విన్నించితీక, - రావణా!
నమ్ము నామాట- ముమ్మాటికీకజెప్పెదక, సీత నర్పించి శ్రీరాముతో
సంధిసంధించి, నీవారలకగాచి, నీలంకరక్షించి, నీప్రాణములో గాచుకో;—

నన్ను, నికొసూడి శ్రీరాముతోఁ బోరరమ్మందువే? యేలదుర్బుద్ధి?
నీతోడనేరాను, నాతోడ విచ్చేయుమా! యిద్వరుక బోయి ప్రార్థింత
మో దేవునిక, - రాముడో, దీవరయోసుదీక్షుండు, నార్తావనుడొట.

మన్నించి నిక గాదు, భూజాత సర్పింపుమా! మాన్యుడొచుక జెడక
బోకుమా! నాహితంబితే లోసెంచుమా! యన్న, దైత్యేశ్వరుం దాగ్ర
హోవగుండ్రమింది, రిట్టాహుక బ్యాబ లాయకులక గ్రస్కుచుక
హుమ్మటం చామ్మచుక బట్టు:- 'సో రాక్షసశ్రేష్ఠులారా! వెలక వీనిక
బట్టుండి! రట్టుండి! రొట్టుండి! దించి దెంచాడుండి! యన్న, నారాక్షసుల్
లక్షకొమ్మమ్మడికాలేచి, ఖడ్గంబులుక, శూలముల, చట్టిల, భిండివాలం
బులుక బట్టి యాయంగదక బట్టరుండిక:-

అవ్వాలిపుత్రుండు శీఘ్ర! బుగా దైత్యలోకేశుకీర్వాళిపై దూకి,
తా నారలల్ ద్రోక్కి, భూమిక గిరిటంబులక దొల్లగాండేసి, బిట్టార్చి,
పట్టిచ్చి, యిట్టట్టుగావించి యాతేనిమర్దించి, విభ్రాంతులై తన్ను నారక్క
సుల్ మాడ, నభ్రంబురుక తేవ్వనక జేరంగా; దానవుల్ పోయి యా
కాశభాగంబునందాతనికబట్టి, జల్ శూలముల్ గ్రుచ్చుచుక గ్రద్దులక
దంచుచుక బెద్దగాఁబోర, నాయంగదుం దంతంగొపించి, యాదైత్యులక
గాళులక జేతులక వాలమూలంబునక బట్టుచుక గట్టుచుక గొట్టు
చుక నేలకుక బెట్టి, తా సంతటకబోయి శ్రీరాముపాదంబులక వ్రాలి,
యేత తనమాచార మాద్యంతముక జెప్ప, నాలించి రాముండు సుగ్రీవు
నీక్షించిభాషించు:-

— { శ్రీరామచంద్రుండు, యుద్ధమునకాజ్ఞపిచ్చుట: వానరరాక్షసుల,
మొదటివాటియుద్ధము. } —

'యుద్ధంబె గాంక గత్యంతరం బొందులేదయ్యె, నీలంకనుక
ముట్టడింపంగ, సైన్యములక బంపుమీ! యప్రమత్తుండలై యుద్ధ
కార్యంబుఁ గైఁబూనుమీ!' యన్న, జిత్తంబటంచాపి సుగ్రీవు, దంతక
నలుక నీలునిక బాంబవుక, వాయుపుత్రాదులక గాంచి, తా నాన
తిచ్చెక, వెనక సైన్యముల్ గొంచు నాలంక, నల్లెమ్మలక ముట్టడింపంగ;
నావెంట నవ్వార లాలంకదిగ్భాగముల్ చుట్టి, కోటల్ విదారించుచుక,
వహ్ని నంటించుచుక, వాకిళుల్ చీల్చుచుక, మించియారాటముల్ సల్పు,
నీక్షించి యాలంకలో రాక్షసశ్రేణి కాదైత్యులకేశుకాజ్ఞాపచస్సి

య్యంగా, యుక్తముజ్జేయ సన్నధులై వాడు శస్త్రాస్త్రములొదాల్చి, వేదండతండంబులు వాజులుప్రబులు, సింహశార్దూలముల వాహనాలొగాగ నారూఢులై, భేరుటకమ్రోగ, శంఖారవంబుల మహాకాహళధ్వజముల, పీఠసాదంబులు, వాజిహేమారవంబుల, భుజాస్ఫుల నారాముల, గర్జనల భర్జనలగూడి, యొండొంటి నాదంబు బ్రహ్మాండముల నిండ, లంకాపురీదుర్గమందండి విచ్చేసె రక్షస్సమూహంబు, లాసిమ్మటక రెండునై న్యంబు లొండొంటితోవాడ, దిగ్విధి నాదేవతల పచ్చి విఠించి రాయుద్ధ, మాశ్చర్యమగ్నాత్తులై;—

తుంటలొవిండ్లు, ఖండింపంగా బడ్డహస్తంబులు, జెక్కగాబడ్డ జంఘోరువుల, త్రుంచగాబడ్డకంఠంబులు, శూలముల గ్రుచ్చగా బడ్డదొక్కల, ధర్కగూల్పగాబడ్డశీర్షంబులు, బీడగాబడ్డ నేత్రంబులు, గోయగాబడ్డవో, నాల్కులు, రాల్పగాబడ్డకోటిరత్నంబులు, జీప్పగాబడ్డదంతావళుల, కూల్పగాబడ్డగుఱ్ఱంబులు, వ్రక్కలైయున్నతేనుల, మఱి బ్రక్కలక జెక్కగాబడ్డ శార్దూలముల, ముక్కలైయున్న శస్త్రాస్త్రముల, నిండి యెందెందునక రక్తపుకాల్వలే పాటగా, నాప్రవాహంబుల మాంసపుకముద్దలు, శల్యపుకబంజరాల, తేలియాడంగ, సంగ్రామరంగంబు భీభత్సమైయొప్పె, బలప్రేతముల భూతముల కాకినుల ధాకినులగూడి సంచారముల పల్పె, వానాటియుద్ధంబునక దైత్యులే మగ్గి రేమాయయోకాని, యావానరానీకమందొక్కరుకజావ, కవ్వార లెంతోవిజృంభించి హర్షించుచుకొరి రత్యంతము;—

— రావణండు మహాపార్శ్వనియోధులను, యుద్ధమున కంపుట. —

చాను లేలేంచి యానాటిసంగ్రామమం, దెల్లరక్షస్సమూహంబు, నిర్మామమై పోవుటల దెల్ప, దైత్యకుండాశ్చర్యముకొబొంది, యొక్కింతచింతించి, హెచ్చుకోపంబు రేకెత్తగాజేరి, రప్పించెవేకల బ్రజంభాభుక్తి, భూమ్రాహు, దేవాతకు, గంపను గర్జితకు.

మహాపార్శ్వ, గుంభక, నిమగ్నక, విరూపాక్ష, సుప్తఘ్న, నా
వజ్రనాభక, మహాకాయనిక, గాలవంస్త్రిక, మజీక శూరులైనట్టి
యోధాగ్రగణ్యుల వెనకరాగ, వీడించి భాషించు. 'మీరెల్ల మీ
నైస్యములగొంచు యుద్ధాచినికజేరి, శ్రద్ధాళులైపోసి, యావానరానీ
కముకదంచి, యారాభువద్వండ్వముకదించి, మీకీర్తి విగ్నేశములనిండ
రం, దింకబొం'దంచు నాడంగ, దివ్యంబుల బాణతూపీరములపూని,
హర్షంబునక గంధమాల్వాంబరాశేషభూషావళుల చాల్చి, వారెల్ల
రుక బెండ్లికై పోవువారట్లు మోషించుచుక, స్వందనారూఢులై సార
భుల వేరథాశ్వంబులకదోల, వార్వారు వేర్వేలుగా వారినినైస్యంబు
లకగొంచు ముకముందులక యుద్ధపాద్యంబులేపారంగా, సింహనాదం
బులకసల్పుచుక, భీకరాకారులై యట్టహాసంబులుక మీఱ, నేలీనట్లె
ల్లెడక నైస్యముల గూడిరా, నేగి యుద్ధాచినికజేరి, నీడించి యత్యు
గ్రులై వానరశ్రేష్ఠు లాయెల్లనైస్యంబులక గూల్చి, వృక్షంబులక
రువ్వచుక శైలముల వైచుచుక చాడ నారెండునైస్యంబు లావేశ
వారాసులొందొంటితోఁ బోరినట్లుండె;—

ఆసింధుటక, మొండెముల దుండముల బంతుల ట్టభదేశంబు
నక, లెక్కలేమండఁగానాడె, నాకాఁఘూకంబు లాకాశభాగంబునందుక
విమానంబులట్లాడె; నెందెందు బాణాన్నులేపారె, ఖడ్గంబు లొందొం
టితోఁదాడి, క్రొక్కార్వెలుంగులబలెక జూడ్పీకొక డల్పవొప్పారె;
నావింటిటంకారముల, భేరిభాంకారముల, వీరహంకారముల వాజ్ఞ
హేషారవంబుల ధరాకాశములనిండె, నారీతి నారెండునైస్యంబు
లాహరవిద్రాదులకమాని, కొన్నాళ్లహారాత్రముల ఘోరమై తీరి
కల్మానిపోరాడె, నానాటికొక వైత్యునైస్యంబులకజచ్చి సన్నంబులై
పోయె; నానిల్వకొంచెంపు నైస్యంబు ప్రాణేచ్ఛమైపాటె, నల్లిక్కులక
బట్టి హా! హా! యటం చాచ్చుచుక;—

కారులు లంఘించి, త్రేక్యేశ్వరకదాని, శిర్దోషి

విన్నించి రిపతిగఁ- 'దేవ! భూమ్రాతుడో చచ్చె, దేవాంతనం డీల్చె,
మ్రగ్దో బ్రజంఘుడు, మ్రందో నిశీష్పండు, నాకింపనుం దేగె,
సుప్తఘ్నుడుగఁ గూలె, యూహాతుఁ డీల్చె, మహాపాశుడుగఁ జచ్చె,
నావజ్రనాథుండు ధాత్రీస్థలికడెల్లె, గుంఘండు నుగ్గయ్యె, నాకాల
దంఘ్రుండు నూనయ్యె, స్వామీ! మహాకాయఁ డీబోరముగఁ వీడె,
సంగ్రామరంగంబునందున్న యావద్విశిష్టఁబు దైత్యసైన్యంబు నీఱయ్యె,
నీలక్షపుత్రేఘండు దొక్కఁ డీమేఘవాదండు మాత్రంబు ప్రాణంబు
తో నిల్చె' సంచార్యగఁగః—

— మేఘవాదుడు యస్త్రమహతః బోవుట. ౧౭—

విస్తయంబంది దైత్యశ్వరుండాత్తలోనొచ్చి బల్విన్న నామోము
నకఁ బ్రక్కనేయున్న యామేఘవాదుగఁ విలోకింప, నాయుద్ధజిత్తంత
నాటోపమేపారఁగాఁ దండ్రితోఁబల్కు- 'నోతండ్రి! నీ కేటి కీభీతి నేనుం
డఁగా? తేడ! వీరాదివీరుల్ మహాశూరతా దైత్యు లీనాడునిర్నాము
లైపోయిరే క్రోతులవాఁ? యారార! కానిప్పు, నేబోదు, నా
రామునికఁ లక్షణుగఁ ద్రుంచి విచ్చేసెదక, జూడు నాశౌర్యముగఁ వీర్య
ముగఁ, విక్రమాటోపముగఁ, దండ్రి! నీ విట్టులకఁ మోమువాడ్వార
జింతింపఁగానేటికో? యాత్మజుల్ చచ్చుటకఁజేసి లోఁ గుందుటకఁ గందె
నో మోము! నీవీరసైన్యంబు నిర్మూలమాటించి నిర్విర్యతకఁ సుక్కితో?
తక్కితోఁదైర్యముక? చచ్చువారికఁ నలుంపెంచి శోకింతురే ప్రాజ్ఞులకఁ?
వీరవర్మండవే? శూరలోకఁగ్రగణ్యుండవే! ముందుకార్యంబు సాధిం
పఁగాఁజూడు' మంచాడి, తాడిగ్గునకఁలేచి శస్త్రాస్త్రముల్దాట్పు, వే వచ్చి
యాతండ్రికొమ్మెక్కి, యెంతేనియుకఁ సైన్యముల్ గూడిరాఁ, గాల
కాలుండునా దోపఁగా భీకరాకారుడై గర్జనల్ నల్పుచుకఁ బోయె
నాదేవతల్ భీతులై, హా! యటఁ చార్యగఁగః—

— { మేఘవాదుడు బ్రహ్మస్త్రముచే రామలక్షణులను
వానరసేనను మూర్ఛగొలుపుట. } —

— మున్నదైత్యపుత్రు విలోకించి సుగ్రీవసామీదు లాజాంబ

వంతుండునుకొనె నై న్యముల్ గూడి దాకంగ, పోరాడె శస్త్రాస్త్రముల్
పుష్పముక, వానరుల్ శైలముల్ దెచ్చివై వంగ, ఖండించు నస్త్రంబుచే
దుండగ; వానరుల్ రువ్వనృతంబులకెక్కు వేముక్కలొనట్లు; పెం
వెక్కి యెండెందునకదానయై, మృత్యుదూరంబుగా వానరాసీకముకొ
గొట్ట, వీక్షించి శ్రీరామసామిశ్రు లస్త్రంబులకదాల్చి పోరాడి తత్కంత
చిత్రంబుగా; బుచ్చుబాణంబు లాచచ్చుబాణంబులక వ్రచ్చుబాణంబు
లుక హెచ్చి యెండెందునక దోచె, నెవ్వారివో యవ్విగుర్తింప
రాకుండె, గాలాగ్నుత్రమించె బాణాగ్ను, లావణి! యటంచాచ్చుచుకొ
గూలుగాత్రంబు లవ్వాదిగానుండె, శ్రీరాముం దాయంత నత్మ్యస్రవై,
రాక్షసాసీకముకొ ఘోరబాణంబులక మిక్కిలికెక్కుచుండంగ,
వీక్షించి యమైఘనాదుండు దిగ్భ్రాంతుండై యింత చింతించి యాటోప
మేపార బ్రహ్మాస్త్రముక దింటుంధించి బ్రహ్మాదమల్లాడఁగాఁ బుచ్చునక,
ఘోరదావాగ్నులక గ్రక్కుచుకొ దిక్కులుక బిక్కుటల్లంగ నారాట్ట
ముల్ జేయుచుకవచ్చి సుగ్రీవునై న్యంబులకజొచ్చి, శ్రీరాముతోఁ
దమ్ముతోఁగూడ నాచర్యనై న్యంబులక నేలకుకబెట్టె; - శ్రీబ్రహ్మచేతకొ
వరంబొందియున్నట్టి సామిరినిక, బ్రహ్మమంత్రప్రభావంబునక వెల్లు
వాడొ సురారాతి సోకర్యుకొ మాత్ర మాయస్త్రరాజంబు స్ఫుర్నింపఁ
బోకుండె; నావానరుల్ నేలనైఁగూల హర్షించుచుక మేఘనాదుండు
రక్షస్వరూపంబుతోఁ బోయె నేతత్సమాచారముకొ దెల్పంగకొ
దండ్రీకొ;—

— { హనుమంతుండు సందేహకరణించెచ్చి శ్రీరాఘవులను } —
కసినై న్యమును, మూర్ఖుడెల్పట.

బిచ్చుటక రాత్రియుద్ధావనిక వాయుపుత్రుండు, నాకుంభకర్ణా
నుజకగూడి ధాత్రిస్థలిక వ్రాల్చున్నట్టియవ్వారలం దేదజీవించిరో,
యేరు ప్రాణంబులకదాసిరో! కాంచునాకాంత, గాఢాంధకారంబునకొ
ఓవ్విటిలోఁబ్రాని శోధించుచుకబోయి, కీశేకులక ముట్టుచుకదట్టుచుకొ
జీనుచుకొ. రక్తమాంసంబులక గ్రోలుచున్నట్టివొ శాసీనీధాసీనీ భూత

తేతాశసంఘంబులకొ విలొలుచుకొబొయి యందొక్కచో నేలవైవ్రాలి
 యున్నట్టి యాజాంబవంతుకొ విలొకించి వేగకొ 'విభీషాఖ్యదైత్యేంద్రుఁ
 డిట్లాడు:- 'ఋత్యేశ్వరా! ప్రాణముల్ గల్గియున్నాడవే! వానరుల్ రాఘ
 వుల్, మూర్ఖమై వ్రాలియున్నార, లిం కేయుపాయంబునకొ దెల్పంగా
 నొను దెల్పంగదే! యన్న, నాజాంబవంతుండు, లోనొచ్చి, నిట్టూర్పు
 పోబుచ్చి, భాషించు- 'దైత్యేశ్వరా! కన్నులకొ నేడు నాబాణముల్
 గ్రుచ్చుటకొజేసి వీక్షింపరాకుండెడికొ, శప్పమా! జీవతుండొనె యవ్వా
 యుప్రత్రుండు పల్కాడుమా!' యన్న, దైత్యేశ్వరుండాడు:- 'నోధీరరా!
 రామునేమంబు సామిత్రి నేమంబుఁ బ్రశ్నింపవే! రాజసుగ్రీవుసౌఖ్యంబు
 నాసింపవే! వాయుప్రత్రుకొ విచారింతువేలా! మహాశ్వర్థమైతోచె
 నంచన్న, నాజాంబవంతుండు - 'దైత్యేశ్వరా! యెవ్వరేమైనగానిమ్ము,
 సామిరిమాత్రంబు ప్రాణంబుతోనుండెనా చాలు, వాఁ డెల్లరకొబొచు,
 విస్మింపుమా! మాహనూమంతుఁ డున్నాడె నేమంబుగా?' నన్న, నా
 ప్రక్కనే యున్న సామిరి లొక గ్రక్కునకొ జాంబవంతుకొసమిషించి,
 తత్సాదముకొబట్టి- 'యున్నాడె సౌఖ్యంబుగా నీకృంకొ, నాకు నేమాజ్ఞ'
 యంచన్న, వాతాత్మజకొ జేరఁగాడిసి యాజాంబవంతుండు. 'నోపావనీ!
 వేగ నీవేగి, యాయుష్వసంద్రంబులంఘించి, యాశీతశైలంబు, నావెండి
 కొండకొ మఱకొ శ్వేతశైలంబునుకొదాటి, యానేతసంద్రంబులంఘించి,
 ద్రోణాద్రిమధ్యంబునందున్న సుజీవనాభిఖ్యవీర్యాచక్షుధికొదెచ్చి, శ్రీరాఘ
 వద్యంద్యముకొదేర్చి, నై న్యంబులకొగావి, సత్కిర్తి నార్జించి, నీస్వామి
 కార్యంబు సాధింపుమా!' యన్న, సామిరి యంతకొ మనోవేగియై యత్ర
 మార్గంబునందేగి యారాత్రియే వచ్చె దివ్యాషఘాత్రికొ దలకొదాల్చి;
 యంతకొ నలుం డేరి సంజీవనకొగొంచు నద్దానితో, రామసామిత్రులకొ
 వానరాసీకముకొ వే స్పృశింపంగ, వారందఱుకొ మూర్ఛుకొ దేటి,
 రాకిష్టులకొ పర్వతంబుకొ దదాస్థానముకొజేర్చి విచ్చేసె సామిరి;—

శ్రీరామసౌమిత్రులు వానరశ్రేణితోఁ జచ్చిరంచన్న నయ్యింర
జిహ్వకృముల్ చల్లగా వీనులన్ సోక, హర్షించి యుప్పొగుచుఁ
హాయిగా దైత్యలోకేకుఁ డారాత్రి సౌఖ్యంబుగా నిద్రతోఁబుచ్చి, తాఁ
బ్రొద్దునన్ లేవఁగాఁ, జారుఁ దొక్కుండు విచ్చేసి- 'లంకేశ్వరా! రామ
సౌమిత్రులు వానరులీనిన్న నేచచ్చి యీనాఁడు జీవించి, వారెల్లరున్
యుద్ధసన్నద్ధులైవచ్చి, సంగ్రామరంగంబునన్ వేడియున్నా'నన్, తేఁడు
దిగ్భ్రాంతుఁడై 'చచ్చి వా రెట్లుజీవించిరో? రాముఁ డామంత్రమున్
నేర్చెనో? తంత్ర మేచేసెనో? అందఱన్నట్టు లాతండు దేవుడా? ఆశ్చర్య
మాశ్చర్య మీచిత్ర మెన్నంగ, మత్సర్యనైన్యంబు నిర్మూలమామెన్,
గటా! యక్షగంధర్వసిద్ధామర వ్రాతమున్ లెక్కకేతేని దోర్బిక్రమ
ప్రకరమాగ్రేసరుల్ దైత్యవంశోత్తముల్ ధాత్రివైఁగూలి నిర్నాములై
పోయిరే?' యంచు నొక్కింత చింతించి, దర్పంబు లోనెంచి ధైర్యంబు
దీసింప నవ్వారి కిట్లాడు;—

— కుంభకర్ణుని నిద్రాభంగము; వాఁడు యుద్ధముఁ జేయఁబోవుట. —

'నాతమ్మునిన్ గుంభకర్ణాఖ్యునిన్ లేపరే! యామహావీరుఁ డివ్వా
రలన్ జంపఁగా శక్తు' డంచాడె, నామాటపైఁ బోయి రారక్కసుల్,
నిద్రలోనున్న యామంభకర్ణాఖ్యునిన్ లేపఁగన్; బోయి, యాదైత్యు
సద్దంబునన్ జొచ్చి గాఢంబుగా నిద్రలోనున్న యామంభకర్ణాఖ్యునిన్
డాసి, నిస్సృణభేరీమృదంగాదివాద్యంబులన్ మ్రోగఁగాఁజేసి, వా రెల్ల
రున్ గూయుచున్ గంతులన్ వైచి, రాభీకరధ్వానముల్ సోకుటన్, ది
గ్గజశ్రేణికర్ణాంతరాశంబులున్ బీటలై పాటె, నట్లయ్యునదైత్యుఁడున్ లేప
కున్నంత, రక్షస్సమూహంబు బల్ ఖడ్గముల్ కుంతముల్ గ్రుమ్ముచున్,
భిండివాలమ్ములన్ జిమ్ముచున్, గుట్టలన్ జెట్టులన్ మేనిపై నెట్టుచున్,
శూలముల్ గాలముల్ వీనులన్ గ్రుచ్చుచున్, సమ్మేటల్ వట్టి వృత్తీపిత్తెఁ
గొట్టుచున్, గ్రాఁగుతైలంబు నిండాఁగంభంబులన్ నించి కర్ణంబులన్
బోయుచున్, పారలన్ గోళులన్ గ్రుచ్చుచున్, దంతులన్ దోలి దేహంబుఁ

ద్రోక్కించుచుకొ, గొంతకాలంబు నీరీతిఁ గావింపఁగాఁ, గుంభకర్ణుండు
తా నెట్టెటో యింత మేల్కొంచి, హుమ్మంచు నుగ్రంబుగానీల్చి, శేషా
గ్రహాస్తంబులకాసాచి, వెగహ్వారం బైననోర్విచ్చి, జంఝానిలంబట్టివా
నావలింతల్ కడుకబుచ్చి, యాయగ్నిసోశంబులకబోలు నేత్రద్వయి
విచ్చి రక్షస్సమూహంబు నీక్షించి- 'యిట్లేల నానిద్రకుఁ భంగము
సల్పినా'రంచు గర్జించె, వా రంతభీతాత్తులై మోడ్పుకేల్వట్టిభాషించి-
'ఓదేవ! నిక లేపఁగా లోకనాథుండు మీయన్న మాకాజ్ఞనియ్యంగ,
మేమిట్లు కావించినామంటె, మన్నింపుమా! మ' వ్వుటంచన్న, నాతండు
తా దిగ్గునకలేచి కొండట్లు కూర్చుండె; వా రంతటక మాంసపుక
రాసులకదెచ్చి ముందుంచ నాయన్నియుఁ మెక్కె, నాపిమ్మటక-రక్త
కుంభంబులక మద్యభాండంబులకదెచ్చి యంచియ్యఁగాఁ ద్రావె, నా
పైని దివ్యాంబరాశేషభూషావళుల్దాల్చి యున్నత్తుండై వచ్చె; దా
నన్న యాస్థానముక జేరఁగక;—

వచ్చి యాయన్నకుఁ మ్రొక్క, నాతండు నాసోదరుకబ్రీతిమై
గొఁగిటకగుచ్చి యాచెంత నేయున్న పీతంబుఁ జూపించె, వాఁ డంతఁ
కూర్చుండి దైత్యేశ్వరుక గాంచి భాషించు- 'నోయన్న! సౌఖ్యంబెగా
నీకు నీవారికి? రాక్షసాధీశ్వరా! లంక నింకేమి యుత్పాతముల్ పుట్టి
మున్నె, గడుక నిద్రలోనున్న నన్నిట్లు మేల్కొల్పఁగా? నేరివైఁబోరికి
బోవలె? దెల్పుమా!' యన్న, నారావణుం డాడు:- 'నాతమ్ముండా!
మున్ను విన్నాడవొఁగాదె, భూజాత నేఁ దెచ్చుటల్? దానికై రామ
సౌమిత్రు లాక్రోతులకగూడి నిచ్చేసి, నాతోడ యుద్ధంబు సాగించి
రత్నంతఘోరంబుగాఁ, జూడఁగా నేడు రక్షస్సమూహంబు, సంగ్రామ
మం దెంతయోహాలె; సామంతులుక మంత్రులుక మంత్రిపుత్రుల్,
మహాయోధు లిం కెండటోచచ్చి రేమందు? నాపుత్రులుక లక్షసం
ఖ్యాకులుక దీటి, రామేఘనాదుం డొకండేసుమీ! నిల్చె నీనాటి, కా
పిన్నతమ్ముండు వన్నీడి తాశత్రువుక గొల్వఁగాఁబోయె; నేమందు? నింత

యుద్ధ సీతార్థవీర్యప్రతాపంబులకొనమ్మి నే నింతదైర్యంబుతోనుంటి, నాదిక్కునీ మోక్కడే' యంచు దాఁ గన్నులకొ నీరువెట్టుంగ, నీక్షించి యాకుంభకర్ణుండు లోకంబు లల్లాడ గర్జించుచుకొ లేచి, కోపించి, నేత్ర ద్వయింకొ విస్ఫులింగంబులకొగుప్పుచుకొ బల్కు- 'నారా! యాదుర్మ దులో లుకలో నింతకార్యంబుఁ గావించిరే! కన్నులకొగానరా, వార లే నాఁడునుకొ నన్ను? విన్నాకుకాదో, మదియాద్భుతంబైన వీర్యప్రతా పంబులకొ మున్ను? వీక్షింపుమా! నేఁడు నే విడకారామసౌమిత్రులకొ జించెదకొ, వానరాసీకముకొ దంచి యేతెంచి హర్షాంబుధికొ ముంచెదకొ నిన్ను, నకొ గాంచు' మంచాడి వే లేచి; నావెంటన్నేనైనన్యముల్ గూడి యేతెంచె, గాలాంతకుండట్లు గర్జించుచుకొ బోవ, నాథాటికొ భూమి యూటాడె;—

—॥ యుద్ధరంగమునఁ గుంభకర్ణుని స్వేచ్ఛావిహారము. ॥—

ఆదానవుం డట్లువిచ్చేయ, వీక్షించి యావానరుల్ చెచ్చెటకొ వృక్షముల్ శైలముల్ దెచ్చి యాదైత్యువై స్వేచ్ఛమై సువ్రుచుకొబోవ, లోనవ్వు చాదైత్యుఁ డవ్వారితోనాడు- 'నోక్రోతులారా! వినుం, డల్ప ప్రాణుల్ సుడిమీర, లే లిట్టు లీరామునికొ నమ్మి చావంగ సున్నాకు? ప్రాణంబు లే మంతభారంబులే? పొండుపొం, డేను శ్రీరాముతోఁబోరఁ గాఁబోదు, నాకడ్డమైరాకుడీ' రన్న, సుగ్రీవ సామిరి నీలాంగదాదుల్ వెసకొ ప్రోగుగాఁజేరి, నైన్యంబులకొ గూడి, యాకుంభకర్ణాసురుకొ జట్టి, చిట్టార్పుచుకొ బోరుగావించినకొ, వాఁడు హస్తంబులకొసాచి కీశేశులకొ గోట్లసంఖ్యాకులకొ బట్టి యొక్కుమ్మడికొమ్రొంగుచుకొ, గాళులకొ రాయు చుకొ గాలకాలుండునై మించి సంగ్రామరంగంబులో నెందుఁ దా నొక్కఁడై నిక్కి స్వేచ్ఛావిహారంబుఁ గావించ; నాథాటి పైరింప కావాన రుల్ దిక్కులకొ బట్టి, రంతకొ హనూమంతుఁడుకొ సూర్యపుత్రుండు నీలాదులుకొ దిట్టలై నిల్చి ఘోరంబుగాఁ బోరుఁగావించుచుండంగ సుగ్రీవుఁ డుగ్రుండునై పూని చేతకొగడకొ, దైత్యువై దూఁకె, నద్దాని

నాదవృన్ రాముఁ డీక్షించి తానా¹విభీషణ్యుడై త్యేంద్రుతో బల్కు-
'లంకేశ్వరా! కంటివే, కాలరుద్రుండు నావచ్చు నాఘోరక్రూరాత్ముఁ
డెవ్వఁడు? మానైస్యముల్ వాని నీక్షించి దిద్దేశముల్ బాతె, సుగ్రీవుఁ
డదైత్యుతోఁబోరఁగాఁజేరె' నంచన్న, నాస్వామితో నాతఁడెట్లాడు;—

— విభీషణుడు శ్రీరామచంద్రునకుఁ గుంభకర్ణుని వృత్తాంతమునుఁ చెలుపుట. —

'ఓరాఘవా! యాదశశ్రీవులమ్ముండు నా కగ్రజాం డీతఁడే కుంభ
కర్ణాహ్వాయించెను, నీవీరుఁ డాదేశతానీకముకదోలెఁ బల్కాటు,
లీతండు బ్రహ్మాండముక బ్రద్దలొనట్లు గ్రద్దంగ శక్తుండు, వీరుండుఁ
గ్రూరుండగుక; థాత యీనీచు దుర్వర్తనక గాంచి- 'నీవాటుమాసం
బులుక నిద్రలోనుండు, మింకాటుమాసంబులుక మేలుకొమ్మంచు
శాసించె; నామేలుకొన్నట్టి నాల్గీతనిక రుద్రుడేకజాలఁడోపంగ, నిర్బం
ధమై నిద్రలోనుండఁగా లేపినక, వీడు సంగ్రామమేసల్పుచో జచ్చు'
నంచుక విధించెకజామీ! బ్రహ్మ; నే నిందువిచ్చేయునాఁ డీతఁడుక
బోయె నిద్రింపఁగా, నేటి కీతండు నిద్రక బదార్సాల్లమాత్రంబె పోఁ
బుచ్చె-బూర్లంబుగాకుండనే నిద్ర, నిర్బంధమైలేపె వీనిక దశాస్యుండు,
కానక నిజం బీతఁడుక జచ్చు నీచేత నే'డంచు వాక్రుచ్చె; రాముండు
కానివ్వుటంచాడి, సుగ్రీవుతోఁ బోరుఁగావించుచున్నట్టిక డొకుంభకర్ణుక
విలోకించుచుండంగ నాయంతలో దైత్యుఁ డుగ్రుండునై ముష్టిచేగొట్టె
సుగ్రీవు, నావెట్లుచే వానరేశుండు మూర్ఖిలై;—

— మూర్ఖునొందిన సుగ్రీవునిగొని కుంభకర్ణుండు, లంకకుపోవుట. —

ఆకుంభకర్ణుండు హర్షాత్తుడై - 'చిక్కెఁబో, శ్రోతితేఁ, డీతనిక
బట్టి, నేఁ గాన్కగా నన్న కర్పించి, మోదింపఁగాఁజేతు నీనాఁడు, నా
మీదటక రామసౌమిత్రులక జాతు'నం చెంచి, బలమూర్ఖమై వ్రాలి
యున్నట్టిసుగ్రీవునికబట్టి, తాఁ జంకలోఁబెట్టి, లంకాపురిమార్గముక
బట్టె, దైత్యుల్ గుహనందులై పొంగుచుక గంతులక వైచుచుక

1 సురాకాతికర్ణుండు వైత్యేంద్రుతోఁబల్కు;— పా.

బోయి, రావానకుల్ ఖన్నులైకుది రావాయుపుత్రుండు, నీలుండు, నయ్యంగడుండుక నలుం, దాదియా వానరశ్రేష్ఠు లేమేమియుక జేయఁగాఁజాల కాదైత్యు వెన్నంటి, దౌదవ్యులకబోవుచుక యోజనల్ సబ్బుచుండంగ, లంకాపురికజేరె నాకుంభశ్రాఖ్యుఁ, డవ్వేళలోఁ జంక లోఁజిక్కియున్నట్టి సుగ్రీవుఁడుక మూర్ఛమేల్కొంచి, తద్దస్థితోఁగాంచి లోఁగుందుచుక సంసుకై వేచి తా నుండఁగా, మద్యపానంబుచే మత్తుఁడై దైత్యుఁ డాచంకనల్లంతనల్లార్చె, నాసుందునకజాతీవిచ్చేసి సుగ్రీవుఁ డాదైత్యుకర్ణంబులక ముక్కునుక బండ్లతోఁబీకి, శీఘ్రంబుగా నశ్రు మార్గంబునకదాఁట, నీఱించి యవ్వాయుపుత్రాదు లాధీరునికజేరి, హర్షించుచుక రామునికజేరఁగాఁబోయి, రావైనదైత్యుండు మత్తాత్తుఁడై యావిచారంబు నేమేమియుకగానకే, లంకలో రాజమార్గంబునక బోవుచుండంగఁ- 'దా వానరాధీశు సుగ్రీవునికబట్టి, బల్చిట్టయై గుంభకర్ణం డీదే తెచ్చు' నన్వార్త నాలించి, హర్షించుచుక దానవస్త్రీలు, వాద్యంబులుక వోడరా, హారతుల్దెచ్చి యాకుంభకర్ణుక విలోకించి, బల్రక్తసిక్తంబునొ మొండిముక్కుక, మఱిక మొండివాపీనులక గాంచి దిగ్భ్రాంతులై వార్త వినిపఁచగా, దైత్యుఁ డద్దాని కాశ్చర్య మగుండనై, ముట్టిముక్కుక నిజుబెంచి నిర్విణ్ణుఁడై, మానభంగంబు లోనైఁపఁగాలేక- 'నీమోముతోరావణుక జూడలే' నంచు సిగ్గెంచి- 'యారామసౌమిత్రులక వ్రత్తు నొందెక రణాగ్రంబునక జత్తునొందెక మ టింకొండు నేనొల్ల' నం చల్లి, తా వెన్నకుక బోయె, యుద్ధావనిక జేరఁగఁక;—

—ॐ కుంభకర్ణండు మఱిలయుద్ధమాడవచ్చి, శ్రీరామునిచే జచ్చుట. ॐ—

ఘోరదుర్వారణోపంబునక జేరి దైత్యుండు యుద్ధావనిక, జీరుచుక వీరసంచారముకజేయుచుక మీఁటి స్వేచ్ఛక గపివ్రాతముక బట్టుచుక గొట్టుచుక నేలకుకబెట్టుచుక చిట్టయై ద్రివ్వరక; దాళఁగా లేక సుగ్రీవుఁడుకదాఁగె, నాయంగడుం డందు నొందెందు రాకుండె,

సవ్యాయువుత్రుండు దౌదవ్యులు దుండె, నీలుండు భీతిల్లి యాదైత్యుని జేరఁజోకుండె, దారుండు జాతె, నలుం డందు లేకుండె, భీతిల్లవంగుల్ వెసఁ బాటి రాచెట్టులఁ గుట్టులఁ బట్టి విట్టార్చుచుఁ; జాంబవంతుండు దూరంబుగానిల్చి, నీయల్లకల్లోలముఁ గాంచి పిగ్గాగ్నితుండై చేష్టలఁదక్కి పీఠీంచుచుండెఁ; మహామత్తుండై కుంభకర్ణుండు శ్రీరామునిఁ దాయరాఁ, గాంచి యారాముఁడుఁ వింట నస్త్రంబు సంధించి దైత్యుఁ నిరీక్షించుచుండంగ, సార్భటముఁపల్పుచుఁ గుంభకర్ణుండు విచ్చేసి యారాఘవస్వామితోఁబల్కుఁ: 'నోరామ! నీకాయువుదీతె, నేఁ కుంభకర్ణుండ, నీమూఁడులోకంబులఁ నాదుపేరన్నచో, దేవతల్ దానవుల్ భీతులై, నాకుజోతల్ సమర్పింతు, రెన్న నరుం డీవు నన్నీర్తువే?' యన్న;—

శ్రీరాముఁ 'జోదానవా! యేటికీరి త్రయార్భటముల్? చూపఁగారాదె నీశక్తి?' నంచాడె, నాకుంభకర్ణానుజుండంతటఁ వింటినిఁబూని, బాణంబుసంధించి వేచచ్చి శ్రీరాముపార్శ్వంబునఁనిల్పె, బోరాడఁగాఁ, దమ్మునిఁ గాంచి యాకుంభకర్ణుండు- 'నాలే, బభీ! సార్థకం బిప్పుడయ్యెఁజామీ! సోదరుండౌటకుఁ బోరు నాతోడఁగావింపఁగా' నన్న, నేత్రంబులఁ నీభులఁ గ్రుక్కుచుఁ బల్కు నాతండు- 'నోయగ్రజా! జానకీనేతకుఁ నీత నర్పింపుచుం చెంతయో నీతి బోధించితిఁ, గాల మాసన్న మౌటఁ మదియోక్తులఁ గర్ణముఁజొన్నకుండె దశగ్రీవుఁడట్లాటచే ధర్మపక్షంబునఁజేరితిఁ, దల్లియాజ్ఞానుసారంబుగా, వంశముఁనిల్పుఁగా' నంచు వాక్తుచ్చె:—

ఆకుంభకర్ణుండు భాషించు- 'నెట్టైన నీవిట్టియిక్కట్టులఁ తేని, నీయగ్రజా వీడి రాధర్మమే?' యంచనఁ, 'ధర్మముఁ దైవముఁ జూడఁజే దండ్రినేక బాయ న్యాయంబగునుము! నీయిష్టమే' మన్న- 'నేతేని యాజ్ఞానుసారంబుగాఁ బోరెదఁ, బ్రాణమేనిఁ దృణప్రాయ మల్లెంచి వర్జించెదఁ గాని నీన్యాయమేనొల్ల' నంచాడి, శ్రీరామునిక్రై-

శరంబొందు పోమీటె, నారాఘవుం డద్దిఖండించె, నామీద వారిర్వు
రత్యంతఘోరంబుగా మీటి, శస్త్రాస్త్రనైపుణ్యముజూపుచో నొందో
రులోసిపోకుండ దిగ్దేవతలోభీతులై చూడ యుద్ధంబు గావించిర, డైంతో
కాలంబుమీదకా వెనక- గుంభకర్ణానుజండాడుశ్రీరాముతో- 'దేవ!
యేలింకనాలస్య, మీదైత్యునిజంపుమా! లీలకు వేళగావెద్ది, భాస్వం
తుఁ డస్తాద్రినిగ్రంథుచో, రాక్షసుడొట నీతండు బలమాయలక
బన్న నేర్పుజుమీ!' యన్న, రాముండు ఘోరాస్త్రపాళిబ్రయోగించి
యదైత్యహస్తంబులకద్రుంచె, నారక్కసుం డంత శ్రీరామువై దూఱ
సుంకింప, వీక్షించి వే వహ్నిబాణంబునకా వానిపాదంబులకద్రుంచె,
నారాఘములోసల్పుచుకా మొండె మేలెంచుటకా గాంచి యైంద్రాస్త్ర
ముకబుచ్చి ప్రాణంబువోకార్చె, సంతకా¹ విభీషణ్యుడై తేల్కంద్రుఁ
డాయన్ననీక్షించి- యయ్యో!' యటంచార్చె, దిగ్దేవతలోమెచ్చి కీర్తించి
డివించిరా రాఘవుకా! లక్షణుం డంతవిచ్చేసి శ్రీరాముహస్తంబునందున్న
విల్లంది శాంతింపఁగొఱజెప్పి, యాకుంభకర్ణానుజాకాజేరి, యుక్తప్రసంగంబు
గావించి యోదార్చె:—

— రావణునిమూలబలమును రామచంద్రుండు ధ్వంసమొనర్చుట. —

ఆపిమ్మటకా దూత లాలంకలోజూచ్చి, యారాక్షసాధీశునాస్థాన
ముకాజేరి విన్పించి రాకుంభకర్ణుండు యుద్ధంబులోక జచ్చుటకా, దాని
విన్నంతనే మూర్ఛమైవ్రాలె దైతేల్కంద్రుఁ, డందుకా సభాస్థానముకా
దిగ్భ్రమకాజెంది లోకగుండి; రాపిమ్మటకా దేవీ శోకించె దానశ్రువులో
వుచ్చుచుకా దానవేంద్రుండు- 'హాసోదరా! నీదు వేర్విన్న దిగ్దేవతలో
దిక్కులకబట్టిరే! యట్టినిన్నుకా నరుల చంపిరంచన్న నేమందు? నాగుండె
నీరయ్యెఁగా! నిన్నుబోల తమ్ముడుకా దక్కునే నాకు? నాబాహు
శౌర్యంబు డిందెకదానేడు! నాదైర్యలక్ష్మీవియోగంబు నేక గంటి
నీనాడు, దీవచ్చుపంబయ్యె నీరావణుండంచు వాపోవుచుకా మించి

శోకించి, యామిఁదటఁ దైర్యముజేసి, రోహరుణాతుండునై చారు
లఁ గాంచి గర్జించుచుఁ బల్కు:- 'నాప్రాణప్రాణంబునౌ మూల
నైననంబు యుద్ధావనఁజేరఁగాఁజెప్పు.' డంచన్న, వారేగి విన్వింప నా
మూలనైననంబు సంగ్రామరంగస్థలిఁజేరె, శస్త్రాస్త్రముల్దాల్చి, దిగ్దేశ
ముల్ నిండి తండ్రిపతండంబులై వచ్చె; దిగ్భాగముల్ మ్రోగె నావీర
హనుకారనాదంబుచే, బాదసంఘట్టనఁ ట్టి కంపించె, రాముండు
విభ్రాంతుడై యాసురా రాతితమ్ముండు దైత్యేంద్రుతో నాడు- 'నేమబ్బు
రంబిద్ది! యీలెక్కలేనంతనైననం బదెందుఁపిచ్చేనె! విన్వింపవే!
యన్న, నాధీరుఁ డారాముతోఁబల్కు;—

‘ఓరాఘవా! దేవదేవేశ్వరా! యాదశగ్రీవు నత్యంతమా
మూలనైననంబు సుమిద్ది! యిద్దాని సాయంబునఁగెల్పె, నాదైత్య
నాఘండు ముల్లోకముల్, దీని నిర్జింపఁగా వానరుల్చాల రోదేవ!
బాణంబుసంధింపుమా!’ యన్న శ్రీరాముఁ డొక్కింతయోజించి సమ్మోహ
నాస్త్రంబు సంధించిపోమీటె, నయ్యస్త్ర మదైత్యునైననంబులోఁజొచ్చె
సూర్యాగ్ని తేజంబునఁ వెల్లుచుఁ, బాణమాహాత్మ్య మేమోకదా! యొక్క
నిఁజూడ నాతండె శ్రీరాముడైతోఁప విభ్రాంతులై వార లొక్కొ
క్కనిఁ రాముడందెంచి సంగ్రామముఁ సల్పి రాదైత్యులం దొండ్రి
రుల్;- వానరుల్ దైత్యులఁజంపఁగాజొచ్చి, రంతంత బీభత్సమై యొప్పె
నయ్యాజి, నీరీతి నామూలనైననంబు నామూల మారాముసమ్మోహ
నాస్త్రంబు పోకార్పుచో; నైదువేల్దంతులుఁ, వాజులార్వేలు, లక్షల్
రథంబుల్ మఱిఁ గొల్బలం బొక్కవద్దంబుగాఁగూలుచో, నాలమం
టారఘూత్తంసు చాపంబునందట్టయొండ్రాడు, నట్లుట్టులుఁ గోటికాడంగ
నావింటికిఁ గట్టఁగాఁబడ్డగరి లొక్కనాదంబుసేయుఁ ఖణిలంచు, నా
నాడు శ్రీరాముఁచాపంబునందొప్పనీరేడుగంటల్ కడుఁమ్రోగెఁబో
జాముసేపాఁగ, కామూలనైననంబు సర్వంబు నిర్మూలమైపోయె, శ్రీ
రాముఁ డావింటినిఁ డించి సౌమిత్రి చేసుంచి, యామంభకర్ణానుజాఁ

గాంచి పల్కాడు-‘నోదైత్యలోకేశ్వరా ! కాంచ సమ్రాహనాస్త్రం వీదే
సుమ్ము! నేనొండె శ్రీనీలకంఠుడు తా నొండె దీనిక బ్రయోగింప సంహా
రముకసల్పు, నీరేడులోకంబులక గల్గరిం’ కంచు వాక్రుచ్చె, నాయువు
దేశంబునందుండి యుద్ధంబునీతీంచుచున్నట్టి గీర్వాణులక మెచ్చి కీర్తిం
చుచుకొబోయి రారామునిక మిక్కిలిక;—

— { ఇంద్ర జిత్తు నిశంభినీయాగముఁజేయుచుండ, లక్ష్మణస్వామి } —
కపిసేనతోవచ్చి యాగముచు ధ్వంసమొనర్చుట.

జారులుకొబోయి వేగక దశగ్రీవునాస్థానముకొబోయి యాసర్వ
వృత్తాంతముక జెప్ప, విభాగింతుఁడై మోమువాడావట, డెందంబునక
గుందుచుండంగ, నాచెంతఁ బీతంబుపైనున్న యమ్రేఘునాదుండు తండ్రిక
విలోకించి తా సంతటకలేచి దర్పంబునక బల్కు, ‘దైత్యేంద్ర! చింతం
పఁగాఁ జోకుమీ! నీకుమారుండు నేనుంటి నామేనఁ బ్రాణంబులుండంగ
నీకేటికిగుండ? నే నర్జునక లోకముల్ నిల్పునే! పోయి నేనిప్పు డారామ
సౌమిత్రులకద్రుంచి, శీఘ్రంబుగావచ్చి భూజాతకుక నీకు నేఁ బెండ్లి
గావించి, హర్షాంబుధిక డేల్తు నీ న్నంచు నాటోపమేపార, నాస్థాన
ముక వీడి వెన్వెంట నేతెంచు నై న్యంబులకగూడి తా స్యందనంబెక్కి
విచ్చేసి యందొక్కచోడిగ్గి, నల్లిక్కులక దైత్యులక గాపుగా నుంచి,
తన్మధ్యలో వేదివైఁజేరి, పద్మాసనాసీనుఁడై యొప్పి, వేదోక్తమై హోమ
ముక వేల్పుచుక, మంత్రముల్ చెప్పుచుక, నిష్ఠ చెన్నార ధ్యానంబు
తాఁ బూనియుండంగ;—

నెట్లెట్లు నేతత్పితృవృందంబు దైత్యేంద్రుఁడద్దాని గుర్తించి, శ్రీ
రామునిక డాసి కేల్తోడ్చివిన్పించె- ‘నోరాఘవా! మేఘునాదుండు
ఘోరంబుగా హోమముక సల్పుకార్యంబునందుండె, నాహోమ మీడే
ఱినక వాని సంహారముక జేయఁగా సాధ్యమేకాదు, తద్విఘ్నముక
సల్పఁగా లక్ష్మణుక వేగమే పంపుమా!’ యన్న, శ్రీరాము నాజ్ఞాను
సారంబుగాఁ బోయె సౌమిత్రి తా నాహనూమంతుపై నెక్కి, సుగ్రీవ

నీలాంగదాదుల్, మఱి జాంబవంతుండు వెన్వెంటనేతేర, నాకుంభ కర్ణానుజుండు వెనక ద్రోవజూపించుచుక ముందుముందేగ, విచ్చేసి యందొక్కచోఃసూడి నల్లిక్కులక జాట్టియున్నట్టి రత్నస్సమాహంబుపై నంపవర్షంబుగుప్పించి, తలై నన్యముజించి, కాసారముజొచ్చి క్రీడించు వేదండరాజంబువోలెక దదాస్థానమధ్యంబునకనిల్చి, బాణంబులక గోటికికదాటుంగా థాటిమైమీటి, యమ్మేళునాదుక గడుకనొవ్వంగా నేయ, నైరింపంగాజాల కాదైత్యుడాహోమముమాని, కోపంబు వీపింపగా విల్లుకేలకదగకబూని, బోరంచు దా బాణవర్షంబు వర్షించె సామిత్రిపై:—

— మేళునాదుండు సామిత్రిచే జచ్చుట ౧ —

వాని నన్నింటి వెన్వెంటనేదున్న సామిత్రి వెంటక బ్రయోగించె దివ్యాస్త్ర, మద్దాచిఖండించె క్రుద్ధుండునై దైత్యపుత్రుండు, ఘోరంబుగా నాల మీరితి వారియ్యరుకసల్చి, రామీడటక లక్షణస్వామి యాదైత్యహస్తంబునందున్న చాపంబు దా నొక్కతూపుక బ్రయోగించిఖండించె, నాయంత కామేళునాదుండు బిట్టల్కుజేతక గడకదాల్చి సామిత్రిమూర్ధంబుపైఁ గొట్టరాగాంచి సామిత్రి శీఘ్రంబుగా బాణముకబుచ్చి తా నాగదక దుండ్లుగావించె, నాదైత్యుడంతక నభోపీధికికదాటి, మేళుంబులకడాగియుక, దా సదృశ్యుండునై ఘోర నారాచముల్పుచ్చి కీశేళులకదోలుచుక, బొంచి రామానుజుక విండు నస్త్రంబులక ముంచి నొప్పింప;—

వీక్షించి సామిత్రియుక దా సమీరాస్త్రముక వే ప్రయోగించి, యామేళుముల్దోలి, యాగ్నేయబాణంబునక దైత్యమాయల్ నివారింప, వాడల్లి రౌద్రంబుమై భూమికిడిగ్గి, తాఁ గృత్తియకశక్తి నేయంగ నుంకింప, నద్దాని సామిత్రి యస్త్రంబునకజెండె, నయ్యింద్రజిత్తంత నానాస్త్రముల్గుప్పి సామిత్రి నొప్పింపయత్నింప, నాతండు

నాయన్నిటిక మధ్యనే దున్ని తా నాటిటక సారథి, మూట గుట్టంబులక, నాటిటక స్వందనంబుక విదారించి, దేవేంద్రదత్తంబునొ శ్రీ భుజంగాస్త్రముక వింటసంధించి శుద్ధాత్మడై రాముఁ ధ్యానించి;—

వేదంబు సత్యంబయేనిక, కఘూత్తంసుడౌ రామచంద్రుండు ధర్మాత్మడేనిక ధరాజాతయాశీత పూతాత్మయానేని, నే జాలశుద్ధుడనేయేని, నాయీశరం బిప్పుడే దుస్తు నీయింద్రజిచ్ఛీర్ష'మం చేకచిత్తంబునక ఘోరనారాచముక మీటె; నయ్యమ్ము కాలానలాభీలీలావళిక గ్రక్కుచుక వచ్చి యద్దైత్యుశీర్షంబు ఖండించె, మింటక సుమన్వల్ దగక పుష్పముల్ చల్లి రాలక్షణస్వామిపై, దుందుభుల్ మ్రోగె, రక్ష సమూహంబులుక బాటకాసాగె, సౌమిత్రి సైన్యంబులక గూడి విచ్చేసి, తా నన్నపాదంబులక వ్రాలి, యేతత్సమాచార మాద్యంతముక జెప్పె, దా నక్కునక జేర్చి సౌమిత్రి దీవించి మోదాత్మడై రాఘవుండుండె;—

— రావణుండు స్వయముగా యుద్ధమాడవచ్చుట —

లంకాపురిక రావణాస్థానముక జేరి చారుల్ నివేదింపఁగా, మేఘనాదుండు సౌమిత్రిచే జచ్చెనన్వార్త నాలించి తా మూర్ఛమై వ్రాలె నా దానవేంద్రుండు, శైతోవ్యవచారంబులక దేటి శోకించె బాష్పంబువుల్ రాల. 'హాశీర! హావీర! హామత్కుమారా! కులాంబోధిచంద్రా! సుతా! పోయితే, యింటిగాఁజేసి నన్నిట్లు! లోకంబునం దెల్ల నేకైకవీరుండవానిన్నుఁ బోకార్పిరే తుచ్చులొమానవుల్? చూదు దుర్దైవ మీరీతిగావించెనే?' యంచు రోదించిరోదించి, రోపంబు రేకెత్త బల్భీషణోద్దండమార్తాండుడై మండుచుక, దాఁ గఠోరంబుగాఁ జీరుచుక వే రథంబెక్కి బల్ సైన్యముల్ గొల్పి, దివ్యాస్త్రముల్ పూని, భోరంచువాద్యంబులేపార, దాఁ జేరఁగాఁబోయె సంగ్రామరంగంబు, నాథాటికిఁ భూనభంబులక వడంకంగ నారీతి నేతెంచ వైకేయం

ద్రునిగ గాంచి యావానరుల్ గుంపుగాఁ గూడి దాఁకంగ రా,
దానవాధీశ్వరుండల్లి తా నంపవర్షంబువర్షింపఁగా, సంధకారంబు దిగ్దేశ
ముల్ నిండె, నైరింప కాఢాటి నల్లిక్కులక బాటిరావానరుల్, సూతు
నిగాంచి వైత్యుండు 'మాతేరు నారామువైఁ దోలు'మంచాడ,
నాతండఁబుల్ సల్పు, సౌమిత్రి శస్త్రాస్త్రముల్ దాల్చి యారావణుకదాఁక
గావచ్చె, సంతక ¹విభీషణ్య, దైత్యేంద్రుఁ డస్త్రంబు చేబూని,
సాయంబుగావచ్చి సౌమిత్రిసాంస్థుంబునక నిల్చె నావానరుల్ ప్రోవులై
వచ్చి యాలత్క్షణస్వామినిక జేరి రాయెల్ల రేకంబుగాఁదాఁకి రారావణుక:-

— రావణుండు శక్తికల్పయోగించి లక్ష్మణస్వామిని మూర్ఖిల్లుజేయుట —

రాక్షసాధీశుఁ డాలత్క్షణుం డట్టులకబోరుఁగావించి శస్త్రాస్త్ర
సంధాననైపుణ్యముక జూపు చానాఁడు, వారంత నంతంతకుక మీటు
రోషంబునక బోరుచుండంగ సంతక సురారాతితమ్ముండు తా ముందు
కేతెంచి బాణంబుసంధింపఁగా, రావణుం డంతటక సోదరుకగాంచి
తీక్షణరుణాతుండునై పల్కు- 'దాయాదివై నాదులోగుట్టులక జెప్పి
మచ్చెల్ల నాశంబుఁగావించులోనెంచిజే? దుర్తతీ! నేఁడు నికద్రుంచెడక
జూడు' మంచాడి, దుర్వారమాశక్తినికదాల్చి దోశ్శక్తిమై నేయనుం
కింప, వీక్షించి సౌమిత్రి- 'హా! చచ్చెనయ్యా! మహాభాగుండంచార్చి,
శీఘ్రింబుగా నాతనిక వెన్నబోసిచ్చి తా ముందుభాగంబునక నిల్చె,
నాభక్తునికగావఁగానెంచి; నాశక్తి కాలాగ్నికీలల్ కడుకగ్రక్కుచుక
వచ్చి యాలత్క్షణస్వామివక్షంబునక గాఢమైనాటె, నాథాటికక భూమి
వైవ్రాలె సౌమిత్రి, యాధీరు వక్షస్థలికనాటి యున్నట్టిదుర్వారమా
శక్తినిక బీడఁగాలేక యవ్వనరశ్రేష్ఠు లాజ్వాలలీక్షించి నిర్విణ్ణులై
గుందుచున్నంత, నాదవ్వులందున్నశ్రీరాముఁ డద్దాని నీక్షించి శీఘ్రిం
బుగావచ్చి, యాశక్తినిక జెటతోబట్టి తా నట్టెపోమీటి, శీశేశులక
గాఁచి తా నశ్రువుల్ నించుచుక బల్కు- 'శోకింపఁగా వేశకాదిద్ది.

— సురారాతి సోదరుండు హ. అ.

యీలక్షణుల గాచి మీరుండండి! నేను నద్వైత్యుతో నింక యుద్ధంబుఁ గావించునంచాడి, శస్త్రాస్త్రముల పూని, దుర్వారకోపంబునకొ దుర్నిరీ య్యోకృతికొ వెల్లుచుకొ వచ్చి- 'యీభూమిపై రాముడో, రావణుడో, మనకొ జెల్లుఁగా, కిర్వరుండంగ సాధ్యంబుకాదెంక, నావిక్రమంబిప్పు డీరెల్లరుకొగాంచుడే!' యంచు విల్లెత్త నారీతిసీతొంచి, లోఁ దల్లడంబంది తాఁ బాటెవేగకొ దళాసుష్మండు యుద్ధావనికొవీడి లంకాపురికొ జేరఁగకొ:-

— మూర్ఖుని సోమిల్లినిగాంచి శ్రీరాముడు శోకించుట. —

గాంచి రాముండు శీఘ్రంబవిచ్చేసి, మూర్ఖునితుండొ సుమిత్రా త్తజకొ బాహుమూలంబునందెత్తి, మోముకొ విలోకించి శోకించెఁ గన్నీరుమున్నీరుగాఁగాచ్చుచుకొ- 'సోదరా! సూర్యవంశప్రదీపా! స్ఫుర ద్రూప! హా! వర్ణనాతీతవీర్యప్రతాపా! సుమిత్రాతనుజాత! హలత్తణా! పోయితే నన్నిటులోవీడి! యయ్యో! ననుకొ దండ్రీగా, సీతనుకొ మాతఁ గానెంచి నేనింపవే! నాకునై తల్లినికొ దండ్రీనికొవీడి, యిల్లాల్లిబోనాడి, యీకాసలో నప్యకష్టంబులకొగుండవే! నిన్నుబోలోసోదరుం, డక్కటా! దక్కునేనాకు? సీతల్లి, మాలత్తణుండేడయంచన్న, నేమందు? శత్రు ఘ్నుతో నేమివాక్రుత్తు? నిర్భాగ్యుడకొనేను, నీకొ బాసి నాకేల రాజ్యంబు? నాకేటికాసీత? భోగంబులేలా? కనకొ బ్రాణమేలా? యయ్యో! తమ్ముడా!' యంచు శోకించిశోకించి, సుగ్రీవునికొగాంచి గాద్ద ద్యమేపారఁగాఁ బల్కు- 'సుగ్రీవ! నీసైన్యములగొంచు నెందేనికొ బొప్పింక, నేనొల్లభూజాత, నేనొల్లదేహం' బటంచాడి, యాకుంభకర్ణా నుజకొగాంచి- 'యోసద్గుణోత్తంస! నీభ్రాతృలకొ బంధులకొవీడి, నన్నే మదికొ నమ్మి నేవించితివక్కటా! నీకు నాలంకసిప్పింపలేనైతి, నాబాస నీదేర్పలేనైతి నకొ పైఁపుమా! బొమ్మటంచాడి తా నశ్రువులోవీడ, వీక్షించివేగకొ సుషేణుండుపల్కాడు!—

— హనుమంతుండు సంచీవరణికొ దెచ్చి, సోమిల్లిమూర్ఖుఁ దేల్చుట. —

'కుడేవదేవేశ్వరా! రామభద్రా! కటా! ప్రాకృతుర, దక్షిణ శోకింతువే

నీవు? సోమి! త్రిప్రాణంబులక బాయఁ దొక్కింత శాంతింపుమా! మోము
చెల్వంబు నీక్షింపుమా! మూర్ఛమైనందు నే కాని వేటొందు గా దింత
యోజింపుమా!’ యంచు నోదార్చి, యవ్వాయుపుత్రుఁ విలోకించి
భాషించు- ‘నోపావనీ! నాటిసంజీవనీనామకంబైన దివ్యాషధంబుండె,
శీఘ్రంబుగానేగి, యీరాత్రియేతెచ్చి, సోమి త్రిప్రాణంబులక గావు’
మంచాడె, శ్రీరాముఁ డామాట కాధీరునిక గాంచి- ‘యోమామతీ!
నల్వరేకాదు, నీతోడ మే మేవురైనాముగా, సోదరుల్, సోదరా!
సోదరుక గావుమా!’ యంచు వావిచ్చె, నామాట కాయంజనాపుత్రుఁ
డారాము పాదాబ్జముల్ పట్టి- ‘నాస్వామి! నీభృత్యుడక నేను కల్లంగ
శోకింపఁగాఁడెల్లునే? నేను సంజీవనక దెచ్చెదక, దానిచే గానిచో,
మృత్యువుక బట్టి సోమి త్రిప్రాణంబులక వెన్నకిమ్మంచుధట్టించి, యట్టిట్టు
బట్టిచ్చి, నేచావఁగాఁగొట్టెదక; మృత్యుచేఁగానిచో, థాత రప్పించి
సోమి త్రియీవ్రాతఁదుడ్పించి, యాయుస్సు నిండాఁగాఁ గ్రొత్తగా
ఫాలభాగంబునక, లేఖనిక బట్టివ్రాయించెదక, శోకముక జేయఁగాఁ
బోకు నాస్వామి నీదుగ్ధముక జూచి నే నైఁపఁగానోప, నైరింపు- నావి
క్రమంచిత వీక్షింపు’ మంచాడి, తా టివ్వునక దాటి యాకాశభాగంబు
నక బోయి, ద్రోణాద్రినిక జేరి, యందున్న సంజీవనీశైలముక మూఁపునక
దార్చి వేవేగ మే యభ్రభాగంబునక వచ్చుచుండంగ;—

సంగ్రామరంగంబునక మూర్ఛమైనెలవైఁ గూలియున్నట్టి
సోమి త్రివైవ్రాలి, రాముండు నానాప్రకారంబులక శోకముక నల్పు,
నావానరుల్ చుట్టుఁగామూఁగి రోదించి రత్యంతముక, బిమ్మలక బూర్వ
భాగంబునక దివ్యతేజంబు వెల్లొంద వీక్షించి రాముండు విభ్రాంతుడై
పల్కు;- ‘సుగ్రీవ! కంటే, యదే భానుఁ డాపూర్వశైలంబునక దోఁపఁ
గాఁజూచె, మాయాంజనేయుండు రాకుండె, సోమి త్రియింకెట్లుజీవించు?
దౌర్భాగ్యమేమందు? మావంశపుక గర్త వీడంచుభావించితిక గాని,
సూరుండు కారుణ్యదూరుండునై యొప్పె, నాచాపమంఁగియు, నారాచ
విట్టియు, నే వీనిదూపాటఁగాఁజేతు’ నం చుగ్రుడై నిల్చి, సంతక సుమే

ఋండు కేల్తోడ్చిభాషించు. 'నోదేవ! సూర్యుండుగాఁ దారయన్
వాయుపుత్రుండు సంజీవనీశైలమున్ గొంచు, దానచ్చుచుండెన్
జామీ! దాన వివ్యాపధుల్ వెల్లు నిక్కైవడిన్ గొంత శాంతింపుమా!'
యంచుభాషించుచుండంగ, సామీరి సంజీవనీశైలమున్ గొంచు భూమీ
స్థలికడిగి, యామూపునందున్నశైలంబు క్రిందుంచి, శ్రీరాముపాదం
బులన్ వ్రాలె, నంతక సుమేఘండు నాపర్వతంబందు నందందుశోధించి
సంజీవనీరామకంబైన వివ్యాపధికి దెచ్చి సౌమిత్రినిక స్పృశగావింపగా,
నిద్రలోనుండి మేల్కొంచి నట్లాతడుకలేన, శ్రీరాముఁ డాసోదరుక
గొంగిటక గ్రుచ్చి హర్షాశ్రువుల్ రాల్చె, నామానకుల్ మోషితస్వాతు
లై మించి హర్షాంబుధికి దెలి, రాషిష్టుటక రాముఁ డామానతికగాంచి
తచ్చెల్లమున్ వేగ స్వస్థానముక జేర్చిర మ్మన్న, నానంద నారీతిఁ
గావించె;—

— అంతలో, రావణుండు దిగులక నిద్రరాక పఠింపడుట. —

అలంకలో రావణుం డట్టులారాత్రి, దివ్యంబునాశయ్యవైఁ
బండియున్ గంటికిఁ కూర్చురాకుంటచే బొడ్డుచున్ యోజనల్ సల్పె-
'గట్టా! ప్రమాదంబె కల్గెగదా! నేటి కీత నాపాలికి' మృత్యువే
యాయె, శ్రీరాముఁ డావిష్టువేయమొ? యానిర్మలక నీలివేడిక
మహావీరునిక శీలసంపన్న నాపిన్నతమ్ముక మదోన్నతుడై తిట్టితిక,
దన్నితిక, నిండువేరోలగంబందునక మానభంగంబుగావించితిక, జూడ
నాఘోరదోషంబు నన్వీడునే తత్ఫలం బిట్లుగుప్పించకే? స్త్రీతిమై నాకు
నాతండుబోధించునానీతి నాలింపలేనైతి, దుష్ప్రాప్తిచే బుద్ధి దుర్హ
ర్గముకబట్టె, లంకాపురంబెల్ల నిర్హలమైపోయె బలవిక్రమోపేతులై
చుక్కలెల్లక్కుడొరక్కసుల్, దక్కకే యొక్కరుక జచ్చిరి ట్లక్కటా!
దిక్కునేక గానకే దీనుడై చిక్కితికగాదె? చేనేత నీదుర్దశకదెచ్చు
కొంటిక, భయం బయ్యె, నెందెందునక రాముడే కన్నుడుక, సత్యమో,
లే కిడేవైత్యమో? నిద్రయేరాదుగా? డెందమో, భద్రతగానదేమో

కదా! యంచు జింతించి చింతించి, యాశొంతలోఁ బంతమేపార, బల్ వింతగాఁబల్కు- 'నారార! నేనల్ల, ముక్కంటి యాయొక్కడౌ కన్ను మూయుంపనే? థాతనే? భీశుఁగావింపనే? చక్రిచక్రంబునే? వ్రక్క రానట్లుగాఁ గుక్కనే, చెక్కనే? నాకు భీరత్వ మిట్లేటికిఁగల్గె! భీతిల్లినక నవ్వవే యెల్లలోకంబు? లింకేటిజన్మమ౯ బెంప? శ్రీరాముఁ డావిష్టుడే కాని, నేజిష్టుడ౯ వానిక౯, వానరుల్ గా సురల్ పుట్టియే యుండనీ! నేను నవ్విరికి౯ మృత్యువైపట్టి వారెల్లరక౯ థాత్రికి౯బెట్టెదక౯, గీర్తి కన్యామణి౯ మద్యుజాశక్తిపాశంబునక౯ గట్టెదక౯, సీతచేపట్టి సౌఖ్యాభి నల్లట్టులక౯జుట్టెదక౯, మీసలక౯దిద్ది నాశత్రులక౯గొట్టెదక౯, రోష మే పారఁగా మృత్యువు౯ ముందలక౯బట్టి ముమ్మారులూఁగారెదక౯, థాత భీతిల్లఁగాఁ బోరెదక౯గాక' యంచెంచి, లోమించి యోజించుచుండఁగఁ దూర్పెట్టఁగాఁదోచె, భానుండు పూర్వాద్రిపై లేచె;—

❧ రావణుండు పాతాళహోమంబునబుట ❧

దైశ్యేంద్రుఁ డావేశలోలేచి, కాలక్రియల్ దీర్చి, స్నానంబు గావించి, కక్షాంబరంబుల్ మెయిక౯గట్టిచుక౯ రక్తమాల్యంబులక౯ రక్త గంధంబు గత్తాక్షతల్ రక్తిపుష్పంబులక౯ బల్లెరంబందఁ దాఁగొంచు, వె న్నెంటనే హోమసాగ్నిగులుక౯ బూని భూదేవతల్ రాఁగ నేతెంచి, వేవేగఁ దానొక్క శుద్ధప్రదేశంబునక౯ జేరి కూర్చుండి, పద్మాసనాసీనుఁ డై, సర్వసామగ్రులక౯ జెంతలోఁ జేర్చియుక౯, హోమకుండంబునం దగ్ని మంత్రోక్తమైవెల్లఁగా రేపి, లాజాక్షతల్ దూర్వముల్ దర్భులక౯, గుగ్గిలంబుల్ ఘృతంబుక౯ దధిక౯, దేనెలక౯ బాయసాన్నంబులుక౯ దొప్ప లందెత్తి శాస్త్రప్రకారంబుగా, వేదమంత్రోక్తమై వాని నాయగ్నిలో వేల్పుచుక౯, ముందుసాఁగించుచుండెక౯ మహానిష్ఠఁ బాతాళహోమంబు భీతాత్ములై దేవతల్ సూడఁగక౯; నైస్య మత్యంతముక౯ జుట్టునుక౯జుట్టి శస్త్రాస్త్రముల్ దాల్చి కాపుండి రక్షింప;—

— పాతాళహోమవిఘ్నమునకై వానరులు లంక కేటించుట —

ఆహోమధూమంబు నల్లిక్కులకొనిండి, యాకాశదేశంబునకొ
జేరి, భాస్వంతునికొమాటుచుకొ మేఘజాలంబులకొ మూగ, వీక్షించి లో
నబ్బురంబంది పల్కుకొ సురారాతితమ్ముండు దైత్యేంద్రుడొదరాముతో—
'దేవ! మాయన్నయారావణుండిప్పు గావించుచున్నాడు పాతాళ'
హోమంబు గన్గొంటెధూమంబు? నాహోమముకొ బూర్తి గావించినకొ
వాని నిర్జింపరాదంచు నాభర్తఁ డిచ్చెకొవరంబుకొ, మహాత్మా! వడికొ
దానికొవిఘ్నముకొ సల్పఁగాఁబంపుమా! వీగులొవానరశ్రేష్ఠులకొ దేవ!'
యంచన్న, సుగ్రీవుమో మత్తెవీక్షించె రాముండు, వే యాజ్ఞసుగ్రీవుఁ
డీయంగ, నాయంగదుండుకొ గవాతుండు, తారుండు; మైదుండు,
నీలుండు, వయ్యాంజనేయాది కీశేశ్వరుల గుంపుగాఁ జోయి, లంకాపురి
ద్వారమందున్న రక్షస్సమూహంబుఁ జక్కాడి లోఁజొచ్చి, యందందు
వీక్షించి యాలంక బిట్టల్కల్లలముకొజేసి, యందొక్కచోటకొ గుహకొ
జేరి పద్మాసనాసీనుడై, శుద్ధభావంబునకొ ధ్యానియై మానియై హోమ
ముకొ వేల్పుచున్నట్టిఁడొ రావణుకొ గాంచి, వారెల్లరుకొ సింహనాదంబు
గావించి, యామూఁగియున్నట్టి రక్షస్సమూహంబు నాశంబుగాఁజేసి,
వేగకొ దశగ్రీవునికొడాసి భాషించి రీరితిగకొ- 'రావణా! ధర్మమే దాఁగి
నీ విట్టులుండంగ! శ్రీరామసౌమిత్రు లాయుద్ధరంగంబునకొ గాచి
యున్నారు, సంగ్రామముకొసల్ప కిహోమముకొసల్పుదే? చాలు నీచేతఁ
గానట్టియీచేత లంఛాడఁగాఁ, గొంక అవ్వానిశీర్షంబులకొ ద్రొక్కి
బలోఘ్నరుణలోసల్పఁగాఁ గొందతో, మీసంబగడ్డములపట్టి యుయ్యాట
లూఁగంగ, నేకొందతో వానికర్ణంబులకొ బీటలుకొవాఱఁగాఁ గూసి,
రత్నై న నాధీరవహుండు నిశ్చింత నిష్ఠాప్తిధ్యాసంబునకొ మంత్రముకొ
వీడకే, తంత్రముకొమానకే, హోమముకొ వేల్పుచుండంగ, వీక్షించి
యాశ్చర్యముకొబొంది, యావానరులొ హోమసామస్త్రులకొ డిక్కులకొ
జల్లి, యిద్దంబులకొ దోచి, బిట్టార్చుచుకొ బట్టి తన్నీడ్చుచుకొ రట్టు
గావించుచుండంగ;—

— { అంగదుడు మందోదరి నీడ్చితెచ్చి, రావణనిమందు
భంగమొందించుట; మందోదరి ప్రలాపము } —

నాయంతలో నంగదుం డేగి, యంతఃపురిజొచ్చి, మందోదరిక
గేశముల్ పట్టి తానీడ్చుచుకదెచ్చి, వేగక దశగ్రీవుముం దుంచి బాధిం
పఁగాజొచ్చె, నక్కంత కాంతుక విలోకించి, రోషంబునకామించి,
శోకించుచిట్లాడు. 'శ్రీరాముండే యాదినారాయణుండంటి, నావానరుల్
దేవతల్, నాథ! భూజాత శ్రీరామభూనేత కిమ్మంచుఁ బ్రార్థించితికా,
మాటపాటింప కీపాటుగంటే? యయోనాథ! నీపత్ని నీదుష్టు లీరితి భం
గంబుఁ గావించుచున్నారు, రక్షింపవే! చూచు చిట్లంటి వేధర్షమో?
భార్యగోడెన్నఁగాలేని నీపారుపంజేటికో? నాథ! దేవేంద్రునిక గెల్వఁగాఁ
గన్న దోశశక్తియుక్తుండు నాపుత్రుఁడుక జచ్చెఁగా? వీరులా విక్ర
మోదారులొ నీదుప్రాణంబులొ సోదరుల్ మ్రందరే? ఘోరశౌర్యక్రమా
టోపనై న్యంబు నీపుణ్యభాగ్యంబు, ధైర్యంబు సర్వంబు నిర్హులమై
పోయె, నిర్విరుద్ధుడై యుంటిగా నిల్చినావేకదా! కీర్తి కై జాతె, దుష్కిర్తి
చేకూరె, నింకేటికో యాన, లిట్లేటికాయాన, మేసౌఖ్యముల్ పొంద
నాశించితో? నాథ! నామానభంగంబు నీక్షింప నీకీప్తమే? శ్రేష్ఠమే?
కష్టమైతోచుదే? భ్రష్టకార్యంబుక గాదె? నీకేటిదీనమావృత్తి? వీరాది
వీరుండవే? విక్రమోదారశూరుండవే? రాముతో ఘోరసంగ్రామ
భీముండవై పోరుమా! గెల్చి కీర్తి నాచంద్రతారార్క మార్జిం
పుమా! లేక, యాదేవుబాణానలజ్వాలకుఁ బ్రాణ మర్పించి, ధన్యత్వ
ముక గాంచి శ్రీమోక్షసామ్రాజ్యసౌభాగ్యముల్ పొందుమా! యేల
భీరుండవై యిట్టిలీలక మదిక బెట్టితో?' యంచు దీనాస్వయై వెల్లుదుక
ఖంచు నర్థాంగిపా టించి, వాక్యంబు లాలించి, లోనైఁ పఁగా
లేక, తా దిగ్గునకలేచి, నిల్చెక దశాస్యుండు, బల్భీకరాకారుడై
లోకముల్ బెగ్గిలక మేఘగంభీరమాగర్జనల్ సల్పుచుక, వానరానీకముక
గొట్టుచుక, నేలకుక బెట్ట రాఁగాంచి యావానరుల్ మోదితస్వాంతులై
కూడలక బెట్టుచుక బాటఁగా;—

— రావణుడు మందోదరినూటడిలఁజేసి, యుద్ధరంగమున కేగుట —

రావణుం డంత మందోదరికొజేరి, కేల్వట్టి మోమపై వీక్షించి,
భాషించు- 'నేనుండ నీకేటి కీదైన్య మోదేవి! సౌఖ్యంబుమై నుండుమా!
నాప్రతిజ్ఞాసమాలింపుమా! నేడు నారాఘవుఁజంపెదన్ లేనిచో
వానిచే జత్తునేకాని నే రానికణలంకకుఁ; నీవు సంతకపురంజేగు' మం
చాడి యోదార్చి, యాకామినికొబంపి, శీఘ్రంబుగాఁ గొల్వకూటంబు
నకజేరి, భూషావళుల్దాల్చి, దివ్యాంబరంబుల్ మెయిలగట్టి, కస్తూరి
గంధంబు గాత్రంబునకొబూసి, తాఁ బారిజాతప్రసూనంబులకదాల్చి,
దివ్యాంగసౌందర్యసమ్మోహనాకారుడైమించి, సంగ్రామవాద్యంబులకొ
మ్రోగఁగఁజేసి, రావణాత్తులకొవేగరావించె, శస్త్రాస్త్రముల్దాల్చి
నైన్యంబువిచ్చెనె, దా సంతటకొ దిన్యరత్నాంచితంబొ రథంబెక్కి
యంతంతకుఁ హారతుల్వట్టి రా దైత్యకాంతల్, జయధ్వజముల్విన్ము
ముట్టెకొ, మహావైభవంబొప్ప ముక్తాతపత్రంబులకొట్టి పార్శ్వంబునకొ
గామినుల్ గొల్వఁగా, జామరంబుల్ తగకొవీచుచుకొ నుండఁజుల్ముం
దుముం దేగఁగా, బండ్రికంతుండు తొ నట్టిహాసంబునకొ - మార్గముం
దెన్ని యోదుర్నిమిత్తంబులుకొదోచు, లక్షింపకేపోయి సంగ్రామరంగంబు
నకొ జేరె;—

— మాతలిదేవేంద్రపుత్రున పుష్పకముండెల్చి, శ్రీరాము నధిష్ఠించు బ్రార్థించుట —

దేవేంద్రసారథ్యముకొ సల్పునాసూతుఁ డేతెంచి, తొ నత్ర
మార్గంబునం దుండి దివ్యంబునొజేరిపై నెక్కి తొ ఆవృణకొ థాత్రికొ
డిగ్గి, శ్రీరామునికొదాసి దండప్రణామంబుఁగావించి, భాషించు- 'నోదేవ
దేవేంద్రఁ డీస్యందనం బంపె, నీదివ్యమాషిల్లు, నీబాణ మీమేటివక్త్రాం
గకంబుకొ, సమర్పింపఁగామీకు సన్నంపె, యుద్ధంబునకొదాల్చి దైత్య
థముకొగూల్పుఁగా నిన్నుఁ బ్రార్థించె, సారథ్యముకొసల్పఁగా నాజ్ఞ నా
కిచ్చె' నంచాడి యర్పింప, నవ్యానికైఁబూని హర్షించు చా రాముఁ డా
దివ్యమాస్యందనంబెక్కి మధ్యందినాదిత్యునల్లొన్పొ, గీ కేశులంతకొ జయ

ధ్యానములోనల్లి, రామిడటక మాతలకాంచి, వే స్యందనంబుక
దశగ్రీవునికాదాయఁగాఁ దోలవిన్నింప, నాతం డటుల్సల్పి:—

— ౧౭ రణరంగమున రామరావణుల వాక్సృగ్గము ౧౭ —

నామిడ శ్రీరాముఁ డారావణుకాంచి, 'చోరాగ్రగణ్యం
డవై యన్యకాంతౌఘముక బల్కిమైబట్టి, లోకంబునక సాధులక
బాములకబెట్టి, న్యాయ్యంబు, ధర్మంబు బాటంప, కిన్నాళ్లు మత్తుండవై,
నీవు వర్తించి తాపాపమో హెచ్చె, నీదాడికే లోకములోనొచ్చె,
దృష్టాత్తు నీక జంపి త్త్వామండలిక శాంతిస్థాపింప లోనెంచితిక, నీవు నిం
కైన సన్దర్శముకబట్టిన ర్తింతునంచుక బ్రమాణంబుఁగావించి భూజాత
నర్పింతువేనిక నినుక గాతు నీపాపముల్సైత భాషింపుమా!' యన్న,
నాపంక్తికంతుండు తా మందహాసంబుగావించుచుకబల్కు. 'నోరామ!
యీప్రల్లదాలేల! భూజాత నేనియ్య, నీకేటి కాభ్రాంతి, నాబాణవర్షాన్ని
నైరించి ప్రాణంబులకగాచుకో! నీతకై కాదునీకై సుమీ! నీత నారీతి
నే దెచ్చితిక, బోరుడకగాను నే వీరుడక, వచ్చినా వీవు నాయిష్ట
మిదేఁడె బోరాడుమా! నాభుజాటోపవీర్యంబు సైరింపలే కీవు మున్నీ
టిలో ముగ్ధినిక, భీతి కైలంబుక్రిందక వెనకదూరినక, భీకరాకారతక
సూకరుండై పాదకసాచ్చినక, సింహసత్త్వంబుడవై నిల్చిపోరిచ్చినక,
మించి మాయావివై మోసగింపంగయాచించినక, బూపండై శోపముక
జూపినక, క్షుత్రియోత్తంసుడకవిట్టునక డివ్యశస్త్రాస్త్రములోదాల్చి
యారీతిగావచ్చి, ఘోరంబుగా నిల్చి పోరిచ్చినక శౌరివై తాఁకినక,
బుద్ధుడై క్రుద్ధుక యుద్ధముకనల్పినక, కల్కివై చూజి విట్టల్కుధట్టిం
చినక, నిన్ను నే మాన, నీయాన, నాశౌర్యవీర్యంబులకజూపి నే
బోరుదుక బోల దీలీల, నాలంబుఁ గావింపుమా!' యన్న, శ్రీరాముఁ
డల్లల్లనక నవ్వి, శీర్షంబు పంకించి, బాణంబు బోమీలు, శీఘ్రంబుగా
రావణుం డస్త్రముకబుచ్చు, బోరాటముకగాంచ దిగ్దేవతలోగుంపులై
యగ్రహార్ధంబునక జేరి, వేడింపుమా రాముడిమీది, రావణునికైలాగ

భాగంబులకా దాపసులనిల్చి- 'సన్నంగళంబొత్త శ్రీరాఘవా!' యంచు
నాశీస్సులకాబాడి హర్షించిఘర్షించి రాపిమ్మటకా;—

— రామ రావణ యుద్ధము —

యుద్ధమో- యశ్రమశ్రంబునుకా, భూమియుకా భూమియుకా
సంద్రముకా సంద్ర, మొండొంటి దారొక్కన్నయుట్లుండె, నావ్వంద్వ
యుద్ధంబు వర్ణింపఁగారానిదై, చూడ్కికేకఘోరమై యూహాకత్యంతమై
యొప్పెఁబో!- యొండొరుల్ హు మ్మటంచాచ్చుచుకా, గర్జ భేద్యంబుగా
వింటిటంకారముల్ పుచ్చుచుకా వ్రచ్చుచుకా, గర్జమేహరఁగా; దడ్డు
జాటోపముల్మీఱుకా, గోదండపాండిత్య మత్యంతచిత్రంబుగాఁజూపి
రాయిర్వరొక్కింతకాలంబు; వే దప్పకొం, చస్త్రముల్గుప్పుచుకా,
దెప్పక రొప్పుచుకా, తెప్పపాటఁతలో బాణముల్ వే పదుల్ నూలు
లుకా, లక్షలుకా, గోటు, లంతంతకుకశంఖముల్ పద్దముల్ దాటి
పోఁగా నసంఖ్యాకమై కాండముల్ దండిగా నిండి, దిగ్దేశ మెందెందు
గాఢాంధకరంబు వైఁగప్పినట్లుండ, నాయంతలో నంతయుకా వే పటా
పంచలైపోయి, బ్రహ్మాండమే కాల్చినట్లుగ్నులకాగ్రక్కుచుకా, మండు
నారాచముల్ మెండుగానిండ నొండొండు నిర్హతనాదంబులకా సంద
డుల్సల్పు బోరాడి రావీరులుకా;—

రావణుకా మెత్తు రొక్కప్పు, శ్రీరామునికా మెచ్చి క్రింతురొక్క
ప్పు మిన్నీధి నాదేవతల్, బాణసంధానసంహారనై పుణ్యముల్ గాంచి;
వారిట్టు లాయొండొరుల్ తీసిపోకుండ సంగ్రామముకాసల్ప, నాకొంత
కారావణుండేసె శ్రీరాముదేహంబునకా నెత్తురుల్ గార, నద్దాని కా
రాముఁ డత్యంతకోపంబు దీపింపఁగా, బాణవర్షంబుఁగావించె నై త్యేకుఁ
డుకా గాటుఁ గేలార్పరాకుండ; నాథాటికే దేరివై వాడు మూర్ఖిల్లు
చుకావ్రాలె' నాదస్థితికాగాంచి సూతుండు శీఘ్రంబై యుద్ధావనికావీడి
పోదోలి తత్యందనం బొక్కచోనిల్చి, నైత్యోపచారంబులకా తెనికా
జేయుచుండఁగ, "దా మూర్ఖుడోనాడి కన్నచ్చి నైత్యేకుఁ దాదా

తునికాగాంచి రోసంబునకబల్కు- 'నోరోరి! నాశత్రువులనవ్వఁగా, స్వం దనం విట్లు యుద్ధావనిక వీడితేవచ్చునే? తోలు శ్రీరాముడై' నంచు గర్జించె:-

శ్రీరాముఁ డామాతలికాగాంచి- 'దైత్యుం డదేవచ్చె నీతేరు నా వోటికీ దోలుమం' చాడె, నాసూతు లాతేరులకదోలి ప్రత్యక్షమం దుంచ, శ్రీరాముఁ డారావణుకాగాంచి భాషించు- 'థాతృప్రసాదంబు లామేల్ వరంబుల్ నినుక గాచు సం చింతగర్వంబునక బొంగుదే? దుర్బత! థాతకుక దాతనైమించి, నీయీతలల్ థాత్రిపైఁ గూలఁగా నేతు, నక గానవో రాఘవు? దుర్బదా! యేకవాక్యంబు నేకైక భాణంబు, నే నేకవత్సీ ప్రతస్థుండ, నేకైకవీరుండ నీరేడులోకంబులక- జించెదక నిన్ను నీనాడు, నాశంకరుం డడ్డమైవచ్చిన్కమానఁ, బొంకం బుగా నిల్చి లోశంకలకమాని, నీబింకముక గొంకకే చూపు, నిన్నింక నేనైఁవ! నంచన్న,' నారావణుం డట్టహాసంబుఁ గావించి, దృష్టించి శ్రీరామునిక దిట్టమై పల్కు:-

'బౌరార! నీసంతకూరుండవే, యీప్రగల్భంబులేలా? సుపర్వుల్ దివికడెరి వీక్షించుచున్నారదే, నీప్రతాపంబుఁజూపింపుమా! నాప్రతిజ్ఞా ప్రకారంబు నాలింపుమా! నేడు నీతమ్మునిక గూడ నిక జంపి, మీరక్త మాంసంబులక గ్రోమిలిప్రేవులక, హారముల్ గాఁగఁ గంతంబునం దుంచి మీశీర్షముల్ చేతులక బట్టియేకాని, నే బోవ నాలంకికుక జూడు!' మంచాడ, శ్రీరాముడుక మందహాసంబుఁగావించె, నాయంత కాయుర్వ రుక బాణముల్ పుచ్చి, ఘోరంబుగాఁజోరి రాహరనిద్రాదులకమాని, వా రేడహారాత్రముల్ వీడతో:-

అంత వేసరి పోరాటముల్ సేల్చి వారాక్షణం బాఁగి, వీక్షించు కొంచొండోరుల్ మెచ్చి శీర్షంబు లల్లార్చి, భూయుగ్గముల్ గంటుగాఁ గూర్చి, బల్ తిట్లరూక్షేక్షణంబుల్ ప్రసారించి వీక్షించి, యాతత్తణం బైత్తివిండ్లక, మహానాదముల్ గొల్చి, బాణంబులకబుచ్చి యుక్కింత

పోరాడి, రామిడటక రాముఁ డుగ్రాస్తముకొనితె, భూభాగ మల్లాడఁగా, నద్ది దావాగ్నియై సూటిగాఁబోయి వైత్యేంద్రకంఠంబు లకద్రుంచి థాత్రిస్తలికఁడొల్లఁగాఁజేసె, నశ్రంబునక దేవతల్ మెచ్చి తీర్చించి, రాయంతలో దైత్యుకంఠంబులుకొమొల్పె, నాశ్చర్యముకొ బొంది వీక్షించి రాయెల్లఁక; రాముఁ డత్యంతవిభ్రాంతుడై, యంత యోజించి బాణంబు సంధించి వేవెంటనే మీటుచుకొ బాహువుల్ శీర్ష ముల్ ద్రుంప, నావెంటనే మొల్చుచో! క్రొత్తగా బాహువుల్ కంఠ ముల్;- వీడునారాచముల్, భూమి బొగ్గాడుశీర్షంబులుకొ బాహులుకొ లెక్క నేయంగరాకుండె, నంతంతలో మొల్చుగంఠంబులుకొ, బాహు లిట్లంచువర్జింపరాకుండె;—

— విభీషణుఁడు శ్రీరామచంద్రునకు; రావణుని ఆయువుపట్టు వెఱిగించుట —

శ్రీరాముఁ డస్త్రంబుఁ బోమీటుచిత్రంబు, నావెంట బాణంబు లాశీర్షముల్ ద్రుంచుఁజిత్రంబు నైలోన్నతికొ థాత్రిపై శీర్షముల్ వ్రాల్చుఁజిత్రంబు, వెన్వెంటనే కంఠముల్ మొల్చుఁజిత్రంబుఁ జిత్రం బుగాఁ జూచి గీర్వాణు లాశ్చర్యముకొబొంది భాషించి రీరితిగకొ - 'రాముఁ డీదైత్యుకంఠంబులకొ ద్రుంచుటే దొడ్డయో? నెత్తురుకొ గ్రమ్మకుండంగ ముం దల్లె మొత్తముగా శీర్షముల్ మొల్చుటే దొడ్డయో? చెప్పఁగారా' దటంచాడి విభ్రాంతులై కంటిపైఁజెప్పినకొ వేయకే చూచుచుండంగ, శ్రీరాముఁ డాదైత్యుశీర్షంబులకొ ద్రుంచి యుకొ ద్రుంచియుకొ చాల వేసారి యోజించుచుకొ నిల్పె, నారీతి నీక్షించి వేగకొ 'విభీషణ్యదైత్యేంద్రుఁ డేతెంచి శ్రీరాముతోఁ జెప్పెఁ గర్ణంబునకొ బల్రహస్యంబుగకొ - 'నాభిమూలాబునందుకొ సుభకొ దాల్పె నీతం, డహో రాఘవా ! వహ్ని బాణంబునకొ నాభి భేదించి, యద్దానినికొ గాల్చి, యాపైన నూటొక్కమా న్లెంచి ఖండించుచో శీర్షముల్ పుట్టవిన' కన్న, శ్రీరాముఁ డాశ్చర్యమగుండునై

వహ్ని బాణంబునక నాభిభేదించి, నూటొక్కమాన్లెంచి శీర్షంబులక ద్రుంపఁగా, నొక్కశీర్షంబు బాహుద్వయం బేర్పడఁగనిల్పె, వైతేయేంద్రుఁ డత్యాగ్రహోదగ్రుండై - 'నారహస్యంబులక వైరితోఁ జెప్పి న న్నిట్లు గావించువే?' యంచు, రోషారుణాతుండైన పండులకగీటుచుక, ఘూర్ణితస్వాంతుండై మించి గర్జించి, దిగ్దేశముల్ వే వడంకక స్వసోద ర్యులై సుగ్రహాశక్తి నేయంగసుంకింప, వీక్షించి తూర్వంబుగావచ్చి శ్రీరాముఁ డద్దంబుగానిల్పి, వెఱజిచ్చులకజిమ్ముచుక మిత్తియై మీఁది కివచ్చు నాశక్తిఁ దా నట్టె హస్తంబులకబట్టి వే రుద్ది చీకాకుగావించి నిర్దులముకజేసి, నద్దాని నీక్షించి దైత్యుండు రుద్రుండునై రాముపై ఘోరశస్త్రాస్త్రముల్ గుప్పచుకరాగ, వేగక సురారాతితమ్మండు దైత్యేంద్రుఁ డారాముతోఁబల్కు - 'దేవేశ్వరా! యెక్కుడొకంతముల్ పోయె నిం కే మటం చీవు నీదుష్టుఁ దాత్సారముకజేయఁగాఁబోకు, వైశమ్పై బ్రహ్మాస్త్రముకబుచ్చి సంహారముక జేయు'మంచన్న;—

— శ్రీరాముడు బ్రహ్మాస్త్రముచే రావణునిఁ జంపుట —

రాముండు బ్రహ్మాస్త్రముక వింటి కెక్కించి, యాకర్ణముక నారి నికలాగి, లక్ష్యంబు నాదైత్యుకంతంబునం దుంచి - 'నేనే త్రిమూర్త్యాత్మ కుండొ పరబ్రహ్మనేనిక, సమీక్షించి వేదంబులక ధర్మముకగావ జన్మించియే యుంటినే'క గ్రమంబొప్ప బ్రహ్మాస్త్ర మీదైత్యుప్రాణంబుఁ బోకార్చు'నం చాడి, బాణంబుఁ బోమీటె, నాఘోరనారాచ మాభీల వేగంబుతోఁ గోటిసూర్యప్రకాశంబునకవచ్చి యదైత్యుకంతంబుగెంటించె, నావెంటనే గాత్ర ముర్విస్థలికూలె; నాగాత్రభారంబునక గ్రుంగె బృథ్వీస్థలం బింత, శైలంబు లూటాడె, దిగ్దంతు లల్లాడె, భూ భారముక చాల్చిగున్నట్టి భోగీంద్రుశీర్షంబు లల్లాడె;—

నామీఁదటక గామదండ్రుడు చాపంబు ముకడించి, సో మిత్రి కందిచ్చి శాంతించె, లోకంబులుక మెచ్చె, మాసుల్ మహాపండముక బొంది, రాదేవతల్ మోదితస్వాంతులై పొంగి కీర్తింది, రాసిద్ధులుక

బాడి, రాసాధ్యు లాటాడి, రాయక్షగంధర్వనాగుల్ గవత్తంతులున్
గాంచవిద్యాధరుల్ మించి వర్షించి, గంతన్ సురారాతిసోదర్శుఁడాయన్న
వక్షంబుపైవ్రాలి కన్నీరు మున్నీరుగా నేడ్చె, శుద్ధాంతకాంతాజనం
బెంతయో వచ్చి రోదించె, మందోదరీనారి దైత్యేంద్రుపైవ్రాలి నానా
ప్రకారంబులన్ దాఁ బ్రలాపించి దుగ్గించె; శ్రీరాముఁ డాకుంభకన్ధా
సుజాన్ జేరి దుగ్గింబుమాన్పించె, నారాక్షసేశుండు తా నగ్నిసంస్కార
కార్యంబు నాయన్నకున్ సల్పె, నాపిమ్మటన్ రాముఁ డాలక్ష్యణుఁబంపి,
పట్టంబుగట్టించి సింహాసనాసీనునిజేసె, నాపంక్తికంఠానుజాన్; రాక్ష
సేంద్రుండు రత్నంబులన్ జీనిచీనాంబరంబుల్ దగన్ గాన్కగాఁదెచ్చి
శ్రీజానకీనేతకర్పించి పాదద్యయిన్ వ్రాల, రాముండు దీవించె, నాకాన్క
లన్ మాతలిన్ గైకొనన్ జేసి నమ్రాత్తులన్ దన్వి స్వర్గంబునన్ జేరఁగాఁ
బంచె, శ్రీరామచంద్రుండు దైత్యేంద్రు నీక్షించి- భూజాత నిచ్చోటికిఁ
దోడితేం' దన్న, నాదానవాధీశుఁ డథ్థాంగితోఁజెప్పె, నాకాంత పన్నీట
న్నానంబుచేయించి, దివ్యాంబరంబుల్ మెయిగట్టి భూమావళుల్ పెట్టి
శ్రీపారిజాతప్రసూనంబులన్ వేడికిఁ జుట్టి, శ్రీగంధకస్తూరికాచర్చ
గావించి శ్రీకాంతతోఁబోలు భూకామినీజాతయా లోకమాతన్ మహా
పూత సీతన్, గడున్ భక్తితోఁ బల్లకిఁదెచ్చి శ్రీరామభూకాంతు నాస్థాన
మున్ జేర్చినన్ సీత బల్భక్తిమై భర్తకున్ మ్రొక్కి తత్పార్శ్వమున్
జేరఁగా గాంచి శ్రీరామచంద్రుండు భూజాత కిట్లాడు;—

— సీతామహాదేవి యగ్నికుండమున్ బ్రవేశించుట —

‘ఓమానీనీ! నిన్ జెఱుగొన్న దైత్యాధమున్ జంపి, నీబాధ
తప్పించితిన్, ఘోర దుష్కిర్తినిన్ బాసితిన్, నేను నీరెంటికై యింత
కార్యంబుగావించితిన్, గార్యమున్ దీతె, హర్షించితిన్, నిన్ను నేనొల్ల,
నెందనియున్ బొమ్మనన్, గొంత దిగ్భాగితయై భూమిపై వ్రాలి,
యాకొంతకున్ దేటి, తాఁ గంటికిఁ మంటి కేకైకథారాగతిగా గారఁగా
నశ్రువుల్, భోరుమంచేడ్చుచున్, నారి యాధీరుమో మల్లనన్ గాంచి,
యిట్లాడు- ‘నాయుల్లమున్ దెల్లమున్ జేతు మీరెల్లరీక్షింపుఁడీ!’యంచు

దా నగ్ని ధ్యానింపఁగా, వహ్ని ప్రత్యక్షమై మండ, నయ్యగ్నిమండంబునకా దూఁకె దిద్దోవతల్ సూడఁగఁక;—

❧ { అగ్ని దేవఁ డప్పించు, దశరథు నానతిని, శ్రీరామచంద్రుండు } ❧
 సీతాదేవిని బరిగ్రహించుట.

రాముఁ 'డాహా!' యనెక లక్ష్మణుం డయ్యయో! యంచు బిట్టారెప్ప, నావానరానీక మేడ్చెక, మఱిక దైత్యులుక మించిశోకించి, రాదేవతల్ గుంది, రాతాపసుల్ గంది, రంతంత కయ్యగ్ని జూడక ధరాకాశ మేకంబుగా మండుచుక నిండె' నం దగ్ని దేవుండు ప్రత్యక్షమై భూసుతక దెచ్చి- 'యీసాధ్వినీక రామ! కైకొ' మ్మటం చిచ్చె, నంతక దశస్యందనుం డాకసంబందుఁ బ్రత్యక్షమై కొడుకులక గోడలిక వ్రీతి మై గోఁగిటక గ్రుచ్చి:- 'బల్ పూతచారిత్ర యీసీతఁ జేపట్టు' మంచాడె, మోదించి రాముండు భూజాతపాణిక దగ్గక బట్టె, గీర్వాణు లాయా జిలోఁ జచ్చియున్నట్టికీళాళికక బ్రాణదానంబులక జేసి, రాయెల్ల రంతక దిరోధానులై పోయి రామిఁదటక;—

❧ { శ్రీరామచంద్రుండు సీతాలక్ష్మణసమేతుడై, విభీషణసుగ్రీవాదులతో } ❧
 నయోధ్యకుజెట్లట.

రాముఁ డాభానుపుత్రాదికీశులుక దోడరా, దైత్యనాథుండు నుక దైత్యులుక గూడిరా, జానకీ లక్ష్మణుక గూడి తాఁ బుష్పకం బెక్కి వేగక బ్రయాణంబు సాఁగించె లంకాపురికవీడి సాకేతముక జేరఁగఁక, మార్గమధ్యంబునక సీత కాతాపులకజూపు చందందుఁ దత్తత్కథల్ చెప్పుచుక బోయి, యాశ్రీభరద్వాజబుష్మాశ్రమంబందుఁక డిగ్గి, యష్టానిచే సత్కృతుల్ పొంది, యీమిఁద సామిరినిక నంది గ్రామంబునక గైకపుత్రుక విలోకించి, తా వచ్చు వృత్తాంతముక ముందుఁగాఁదెల్పఁగాఁ బంపి, యానాఁడు వారెల్లరకగూడి తా నాభరద్వాజబుష్మాశ్రమంబందునక నిల్చె, నష్టాని మృష్టాన్న పానంబులక పారలక దృష్టిగావించె, నావేకువక లేచి శ్రీరాముఁ డాయెల్లరక గూడి వే పుష్పకంబెక్కి ముందుక బ్రయాణంబు సాఁగించె;—

శ్రీ రామ పట్టాభిషేకము.

— శ్రీ భరతుడు శ్రీ రామదులనెదుర్కొని, యమోధ్యనుఁ దోడితెచ్చుట —

సామీరి యూనందిగ్రామంబునుజేరి, శ్రీ రాముఁ డేతెంచునృత్యం
తముఁ జెప్పఁగాఁ, నైకపుత్రుండు హర్షించి, శత్రుఘ్నునిఁగూడి, యా
మంత్రిసామంతులుఁ దల్లులుఁ బంధువులతోడరా, మంగళభాషనముల్
మ్రోగఁగాఁ, దా నెదుర్కొంచు, శ్రీ రామసౌమిత్రులఁ జానకిఁ
గాంచి సాష్టాంగదండప్రణామంబులఁజేసి, కేల్తోడ్చి నిల్చున్న, నాతఁడు
నిఁ గాంచి శ్రీ రాముఁ డాత్మంబునఁ గౌఁగిటఁగుచ్చి, శత్రుఘ్ను
దీవించి, యాచార్యపాదంబులఁ వ్రాలి, తా మాతలఁజేరి సాష్టాంగ
మర్పించె, నామీద వారెల్ల రాయెందొరుల్ పిన్నలుఁ బెద్దలుఁ
యు క్తరితిఁ నమస్కారముల్ దీవనల్సల్పి మోషించుచుఁ బోయి,
రాపుష్పకంబుఁ గుబేరుఁ వడిఁ జేరఁగాఁ బంపె ;

— శ్రీ రామపట్టాభిషేకము —

శ్రీ రాముఁ, డామీద నైకేయపుత్రాలయంబుఁ బ్రవేశించి,
దానంబు ధర్మంబులఁ గొల్లగాఁజేసి, శ్రీ రామసౌమిత్రులఁ సీతయుఁ
నైకపుత్రుండునుఁ వే జటావల్కముల్ వీడి, దివ్యాంబరారేషభూషా
వళుల్దాల్చి, రాయెల్లరుఁగూడి మృష్టాన్నపానంబులఁ దృప్తిసేవించి
యారాత్రి యందుండి, మర్నాఁడు నాయందఱఁగూడి శ్రీ రామచం
ద్రుండు తా నాయయోధ్యాపురిఁజేరి, యాచార్య నాజ్ఞానుసారం
బుగా మంచిమూర్తంబునఁ భద్రసింహాసనంబెక్కి పట్టాభిషేక్తుండునై,
ప్రీతి సంతృప్తిగా నిచ్చె నిష్టార్థమర్థాలికిఁ; గొన్ని మాసంబు లట్లేఁ
గా, వాసరశ్రేష్ఠులఁ, రాక్షసాధీశునిఁ భూరిసన్దానముల్సల్పి వీడ్కొ
ల్పి, వా రేగిరంతఁనిజాస్థానముల్ సేరఁగఁ;—

రాముఁ డామీదటఁ గొంతకాలంబువైఁ బుత్రులఁగాంచె,
దానశ్వమేధంబులఁ, రాజసూయంబులఁజేసి, సౌఖ్యంబుగా బిడ్డ
లట్లెంచి పోషించె ధాత్రిప్రజఁ, జోరబాధల్ నివారించె, జారాళి లేకుండఁ
గాఁజేసి, దుష్టాత్ములఁద్రుంచె, శిష్టాళిఁబాలించె, సత్యంబు ధర్మంబు

శీలంబులక గాచె, శ్రీరామరాజ్యంబునా కీర్తినిండాడఁగాఁజేసె, ౧
నైచ్చి కొండాడఁగా థాత్రి బాలించెసౌఖ్యంబుగాఁ—

మాసమాసంబునక వర్ష మవ్వారిగావచ్చె, టౌమంబు నిర్మామ
మైపోయి, నెందెందునక బంటలుకబుడె, జాడ్యంబు లేకుండె, థాత్రి
ప్రజల్ నిండునూతేండ్లు జీవించి, రవ్వారు శ్రీమంతులై, శాంతులై
దాంతులై యుండఁగా, రామభూపాలుఁ డేలేక బనిన్నొక్కవేయేడు
లాదర్శభూకాంతుడైః. అంత స్వస్థానమా విష్ణులోకంబుఁ దాఁ జేరెః—

ఈదివ్యచారిత్ర మెవ్వారలేక, భక్తిభావంబుచేతక బరింఁక,
విసక, వ్రాసినక, వారు శ్రీరాముకారుణ్యముక గల్గె యీలోకమందెల్ల
కామ్యార్థముల్ పొంది, యాపిష్టుటక విష్ణుసాయుజ్యముక గందు,
రీయింత సత్యంబటంచుక మహామానివాల్కికీక, నారదప్రశ్నరుం డిట్లు
రామాయణంబుక వచించిచెక సమాప్తంబుగాఁ—

ఇద్ది శ్రీరామపాదాంబుజధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠుండు, విప్రుండు, వా
సిష్ఠగోత్రోద్భవుం, డార్యవెంకోబరాయాత్మసంజాతుండుక, సాధ్వీలత్యైం
వికాగర్భసచ్చక్షిముక్తాఫలంబైన, అశ్వత్థరాయండు నిర్మించునీదండకో
పాఖ్య రామాయణంబందు శ్రీయుద్ధకాండంబు సర్పించెదక
గొప్పిదే ఆంజనేయా! మహావజ్రకాయా! సదా రామకార్యప్రియా!
ధర్మధారేయ! సద్భక్తగేయా! బుధశ్రేయ! దీనార్తసద్భక్తబంధూ!
దయాసింధు! శ్రీవాయుపుత్రా నమస్తే! నమస్తే! నమస్తే! నమః.

దండకరామాయణము సమాప్తము

త. ప్పొ. ప్ప. ల. ప. ట్టి. క.

నాంది ప్రస్తావన.

పుట	ప. జ్ఞీ	త. ప్పొ.	ప. ట్టి.
3	17	గూర్చి	గూర్చి
	19	భూరిహోమాభిషేకాది	భూరి హేమాభిషేకాది
౬	4	ప్రాణంబులై తేనికినికొ	ప్రాణంబులై తేనికికొ
	13	రామలింగుకొ మఱికొ	రామలింగుకొ సలికొ మొల్ల మాంబకొ మఱికొ
	24	ధాయరేతాగజ్యులై	ధాయరేతాగజ్యులై
6	11	సాహాయ్యమునకొ	సాహాయ్యముకొ

బాలకాండము.

2	15	ఖ్యాతచేతస్కులై	ఖ్యాతచేతస్కులై
	16	బుగాకొ,	బుగాకొ,
	23	భార్యలకొ జీరి, యాపా	భార్యలకొ జీరి, యాపాయ
4	1	సాయాతటికొ జాతకర్తం బులకొ	సాయాతటికొ దండ్రీయకొ జాతకర్తంబులకొ
13	10	గాకార్యంబు నింకేమి!	గాకార్యంబు నింకేమి !
24	14	నేనథాకృతికొ	నేనసాథాకృతికొ
	20	కోరుమంచన్న	కోరుమంచన్న
43	23	దోడితెమ్మన్న వేడ్కతో డైచ్చె	దోడితెమ్మన్న (దో) డైచ్చె
49	13	యాశోనకొ	యాశోనలకొ
51	20	సన్నాచాదికృత్యంబులకొ	సన్నాచాదికృత్యంబులకొ
53	18	నదికొ శబ్దమే తేర	నదికొ శబ్దమే తేర
	24	బుత్ర శోకంబునకొ	బుత్ర శోకంబునకొ
57	3	విశాచీ! ఆహా	విశాచీ! ఆహా

పుట పత్తి	తప్పు	ఒప్పు
60 1	నేమాని వేసంబుతో	నేమాని వేషంబుతో
6 6	మీరెల్లరుక్ వింటివే!	మీరెల్లరుక్ వింటిరే!
65 13	మహానిష్ఠతక్	మహానిష్ఠతో

అరణ్యకాండము.

85 3	కడుక్ భ్రాతుడై	కడుక్ భ్రాంతుడై
87 20	నీఘోర	నీఘోర
89 14	నైపుయా!	నైపుమా!
91 3	జెలునే నీకు?	జెల్లునే నీకు?
4	మేసెల్లరిచ్చండలిక్	మేసెల్లరిచ్చండలిక్
96 6	దేసాన్నిధ్యమా	దేవసాన్నిధ్యమా
7	భద్ర	భవద్ర

కిష్కింధాకాండము.

106 13	బట్టలేడింద్రుం,	బట్టలేడింద్రుం,
109 12	నామ్రోగర్జించు	నామ్రోగర్జించు
111 17	గొట్టుటక్ గాదు	గొట్టుటక్ రాదు
20	యింటినేనిక్ నెఱిక్	యింటినేనిక్ వెఱిక్
24	నీటిష్కింధలో	నీవట్టు కిష్కింధలో
126 4	ఘోరులై పోలేదా	ఘోరులై పోరలేదా
19	వేఱు వేటొక్క	లేరు వేటొక్క

సుందరకాండము.

133 11	సంలదుక్	సందులక్
134 7	హరహారావళుక్	హీరహారావళుక్
136 9	యొక్కింతయా	నంచాడియా
139 21	పుట్టముక్ గట్టి గండముక్	పుట్టముక్ గట్టి శ్రీ గంధముక్
141 21	మారాణి కమ్మంచుక్	మారాణి కమ్మంచు
142 22	తానాత్మశంంచు	తానాత్మశంకించు
143 8	గానకేశోకముక్ జేయుచుక్	గానకెం లేని శోకించుచుక్

పుట	పత్తి	తప్పు	బిచ్చ
144	25	సంపత్కరంబైన	సంపత్కరంబైన
	25	వాయు సంజాయ	వాయు సంజాత
145	1	గాంచి నానీవు	గాచి నానీవు
145	16	నక్షబల్కు	నన్నన్న
148	2	నీకెల్లడన్	నీకెల్లడన్
150	14	తద్బాణవర్షంబుగాఁ	తద్బాణవర్షంబుగాఁ,
152	8	దోరణాగ్రహంబు	దోరణాగ్రంబు
156	22	నల్లకల్లాలము జేసెఁ	నల్లకల్లాలముం జేసెఁ
157	15	శర్మచేలేచి	ర్మచేలేచి
159	17	వార్ధిలంగించి	వార్ధిలంఘించి
163	18	సుగ్రీవుండెట్లెట్లు విస్పించె	సుగ్రీవుండెట్లెట్లు విస్పించె
164	7	గాంచి నీ నీతివాక్యంబులన్	గాంచి నీ నీతివాక్యంబులన్
	8	యుష్మత్ప్రతాపంబు	యుష్మత్ప్రతాపంబు
165	2	నద్దానిసింద్రుండు	నద్దానిసింద్రుండు
	18	కాండంబు నుర్పించెదన్	కాండంబు నుర్పించెదన్
168	5	బ్రహ్మహస్తండు వేలేచి	బ్రహ్మహస్తండు వేలేచి
169	2	నీతలన్ ప్రక్కతా	నీతలన్ ప్రక్కతా
171	16	జంబు మాల్వ్యాఖ్యుడో	జంబు మాల్వ్యాఖ్యుడో
	18	నికై వచ్చి	నికై నొచ్చి
172	8	నేనెఱుంగన్	నేనెఱుంగన్
	16	చాలనికుండు	చాలనికుండు
173	19	శ్రీర్షినాద్విపుమా!	శ్రీర్షినాద్విపుమా!
174	7	విష్ణువేదైన	విష్ణువేదైన
	14	వాండెందున్	వాండెందున్
175	8	కుంభకర్ణున్ దైత్యేశుఁ	కుంభకర్ణున్ విలాకించిదైత్యేశుఁ
176	11	బ్రహ్మహస్తండు	బ్రహ్మహస్తండు
177	17	నక్షగంటగా	నక్షగంటగా
182	8	నాసత్వమయ్యోన్	నాస్వత్వమయ్యోన్
188	11	టేమి వెన్నుకున్	మిటేవెన్నుకున్
	24	మమ్మంతయున్	మమ్మంతయున్

పుట పక్షి	తప్పు
190 6	న స్త్రంబు సంధించి, వేనారి మో:గించి
191 17	లభాస్తారు
196 25	హెచ్చు కోపంబు
197 16	దుండముల్
198 6	యావద్విశిష్టంబుదై కృనై న్యంబు
213 11	తనుజాత
222 9	చూచు చిట్టంటి
222 18	గ్రోమిలి

ఓప్పు
వేనారిమో:గించి, య స్త్రంబు సంధించి
సభాస్తారు
లోహెచ్చుకోపంబు
దుండముల్
యావద్విశిష్టంబు నా చైత్య నైన్యంబు
తనుజాత
చూచు చిట్టంటి
గ్రోలి మీ

పండితాభిప్రాయము

విద్యార్థి చె. వేంకటరమణశాస్త్రి,

ఉభయభాషాప్రసిద్ధుడు

చె. వేంకటకృష్ణశర్మ, P. O. L.,

పండిత సోదరులు, కర్నూలు

శ్రీయుత అశ్వత్థరావుగారి గ్రంథరచనోత్సాహము చిరకాలము నుండి చూచుచుండినభాగ్యము మాకుఁ గలదు. దండకరామాయణపఠనముతో వారిరచనావిషయమున మాయభిప్రాయ మీయననకాశ మొదవి నది. కర్తవీరుఁడగు శ్రీరామచంద్రమూర్తికథను విలిఖించి శ్రీరావుగారు ధన్యతములైరి. వారిరచన మింపునింపునదై పండితపామరరంజకంలై యలరారుచున్నది. గ్రంథమంతయు నొకేదండకం బగుట పఠనాశౌల భ్యము నొసంగి రసపిపాసులకు మోదానవామైయున్నది. కథావృత్తము స్వభావముగ సరళమైనదైనను పీఠిరచన దానికి మఱితోత మనోహరత నీయ సమర్థమైనది. సర్వవిధముల నిది యాంధ్రసోదరుల కానందము నొసంగునదై యుండు నని యాశించు

భాషాపేషకులు

పండిత సోదరులు

గ్రంథకర్తచే రచింపఁబడిన గ్రంథములు

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

మయూరధ్వజనాటకము

... 1 0

యువతీవివాహభాగ్యోదయము (నాటకము)

... 1 0

అశ్వత్థేశ్వరతామ్రము

... 0 4

అనుభవామృతము (అద్వైతగ్రంథము - పద్యకావ్యము)

అమ్మలో నున్నది.